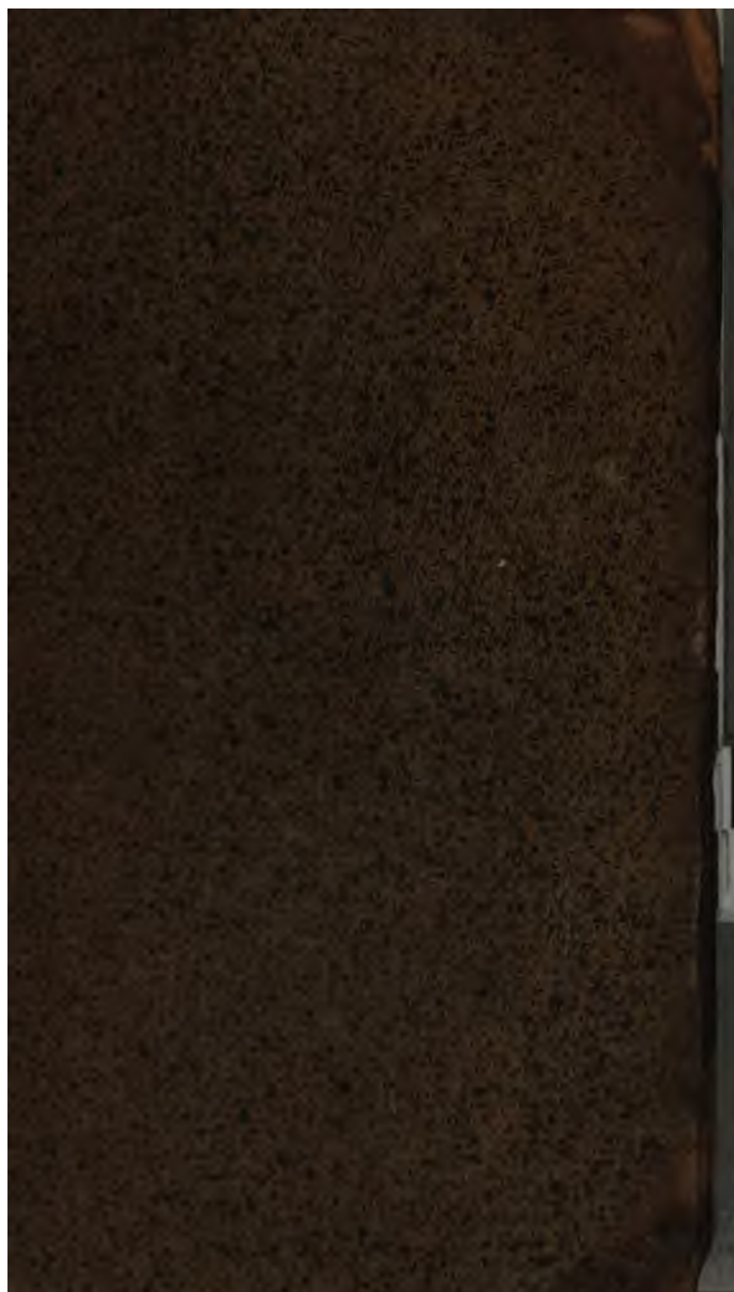

BIBLIOTHECA
BREMENSIS
NOVA
HISTORICO-PHILOLOGICO-THEOLOGICA

CLASSIS QUARTÆ

FASCICULUS PRIMUS.

BREMÆ & AMSTELODAMI

Sumptibus Bibliopolarum

G. W. RUMPII & H. VIEROOT.

MDCCLXIV.

DUUMVIRIS SPLENDIDISSIMIS,
ILLUSTRIS LYCEI BREMENSIS
SCHOLARCHIS GRAVISSIMIS,
PERQUAM MAGNIFICO
HIERONYMO
KLUGKIST,
REIPUBLICAE PATRIAE
CONSULI,
ET
DIDERICO SMIDT,
SENATORI, URBISQUE PRÆTORI
AMPLISSIMO,
JCTIS EXCELLENTISSIMIS,
FAUTORUM SUORUM ET MÆCENATUM
HAUD POSTREMIS,
DECIMUM
BIBLIOTHECÆ
BREM. NOVÆ
FASCICULUM,
IN PVBLICUM OBSERVANTIÆ SUÆ
TESTIMONIUM,
SACRUM CUPIT,

AC

BENEVOLENTIÆ EORUM

PERPETUITATEM EXORATURUS,

OMNI, QUA PAR EST, VENERATIONE

INSCRIBIT,

ET

PRO INCOLUMITATE EORUM,

AC FELICISSIMIS CONSILIORUM

MOLIMINUMQUE SUCCESSIBUS,

EJUS INPRIMIS GENERIS,

QUOD

COMMODIS

ILLUSTRIS LYCEI,

SCHOLÆQUE PUBLICÆ,

CUJUS LAUDES,

QUINQUE CIRCITER ANTE LUSTRA,

UTI MEREBATUR,

FACUNDO ORE

GRAVITER CECINIT

CELEB. CONR. IKENIUS,

PRISTINOQUE EJUS FLORI

RESTITUENDO

INSERVIT,

NUMINI OPTIMO MAXIMO

PIA VOTA

NUNCUPAT

EDITOR.

INDEX OPUSCULORUM FASCICULI PRIMI CLASSIS QUARTÆ.

I. OLAI

I.

OLAI CELSII,

HISTORIA LINGUAE ET ERUDITIONIS ARABUM *)

L. B. S.

uguriolum hoc Arabicum ingressuros hoc saltem in limine monendos duxi, mihi, dum historiolam hanc colligerem, propositum non fuisse omnes omnino flosculos in Philologorum atque histo- *rico-*

*) Elegantissima hæc Commentatio τῷ μακα-
O. CELS

ricorum hortulis libare, atque adeo omnia, quæ super hac materia dici possent, congerere, sed potiora duntaxat, indice quasi digito demonstrare. Cogitandum enim mihi fuit, disputationem scribi, non commentaria. Spem præterea foveo indubiam, æquos omnes tanto pro-

O. CELSII, quam sub præsidio Viri Doctissimi GUSTAVI PERINGERI LJLLJE-BLAD, OO. LL. Prof. a. 1694 d. 7. Nov. *Upsaliae*, publicæ Censuræ submisit, inter rariores æque ac doctissimas hujus generis dissertationes numeratur, quin imo unica est, qua hucusque Orientalis Litterariæ cultores de linguæ & eruditionis Arabum historia gaudent, eamque idcirco auro cariorem habent. Promiserat quidem historiam linguæ Arabicæ Vir Doctissimus JO. CHRISTIANUS CLODIUS, Linguæ Arabicæ Professor Lipsiensis, *Historiam Linguae Arabicae*, qua cap. 1. acturus esset de Linguæ Arabicæ nominibus ac variis dialectis, literis antiquis, recentioribus, vocalibus &c. cap. 2. de ortu & progressu usque ad tempora Mohammedis, c. 3. de ejus statu post Muhammedem, c. 4. de linguæ Arabicæ studio in Europa, c. 5. de Grammaticis Arabicis. c. 6. de Lexicographis Arabicis, c. 7. de Grammaticorum & Lexicorum defectibus, c. 8. de usu hujus linguæ & indole, c. 9. de versionibus nonnullorum editis, eorumque nævis: uti hæc capitum series annunciatur in *Bibliotheque Germanique* T. XIII. p. 226.

oniores fore ad tegendos lapsus meos, uanto fatebuntur libentius, ad rigidam perctionis normam exigi haud oportere, quæ rima tentantur vice. Quem si favorem rabica senserit Musa, beneficii loco habebit, nimumque gratum, quo poterit pacto, de-larare nitetur, Valete.

p. 226. Verum, nescio quo fato, forte ejus morte, promissum hoc in spongiam abiit. Philarabibus itaque, qui eruditissimam hanc *Celsii* Commentationem diu frustra quæsiverunt, aliisque eruditis quam gratissimum fore auguror, quod eandem Musivo huic operi inserere, & eo ipso illud exornare constituerim. Absolvitur hæc Dissertatio sex Capitibus, quorum *Primum* est de ortu linguæ Arabicæ, *Secundum,* de fatis linguæ Arabicæ ante Muhammedem. *Tertium*, de fatis linguæ Arabicæ sub Muhammede & Imperatoribus Muslimicis. *Quartum*, de fatis linguæ Arabicæ sub Turcis ac Tartaris. *Quintum,* de fatis linguæ Arabicæ inter Europæos. *Sextum*, de usu linguæ Arabicæ in variis disciplinis. Ne vero hæc Dissertatio integrum absorbeat Fasciculum, aliisque etiam symbolis spatium relinquatur, dispescere eam oportet, ita ut in sequentibus tribus fasciculis, Deo volente, mox prodituris, integra comparebit. Citata Arabica & Rabbinica, ubi opus est, in eadem lingua locum invenient, ubi *non opus*, data versio haud negligitur. N. B.

HISTORIAE
LINGUAE ARABICAE
CAPUT PRIMUM
DE ORTU LINGUAE ARABICAE.

De ortu Linguæ Arabicæ tres diversæ sunt sententiæ. Erpenius in Chami familia natam existimat. Γλωττοσυγχυσει adscribunt Hebræi. Rectius secundum Arabes ipsos Joctan gentis & Linguæ Arabicæ Autor statuitur. Joctanidæ in Arabia Felice consedere. Ismaëlitæ autem cum Esavidis Desertam & Petræam occupavere, & Arabes facti adpellati sunt. Ab Hebræa orta lingua Arabum. Arabes unde adpellati. Arabum adpellatio antiquissima. Literæ & scriptura Arabum origine Hebræa. Scriptura Arabum quam antiqua. Ratio scribendi apud Arabes multiplex, Zifras, s. notas numerorum unde & quando acceperimus.

§. 1.

Origo Arabicæ Linguæ antiquissima sane est, sive eam ad familiam Chami, sive posteros Semi, sive confusionem linguarum Babylonicam retuleris. Celeb. Thomas Erpenius inter semonas hujus linguæ & statores in Europa primos excellentissimosque, Chami nepotibus eandem adscribit in *Orat.* 1. *de. L. Arabica.* Cui sententiæ & nos calculum

culum nostrum haud gravate adponeremus, si ostendisset vir maximus e Chamitis ipsam quoque Arabum gentem pullulasse. Hoc autem cum neque gens ipsa, neque Sacra scriptura, quæ Chamitarum progeniem satis adcurate describit, agnoscat; satius fuerit Arabes ipsos hac in parte sequi, quorum plerique a Joctane, Semi ex Ebero abnepote, tam gentis quam linguæ suæ originem repetunt. Illis enim cur minus credamus, quam Europæis; qui pro conditore suo celebrant Japhetum; Africanis, qui Chamum; Aegyptiis, qui Misraimum; Syris, qui Aram; Phœnicibus, qui Canaanem &c. rationem haud video ullam. De Joctane autem testantur Josephus Jbn Abdillatif in opere Chronologico, & Muhammed Alfiruzabadius apud Maronitas in *tractatu de urbibus & moribus Orientalium*, Geographiæ Nubiensi, quam vocant, subjuncto *cap.* 2. & Sam. Bochartum *Geograph. sacræ L.* 11. *c.* 15. Hunc eundem alio nomine قحطان *Càbtanem* dixerunt. Scholiastes in poëma Ebn Abduni apud Cel. Pocockium *not. ad spec. Hist. Arab. p.* 39. يقطن هو قحطان *Joctan idem qui Cabtan.* Sic Al Jauharius inclutus inter Arabes scriptor, ירח *Jarach*, qui *Gen.* X. 26. inter filios *Joctan* enumeratur, adpellat אבן קחטאן *filium Cabtan*,

DUUMVIRIS SPLENDIDISSIMIS,
ILLUSTRIS LYCEI BREMENSIS
SCHOLARCHIS GRAVISSIMIS,
PERQUAM MAGNIFICO
HIERONYMO
KLUGKIST,
REIPUBLICAE PATRIAE
CONSULI,
ET
DIDERICO SMIDT,
SENATORI, URBISQUE PRÆTORI
AMPLISSIMO,
JCTIS EXCELLENTISSIMIS,
FAUTORUM SUORUM ET MÆCENATUM
HAUD POSTREMIS,
DECIMUM
BIBLIOTHECÆ
BREM. NOVÆ
FASCICULUM,
IN PUBLICUM OBSERVANTIÆ SUÆ
TESTIMONIUM,
SACRUM CUPIT,

AC

BENEVOLENTIÆ EORUM

PERPETUITATEM EXORATURUS,

OMNI, QUA PAR EST, VENERATIONE

INSCRIBIT,

ET

PRO INCOLUMITATE EORUM,

AC FELICISSIMIS CONSILIORUM

MOLIMINUMQUE SUCCESSIBUS,

EJUS INPRIMIS GENERIS,

QUOD

COMMODIS

ILLUSTRIS LYCEI,

SCHOLÆQUE PUBLICÆ,

CUJUS LAUDES,

QUINQUE CIRCITER ANTE LUSTRA,

UTI MEREBATUR,

FACUNDO ORE

GRAVITER CECINIT

CELEB. CONR. IKENIUS,

PRISTINOQUE EJUS FLORI

RESTITUENDO

INSERVIT,

NUMINI OPTIMO MAXIMO

PIA VOTA

NUNCUPAT

EDITOR.

INDEX
OPUSCULORUM
FASCICULI PRIMI
CLASSIS QUARTÆ.

I. OLAI

I.

OLAI CELSII,

HISTORIA LINGUAE ET ERUDITIONIS ARABUM *)

L. B. S.

Tuguriolum hoc Arabicum ingressuros hoc saltem in limine monendos duxi, mihi, dum historiolam hanc colligerem, propositum non fuisse omnes omnino flosculos in Philologorum atque histo-

rico-

*) Elegantissima hæc Commentatio τȣ μακα- O. CELs-

lem cum illo: O! *matre pulcra filia pulcrior.* Neque tamen ita deflexit, ut per omnia dispar evaderet; cum maxima adhuc, tum quoad αναλογιαν, tum quoad λεξιν & ἐκφρασιν inter Hebræam & Arabicam sit adfinitas.

§. 8.

A Gente Arabum linguam Arabicam denominatam, aliarum ejusmodi vocum ἀναλογια suadet. Sic ab Hebræis, *Hebræa*; a Græcis, *Græca*; a Gothis, *Gothica* adpellata est. Quo autem tempore & unde gens Arabum isto primum nomine insignita fuerit, haud ita facile determinaverim, cum in vetustiorum monumentis hac de re obscura sint omnia. Credibile autem, ab ערב *mixtura variorum populorum*, quos Arabiam inundasse jam diximus, ita nuncupari cœptos Joctanidas, postquam in validam gentem jam coaluerant, imperiumque coeperant condere. Quicquid sit, certe antiquissima est Arabiæ & Arabum adpellatio, quippe quorum Sacra pagina haud uno loco meminit. Vid. 1. *Reg.* X. 15. 1. *Par.* IV. 40. IX. 4. 11. *Par.* XVII. 11. & XXI. 16. XXVI. 7. *Neh.* XI. 19. *Esai.* XIII. 20. & XXI. 13. *Jerem.* XXV. 24. *Jechezk.* XXVII. 21. & in novo

vo fœdere *Act. II.* 11. *Gal. I.* 17. & *IV.* 5. Quae loca vel ideo evolvi merentur, ut admiremur adpellationis antiquitatem, & juxta edoceamur, quam varie idem nomen a sacris scriptoribus exprimatur. Græcis etiam antiquissimis, ut Homero, Herodoto aliisque in regione Ἀραβίᾳ vel Ἀῤῥαβίᾳ, incolæ Ἄραβοι atque Ἄραβες, memorantur; prorsus ut Latinorum vetustissimis in *Arabia*, *Arabes* atque *Arabi*.

§. 9.

Ut autem gens & lingua, ita scriptura quoque Arabum origine est Hebræa. Probant hoc (I.) *Figuræ* literarum Arabicarum. quas vel pueris manifestum est ab Hebræis esse deductas, ceu id demonstratum est a Gaffarello in *Curios. inaud. Lib.* II. *c.* 12. Excipiendæ tamen paucæ, quæ vel a Syris deflexæ, vel horum certe literis figura non dissimiles, Erpen. *Gram.* Raph. Volaterr. *Lib.* XXXIII. *c.* 2. Edward. Bernardus *in orbis eruditi literatura a charactere Samaritico deducta* (II) *Numerus*, qui quondam idem utrobique; sed ab Arabibus neotericis sex literis ثخذضظغ puncta adjecta discrimen indicant, quod idem Hebræi quoque agnoscunt, in literis בגדכפת raphatis s. dagesch leni insignitis

(III.)

(III.) *Nomina*, quæ in alphabeto Arabico ſunt Hebræa. (IV.) *Ordo*, olim idem qui nunc; ut patet ex Alcorano, item libro ſecundo operis illius magni Avicennæ, Romæ ex Typographia Medicea Arabice editi; vel ſeorſim particula illa, quæ *Uratislawi* cum verſione & notis P. Kirſtenii Doctoris quondam Medic., in Acad. Upſalienſi laudatiſſimi; item ex Euclidis Arabice excuſi propoſitionibus, diagrammatis atque numeris, ut & tabulis omnibus Arabum aſtronomicis. Quo etiam ordine Autori anonymo de ſiglis Arabum atque Perſarum Aſtronomicis exprimuntur, ابجد ه وزحطيكلمنسعفصقرشت, quibus reſpondent zifræ vulgares, 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 20. 30. 40. 50. 60. 70. 80. 90. 100. 200. 300. 400. Eſt autem imprimis notabile, quod hoſce numeros adpellet حسان جمل كه انبياست عليهم السلام *ſpecioſum calculum, prophetis, quibus pax ſit, olim uſurpatum.* Nam ut diximus, in Alcorano, quem forte hic reſpicit, eadem numerandi ratio obtinet. Unde facile refelli poteſt inſcitia eorum, qui tempore Walidi exiſtimant Arabes rationem omnem numerandi prorſus ignoraſſe. Scribit enim Landulfus Sagax (apud Seldenum *in præf. de Eccleſ. Alex. Orig.*)

rig.) *Lib.* XX, ubi de Justiniano Rhinotmeto suo A. C. 700. *Ulid Chalifam Syria prohibuisse scribi Græce publicos logothesii codices, sed in Arabicis annotari sine computo; quoniam impossibile est, illorum lingua monadem, vel dualitatem aut trinitatem; ut octo & dimidium, aut tria scribi, propter quod & usque hodie sunt notarii Christiani.* Quæ certe falsissima sunt. Fatetur quidem Abulfaragius in *Hist. Dynast.* Christianorum scribis interdictum fuisse, ne amplius Græce sed Arabice libros scriberent; summa autem illa numerandi imperitia ... Vide locum a nobis adductum capi ubi de walido; nunc pergamus de scriptura Arabum.

§ 10.

Hunc *ordinem* & *numerum*, hæc *nomi*, has *figuras* Recentiores Arabum postmodum immutarunt. Nec desunt, qui illud maximo illis vitio vertant. Sane Guil. Postellus *de Phœn. literis ad Carolum Cardinalem Lotharingum* ita locutus est: *Arabes versutissimum hominum genus, & plane Israeliticum, i. e. adulterinum, postquam cognoverunt literas suas ortum ducere ab Hebraicis, satagerunt non tantum absolute dissimiles forma reddere, sed ordinem etiam pertur-*

turbare, & *nominum bonam partem immutare ſtuduerunt.* Similiter Gaffarell. *l. c.* & Herm. Hugo *de prima ſcrib. Or. c.* 5.

Alii propter odium Judæorum literas وهي quibus יהוה JEHOVAH exprimitur, ad calcem rejectas arbitrantur; ſed Muhammedani Judæorum de Divino iſto nomine commenta non norunt. Sunt qui exiſtiment ad καλλιγραφίαν, i. e. ſcripturæ majorem venuſtatem, & ſublevandam legendi ſcribendique moleſtiam a puerorum inſtitutoribus, aut Corani ſcribis hodiernam conſuetudinem atque ordinem inductum, tanquam multo elegantiorem, & intellectu faciliorem. vid. Joh. Gravii *Elem. L. Perſ. p.* 10. Autorem autem fuiſſe filium Mouclæ cujusdam, Arabum Hiſtorici uno ore teſtantur. Vixit is a. D. CM. Elmacinus *Hiſt. Saracen. L. III. c.* 1. de illo Mouclæ filio, Chalifæ *Arradis* conſiliario ſcribit, quod, cum manu & lingua jamjam, ob falſam exaratam epiſtolam, truncandus eſſet, graviter conqueſtus eſt manum ſibi abſcindi, qua tribus Chalifis miniſtrarit & Alcoranum deſcripſerit. Mox ſubjicitur: *Atque hic filius Mouclæ Autor fuit celebris hujus ſcripturæ, & primus traduxit ſcripturam Cufenſem extraneam ad uſum Arabum.*

bum. Sequutus autem eum est filius Bawabi, qui adjiciens aliquid ad perfectionem eam perduxit. Sic quoque Ebn Chalecan apud Edw. Pocockium *Spec. Arab. p.* 379. Cufenses enim sive veteres characteres admodum rudes fuisse, neque tamen allos per CCC. & amplius post Muhammedem annos, in describendo Corano fuisse receptos refert ex Pocockio Br. Waltonus de L. *Arab. in proleg. Operis* πολυγλώττου. Hi raro admodum hodie, nec nisi in fragmentis Alcorani vetustissimis conspiciuntur. Inventos autem haud longe ante Muhammedem a quodam Morameto filio Morræ Anbariensis, Ebn Chalecan testatur apud Pocock. *Spec. p.* 153. & *Orat. Lamiato'l Ajam s. carmini Tograi præfixa.* Apud Hamyarenses tamen, s. Homeritas antea fuisse artem scribendi, indidem colligere licet. Ego autem existimaverim fuisse apud Arabes etiam antiquissimos. Neque enim illa Iobi *cap.* XIX. 23. aliud suadere videntur. מי יתן אפו ויכתבון מלי מי יתן בספר ויחקו׃ בעט ברזל ועפרת לעד בצור יחצבון׃ *Quis mihi tribuat, ut perscribantur sermones mei? Quis mihi det, ut exarentur in libro? stilo ferreo, aut plumbi lamina, vel celte scribantur in silice.* Quæ verba non tantum communem scribendi usum, sed etiam peculiarem illum, lapideis scilicet magisque duraturis monumentis li-

teras inscribendi, Arabibus receptum fuisse commonstrant. Huc apprime pertinet, quod Athanasius Kircherus Francisco de Nigris S. J. presbytero narravit, in Arabia lapidum monumenta literis exarata hodienum ostendi, uti hujus ad B. Schefferum literæ indicant. Quin & in Prodromi Copti *cap*. 8. palam infert illam in monte Horeb, literis mirificis, ignorabilibus, reconditis abstrusissimisque, quæ incisa dicitur, inscriptionem, quam Thomas Obecinus Novariensis, ex ordine S. Francisci, dum Arabiæ oras lustraret, summa diligentia descriptam in Europam secum attulerat. Quod si verum, exstare in Oriente hujusmodi literarum monumenta ab antiquo ævo saxis incisa, prout diligens ac curiosus regionum illarum perlustrator Petrus Valleus, Romanus, id revera sic se habere omnino nobis persuadet, *in Itinerario suo Orientali*, egregium frequentati apud Arabes scribendi usus argumentum est. Certe non minus ac saxa apud nos Runicis literis inscripta; non quidem vulgaria illa notissimaque, per Daniam & plerasque Sueciæ provincias obvia: sed rara illa antiquissimaque apud Helsingos monumenta, quorum lecturam post multos aliorum nequicquam susceptos labores (Conf. Ill. Achat. Rolamb in *præf. Tacheographiæ*, item Cl.

Ol

Ol. Verelium in *Runogr. Scandica cap. 6. &* 12. & Joh. Buræum in *Lib. Mſ. de Runis*, Runarâfſt ſ. Runakânſlo *inſcripto*) primus orbi reſtituit B. Parens meus in *Oreadibus* ſuis *Helſingicis*, quæ adhuc inter umbras latitantes, commodum tempus exſpectant, quo in optatam lucem prodire, atque ſolida frui liceat libertate.

§. 11.

Porro uti quoad literas, ita quoad puncta quoque (quæ tamen a Syris eos accepiſſe vult Doctiſſ. Edw. Bernardus) ab Hebræis inſigniter abierunt Arabes. Hebræi agnoſcunt ſupra quinquaginta; Arabes octo omnino. Unde patet oportere λέξιν hujus linguæ, etiam abſque punctis facilem eſſe, niſi inexhauſta vocum copia, & contrariæ ſæpenumero earundem ſignificationes moram injicerent. Hinc eſt quod viris etiam maximis, utpote Schindleris, Scaligeris, Erpeniis, Giggejis, Guadagnolis, Ecchelleniſibus, Kirſteniis, Kircheris &c. nonnunquam hic hæſiſſe aquam Golius (*not. ad Alferg. p.* 67.) Pocockius (*not. ad Spec. Arab. p.* 182. *&* 349. *ſeqq.*) Fabricius (in *Spec. Arab. p.* 85. 105. *&* 112.) Bochartus (*Hierozoic. P. I. p.* 101. *& paſſim.*) De Dieu (*animadv. in Gen. X.* 25.) Henningius (*Muham. Prec. p.* 136.) Hottingerus (*Ana-*

lect. p. 240. & *Hist. Eccles. P. I. p.* 504.) aliique plurimi ostendant. Conf. & Nob. Ludolfum in *Apend. ad Comm. Hist. Æthiop. p.* 23 item Georg. Velschium *ad Ruzname Naurus p.* 27. & Th. Hyde *in Tabb. Ulugbbeigi, p.* 10.

§. 12.

Arabes stylo ejusque nitori mirum in modum studuere; hinc factum, ut plura apud illos scribendi genera enata sint. Eorum autem præcipua sunt: (I.) نسخي *Nischi*, omnium pulcerrimum, quo hodie Coranus apud Arabes; apud nos libri cujuscunque generis describuntur. (II.) شلسي *Siulsi*, quod eosdem habet characteres, quos *Nischi*, sed pinguiores, & liberius sibi invicem connexos; quales in titulo opusculi hujus. *) (III.) ياقوتي *jacuthi* & (IV.) ديواني *Diwani*, & (V.) قرمة *Kirma*, quod Turcis hodie in frequenti usu; sed tantum in negotiis forensibus (VI.) تعليق *Tanlik*, i. e. Character pendulus ac involutus, apud Persas usu receptus. De his ulterius videri poterit Erpenius *in Gram. Arab. p.* 4. Golius *in Rad.* علق; Joh. Gravius *Elem. Ling. Pers. p.* 4. Guliem. Seaman Anglus *Gram. Ling. Turc. p.* 5.

*) His caret Typographia.

p. 5. Cumque Calligraphia etiam hodie maximo in pretio ſit apud Muhammedanos, per eamque ad honores ampliſſimos pateat acceſſus; evidens eſt, vel hanc præcipuam cauſam eſſe, cur artem typographicam tam ægre admittant. Vid. D. Ricaut in libro Gallico *l'Etat preſent de l'Empire Ottoman Liv.* 1. *ch.* 6, quamquam & alia ratio ſubeſſe poſſit, de qua alio loco commodius dicetur.

§. 13.

Zifras, ſive notas numerorum vulgares 1, 2, 3, 4, &c. Arabibus adſcribit Hermannus Conringius in *Antiq. Acad.* his verbis: *Zifræ, quibus nos vulgo utimur, Arabicum eſt inventum.* Ita quoque Scaliger *in explicatione numi Conſtantini*, & Joh. Seldenus de *I. N. & G, Lib. III. c.* 18. Boxhornius ab antiquis Scythis inventas & in expeditionibus ſuis per orbem diſſeminatas cenſet. Nec aliter Cel. Morhofius de Lingua German. c. 4. qui addit a Scythis traditas fuiſſe Celtis & Gallis, ab his vero Pythagoræ, quem illis quoque uſum fuiſſe ex Boëthii quodam MS. oſtendere conatur Cel. Grævius. D Thulemarius exiſtimat ipſis etiam Romanis in uſu fuiſſe, antequam cum Arabibus commercii quid habere, & Arabes ſtudia excolere incipe-

 rent.

rent. Idque probare vult ex numo quodam Bernhardi ducis Saxoniæ, in quo numeri Romani permisti sunt cum Arabicis; quemadmodum & Mabillonius testatur in codice quodam MS. pro 12, 13, 14, scribi X2, X3, X4, ut Majores numeri Romanis, minores vero Arabicis zifris exprimantur. D. Stephanus le Moyne a literis Arabicis eas fluxisse autumat. A Græcis vero literis deflexas censet Conradus Dasypodius in *Inst. Math. Lib.* 1. & Huetius *p.* 252. *Demonst. Evang.* Alii e punctis totidem, quot unitates quævis zifra in se continet, iisdemque certa ratione dispositis conflatas volunt, hoc modo ·, :, ⁝, ∴, ⁙, ⁘, ⁖, ⁞, ⁛, & pro punctis continuatos ductus tandem receptos. Vid Hartzdorf. *in deliciis Mathem.*

§. 14.

Alii porro ab Indis (quorum Brachmanes eas e circulo cum duobus diametris ⊕ eruerint, vel ex Græcis literis formarint, ut docet Doct. Edw. Bernardus.) ad Arabes, ab Arabibus rursus ad Europæos derivatas volunt; Quæ sententia verosimillima. Itaque Cel. Golius *in Lex. Arab. notas arithmeticas sc.* 1, 2, 3, *&c. Indis acceptas ferunt Arabes, & in Europam primi* in-

lerunt; *&* *in annot. ad Alferg. p.* 11.
quoque Th. Erpenius *Gram. Arab. p.*
Math. Wasmuth *Gr- Arab. p.* 4. Joh.
vius in *notis ad Anonymum Arabem de*
r *Arabum & Persarum Astronomicis.*
. Henr. Hottingerus *Thes. Philol. p.*
. Georg. Velschius ad *Ruzname Nau-*
› 72. Id quod ipsi Arabes etiam testantur.
Koshgius celebris inter Persas Astrono-
; apud Gravium *loco laud.* scribit
› حكما *sapientes Indiæ* hos numeros
:risse; quos alibi adpellat حساب
› اهل *Indorum arithmeticam.* Sic
ximus Planudes, qui primus omnium
Græcos illarum usum transtulisse credi-
, arithmeticam suam, quæ, teste Kir-
:ro, in Bibliotheca exstat Vaticana, in-
:psit, *calculatoriam secundum Indos.*
iomodo autem his usi fuerint, docebit,
volvatur, *Gr. Arab. Erpenii & Wasmu-*
. Ceterum ab Arabibus ita fere pingun-
: ١, ٢, ٣, ٤, ٥, ٦, ٧, ٨, ٩, ٠
bus nostri ut orti, ita haud multum di-
res sic hodie exprimuntur: 1, 2, 3, 4,
6, 7, 8, 9, 0, ita autem ante annos
:entos & amplius: 1, z, 3, 8, 5, 6,
8, 9, 0; ut ex vetustis ephemeridibus
que inscriptionibus patet. Sic in ostio

templi S. Nicolai Holmiæ: *anno* 1 ՋΛ8 *consummatum est hoc bostium*; quo eodem numero numos quosdam Suecicos, Stenonis Sture senioris, inscriptos vidi. Quin & easdem zifras hic Upsaliæ in veteri horologio pone aram templi Cathedralis frequenter adhibitos observare licet. Quando autem ad Europæos transierint, ac quomodo, æque est incertum. Scaliger annos CCC. Seldenus D. Vossius (*de sci. Math. c. VIII.* §. 5.) CCCL. saltem infra CD. putat esse, quod eas accepimus. Mabillonius *de Re diplomat. fol.* 214. *seq.* testatur se nullum vestigium harum zifrarum reperire potuisse ante Franciscum Petrarcham, qui in fine seculi XIV, vixit. Papebrochii sententia est in Europam ex Oriente pervenisse tempore belli sacri, quod Christiani pro recuperanda terra sancta contra Turcas gesserunt; cumque a Gothofredo Bullioneo extremo seculi Undecimi anno Hierosolyma occupata est. Edw. Bernardus in lib. cujus tit. *Orbis eruditi literatura a Charactere Samaritico deducta Oxon.* 1689, docet Indos an. D. 710. zifras hasce a Græcis literis desumsisse; hos autem Arabibus & Persis eas tradidisse A. D. 800. Arabes vero Hispanis A. D. 1000. Alii Europæis communicatas existimant Sec. XIII., cum Arabes Hispaniam tenerent, & artes libe-

rales

rales ibi excolerent. Nam cum Rex Castiliæ Alfonsus novas tabulas motuum corporum cœlestium conderet, adjutum dicunt variis ex Africa, aliisque terræ partibus, doctis evocatis; qui cum tabulis Arabicis Albategnii atque aliorum, hisce numeris consignatis uterentur, ipsas quoque apud eos receptas numerorum notas assumserint. Cumque tabulæ istæ omnibus deinde astronomis in pretio fuerint, etiam zifras illas, ob celeritatem scribendi ultro ab iisdem in communem usum esse adscitas. Ita Ath. Kircherus, & Steph. le Moyne *Tom. 2. Var. Sacr. p.* 785.

§. 15.

Vides itaque quot hic sint eruditorum hominum conjecturæ! Quicquid autem sit, certe in Monasterio Lindaviensi liber est inventus, cui annus D. 1113. inscriptus; cujus mentionem facit autor eruditorum colloquiorum, quæ singulis mensibus Hamburgi prodeunt. Item Nussdorfii vetusta est campana A. C. 1148. fusa, ut vir idem Doctiss. e Dn. Bernardo docet. Porro Uratislawi in Bibliotheca Elizabethana calendarium Vetus Ms. de an. 1268. exstat, hisce zifris consignatum. Et sane potuerunt eo tempore in hac Europæ parte esse non ignotæ. Nam cum Saraceni seculo

Octavo longe ante tempora Caroli Magni, victores per Africam & Hiſpaniam graſſati ſint, quis credat, poſt annos CD, ſcil. ſeculo XII. zifras eorum adeo in noſtris oris fuiſſe ignotas? Cumque illo tempore ſub imperio Conradi & Friderici Barbaroſſæ, ut infra pluribus oſtendemus, non modo autores Arabes, ſed & Græci aliique ex Arabico in Latinum verſi fuerint, docente Seldeno, Scaligero aliiſque; (*Vid. cap. V.*) quid prohibet, quo minus etiam zifræ illæ Europæis potuerint innoteſcere? Ex hiſce igitur patet, ſaltem ante tabulas Alfonſinas, quæ A. D. 1270 abſolutæ ſunt, uſum harum notarum in Europa invaluiſſe; ſed de his ſatis.

CAPUT SECUNDUM.

DE FATIS LINGUÆ ARABICÆ ANTE MUHAMMEDEM.

Lingua Arabica antiquiſſima, & ſemper ſibi ſimilis. Cauſæ ſunt (א) immunitas a bellicis inſultibus, & (ב) coloniis. (ג) Cum finitimis in lingua conveniebant; (ד) Singulare poeſeos ſtudium & eloquentiæ. (ה) Studia literarum; quæ apud Arabes ab omni ævo floruiſſe probatur (א) a Jobo. (ב) Themanæis. (ג) Bildado Schuchita, (ד) Tzophare Naamathita. (ה) Jethrone. (ו) Locmanno. (ז) Filiis

Filiis orientis. 1. *Reg*, IV, 30. (ה) Regina Sabæorum. (ט) Pythagoræ & Democriti peregrinationibus. (י) Magis, (יא) Evace & Hippoco. (יב) Poetis Arabum ante Islamianis, (יג) Hæreticis, quorum semper Arabia ferax.

§. 1.

Detecta Origine Arabicæ Linguæ, patet simul ejusdem antiquitas, qua cum omnibus aliis linguis certare potest, si cum Gesnero in Mithridate p. 93. matrem modo suam, id est, Hebræam linguam, exceperis. Rarum quoque, si alias linguas spectes, exemplum est, quod ab ortu suo ad hæc usque tempora pura atque indelibata permanserit, continuoque & semper sibi simili flore perennarit. Id quod magni Scaligeri & Cel. Hottingeri testimonio firmatum ibo; quorum ille *in Epist. ad Hubertum*, *Arabismum priscum adhuc conservatum esse scribit*, *nec magis differre Arabismum vernaculum a prisco*, *quam Pictonismum ab aulicorum Gallorum sermone*. Hic in *Clave Etym Harm. Arabicam veterem*, *& locupletem & nullo aliarum linguarum contagio infectam esse*, *& antiquæ originis*, *& reginis integri argumentum est*. Addo Cl. Henningium, qui *in præf. ad Muhammed. Prec.*

ita

ita loquitur: *Atque hæc est illa lingua, quæ quoad communem loquendi usum, pæne dixerim, sola mansit instar virginis illibatæ, intacta ac inviolata à primis incunabulis in serum & hodiernum usque diem, ceteris fere omnibus corruptis, & ita mutatis, ut in alias linguas, quasi metamorphosi Ovidiana transierint.*

§. 2.

Hæsitat autem hic Cel. Conringius, & *unde*, inquit, *noscas illius puritatem, quoniam cum antiquioribus Mahumete Arabum scriptis institui comparatio non potest.* Supplem. Antiq. Acad. Imo potest cum scriptis sacris, si alia deessent. Etenim reliquias Veteris Arabismi in Jobi libro superesse, plurimi, iidemque inter paucos hujus idiomatis periti ad oculum ostendunt vel ostensuros se promittunt, ut Brian. Waltonus *proleg. ad Biblia Polyglotta.* Hottingerus *in Thesauro Philol. p.* 506. & *Analect. Historico-Th. p.* 145. & 257. & *in Jobo.* Edward. Pocockius *Spec. Hist. Arab. p.* 92. & *not. miscell. p.* 38. Sam. Bochartus *Geogr. Sacr. lib.* 1. *c.* 15. & cum Hieronymo *in Danielem*, qui primo loco memorandus erat, alii. Ut frustra hic sit contrarius Scaliger, qui in Animadvers. Eusebianis *miratur homini Hebraice perito excidis-*

cidisse, Jobi librum mistum esse ex Hebraismo & Arabismo, & Sam. Bohlius, qui in Disp. 1. de minist. sensûs §. 6. *Ego*, inquit, *non credo: quæsivi Syriaca & Arabica, inveni autem Hebraica.*

§. 3.

Sed nec deesse scripta Arabum ante Muhammedem consignata in confesso est; certe non minus ac constat poësin summo ab iis studio cultam fuisse: id quod ex Alis, aliorumque sub ipso Muhammede & multorum longe ante carminibus demonstrari posse existimat Sam. Clericus, vir in hisce literis versatissimus, in *prosod. Arab. p.* 2. Si vero deessent omnino, otiumque suppeteret, possem ex diversis, iisque vetustis Græcorum & Latinorum scriptoribus, satis amplum vocabulorum Arabicorum numerum colligere, unde, qualis antiquitus fuerit Arabica lingua, facile perspiceretur. Dabo paucula quædam speciminis loco. *Malcus* Rex Nabathæorum apud Hirtium *Bel. Alex. c.* 1. ducitur a ملكي *malk*, quod hodieque Regem significat. Σαβυς l. *Sabus*, Rex Arabiæ Felicis apud Dionem Cass. *Hist. Rom. Lib.* 53. a صبي *Sabi*, id est, *princeps populi*. *Thamar*, flumen Arabiæ apud Plinium VI. 28. a تمر *Thamar*, palma; quod ripæ ejusdem palmis & dactylis forte abun-

abundarent. *Riphearma* oppidum Aral quo vocabulo *hordeum appellabant*, ait nius ibid. qui ob adcuratam diligentiai exprimendis vocibus Arabicis, Latinis lit singularem laudem meretur. Certe si ta fuisset industria eorum, qui superior sæculis Arabum nobis scripta in Latii convertere; non tot vocabulorum mor Astronomiam hodie, medicinamque de parent. Sed de his alias. Componitur vocabulum ex ريفاع *riphaa*, quod *dem rum frugum in aream comportationem aa turandum*; & عرمة *arma*, quod *cumu frumenti, in area tritum & coacerva significat*. Vid. *Lexic.* Jac. Golii. Qu nostra quoque lingua uno, eoque satis a vocabulo droſa exprimimus. Habet e hoc Suecica lingua cum Arabica commu quod compendiosa sit; neque temere aliqua (de indigenis loquor) reperia quæ non proprio suo vocabulo expri tur. Sic verba quoque habemus non p ca, quæ cum Arabibus per unicum voca lum efferre licet, Latinis aliisque non per ambages enuncianda; exempla sunt numera, quæ adhibito Lexico, obser facile possunt. Fatendum tamen omn Arabicam linguam hac in parte multo nostra fœcundiorem, atque innumeris

vocabulis, quæ a noſtris vel aliis Europæis, ſingulis æquipollentibus reddi neutiquam poſſunt. Sed ad inſtitutum.

§. 4.

Emiſchabales fons apud Plinium, ſignificat *Camelorum oppidum*, quod vereor ne vitioſe excuſum ſit pro *Ebiſchabales*, ubi ratio originis eſt manifeſta. Scil. أبش *abaſcba* congregavit, ſ. هبش *babaſcba*, *convenit cum aliis ſ. congregatus fuit;* Unde nomina ابش *Ibſcb*, *coacervatio* apud Giggejum *Theſ. Ling. Arab. p. m.* 12. هابشة *babiſcha*, *Turba nova*, *quæ recens convenit.* هباشة *congregatum pecorum agmen*, apud Golium in Lex. & ابل abal *Cameli*; ut ſit ابش ابل Ebiſch-Abal *congregatio* ſ. conventus camelorum; quos ad fontem illum compellere forte conſueverant aquandi gratia. Mariaba oppidum Arabum, quo *Dominos omnium* ſignificari idem Plinius autor eſt. Dicitur a رب *rabba*, *dominium ac principatum exercuit*, unde رب *rabbon* dominus, & مرب *marabbo*, *marabba*, *congregator populi*, i. e. quod paulo ante dixerat Plinius, Regia, quo reliqua oppida, ſi quid ſuſcipiendum eſſet, debebant congregari. *Cauraraní*, populus apud eundem

dem, quem *ditissimos armento*, interpretatur. كثور *Cauron* apud Golium est *augmentum*, *copia*, & in plurali, *copiosum agmen vel armentum camelorum*, *etiam boum*. Plura vocabula colligi possent, & cum Arabismo hodierno conferri; sed quem asserebamus, linguæ Arabicæ florem, vel ex tantilla συγκρίσει patere existimo; quam pro re desperata ac ne cogitanda quidem habuit Cel. Conringius.

§. 5.

Sed & in promtu sunt rationes aliæ, quæ Linguam Arabicam tanto tempore incorruptam persistere potuisse satis evidenter probant. Prima esse poterit immunitas a bellorum insultibus. Arabes enim semper sub suis Regibus vixere, nunquam aliorum jugo subjecti, ut linguam eorum discere necesse habuerint. Joh. Fabric. *in Specim. Arab.* p. 7. Non tamen facile cum Justino affirmaverim, Arabum gentem imbellem prorsus fuisse, usque ad id temporis, cum *Erotimus*, vel ut aliis adpellatur, *Aretas*, Arabice الحارث *AlHareth*, divisis exercitibus, Syriam & Ægyptum infestaret. Lib. XXXIX. 5. Satis enim a sacris scriptoribus edocemur, quam atrocia ipsis cum Hebræis multis ante sæculis bella ex-

stite-

ftiterint. vid. II. Paralip. XIV. 9. & XXI. 15. 16. II. Reg. XIX. 9. Illis autem in captivitatem abductis, blanda iterum pace refovebantur, donec audita Persarum Romanorumque in Oriente potentia, lacertos rursus movere, seseque ad defensionem parare inciperent. Quorum quidem arma, cæteris Orientalibus satis formidabilia, adeo non reformidarunt Arabes, ut contemnerent; freti non minus fortitudine sua, quam inexpugnabilium natura locorum; quæ quoque effecerant, ut neque Alexander Magnus reliqui orbis domitor, eos perdomare potuerit. vid. Freinshem. *ad Curtii Lib. X.* 1. 17. De Ariæo fortissimo Arabum Rege & socio Nini, vide Diodor. Sic. *lib.* II. *Bibl. c.* 1. *seq.* De Maragdo, qui Labynito contra Cyrum auxilia tulit Xenoph. κυρoπαιδ. *Lib. VII.* Porro nullæ coloniæ eo deductæ; nec aliarum mixtura gentium cum ipsis facta; sed finitimæ gentes, quæ miscebantur, aut immigrabant, in lingua cum Arabibus conveniebant, adeoque ab illis corrumpi non potuit. Deinde Lingua ac Poesis singulari studio ac diligentia ab illis exculta est, ut ex Abulfaragio mox videbimus. Denique studia literarum ab omni ævo apud Arabes viguere. Quæ cum imprimis ad Linguæ Arabicæ conservationem fecerint,

non ab instituto nostro alienum fuerit, ne injucundum, spero, eadem paulo sollic tiori oculo considerare. Qualia itaque an Muhammedem fata habuerint, hoc capi edisseremus.

§. 6.

Fuisse Arabes jam olim eruditior gloria conspicuos, non Sacra modo Scr ptura, sed & ipsorummet scripta abund testantur. Gregorius Abulfaragius in *Hist. Dynastiarum pag.* 161. vertente C leb. Pocockio: *Eruditio Arabum, cujus gl riæ præcipue studiosi erant, hæc erat: lin guæ suæ peritia, sermonis proprietas, carm num textura, & Orationum compositio. N ti etiam illis erant stellarum ortus & occasu item, quænam ex illis ita oppositæ sint, u oriente hac, illa occidat: quamque in pluvi excitandis vim habeant: quantum quide summa attentione, & diuturna experienti assecuti erant, (quod sc. hanc rerum istaru cognitionem vitæ ratio illis necessariam fac ret) non, qua vera scientia acquiritur, m thodo. Verum quod ad Philosophiæ scie tiam, nihil ejus admodum concesserat ill Deus, nec eos ad hæc studia idoneos fecera Atque hic status eorum erat per ignoranti tempora.*

§.

§. 7.

Per *ignorantiæ tempora*, vel, *statum ignorantiæ* illud ævum Arabes intelligunt, quod Muhammedem pseudoprophetam præcessit; non sane, quod literas & bonas artes tanto tempore ignorarint: sed quod Deum, ejusque Apostolum nescierint, quem miseri πλανοι in Muhammede demum inventum arbitrantur. Ebno'l Athir apud Cel. Pocockium *not. ad Spec. Ar. pag.* 52. *statum in quo fuerunt Arabes ante Islamismum, quod ad ignorantiam Dei, & apostoli ejus, & constitutionum religionis & gloriationem de prosapiæ*, (nobilitate) *& superbiam, & fastum &c.* Sic ex Gieuhari Cel. Golius *in Lexico:* جا هلية *quasi ignorantiæ status*, id est, *paganismus Arabum, seu tempus ante Muhammedem*, & in notis ad Ebn Kethiri Ferganensis (vulgo *Alfragani*) Astronomica Elementa Arabice & Latine a se edita p. 5. *Ignorantiæ tempore, quo nomine Muhammedani vocant tempus, quod religionem suam præcessit.* Giggejus in Thesauro Arab. *Tempus ante Mohammed. tempus, antequam a Deo Prophetæ mitterentur.* Joh. Fabricius in Spec. Arab. p. 25. *Arabes tempus illud, quo vixerunt sub paganismo, appellant* جا هلية *h. e. tempus ignorantiæ.*

§. 8.

Philosophiæ tum plane rudes fuisse haud facile mihi persuaserit Abulfaragius. Stellarum enim ortus & occasus noscere, exque iis naturalium rerum cursum ac eventus prædicere, hoc non est Philosophiæ esse peritum? Sed moralem forte Philosophiam intelligit. Ego vero non crediderim minorem Arabibus, quam cæteris gentibus ingenii prærogativam a Numine indultam in illis cognoscendis, quæ ductu rationis & limine naturæ pervestigari possunt. *Quis hoc sibi persuaderi patiatur, qui, quo postea successu studia coluerint, perpenderit?* ait Cel. Pocockius *in notis ad Spec. Ar. p.* 165. Quin ex acutis, omnisque humanitatis plenissimis adagiis eorum, & fabulis antiquis, tuto colligi posse existimo, haud segniter illam quoque philosophiæ partem ab iis, etiam ante Muhammedis tempora, fuisse excultam. Sed aberat, inquiet, exercitatio: aberant, qui præmiis & honoribus delatis animos accenderent, ideoque vivendi genus, quo tolerari vita facillime posset, non facile deserebatur. Quæ omnia gratis adferri, toto hoc capite demonstrare conabimur. Nunc addo, neque illa, quæ de eloquentia, poësi ac linguæ peritia tradit Arabs citatus, aliud suadere,

quam

quam fuisse Arabibus ingenium subtile ac elegans. Unde idipsum alio etiam loco inculcat, ubi Græcos veteres cum Arabibus contendit, operamque dedisse scribit *linguæ peritiæ, & compositioni carminum, & proverbiorum & orationum. pag.* 63. Quam quidem eruditionis partem adeo postmodum excoluerunt, ut reliquum orbem longo post se intervallo relinquerent. Sed cesso Sacras Scripturas pervolvere, ut quicquid inde de Arabum prisca eruditione erui possit, videamus.

§. 9.

Volventi itaque & revolventi Paginam Sacram, omnium primo (nam ad sua quæque tempora referre est animus) Jobi sapientia sese offert contemplandam. Nihil hic moramur R. Schemuel Bar Nachman, qui in *Bava Bathra* cum priscis Hebræis Jobum extitisse negat, ejusque historiam pro conscripta a Mose parabola habendam contendit. Hos forte respicit Maimonides in *More Nevochim Part.* 3. *c.* 22. vertente Buxtorfio. *Nosti quosdam esse, qui dicunt, Jobum nunquam fuisse, neque creatum esse; sed historiam illius nihil aliud esse quam parabolam.* Et in *Explic. Arabica Cap.* X. *tract. Sanhedrin: Similiter liber Jobi integer juxta quosdam para-*

bola fuit, ... quem in finem posita sit, ... *claratur.* Quam controversiam idem M... monides in medio relinquit. Histori... tamen Jobi veram esse, non dissimul... dum, nec diffitendum puto. Neque enim de argumentis in ipsa Historia insitis nunc ... loquar.) Propheta *Cap. XIV.* 14. & Apo... lus *Iacobus c. V.* 21. illum inter veros ... mines retulissent, si a Mose fuisset co... ctus. Putant Hebræorum alii floruisse ... bum Isaci ac Jacobi Patriarcharum temp... atque ex Nachoris Arabæ fratris nepoti... fuisse. Ita R, Aben Ezra ad *Job.* 1. *Jo...* (natus) *erat ex nepotibus Nachoris fra... Abrahami.* Sic quoque ad eundem loc... Raschi. R. Abr. Zacutus addit, habitasse ... in ארום id est, Idumæa; ita vero ill... *Juchasin pag.* 9. *b. Habitabat Jobu... Arabia, Saba & terra Edom, quæ sit... ad australem plagam terræ Israeliticæ.* ... *obstante, quod Paraphrasis Chaldaica re... derit per terram Utz Armeniæ, quæ est C... cia.* Id quod viri etiam nostri ævi lo... doctissimi minime a veritate alienum ex... mant, cum *Thren. IV.* 21. Utz a... Edom jungantur tanquam locus unus id... que; שׂישׂי ושׂמחי בת אדום יושׁבתי בארץ עוץ׃ *Lætare & gaude o filia Edom, quæ ha... in terra Utz.* Quæ tamen verba ita e... canda censet Frid. Spanhemius in *Hist.*

bi p. 38: Filia Edom! quæ sedes protendisti tuas usque in terram Utz. Quæ scil. in Arabia Deserta, non Idumæa. Sensu utroque fuit Jobus vir Arabs, non minimæ autoritatis, idemque antiquissimus, & omni doctrinarum virtutumque genere excellens.

§ 10.

Itaque nec Deserta Arabia illa tempestate a studiis elegantioribus fuit deserta. Inde enim præterea fuit Bildad Schuchita, cujus colloquia, non minus ac cæterorum Jobi amicorum, rerum tam Theologicarum, quam Philosophicarum insignem notitiam testantur. Erat autem Bildad, ut quibusdam placet, Rex Schuach, id est, Arabiæ Desertæ. שוח enim *depressum* seu *humilem locum* significat; & سوخ *Sauch*, Arabice *mollitiem terræ* denotat *talem, quæ calcantis pedem in se recipit*, uti est Arabia Deserta, in qua Σαυην collocat Ptolemæus. Sed quid de axiomate Regio tam Jobi quam amicorum tenendum, mox dicetur.

§. 11.

Eodem ævo Themanitæ, Themane Esaui filio oriundi, omni eruditionis laude inclaruere; quorum sapientia ac doctrina

in S. Scripturis haud uno loco celebratur. *Job. XV. 9. 10. Jerem. XLIX. 7. Baruch. III. 22.* Etiam meminit eorum Alcoranus, teste H. Grotio *in annot. Bibl.* Ex his erat Eliphaz Themanita, qui cum Bildado & Tzophare ad consolandum Jobum venerat. De populo suo hoc testimonium perhibet ille *Job. XV. 9.* מה ידעת ולא נדע תבין ולא עמנו הוא *Quid nosti, quod nesciamus, quid intelligis, quod non sit apud nos?* Theman autem regionem significat australem, quæ scil. ad austrum vel pars fuit, vel in vicinia adjacebat Idumææ. Viguisse autem in Idumeæ חכמים, id est, *sapientes* ex *Obad. v. 8.* evidens est: והאבדתי חכמים מאדום ותבונה מהר עשו. *& perdere faciam sapientes de Edom, & intelligentiam de monte Esau.*

§. 12.

Ex Arabia Felice venisse Tzopharum Naamathiten quidam volunt. vid. Th. Hyde in *notis ad R. Abrah. Ben. Peritsol Itiner.* Hujus enim patria fuit regio s. urbs נעמה *Naama*, quæ ex vi vocis debet esse felix, commoda, amœna. Et sane ita erat Yaman a يمن *jumn, a felicitate ac virore ita dicta.* Vid. *Lex. Golii p.* 2768. Quippe in qua non aromata modo, omnisque generis odores, item aurum & margaritæ, cuncta-

cunctaque, quæ pretiosissima vocamus; sed & Musæ velut propriam sibi sedem ac domicilium elegerant. Quas singulis in deliciis fuisse non dubitandum est, cum a viro primario, & autoritatis inter suos præcipuæ tanto studio ardoreque colerentur. Non ignoramus tamen esse, qui sedes huic Tzopharo Jobo magis vicinas adsignatas velint. Sed de hac Helena alii certent, nobis in hisce non licet esse verbosis.

§. 13.

Hisce accedit Elihu Buzita, cæteris Jobi amicis ut ætate minor, ita nulli tamen eorum sapientiæ laude inferior, quem Bileamum nonnulli faciunt; sed perperam; nam inter utrumque magna est distantia tum ætatis, tum generis atque originis. Etiam hujus Patria fuit Arabia Deserta circa Euphratem, ceu evidenter satis ostendit Spanhemius lib. cit.

§. 14.

Fuisse hos omnes suarum quemque ditionum Regem ac Dominum non desunt etiam Doctissimi, qui pro certo statuant. Conf. Th. Hyde *loco cit.* Idque non tantum ex Historia Jobi, sed & clausula illa, quæ versioni ejus Græcæ adjecta est, abunde probari posse opinantur. Ita autem il-

les: Οἱ δὲ ἐλθόντις πρὸς ἀυτὸν φίλοι, Ἐλιφὰζ τῶν Ἡσαῦ υἱῶν, Θαιμανῶν βασιλεὺς. Βαλδὰδ ὁ Σαυχαίων τύραννος, Σωφὰρ ὁ Μιναίων. Quo eodem, ſenſu ſcribit Arabs Paraphraſtes: *Et ex amicis Jobi, qui eum convenerunt, erat Eliphaz, de filiis Eſau, Rex Themanitarum.* At neque Jobum, neque ejus amicos Reges ullo jure ab Helleniſtis habitos oſtendit Cel. Spanhemius in *Hiſt. Jobi*, qui tamen pro indubio habet viros fuiſſe, ut genere, ita autoritate inter ſuos eminentes, & civitatum aut locorum, quæ incolerent, forte primarios. Fuiſſe quoque ſapientes, Doctos atque eruditos homines; non modo ipſorum cum Jobo colloquia probant evidentiſſime, ſed etiam Rabbini in Talmude affirmant, dum eos inter ſeptem Prophetas referunt, qui illo ſæculo docuerint אומות עולם *gentes mundi.* Gemara Babyl. *ad tit. Bava Bathra c.* 1. *fol.* 15. a.

§. 15.

Poſt hos conſiderandus venit Iether vel Jethro כהן מדין qui *Exod. II.* 18. Reguel; *Num.* X. 29. & *Jud. IV.* 11. Chobab, & *Jud.* 1. Keni adpellatur. Arabibus eſt شعيب *Schoaib.* Ebn Batrik apud Hottingerum *in Smegm. Or. P. I. p.* 412. *Jethro, quem Arabes appellant Schoaib.* Id quod in Alcorano etiam obſerves. Rationem etymo-

mologiæ vid. apud Hottingerum *Hist. ent. p.* 53. De hujus officio dubii sunt erpretes. Alii enim præfectum Politi-n, alii sacerdotem faciunt. Diversitatem m peperit ambigua significatio vocis כהן, æ Virum & ministrum præcipuæ dignitatis, e Dei in obeundis sacris; sive Regis in Po-a, significat. Iethronem autem Sacerdo-n fuisse plerisque visum est verosimilius, m Batrik apud Hottingerum, *l. cit:* & *it Sacerdos in fano urbis Midjan.* Aben ra ad *Exod.* 11. 16. *Ubicunque in scri-ura vox Cohen occurrit, ipso denotatur vel inister Dei vivi, vel futilis Idoli mysta.* rabs Londinensis الامام مدين *Sacerdoti idjan.* Ita quoque Syrus; Samaritanus; ræci; Vulgatus; Lutherus; & alii Eu-opæi. Personam Politicam non minimæ ıtoritatis fuisse censet R. Schelomo Jarchi *enes. XLVII.* 22. *Omni modo* כהן *signifi-t ministrum viventis Dei, exceptis iis, qui tione dignitatis ita vocantur, velut* כהן מדין *ohen Midjan,* כהן און *Cohen Ov.* Sic nkelos in *Chald. paraph.* ולרבא דמדין *principi Midjan.* Arabs Erpenianus, لشيخ يف مدين *Princeps Midjan.* Junius Tremellius. *Præses Midianitarum.* Sed Doctorem & sacrorum antistitem fuisse aud dubium est. Neque enim, si populi Prin-

Princeps, pavissent oves filiæ, violenterque a pastoribus repulsæ essent a puteo; dum gregem adaquarent; neque tam facilis fugitivo & advenæ filiam tradidisset; neque tam parcam familiæ ac dignitatis illius mentionem fecisset Moses. Fuisse autem insigni sapientia præditum, ex eo patet, quod Mosi prudenter admodum consuluerit. *Exod. XVIII.* 19. 21. 22. & legem Judaicam haud gravate receperit, adeoque primus justitiæ proselytus factus fuerit. Quam ob causam etiam nomen ipsius mutatum legitur in libro Schemoth Rabba, sive Explicatione copiosa Exodi *Parasb.* 27. quippe qui dictus fuerit Iether, *dum adhuc gentilis seu paganus fuit, juxta illud quod s. e. (Exod. IV.* 18.) & reversus est ad Iether socerum suum. *Simul ac autem factus est proselytus, litera unica adjecta est illi, ut & olim Abrahæ, & vocatus est Ietbro.* Proselytum quoque factum ait Gemara Babylonia *ad Tit. Zebachim* C. *XIV. fol.* 116,

§. 16.

Tempore Davidis floruisse Lokmannum hominem sapientissimum, & apud Arabes celeberrimum, scriptores tam Muhammedani, quam Christiani docent quamplurimi. Gregorius Abulfaragius Hist. Dyn. p. m. 51. *Asserunt etiam Islamitarum*

nonnulli, primum qui a sapientia denot
tus sit, fuisse Locmannum, *qui tempo*
avidis *claruit, & ab illo accepisse Emi*
dem. Beidavi *in Paraphrasi Suratæ*
rahi XXXI, qua integra Locmannum
mendat Muhammedes, refert illum fu-
filium Naoræ ex filiis Azed, filii sororis
put materteræ ejus. Vixisse autem ad
oræ usque Davidis, a quo ille scientiam
erit. Ità quòque Celeb. Golius in no-
ad Suratam Locmanni; *Hoc plurium*
nsu proditum, tempore Davidis vixisse.
ad tempora Josiæ Regis Judæorum eum
unt, ut Elmacinus in *Hist. MS.* apud
tingerum Hist. Orient. lib. 1. *c.* 3. *Die*
jus fuit Locman *sapiens.* Alii porro
ævum Salomonis. Sed neuter horum
facit Cl. Schickardo, qui in proem.
ich Reg. Persiæ p. 20. *Suspicor, in-*
prædictum Lucmannum impertinenter
um esse, nec tam temporis quam sapien-
respectu Salomoni adjunctum, adeoque
Christi natalem demum vixisse; quia in
ato Alkorani textu introducitur, qua-
um Dei negans, nisi Muhammedes im-
r id ipsi suo more, h. e. solita mentiendi
ne affinxit. Christ. Ravius in *Paneg.*
ræf. Specim. Alcorani, credidit eun-
esse cum *Alcmane*, poeta Lyrico Mes-
senio,

senio, Amatorii carminis inventore, qui vixit circa Olymp. XXVII. At Nobiliss. Ludolfus in *Comment. ad Hist. Æthiop.* p. 53. Locmannum non tam esse Alcmanem, quam *ita dictum, existimat, quia Muhammedes, Æsopum intelligens, in hac voce deceptus fuit.* Giggejus *in Thes. Arab.* præter hunc, etiam alium Locmannum Prophetam constituit, sed perperam, monente Cel. Hottingero *Hist. Orient. l.* 3. Cl. Golius & idem Hottingerus Locmannum ipsum esse Æsopum contendunt, variis inducti argumentis, ut: convenientia nominis; cognominis; ætatis; scriptorum, aliorumque affectuum utrique communium. Confer. J. Golium in *not. ad Suratam Locmani*, & Hottingerum *loc. cit.* Hunc inter sanctos suos retulere Muhammedani, adeo ut illum credant eorum, qui Suratam ejus in Alcorano diligenter legunt, futurum fore amicum magno die judicii. Ita Beidawi *in paraphrasi Alcorani.* Hujus in precibus suis veritatem & doctrinam quotidie fere celebrant, dum ita orant: اللهم اني اسالك بحق لقمان ووصيته *O Deus, utique ego te oro in veritate Locmanni, & doctrina ejus*, ceu ostendit Cl. Henningius in eleganti libro, qui *Muhammedes Precans* inscribitur.

§. 17.

§. 17.

1. Reg. IV. 30. de Salomone dicitur, ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם ומכל חכמת מצרים *Erat sapientia Salomonis major quam sapientia Orientalium, & quam omnis sapientia Ægyptiorum.* Per בני קדם quidam magni nominis viri Arabes intelligunt; ut Hugo Grotius ad *Math. II.* 1. Herm. Conringius in *supplem. Antiq. Acad.* p. 215. & alii. Quæ sententia, minime absurda, rationibus nititur, quæ sequuntur. (I.) Scriptores Sacri *Arabiam* respectu Judææ non uno loco vocant: קדם id est, *Orientem*, & *Arabes* בני קדם *filios Orientis*, vid. *Gen. X.* 30. & XXV. 6. *Esai. XI.* 14. *Jerem. XLIX.* 28. *Jechezk. XXV.* 10. *Job, I.* 3. (II.) Ex mappis accuratioribus satis evidenter liquet, Judæis ab ortu adsitos esse Arabes. (III.) Fuit ea sententia Veterum quoque. Tacitus in descript. Judææ. *Terra finesque, quà ad orientem verguut, Arabia terminantur.* (IV.) Potuere Arabes ob excellentiam ita dici a Judæis, ut qui præstantissimi inter orientales essent. (V.) A شرق *Oriente*, nomen habuere *Saraceni*, populus Arabiæ antiquissimus, cujus meminit Plinius VI. 28. & Targum Hierosol. quod *Genes.* XXXVII. pro Arabibus סרקאי habet.

Sic

Sic Judæus ille, qui libros Regum in linguam Arabicam vertit, בני קדם reddit per اهل الشرق *Saracenorum*, id est, *Arabum*. Non sunt proinde Chaldæi vel Mesopotamii, Sapientes illi Orientales, quorum Doctrina cum Salomonis sapientia contenditur; Neque Tyrii, ut in *Salomone* suo vult Pineda: sed Arabes. Porro minus bene Hebræa verba LXX. sunt assecuti, cum pro בני קדם ἀρχαίων ἀνθρώπων ex altera significatione τȣ̃ קדם reddiderant; quod obiter notandum erat.

§. 17.

Ex Arabia etiam fuit Regina illa, quæ 1. *Reg.* X. 1. dicitur ad Salomonem venisse לנסתו בחידות *ad probandum eum ænigmatibus*. Contendunt id uno ore Veterum plerique, ut Cyprianus, Epiphanius, Cyrillus Alexandrinus, recentiorumque non pauci. Regnasse apud Arabes feminas docet Eruditiss. Bochartus, Geogr. Sacr. lib. 2. c. 26. & ex Ebno'l Amdi Cel. Pocockius *not. ad Spec. Arab. p.* 85. Argumenta porro indubia sunt dona Reginæ illius, non alii magis regioni, quam Arabiæ convenientia, ut taceam pluſculas rationes alias, quas fuse Pineda in Salomone suo adfert. Arabes ipsi بلقيس *Belkis* vocant, traduntque illam e Salomone filium sustu-

isse. Geographus Arabs Romæ editus, urbe Mareb *Clim. I. part. 6. Et ex ea* *unda erat Belkis uxor Salomonis f.* *vidis.* Et Clim. 2. part. *6. In eadem* *be Mareb, est etiam arx Elkaschib, quæ* *rat aula* (vel palatium) *uxoris ejus.* Re- ᵢum Æthiopiæ alii faciunt, ut Origenes Augustinus. Alii Reginam Æthiopiæ Ægypti, ut Josephus in *Ant. Jud.* VIII. Verum quid de hoc tenendum sit, opti- :docet Nob. Ludolfus *in Hist. Æthiopica,* *comment. p.* 231. ubi *non alienum à vero vi-* *i,* scribit, *Reges Arabiæ Felicis, ex qui-* *Regina Sabæa oriunda fuit, a principio* *que maris rubri littori, & sic etiam parti* *thiopiæ, quæ litori adjacet, imperitavisse.* ᵣrtum est Arabum maximam per illa tem- ra potentiam fuisse. De Zerah Rege rabum legitur. *II. Paral.* XIV. *9.* quod Azam Regem Judæ eduxerit decies cen- ıa millia militum, De Tirhaka, qui Sen- cheribum in Judæa adortus fuit, vid. II g. XIX. 9. Hunc Strabo *Geogr.* I. & *XV.* superatis Herculis columnis, ıropæ victricia intulisse arma tradit, eri itaque potuit, ut Regina quoque Sa- : plura simul regna sub imperio suo con- ıuerit. Fuisse autem reconditæ feminam ıientiæ oportet, cum ænigmata propo- re non dubitaverit hominum / sapientissi-

mo. Mera enim fabula est, quod de Ma colfo, morione Salomonis aulico, (quale h minum genus illa tempestas non tulit) vu go traditur; vocatum scilicet eum a Re suo in conspectum venientis ex Arabia R ginæ, ut ad proposita ab ea ænigmata r sponderet; quæ cum ille omnia prom:tiss me solveret, admiratam judicasse, si tan morionis esset sapientia, quanta sit ipsi Regis! Hoc, inquam, putidum est figme tum, & Muhammedicis Rabbinicisque n gis simillimum; quamquam nullum tame hujus vel in Corano, vel Talmudicis, v aliis Rabbinicis libris vestigium reperire ceat. Conf. Golium *ad Alferg. pag.* 8 Bochartum *Geogr. S. Lib. II.* 26. Pin dam. in *Salom.* H. Conringium *in Anti Acad.* Carpzov. ad *Schickardi jus Reg.*

§. 19.

Qualia a Salomonis temporibus Ar bum studia fuerint, Sacer quidem Code non ita aperte nos instruit. Viguisse tame vel exinde patet, quod eo doctrinæ erud tionisque capessendæ gratia Viri toto orb Celeberrimi peregrinationes suas institu rint, Pythagoras nimirum, Democritu & alii. De Pythagora testimonium habe mus luculentum ex Malcho s. Porphyrio qui in *vita Pythagoræ* ex Diogenis libro d incredibilibus, hæc profert: ἀφίκετο δὲ κα

πρὸ

πρὸς Αἰγυπτίους, φησὶν, ὁ Πυθαγόρας, καὶ πρὸς Ἄραβας, καὶ Χαλδαίους, καὶ Ἑβραίους. *Pythagoras, ait*, (sc. Diogenes) *ad Ægyptios quoque & Arabes, & Chaldæos & Hebræos accessit*. De Pythagora & Democrito simul Plinius fatetur *Hist. Nat. lib. XXV*, 2. *Ambos scil. peragrasse Persidis, Arabiæ, Æthiopiæ, Ægyptique magos*. Et ab Arabibus τὴν διὰ λιβανωτοῦ μαντείαν didicisse Pythagoram, Porphyrius autor est *l. cit*. A quibus & τὴν περὶ ὀνείρων γνῶσιν s. interpretandorum somniorum scientiam, divinationem ex volatu avium eum accepisse testantur Cyrillus *Lib. X. contra Julianum*. Theodoretus *Serm. I*. Philostratus *lib. I. cap*. 14. Schefferus de *Nat. & Constit. Phil. Italicæ p. m*. 30.

§. 20.

Quid autem literis Arabum ab his temporibus ad Christi nativitatem factum sit, non adeo certi sumus, cum monumenta illud indicantia prorsus nos destituant. Credibile tamen est, non intermissam ibi fuisse literarum, bonarumque artium culturam, cum Magos, id est, doctores suos constet Arabes habuisse. Plin. *loc. cit*. Indicant id, præter nomen ipsum, quod mere Arabicum est, (vid. Lud. de Dieu ad *Math*. 11.) locorum nomina quædam, ut

sinus Magorum, quem Ptolemæus agnoscit in Orientali Arabiæ parte; Magusum item, Magindana & Magiluna urbes. Arabiæ partem, cui Magodiæ nomen, Abrahami ex Ketura liberis cessisse Epiphanius *lib. III.* αἱρέσ. tradit, hodieque pars Felicis Arabiæ vocatur *Magin*.

§. 21.

Ex hisce Arabiæ Magis fuisse illos, qui omnium primi recens natum Salvatorem venerati sunt (*Math. II.* 1.) cum Justino Martyre, Tertulliano, Epiphanio, multisque veterum aliis, viri nostri ævi longe doctissimi recte profitentur. Nec enim obstat quod ab Oriente dicantur venisse. Arabiam enim Desertam Judææ fuisse orientalem, jam probatum est. Porro quæ Christo obtulere dona, Arabica fuerunt. Myrrha enim non nisi in Arabia gignitur; nec thus, nisi apud Sabæos. Conf. Bochart. *in Hieroz.* Aurifera quoque Arabia est, uti constat ex II. *Paral.* IX. 4. Itaque illos nihil moramur, qui vel Persas, vel Syros, vel Chaldæos fuisse asserunt; quorum ultimi septentrionalium potius nomine censebantur. *Jerem.* XXV. 9. Neque necesse est, ut cum Origene, Ambrosio, Chrysostomo, Basilio, & patrum aliis statuam Magos hosce nefariis artibus fuisse deditos, cum sciam

illos

los quidem olim, qui ignem colerent, & d artes atque fraudes dæmoniorum aninum adjicerent; postea autem & illos, qui apientiæ laude inclarescerent, Magos fuisse adpellatos. Porro sciendum multa de isce Magis, a Pontificiis tanquam certa radi, quæ tamen an vera sint, non immeito dubitamus; ut, quod Reges fuerint; quod tres omnino; quod nomina eorum Melchior, Caspar. & Balthasar; quod mitra episcopali a Thoma Apostolo donati &c. quæ omnia Xavierius in H. Christi Persica pro certo adfirmat. Sed quæ merito explodenda sunt, fabularumque commentis innumeranda.

§. 22.

Hisce adjuvantibus Magis, ævo Salvatoris natalem proximo excipiente, atque deinceps æque culta fuisse apud Arabes studia credibile est; non obstante quod apud Europæi orbis scriptores, ob remotas sedes de illis non adeo multa memorentur. Meminit tamen Plinius *Hist. Nat.* XXV. 2. cujusdam Evacis Regis Arabum, qui ad Neronem Imperatorem de simplicium effectibus scripserit; Item Hippoci cujusdam, Medici Arabis, *lib.* XXX. 8. Horum autem scripta nunc exstent, licet hodie quædam illius præferentia nomen cir-

cumferantur, valde est incertum. Hathemum quendam e Poëtis Ante-Islamianis celebrant Arabes. Autor libri Temthal apud Hottingerum *analect. Diss. VI. p.* 250. & Pocock. *not. ad Specim. Ar. pag.* 343. de eo scribit, quod fuerit *Vir liberalis, cujus carmina liberalitati ejus respondebant, cujusque facta dictorum veritatem obsignabant.* Et Maidani apud eundem Hotting. *fuit liberalis, fortis, poeta, victoriosus, cum pugnaret vincere, cum fortibus contenderet, lucrari; cum cursu certaret, anteire; cum captivos cepisset, dimittere solitus.*

§. 23.

Denique cui non ex historia ecclesiastica notum, in Arabia semper fuisse, quibus cum sanctis ecclesiæ patribus assidua pugna fuerit? Adeat, si quis dubitet, Epiphanium de hæres. item Centuriatores Magdeburgenses aliosque, & plura in eam rem visurus est, quam forte voluerit; neque enim alia regio magis, quam Arabia hæreticorum ferax fuit, etiamsi sedulo per eandem Evangelii semina gentium Apostolus sparserit. Sed veniendum tandem ad Muhammedem.

H.

II.

JO. CHRISTOPH. HARENBERGII, EXPOSITIO PSALMI. XCII, AD IOSAPHATI AETATEM POSTERIOREM REVOCATI ET EXPOSITI

SUMMA TRACTATIONIS.

§. 1. *Indicia, quae hymno insunt, apta ad historicam evolutionem exhibendam.* §. 2. *Ea ad Mosen prorsus non congruunt.* §. 3. *Collineant illa sigillatim in Iosaphatum ab hostibus suis Moabitis, Ammonitis, Idumaeis aliisque divinitus liberatum.* §. 4. *Ad inscriptionem hymni nonnihil adfertur illustrandam.* §. 5. *Hymnus nomine Iosaphati vel ab ipso fuit compositus.* §. 6. *Repraesentat hymnus Iosaphatum sub gemino Schemate. Nunc enim Deum hic compellat, nunc ad sese, ad hostes, & ad excitandam aliorum pietatem se convertit.* §. 7. *Interpretatio hymni latina paraphrastica.* §. 8. *De instrumentis musicis, quorum in hymno fit mentio, nonnihil differitur.* §. 9. *Iungenda sunt commata* 7. & 8. 9. §. 10. *De cornibus animalis Reem, ad v.* 11.

PRAEFATIO.

Simulac intellexerimus, hymnum XCII in gratiarum actione ad Deum directa ob regnum Iudæ a molitione insultus subiti sub Iosaphato Rege liberatum versari, vero absimile nobis non videbitur, hymnum XCIII eiusdem esse argumenti. Regum enim plurium copiæ, ab australi ora maris Sodomitici ad Engada in Iudæam irrumpentes, spirabant impetum, fragori fluctuum fluvii maioris similem. Deus eum coercebat & elidebat, potentia omni humana superior, quemadmodum per Prophetam populo reddiderat testatum. Hæc vaticinia eventu ipso adparebant certa. Perstabat porro domus Dei: pulchritudinem suam retinebat domus interior. At nunc hymno nos accingemus XCII. illustrando.

§. 1.

Multos sane Psalmos rectius intelligeremus, si perspecta nobis esset occasio, quæ ad illos componendos divino auctori suppeditata fuit. Verba hæc sunt b. Ioannis Iacobi Rambachii, a), dignissima suffragiis Theologorum quorumcunque, nec unquam improbata a censoribus, quorum aciem invidiosam nil præterit, quod ulla cum verita-

tis

a) *Institution hermeneutic.* II, 2. §. 9.

cie aliorsum trahi, sugillari atque
potest. Collectores *relationum inno-*
r b) idem ac Rambachius monuerunt,
es, ut psalmi in ordinem Chronolo-
colligantur. Tentarunt idipsum ne-
ri Schleupnerus, Lightfootus & Io-
Henricus Maius, *Oeconomiæ* suæ olim
us. Optato illi eventus tunc demum
idebit, postquam singuli Psalmi ex
s., quæ ipsis insunt, ad historica mo-
fuerint revocati & adstricti. Quum
nonnullis haud insint notæ speciales,
ius ipsorum tempus erui possit na-
m, contentos nos esse oportebit no-
erorumque Chronotactica: Patres pri-
clesiæ, psalmorum collectiones haud
idere decursui temporum, probe per-
runt. At ipsi tanto otio & tanta sub-
um ope haud fuerunt præmuniti, ut
: clivo potuerint cum laudibus suda-
Maxima hujus studii pars in tempora
& posteritatis sedulitatem fuit reser-
Periclitabor in præsens, bono cum Deo
meas, ut Psalmum nonagesimum secun-
xstitisse ultimis Regis Hiskiæ tempori-
gumentis comprobem in medium adfa-
Si quid mihi in hoc campo exegetico
re licet, Psalmo isto continetur gra-
n actio publica, ad Deum emissa, qui

Unschuldige Nachrichten 1706. p. 618.

regnum Iudæ ab hostibus, in id insurgentibus, extrema Iosaphati ætate vindicaverat. Cardo rei in quibusdam indiciis vertitur, quæ ex psalmo ipso colligi & ad historiam Iosaphati, ab hostibus liberati, accommodari debent. Historiam illam memoriæ proditam esse 2 *Chron.* XX; non est quod doceam. En indicia, ex psalmo enotata. Psalmus fuit compositus, quum

1) Deus mirabili modo populum suum hostibus eorumque insultibus eripuisset. v. 5. 6. 12.

2) Quum promissa Dei singularia essent impleta, & ipse veracitatem suam illustrasset publice. v. 3.

3) Quum templum Hierosolymæ dudum exstitisset, atriis suis ornatum. v. 14.

4) Quum palmarum & cedrorum copia haud procul a templo esset consita v. 13. 14.

5) Quum auctor hymni ad canam senectutem pervenisset. v. 11. 15.

6) Quum Deus modum liberationis antea occultasset, eumque delegisset prorextraordinarium. v. 6.

7) Quum Deus prostravisset hostes ita & dis-

disiecisset tam celeriter, ut viderentur esse herba, quæ, flore emisso superbiens, exstirpatur præter opinionem & perit. v. 8. 10.

§. 2.

Sunt, qui hymnum sub manibus nostris versantem tribuunt Mosi. Hieronymus c) in hoc censu est referendus, cujus hæc est regula: *Omnes Psalmi, qui, cuius sint, titulum non habent, deputentur, quorum in prioribus psalmis nomina continentur.* Videtur ipse regulam hanc exegeticam ex Origene hausisse, qui eam in acceptis ferebat magistro suo Iudæo Huillo d). Nec dubium est, Patres, qui in psalmis operam suam posuerant explanandis ante Hieronymum, puta Eusebium Cæsareensem, Theodorum Heracleoten, Asterium Scythopolitanum, Apollinarium Laodicenum, Didymum Alexandrinum, Hilarium Pictaviensem & Eusebium Vercellensem, quorum duo postremi Origenem & Eusebium ex græco sermone in latinum transtulerant e), eadem chorda oberravisse. At,

c) To. III. Opp. p. 761. G. Paris 1643. fol.

d) In Hieronymi *Apologia adversus Ruffinum* L. I, c. 3. p. 494. F. G. To. II. Opp.

e) Hieronymus ad Augustinum Ep. 89. p. 636. *G. To. III. Opp.*

At, regulam eam cum veritate in conc(
diam redigi haud posse, indicia f) dec
rant historica, quæ insunt eis ipsis hy
nis, qui ad eam regulam referuntur. Hy
nus certe, qui nos iam habet occupatc
a Mosis ætate & actis gestisque est qua
maxime alienus. Nam eius ætate nullu
Hierosolymitani templi exstabat vestigiu
nulla in eo atria, nullæ circa illud atri
rum structuræ & dimensiones, nullæ in
cinia consitæ cedri & palmæ, templu
eiusque situm exornantes. Instar omniu
sunt hæc argumenta.

§. 3.

Singula autam indicia congruunt
amussi ad Iosaphati postremam ætatem,
quem insurrexerant Moabitæ, Ammonit
& Ammonitarum fœderatæ nationes, *n*
haammonim, ex Aramæa & montibus Sei
præter opinionem & ex improviso. 2 *Chro*
XX. Deus vero Iudæis modo prorsus e
traordinario opem eiusmodi ferebat, ut I
saphatus eiusque exercitus bellicus neq
dem manum cum hostibus conserere
quum hostes iam stratos occisosque vid
ret, improbosque periisse audiret. Host
eni

f) Jo. Fr. Buddeus *Hist. Eccl.* V. T. Per. II. Se
3. §. 26. p. 182.

enim mutua cæde in ſeſe ſævierant, antequam Ioſaphati turba canentium & armati, hanc ſequentes, hoſtibus occurriſſent. Deus igitur

1) Mirabili ratione Iudæos & eorum Regem Ioſaphatum ab hoſtibus vindicavit 2 *Chron.* XX. v. 21. 22. 23.

2) Deus per prophetam Iachſielem Ioſaphato populoque eius ſtragem hoſtium prænuntiaverat, & huic vaticinio conſtitit fides ipſo eventu. v. 14. 15. 16. ſ. 21. ſ.

3) Ioſaphati tempeſtate ſtetit Hieroſolymis templum & atria id ornarunt.

4) In templi vicinia floruerunt tunc cedri ac palmæ. 1 *Reg.* VII. 2.

5) Ioſaphatus poſt eam hoſtium ſtragem haud diu porro in vivis fuit.

6) De modo liberationis extraordinario dubitari non poteſt. XX, 17. 21. 22.

7) Hoſtes pauculis horis ad internecionem perierunt, invicem deleti.

Hoſtes erant Moabitæ, Ammonitæ, & cum ipſis fœderati Ammonitarum. 2 *Chron.* XX, 1. Erant ipſi numeroſi, ex ulteriori maris ſalſi ora, & inde ex Aramæa. v. 2.

In-

Intererant eis præterea Viri ex montibus Seir, in insidiis collocati, quorum gladij deinde in Ammonitas & Moabitas fuerunt conversi, & horum tandem in sese invicem. v. 22. 23. Eximius & celeberrimus Ioannes Franciscus Buddeus rem sic enarrat succincte & adposite, g): "*Postera die Rex* Iosaphat *cum copiis ex urbe egreditur & ad desertum Tekoæ procedit; cumque ibi omnes denuo adhortatus esset, ut in Deo solo omnem collocarent fiduciam, inito consilio, cantores ante exercitum disponere placuit, qui divini Numinis benignitatem eo, quo in templo hoc fieri solebat, modo, celebrarent. Hoc dum fiebat, Deus furorem immisit hostibus, quo divisi inter se mutuam perniciem moliti sunt & se invicem confecerunt. - - Illi, qui ad insidias Iudæis struendas missi sunt, in ipsos Ammonitas, Moabitasque & Idumæos inciderunt, & cæco impetu eos ut hostes adgressi sunt. Tum Ammonitæ & Moabitæ in ipsos Idumæos conversi sunt, forte quod insidiatores ex Idumæis fuerint, ipsique adeo existimaverint hæc consentientibus reliquis Idumæis facta: tandem cum Idumæos ad internecionem delevissent, ipsimet inter se concurrentes mutuis se confecerunt vulneribus cædibusque. Iudæi, horum omnium ha-*

ctenus

g) *Hist. Eccl.* V. T. Per. II. Sect. 4. §. 11. p. 411. 412. Hal. 1719. 4.

us ignari, quum ad speculatoriam turrim ocum editum in solitudine venissent, unde vicina despicere licebat, solum quaversus cadaveribus stratum viderunt, bon autem superesse neminem. Ad spolium igitur accedentes, magnam prædam divitiasque ingentes inde referunt, in us ex cadaveribus colligendis tres consumti dies sunt.

§. 4.

Inscriptionem psalmo 92. adtributam e eam, quæ dictitat, illum singulis Sabs publice fuisse decantatum, haud andum eis est, qui insignem Dei opem endunt, qua Iosaphatus Rex a Regum umvicinorum occultis latrocinantibus armis liberatus fuit. A musica instrumencœpta fuit decantatio hymni huius, ad iem ætatem commemorabilis. Hasce ationes præfixa ipsi cernitur inscriptio: מזמור שיר ליום הש. Iugibus victi-Sabbato quocunque supperadditæ fue- victimæ, ceteris diebus haud immoæ h), vulgo *musaphoth* dictæ. Addi- eiusmodi sacrificio coniungi semper us fuit hic hymnus, a Levitis decanus una cum Sexta hymni Mosaici *Deut.* XXXII.

Tamid VII, 4.

XXXII, parte, qui ſex demum Sabbatis penitus ad finem uſque fuit i) decantatus. Adparet igitur cauſa inſcriptionis, indubie ex origine hymni olim conſtanter perennis, antequam ratio decantationis eximia oblivioni cessit. Prolongatum poſtea & extenſum fuit inſcriptionis ſchema, ita tamen extenſum, ut variaret eius in quibusdam exemplaribus k) lectio. Nam legebant Miſchnici doctores inſcriptionem hunc in modum l):

מזמור השיר ליום השבת מזמור השיר לעתיד לבא ליום *versus diem* (Meſſiæ). Pro vocabulo ליום in aliis exemplaribus legebantur hæc m):

לעולם שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים *In perpetuum, qui* (dies) *totus ipſe eſt Sabbatum & quies vitæ æternæ.*

Faci-

i) Gemara *Roſch haſſchanah* f. 31. 1. Maimonides in *Hilcoth Tmidim Umuſaphoth* c. 6. §. 9.

k) *Tamid* VII, 4.

l) Obadia de Bartenora ad h. l. Qui addiderunt gloſſemata, ſpem ſuam detexerunt in Meſſiæ regnum, quietis contra hoſtes primordium.

m) Gem R. Bechai *in Legem*, f. 149. 1. Alias variationes habet Conradus Ikenius ad Tractatum Talmudicum *Tamid* VII, 4. p. 131. *Bremæ* 1736. 4.

ile est intellectu, in utrisque exempla-
ıs adjectum fuisse glossema meditationis
:, quod in Hillelis exemplar haud tran-
, unde postea descripti fuerunt codices,
orum forma ad posteros fuit transmissa.

§. 5.

Hymnus ipse Iosaphato debetur, mo-
mentum quippe eius benignitatis ac ma-
næ beneficentiæ Dei, qua ipsum ipsi-
que regnum ab hostibus, qui iam Enga-
adrigerant, liberarat ac præstiterat inta-
ım. An vero ipse Iosaphatus pro aucto-
hymni sit reputandus, facilius est adfir-
atu quam probatu. Si tamen eius pie-
:em in Deum, in legem Mosis, in sa-
a patriæ, atque ipsius ferventem cum
eo coniunctionem, precesque ipsas Nu-
ini supremo probatas ob oculos nobis po-
mus, alienum non est docere, Iosapha-
m ipsum, spiritu Dei contactum & ad-
ıtum, hymnum hunc scripsisse, & singulis
ıibusque Sabbatis decantari iussisse, spe-
ntem fore, ut tandem omnes hostium in-
ltus posthac quiescant. Et omnino ex
ıc tempestate concordia & pax regnum
us refovit; fructus pietatis, quam Deus
irifico roboraverat auxilio, & in posterum
:æmiis iucundissimis adficiebat. Tanti
:etii est pietas in Deum seria fucique expers.

§. 6.

Hymnus hic duas cantantium perſ
nas præfert. Prior perſona Deum adloqu
tur v. 2-10; poſterior reſpicit ad Ioſaph
tum ſenem, quaſi ope Dei præſtantiſſin
revireſcentem, ad iuſtorum virtutem
felicitatem concelebrandam, & ad fructus i
de in ſeram ætatem redundaturos, qu
rum præcipua eſt continuata & perpeti
in Deum proclivitas animique propenſi
Plures in uno hymno perſonarum paſſi
dari ſucceſſiones, docuerunt etiam prim
Eccleſiæ Doctores. Plures in hymno ſ
cundo induci perſonas, indicavit ipſe Ath
naſius n). Hymno 75 tres exhiberi perſ
nas cantantes diverſas, oſtendit Euſebius o
Viciſſitudinem hanc diverſum melos, d
verſa inſtrumenta muſica, diverſitas ſaltar
tium in atriis chori, diſtinguebant. Al
ſtergebatur ſic omne faſtidium, accendeba
tur magis attentio & vires adquirebat, po
nebatque ſanguinis excitati motum. O
quietem hymnorum pars cantabatur ſtando
ad motum excitandum ducebantur choreæ
flexi

n) In *Argumento pſalmorum* p. 71. T. II. Col
lect. Patrum et ſcriptorum Græcorum Ber
nardi de Montfaucon Paris. 1706. fol.

o) *Commentar. in pſalmos* p. 420. T. I. Collectio
nis Patrum.

xibus & reflexibus bene dimenſæ p),
itus cantilenarum ab univerſis voce con-
ıa addebantur. Subinde intercinebatur
er commata quædam *Diapſalma* ſeu *Se-*
, hunc in modum: *Ludate Dominum --*
n gratia Eius perſtat in perpetuum.

§. 7.

Succedat oportet interpretatio hymni
ina.

. *Hymnus, inſtrumentis muſicis præcinentibus incboandus, ſingulis diebus ſabbati decantandus.*

. *Bonum eſt* nobisque decorum, iucundumque eſſe debet, *gratias agere Iehovæ* pro beneficiis ab eo acceptis, *& fidibus inſtrumentisque iunctis decantare nomen Tuum, Excelſiſſime.*

. Iucundum eſto *prædicare, quamprimum lux exoritur, benignitatem tuam, & veracitatem tuam* dilaudare *flexo in noctem die, 4. ad aſcoron & ad nablium & ad kinyræ tractationem.* B. Albertus Schultens nomen *Higgaion* putavit eſſe carmen triumphale.

. *Omnino lætum præſtitiſti me, Iehova, opere tuo* mirabili. *Ob ea, quæ ipſe citra hominum operam perfeciſti, ex-*

p) Philo *de Vita Contemplativa* p. 901. Francof. *Viadr. 1691. fol.*

fultabo ac liberali corporis faltantis m
tu gaudium meum declarabo.

6\. *Quanta funt opera tua, Iebova! Adm dum profundæ*, hominibusque impe viæ *funt* & erant *deftinationes tuæ*. LXX Σφοδρα εβαθυνθησαν οἱ διαλογισμοι συ.

7\. 8. *Homo bardus non adtendit* ad ho *nec ftolidus*, aberrationibus favens *hoc ipfum debita profequitur confidera tione*, quod *improbi, qui in modum herbæ quafi florem emittunt*; *& quo omnes, qui dediti funt perverfitati*, a *vires fuas magis magisque proferum ei ipfi fint, qui in perpetuum funt di fipandi* & evertendi. LXX: ὁπως α ἐξολεθρευθωσιν εις τον αιωνα τȣ αιωνος.

9\. Nec illi id perpendunt, *Te effe altiffi mum in perpetuum, Iehova*, omnibu technis & improbitatibus fuperiorem eásque tandem punitũrum.

10\. *Quoniam ecce inimici tui, Iebova, ini mici tui peribunt*, erunt ut amiffi, per diti & rerum fuarum defectu labo rantes, fruftra Deo reluctati. LXX διασκορπισθησονται, *diffipabuntur omnes a hæc, qui operofi funt in moliendis per verfitatibus.*

11\. *At vero altum eft*, & extulit fefe *corn meum, quafi* cornua *orygum*, qui altiffi mos amant montes & in oppofitos tol lunt

lunt cornua. *Senectus mea, qua atteror*, per *oleum reviveſcit*, quo niteſcit vultus.

12. *Unde intendit ſe ad ſpectandum hoſtes meos* proſtratos *oculus meus; in eos, qui adverſus me inſurgunt, in malignos intendit ſeſe ad audiendum utraque auris mea.* Non ſatis poſſum reſpicere ad hoſtes dextra Dei occiſos, nec ſatis audire eventum mirabilem molitionis eorum, qui in me ex improviſo inſurrexerant.

13. *Iuſtus inſtar palmæ efflorebit, inſtar cedri in Libano monte ad amplitudinem excreſcet.* Legendum eſt ישׂגה, non ישׁגה. In illo verbo eſt notio *augeſcendi, in amplitudinem excreſcendi. Iob.* VIII, 7. 11. *Dan.* III, 30. *Eſr.* IV, 22. *Ieſ.* XV, 11. *Pſ.* LXXIII, 12. *Iob.* XII, 23. XXXVI, 24. LXX. dilucide: Δικαιος ως Φοινιξ ανθησει, ωσει κεδρος η εν τω Λιβανω πληθυνθησεται.

14. *Ei, qui conſiti ſunt prope domum Iehovæ, iuxta atria Dei noſtri florebunt*, ac felicitatis documenta dabunt in lucem. Iuſti comparantur cum cedris, palmisque, prope templum circa caſtellum Zion conſitis, quarum erant fructus eximii & facies pulcra. LXX:

πεφυτευμενοι εν τω οικω κυριυ, εν ταις αυλα
τυ Θευ ημων εξανθησυσιν.

15. *Porro eidem adfluentiam proferent cana senectute*, שיבה: *pingues & vire tes vivent.* Senes alioqui sunt macile ti & enervati. At pietas genuina e cit moderationem, temperantiam, v getamque senectutem. Virens rebu que adfluentibus contentus dicitur רענ *Deut.* XII, 2. Laurus dicitur *raan* Ps. XXXVII, 35. Notio moralis gitur *Deut.* IV, 1. *Cant.* I. 16.

16. Vivent, inquam, *eo tendentes, concelerent usquequaque* & praedice *purissime perfectum esse Iehovam rup meam, nec iniquitatem esse in ipso.* LX Τυ αναγγειλαι, οτι ευθυς Κυριος ὁ Θεος μου, και υκ εστιν αδικια εν αυτω. *Iaschar* di tur ille, qui a recta perfectionis mo lis integritate non deflectit.

Deo propria est ea, supra omnem modu In homine ea cadit, quae finitudine quada continetur, ac cessare potest ac desinet simulac origo deflectendi in eum incic Circa Tekoam rupes erant, & intra e excavatas latibula spatiosa. Id saphiati p fugium & securum latibulum erat. Deus tator, impatiens iniquitatis, quam occu hostes ac latrones bello intenti exercere

bant. Ipsi spe fructibusque destinatio-
m exciderunt. Iudaei ex adverso, Nu-
nc confisi & ab iniquitate alieni, persiste-
nt, & exitu læto, fiduciæ radicibus de-
o fructibusque pietatis adfluente, imper-
bantur. Comparati sunt eapropter ipsi
m cedris admodum proceris ac virenti-
s palmis. Utraque arbor, per artificio-
n imitationem expressa, in trabibus pa-
tibusque templi Hierosolymitani erat fre-
entissima. Præterea cedri ac palmæ fo-
circa templum variæ excreverant q).
mparationis nervus in pace publica ac
tate perenni consistit.

§. 8.

De instrumentis musicis, quibus hym-
hujus decantatio fuit comitata, paucula
jungere libet. Vocantur ea *Aschor*, *Ne-
el*, & *Kinnor* v. 4. ubi LXX habent Δεκα-
χορδον ψαλτηριον μετ' ωδης εν Κιθαρα. Instru-
nta musica, semel inventa & nomen suum
epta, solent primo adpellari per varias
iones nomine, licet subinde ex pronun-
tione sub alio cœlo nonnihil accedat mu-
ionis. Quo autem nationes habita-
it propius, eo minor fuit isthæc muta-
. Divertemus igitur ad Græcos Palæ-
iis vicinos. His *Aschor*, est *ascoron*, vas

E 4 qua-

q) Emo Lucius Vriemoet in *Observationibus miscellaneis* L. I, c. 6. Leovardiæ. 1740. 4.

quadratum cubitale, cantum sonosque edens ob chordulas, in eo distentas, quibus sonus exstitit, crotalo adfinis r). Chordulae istae digitis fuerunt excitatae, ut sonum redderent, *octavae* respondentem. Sonus per foramina, quibus vas id erat pertusum variis, exibat multiplex s). Si *octavae* sonus inde prodibat: organon vocabatur *Schemi-nith.* 1 *Chron.* XV, 21. Fuisse id nonnunquam decachordum, decem chordis obsitum, ex nomine intelligitur. Adpellabatur a Graecis quoque *psalterion* t) & *magadis.* u) Pergimus ad nablion seu nablam. Interpretis Alexandrini librarius videtur hoc vocabulum omisisse, ratus, sufficere vocabulum *psalterion.* At nablam ab Aschoro seu ascoro distinxit hieropsaltes. Nablii meminit Iosephus x) breviter ita: *Kinyra, decem intensa chordis, plectro percutitur; nabla vero*, XII *sonos habens, digitis pulsatur.* Nablam a Phoenicibus fuisse inventam, memoriae est y) proditum. Figura eius retulit maiusculum Graecorum Delta. Supra

r) Iulius Pollux *Oromast.* IV, 9.

s) Egomet *de Re musica vetustissima* in Miscellaneis Lipsiensibus Novis Vol. IX. p. 232. f.

t) Athenaeus *Dipnos.* p. 636. edit. Commelin.

u) Egomet l. c. p. 224. f.

x) *Ant. Iud.* VII, 12. §. 3. p. 401.

y) Athenaeus L. IV. p. 175.

a fuit formæ planæ, infra rotundæ.
ura ad Amosum de nabla adtuli. Nabli-
n & Ascoron discrepabant. Quam ob
tionem illud Ps. XXXIII, 2. בנבל עשור
ימרו interpretandum est ita: *nabla &*
coro concentum musicum decantate ipsi.
redebam olim, kinyram fuisse gingram
u tibiam minorem z). Sin vero Iose-
bum sequor, sententiam cogor mutare.
Non vacat in præsens, rem ad vivum resecare.

§. 9.

An Higgaion sit carmen triumphale
vereo paullulum. Nomen *higgaion* mihi
idetur esse *tractatio* instrumenti musici ex
גן, quæ fit contrectatione, ope digitorum.
Commata 8. 9. 10. arcte cohærent, per
admirationis commotionem quasi discer-
pta. Hæc enim postulat, ut contrarium
indicetur, priusquam tragicus adiungitur
eventus. Primo notantur bardi & blenni,
qui ad destinationes legesquè Dei cæcuti-
unt. Adiicitur mentio de facinorosorum
flore temporario. Subiungitur perpetua
eversionis eorum miseria. Tum vero ad
altissimam Dei potentiam evehitur oratio,
qui malitiosos ad ima tandem deprimit &
funditus pessumdat. Vocabulum בער no-
tat *æstuosum* & sensuum principatu ruentem

z) In *Miscellan. Lips. Nov.* l. c. p. 235. f.

in obvia, *bardum*, *brutum*, *stupidum*. Idem adpellatur *Ksil*, כסיל, *frigidus*, *animo iners* ac *torpens*. Tali enim in utramque partem aberratione homines a sanitate mentis, ad pietatem compositæ, sunt alieni.

§. 10.

Animal *reem in* v. 11. memoratur, cujus cum robore ac cornibus altissimis sese comparat hieropsaltes. LXX perpetuo vocabulo illi substituit *monokerota* & Vulgatus *unicornu*. Orygas enim seu montanos hircos & capras, in Aegypto ac Libya olim frequentissimos, Aristoteles a) tradidit unico præditos esse cornu & ungula geminata, philosophus olim communis & perpetuus dictator. Sed experientia testimonium illud Aristotelis, quo orygi unicum tribuit cornu, evertit. Paulus Lucas descripsit orygas sæculo nostro, sæpius a se se in Aegypto spectatos, eiusque duo esse cornua, docet. In India Orientali olim erant oryges quadricornes. Oryges duo sunt currui trahendo pares. Cornua eorum distenduntur ac tandem curvata, robusta sane & eminentia, invicem se respi-

a) *Hist. Animal.* c. I. p. m. 851. *de Partibus Animal.* III, 2.

spiciunt. Robur ac potentia Iosephi a Mose comparatur cum oryge, *Deut.* XXXIII. 17. Targumistæ orygem adpellant *Kemana.* Oryx a Rabbinis vocatur קרש & Kares ab eis cum cervo & dama confertur. Alibi plura dedi & copiosiora b).

b) Ad Deut. XXXIII. in M. Ioh. Christiani Mehlhorni *Gründlicher Erklärung der heil. Schrift* A. T. p. 809. 810. VI To. Lips. 1742. 4.

III.

III.

HENRICI HEISEN,

PROFESS. PUBL. ORD. BIBLIOTHECAR.
ET PÆDAGOGIARCHÆ BREMENS.

DISSERTATIO
PHILOLOGICO-THEOLOGICA POSTERIOR.
AD
ROM. I, 17.
QUA
ALIORUM DE τοῖς
ἘΚ ΠΙΣΤΕΩΣ ΕἸΣ ΠΙΣΤΙΝ
SENTENTIÆ TRUTINANTUR.

SUMMARIUM.

§. §. 28. 29. Sunt oppido multi, qui hac phrasi unius ejusdemque fidei in singulis fidelibus incrementum designari arbitrantur, quod bifariam exponunt, sed ita, ut sensus pæne eodem redeat. Multas iidem cumulant affines phrases, sed parum aut nihil ad rem facientes. §. 30. Quales sunt פה אל פה & פנים אל פנים §. 31. Item מחיל אל־חיל Psal. LXXXIV, 8. qui locus illustratur. §.

32.

32. Nec minus εκ γενεας εις γενεαν. §. §. 33-35. Nituntur maxime τοις απο δοξης, εις δοξαν. II. Cor. III. 18. Sed incassum, quod fuse ostenditur. §. 36. Pro nostra interpretatione phrases geminæ afferuntur. §. 37. Tautologum & penuria Græcarum vocum laborantem facit adversa sententia Grece doctissimum Apostolum. §. 38. Cujus contrarium evincunt plurimæ ex plerisque ejus epistolis adductæ phrases æquipollentes. §. 39. Ingentissima exemplorum copia demonstratur, factam ad Apostoli modum vocabuli alicujus repetitionem sermoni plurimum ponderis, elegantiæ & venustatis conciliare. §. 40. Triplex nova expositio ex duplici alia metathesi resultans. §. 41. Improbantur admodum supervacaneæ sacri textus methatheses, idque notabili exemplo confirmatur. §. 42. Nullam, nisi frivolam & nugatoriam, instituti sui reddere causam possunt, qui εκ πιστεως & εις πιστιν divellunt. §. 43. Neutiquam expositio nostra Justitiæ fidei præjudicat. §. 44. Promittitur diatribe de præcipuo epistolæ ad Romanos scopo cum modesta diversum sentientis doctissimi Viri confutatione.

§. 29.

Geminata fidei voce Interpretes bene multi *unam eandemque* designari *fi-em* arbitrantur, quæ secundum alios & ıchoet & absolvat gratuitum justificatio-is opus, sive plenius, quæ justitiæ Dei

ob

obtinendæ, retinendæ, & possessores tanto bono certissimos reddendi, tranqu landique ac lætificandi eorundem conscie tias unicum quasi instrumentum, condit unica sit, & *causa*, *sine qua non* quicqua horum omnium effici queat; vel ut alii c ponunt, quæ in singulis vere credentib feliciter progrediatur, tamque valida c piat incrementa, ut ὀλιγοπιστοι in πληροφ abeant atque surgant. Neutra harum .si altera est, & utraque fides eodem fere i cidit. Multæ vero similis structuræ phi ses, quas Docti Viri in geminæ hujus e positionis gratiam coacervarunt, vereo ne in tertio, quod vocant, comparation inveniantur secus se habere; atque HER WITSII, & quorundam ex cæteris inte pretamenta magis pietatem spirent, qua solidum redoleant judicium.

§. 30.

Locutus cum Mose Deus est פנים אל פנים LXX. ἐνωπιος ἐνωπιῳ, vel προσωπον προς προσωπ *facie ad faciem*, (86.) itemque פה אל פה *ore ad os*, (87.) cui geminum Johannis στομα πρὸς στομα (88.) Verum an duo se

(86) Exod. XXXIII. 11. Deut. XXXIV. coll. 1 Cor. XIII. 12. (87) Num. XII. coll. Jerem. XXXII. 4. & XXXIV. (88) Epist. v. 12. & III. v. 14.

mo videntes, interque se colloquentes, *unam* habent faciem, os *unum*, aut *uno* hoc loquuntur *ambo?*

§. 31.

Expromunt porro Psalmi illud: *Ibunt* מחיל אל־חיל quod Alexandrini reddunt *ἐκ δυνάμεως εἰς δύναμιν*, *ex potentia ad potentiam*, quos sequuntur BELGÆ vertentes: *Van Kracht tot Kracht*. (89) At vero hoc, si quod aliud, *οὐδὲν πρὸς Διόνυσον*. Rectius interpretantur TREMELLIUS & JUNIUS: *Ab acie ad aciem;* COCCEJUSque, SAL. *van* TIL. alii: *De turma ad turmam*. Sermo habetur de Israelitis maximo numero Hierosolymam ad cultum Numinis publicum festosque dies celebrandos confluentibus, qui in multas distributi catervas, quarum singulæ cohortis militaris vel turmæ præbebant speciem, iter facere consueverunt, ut hodieque Orientis populi, & cumprimis Turci catervatim proficisci amant, cujusmodi catervas *Caravanen* ex Persica lingua appellitant. Si qui igitur pede tam festino, fortiterque adeo graderentur, ut posteriore, cui primum adjuncti fuerant, a tergo relicta caterva, anteriorem consequerentur, illi ab agmine ad agmen ire dicebantur. Num vero unum hoc pacto intelligendum ve-

(89) Psal. LXXXIV. 8.

venit agmen. Nonne aliud deserebar postque relinquebant terga, conferebant au tem se ad aliud? Sed multo majorem vid αβλεψίαν firmantium hoc loco suam loc nostri expositionem. Non caterva una a terave, nec ambæ simul dicuntur itineri incrementum capere, sed *euntes* ex ali ad aliam, ex sequenti ad præcedentem ca tervam; & hi tuentur, τὸ *ex fide ad fiden* ipsius fidei significare incrementum. Imo vero non alius, qui quidem dexter ac so brius sit, Hieropsaltæ phrasi Apostolicam illustrandi suppetit modus, quam ut ad τ ἀποκαλύπτεται incrementum referas, statu asque, quemadmodum prodeuntes ex ulti ma ad penultimam, exque hac ad antepe nultimam proficiscentium turbam eximios itineris sui velocissimosque faciant progres sus, ita τὴν ἀποκάλυψιν, *revelationem* justitia Dei magna capere incrementa, quæ ex fide τῶν ἀποκαλυπτόντων, *manifestantium* docto rum progrediatur ad fidem in auditorum τῶν εὐαγγελιζομένων, *quibus annuntiatur Evan gelium*, animis excitandam. Subsistere in utriusque loci comparatione ad utriusque VERBUM oportet, quod in altero est ילכו *ibunt*, ἀποκαλύπτεται, *revelatur* in altero.

§. 32.

Prima, quam GLASSIUS (90) nostro subjicit loco locutio est. Ἐκ γενεᾶς εἰς γενεὰν, *ex generatione in generationem*: quod interpretatur: *Progressu temporis jugi & continuo*. Largior. Sed quæso, an hæ duæ generationes sint *una generatio*, quæ solo gradu a se ipsa differat, quoniam progressu temporis celsiorem atque perfectiorem gradum indipiscatur? Sic enim ille phrasin: *Ex fide in fidem*, accipit, dicens, *progressum & incrementum fidei*, *seu fidem*, *quæ quotidie incrementum capiat*, ea intelligi. Hæc increscens fides una est ac eadem, uniusque & ejusdem vere credentis. Generatio autem, *ex qua*, & *ad quam* numero differunt, nec alteram ingreditur altera, ut cum ea in unam coalescat. Salomon ait: Γενεὰ πορεύεται, καὶ γενεὰ ἔρχεται. *Generatio abit*, & *generatio advenit*. (91) Num generatio abiens eadem est, quæ adveniens? Ne abire quidem & advenire posset, si eadem esset, sed ad seculorum usque consummationem perstaret immota. Rursus idem: *Thesaurus non est sempiternus*, *nec corona* durat Ἐκ γενεᾶς εἰς γενεὰν, *ex generatione*...

(90) p. 1027. ed. Lips. 1705. (91) Eccl. I. 4.

neratione in generationem. (92) Gene
qua datur corona, servaturque, d
est a generatione, qua aufertur. C
nunt τοῖς ἐκ γενεᾶς εἰς γενεὰν Virgiliani

Et nati natorum, & qui nascent
illis. (93)

Non uni atque iidem designantur
Voce *natorum* insigniuntur *filii*; *nati* c
nepotes, & *qui nascentur ab illis*, *pr*
tes, *cæterosque posteros* denotant.

§. 33.

Speciem habet ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, :
ria ad gloriam; (94) quod plerique
pretes *a gloria hujus ad futuræ vitæ gl*
explanant; quam proinde, negari ne
unam eandemque esse gloriam, cuju
tummodo perpetuitas, incrementu
consummatio geminatione vocis δόξα
ficetur. Tantum enim abesse, addur
vitam spiritualem æterna tollat, ut a
& perficiat, testante Apostolo: *Non*
mur, sed superinduemur. (95) Sed
tam immensis parasangis fidelium his i
ris gloriæ distat præstatque eoru
cœlestis gloria, ut nullo modo u

(92) Prov. XXVII. 24. (93) Aenei
v. 98. (94) II, Cor. III. 18. (95) I
V. 2-4.

que statuere eandem, sed aliam atque aliam sit. Præeuntem habemus optimum horum, quæ nobis objectant, verborum interpretem, Apostolum nostrum, qui de ipsa piorum viliori parte, mortali videlicet, ad gloriosissimam immortalitatem excitando corpore disertissimis id vocibus affirmat. *Sunt corpora, inquit, cælestia, & sunt corpora terrestria, sed* ALIA *quidem cælestium* GLORIA, ALIA *vero terrestrium. Alia gloria solis, & alia gloria lunæ, alia gloria stellarum: stella enim a stella differt in gloria. Ita & resurrectio mortuorum. Seminatur corpus corruptioni obnoxium, excitatur incorruptum; seminatur* IGNOMINIOSUM, *excitatur* GLORIOSUM; *seminatur infirmum, excitatur potens, &c.* (96) Quæcunque ad gloriam Ecclesiæ, cum universæ, tum speciatim Apostolicæ in hoc mortali ævo pertinent, cognitionem, spem, ipsam fidem, porro donum linguarum, vaticinandi, miraculaque perpetrandi facultatem, ea præter unum amorem Paulus infantum studiis nugisque puerilibus confert, abolendasque dicit imperfectiones per succedentem ipsis perfectam, omnibusque numeris ac partibus absolutam cælestem gloriam. (97) Si ergo abolebitur,

(96) I. Cor. XV. 40-50. (97) I. Cor. XIII. 8-13. II. Cor. V. 7. I. Joh. III. 2.

tur, inque nihilum redigetur spirit
piorum hujus vitæ gloria tantum non on
qua veritate hæc desitura cum æternum
mansura constituitur eadem, & hanc
tantummodo ad celsiorem evehere gra
perhibetur? Longe rectius atque acc
tius απο δοξης, *a gloria* sic accipitur, ut p
hæc gloria per transitum εις δοξαν, *ad*
nitis modis majorem gloriam relinquatu
amittatur, posterior vero, tanquam n
peculiaris, & a priori reapse div
novis cœlitibus utendam se fruendam
per omnem æternitatem exhibeat. Si
privato & civi, qui bonus sit & pa
amans, tam contingat esse fortunato
liberis populi suffragiis *ab obsequii glori*
gloriam imperii adscendat, is nullam
posterum ex obsequio, sed omi
ex imperio captabit gloriam & su
gatoris populi non retinebit m
amorem, sed & plurimis augebit
cessionibus. Similem ad modum,
corporeis soluti vinculis a gloria r
tantis ecclesiæ ad triumphantis evehu
gloriam, nulla amplius capiunt augme
progressus faciunt nullos resipiscen
spei, fidei, & cæterorum, quibus Ec
siæ subcœlestis constat gloria, gratiæ
norum bonorumque; sed omnibus h
tergo relictis, & alto quasi supercilio

c

ere fas est, contemptis, unice το καθ
βολην εις υπερβολην αιωνιον βαρος δοξης, *excel-
ter excellenter æternum pondus gloriæ* an-
ant, & actutum consequuntur; solum
o in largitorem gloriæ suæ Deum, Dei-
filios, gloriæ hujus socios & cohære-
, amorem non modo illibatum servant,
& tam mirifice adaugent, ut eodem fla-
ntissimo, & ab omnibus repurgato fæ-
us toti ardeant.

§. 34.

Μεταμορφουμεθα, *transformamur*, ait
ostolus. Proxime & præcipue meta-
rphosis non progressionem & augmen-
, sed *mutationem* significat, qua res non
em permanet, sed *alia* efficitur; idquod
idii & aliorum, quos Dissertatione in
ic Pauli locum cel. JKENIUS recensét,
) Metamarphosium libri abunde pro-
t. Μεταμορφοω & μεταμορφωσις, fateor,
semper de interiori ipsius naturæ aut
ditionis, sed etiam, licet parcius, de
externa faciei & status rerum mutatione
rpantur, sicut laudatus Vir dicto loco
angit. Verum nec δοξα ad naturam &
ntiam hominis pertinet, sed attribu-
n est, quod abesse sine hominis interitu

 po-

8) Dissertat. Philol- Theol. p. 569. fin. edit. *Lugd. Bat. 1749.*

potest, proindeque mutatio hominis a gloria ad gloriam fieri nequit, nisi duplex gloria supponatur, altera, quam auferat mutatio, &, quam conferat, altera.

§. 35.

In antecedentibus prolixam Apostolus instituit comparationem inter gloriam Vet. & Novi Testamenti, (99) & nemo infitiatur; quod omnes Judæi, qui scribente Apostolo nostro, & stante adhuc templo, illa gloriæ spiritualis atque cœlestis umbratili sede, Christo nomina sua dederunt, a gloria priscæ œconomiæ ad gloriam novæ transiverint. Jam autem quæro, an transitione illa pristinam gloriam retinuerint, imo an in eadem fecerint progressus, ejusdemque ceperint incrementa? Absit, longissime absit! Exuenda, abjicienda, ejuranda, vel ut lenissime dicam, commutanda vetustior cum longe præstantiori recente fuit. Hinc quaternis uno in capite vicibus (100) gloria καταργουμενη, *quæ aboletur*, antiquior ista audit; & collata novæ gloriæ vix nomen gloriæ mereri dicitur. (101) Meminerimus, quid non minus graviter, quam fuse Paulus de Israëlitica in se abolita gloria pronuntiet. *Nos*, inquit, *sumus circumcisio, qui*

(99) II. Cor. III. 7-17. (100) II, Cor. III. 7. 11. 13. 14. (101) II. Cor. III. 10.

qui spiritu servimus Deo, & gloriamur in Christo Jesu, nec in carne confidimus. Quamquam ego habeo, de quo etiam in carne confidam. Si quis alius videtur fiduciam habere in carne, ego maxime habeo. *Circumcisus octavo die, ex gente Israelis, tribu Benjamin, Hebræus ex Hebræis, religione Pharisæus. Quod ad zelum* attinet, *persequens Ecclesiam; quod ad justitiam, quæ est in lege, irreprehensus. Sed, quæ mihi erant lucra, hæc propter Christum putavi damnum* esse. *Quin etiam certe omnia existimo damnum esse propter eminentiam cognitionis Christi Jesu, Domini mei, propter quem omnibus istis me ipsum multavi, eaque duco pro stercoribus, ut Christum lucrifaciam. &c. &c.* (102) Quibus cunctis adducor, ut, si phrasis ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, *a gloria hujus ad futuræ vitæ gloriam* denotat, omnino malim *duplicem* & a se invicem vere distinctam, quam progredientem *unam*, crescentemque gloriam intelligere. Doctiss. vero BENGELIUS, testante cel. HEUMANNO in h. l. pag. 180. ita disjungit: *A gloria Domini in gloriam in nobis.*

§. 36.

Superpondii instar adjiciam loca nulli, aut admodum fallor, exceptioni obnoxia

 atque

(102) Philipp. III. 3-14.

atque exposita. Primis discipulis suis Magister Optimus Maximus praecipit: Μη μεταβαίνετε ἐξ οἰκίας εἰς οἰκίαν. *Ne transite de domo in domum.* (103) Ἐξ οἰκίας εἰς οἰκίαν est ipsissima illa loquendi formula, quae ἐκ πίστεως εἰς πίστιν. Quid ergo? An domus secundo expressa casu eadem est, quae quarto signatur? Vel ipse stupor, necesse est fateatur, transiri ex aedibus in aedes non posse, nisi ex aliis in alias. Aeque concipi nequit quomodo per transitum hominis ex aedibus in aedes concilietur aedibus aut perseverantia, aut incrementum, idquod tamen fidei obtingere per manifestationem justitiae Dei ex fide in fidem, sive, ut dissentientes construunt, per ipsam Dei justitiam ex fide in fidem, affirmatur. Alter locus est: Ὥσπερ η ἀστραπη η ἀστράπτουσα ἐκ της ὑπ' οὐρανον εις την ὑπ' οὐρανον λαμπει, κ. Reddimus cum supplente ellipsin BEZA: *Sic fulgur coruscans ex una regione, quae sub caelo est, in alteram, quae sub caelo est, splendet,* &c. (104) Rursum nostrae haec tam similis est phrasis, quam ovum ovo, & guttae gutta. Ecquis vero non diversam intelligit esse eam sub caelo regionem, *ex qua* fulget splendor, ab illa, *in quam* splendet?

§. 37.

Absonum foret, putidamque saperet tautologiam, si quis diceret Arbor crescit in arbore

(103) *Luc.* X, 7. (104) Luc. XVII, 24.

in undam unda, ignis in ignem, in hominem homo, & sexcenta id genus alia. Verum: Infans crescit in puerum, ex puero in adolescentem, ex hoc in juvenem, ex juvene in virum, tandemque vir decrescit in senem; hæc & ejusdem commatis multa alia lectorem non offendunt. Religioni nobis ducamus, stilum divini Spiritus præter necessitatem deformare, & suffundere frigidam revelationis supernæ cavillatoribus, quorum feracissima proh dolor! hæc, quæ vivimus, sunt tempora. Mihi sedet persuasissimum, si unius ejusdemque fidei incrementum in animo habuisset Apostolus indicare, non binis illum vicibus fidei vocabulo, idque αμέσως, alterum sequente statim altero, usurum, nec, cum fides incipiens infirmaque, & fides progrediens ac robusta valde inter se differant, utramque, nullo discrimine facto, simpliciter fidem appellaturum fuisse. Cave enim, existimes, Græcarum vocum penuria laborantem Spiritus Sancti amanuensem ad ejusdem vocabuli iterationem confugisse. Qui versatissimum se in Poëtis Græcis fuisse, petitis ex Arato & Homero, (105) Menandro vel Euripide. (106). & Epimenide, sive ut opinantur alii, Callimacho (107) suffragiis

 de-

(105) Act. XVII. 28. (106) I. Cor. XV. 33.
(107) Tit. I, 12.

demonstrat, an ei in soluto sermone
co defuisse idoneorum Synonymorum
senda est copia ad animi sui sensa dilu
distincte, nervose & grata cum vari
efferendum?

§. 38.

Diversis, non iisdem, appellatio
diversos fidei gradus ἰδιώτης ἐστὶ τῷ
idiota hic, id est, *imperitus*, vel *rudi*
mone, ut superstes etiamnum per igr
nam vocitabatur, (108) notificavit. A
ma plenaque roboris & nervorum a
premum fidei exprimendum, gradum
vox πληροφορία, *plenissima persuasio*,
certissima. Ternis hanc vicibus in i
Epistolis usurpatam invenimus; (109)
imo semel πληροφορίαν πίστεως, *plenitud*
fidei, vel *fidei certissimam persuasionem*
hibitam. (110) Nec minus τῷ πληρο
de Abrahami omnem pæne fidem ex
rante fide usus est, scribendo: *Contra*
in spe credidit, - - *ac minime imbecilli*
- - *adversus promissionem Dei non disc*
vit incredulitate, *sed robustus factus est*
- - καὶ πληροφορηθεὶς, *ac persuasissimus*
fuit, *Deum*, *quod promiserat*, *posse*

(108) II. Cor. XI, 6. (109) Coloss. II.
Thess. I. 5. Hebr. VI. 11. (110)
X. 22.

re. (111) Habet insuper στηκετε εν τη πιςει, in fide; (112) τη πιςει εςηκατε, fide sta-vel stetistis; (113) περισσευετε πιςει, ab-tis fide; (114) αυξανομενης της πιςεως , augescente fide vestra; (115) Χαραν πιςεως, gaudium fidei; (116) τη πιςει τε-λιωμένοι, fide fundati; (117) βεβαιουμε- τη πιςει, confirmati in fide; (118) δια πιςεως της ενεργειας τυ Θευ, per fidem effi-e divinæ; (119) υςερηματα της πιςεως , defectus fidei vestræ; (120) Ἔργον πι- εν δυναμει, opus fidei in potentia; (121) ersedeo pluribus Apostoli nostri coa-andis phrasibus. Omnium vero longe imam esse copiam, ex his, quas dedi, proclivi est conjicere: nec dubito s, quin unaquælibet earum ad deno-lam in singulari aliquo fideli progredi-m per gradus proficientemque fidem to significatior sit atque accomodatior, n divulsum istud a proxime anteceden- αποκαλυπτεται, hincque obscurum & um ἐκ πιςεως εις πιςιν. Mulieri Cha-næææ dixit Jesus: O! mulier μεγάλη, ma-gna

) Rom. IV. 11-21. (112) I. Cor. XVI. 13. (113) II. Cor. I. 24. (114) II. Cor. VIII, 7. (115) II. Cor. X. 15. (116) Phil. I. 25. (117) Col. I. 23. (118) Col. II. 7. (119) Col. II. 12. (120) I. Theff. III. 10. (121) II. Theff. 1. 11.

gna eſt fides tua; (122) petuntque ipſum Apoſtoli: Domine προσθες, *adde*, id eſt *auge nobis fidem.* (123) Quocirca putem, ſi divini ſcriptoris mens fuiſſet, augmentum fidei hoc loco indicare, illum pro ἐκ πιστεως εις πιστιν poſiturum fuiſſe ἐξ ολιγης vel ασθενης πιστεως εις αυξησιν, vel περισσειαν, vel Χαραν, vel στερεωμα, vel ἐνεργειαν της πιστεως, vel εις πιστιν ἐν δυναμει, vel aliud quid his geminum, aut denique ſimpliciſſime εκ μικρας πιστεως εις πιστιν μεγαλην.

§. 39.

Contra ea, quando non de unius rei vel perſonæ diverſis gradibus, ſed de duarum pluriumve rerum aut perſonarum, quæ ad unum genus vel ſpeciem unam pertinent, numero autem differunt. & ſeparatæ a ſe invicem ſubſiſtunt, eadem natura, attributis iisdem, ſtudiis, moliminibus, factisque communibus & affinibus inſtituitur ſermo, tum uſitatiſſima apud bonos auctores eſt unius ejusdemque vocis, mutato plerumque caſu, repetitio; tantumque abeſt, ut iteratio iſthæc fraudi ſit ſcriptoribus, lectoribusque nauſeam creet, ut emphaſin, gratiamque ac venuſtatem ſtilo conciliet. Multa dabo exempla, & ſic tamen multo plura omittam: *Dies diei* copioſum elo-

(122) *Matth.* XV 28. (123) Luc. XVII. 5.

eloquitur sermonem, & *nox nocti* indicat scientiam; (124) *Dies diem* docet. Ex *die in diem* differtur, scilicet ex hodierno saepe in crastinum. Ἡμέρᾳ καὶ ἡμέρᾳ, *die & die*, (125) hoc est singulis diebus, quotidie, vel, ut HORATIUS, quotquot eunt dies. Uti *ex die in diem*, sic *ex hora in horam*, *ex hebdomade in hebdomadem*, *ex mense in mensem*, *ex anno in annum*, *&c.* OVIDIUS: *Una dies* Fabios ad bellum miserat omnes, ad bellum missos sustulit *una dies*. Unius illius diei, quae miserat, incrementum non fuit una, quae sustulit, dies. *Abyssus abyssum* vocat (126) In pluvia atque ex stillicidio *gutta guttam* continuo excipit; in fluvio & mari *undam unda* trudit, *fluctumque* sequitur *fluctus*. Rursum de fluctu decumano OVIDIUS: Qui venit hinc *fluctus*, *fluctus* supereminet omnes; posterior nono est, undecimoque prior. De Seraphim Jesaias: Clamabat *hic ad hunc*; (127) & denuo: Confundam *Aegyptios* cum *Aegyptiis* - - pugnabit *civitas* contra *civitatem*, *regnum* contra *regnum*. (128) *Caeci caecorum* duces: *caecus caeco* viae ducem se praebet (129) Dii immortales!

(124) Psalm. XIX, 3. (125) II. Cor. IV. 16. (126) Psal. XLII. 8. (127) Jes. VI. 3. (128) Jes. XIX. 2. (129) Matth. XV. 14. Luc. VI. 39.

les! *homo homini* quid præstat! (130) *Homo homini* lupus. *Figulus figulum* odit. *Simile simili* gaudet. Non *ovum ovo* similius, nec *guttæ gutta*. De *manu* in *manum*: *manus manum* lavat. *Vir virum* legit. (131) Est, ut *vir viro* latius ordinet arbusta sulcis. (132) *Littera littoribus* contraria, fluctibus undas, *arma armis*. (133) *Fortes* creantur *fortibus*. (134) Non *hospes* ab *hospite* tutus. (135) Infestis obvia *signis signa* - & *pilis* minantia *pila*. [136) *Uva* ab *uva* conspecta livorem ducit. (137) De Caligula SUETONIUS: *A calvo ad calvum* duci imperavit. (138) Quæ BEROALDUS recte ita dilucidat, "Cum recognosceret custodias, (custoditos) duo forte aderrant calvi, alter in summo, alter in imo, ut inter duos calvos omnes custodiæ (custoditi) continerentur: tunc Caligula stans in porticu, in qua agebatur recognitio carceratorum, jussit, ut carnifices ducerent ad supplicium custodias (custoditos) omnes, inci-

(130) Terentianus gnatho. (131) Virgil. XI. 632. Sueton. August. cap. 35. alii Conf. Nieupoort A. R. p. 488. ed. Arg. (132) Horat. III. Od. I. vers. 9. (133) Virgil. Aen. V. 628-29. (134) Horat. IV. Od. IV. 29. (135) Ovid. Metam. I. 144. (136) Lucan. init. (137) Juvenal. Sat. II. 81. (138) cap. 28.

incipiendo ab uno calvo, qui erat primus, & eundo ad alterum calvum, qui erat novissimus." *Ex fascibus fasces. Ex odio odium*: nam qui alios odio prosequitur, vicissim ab iis odio habetur. Contra *ex amore amor*: ut enim ameris, amabilis esto. In Professorum lectionibus atque collegiis *excitat auditor studium*; hinc recte dixeris: *Ex studio* crescit *studium*; nempe ex discentium studio studium docentis. His, quæ vivimus, temporibus licuit fari: *Ex bello in bellum*, scilicet ex Britanico-Gallico in Austriaco-Borussicum. Et vice versa: *Ex pace ad pacem*, videlicet ex restituta inter potentissimos Magnæ Britanniæ atque Galliæ Reges ad eam, quæ inita denuo est inter Augustissimam Hungariæ ac Bohemiæ Reginam, & Regem Serenissimum Borussiæ. *Germani in Germanos* arma movent. *Protestantes* occidunt *Protestantes. Imperatrici Imperatrix* auxiliares misit copias, nimirum augustissimæ MARIÆ THERESIÆ ELISABETHA augustissima. Russi *ab Imperatrice ad Imperatricem*, deserto Imperatore, se contulerunt; nempe ab eadem, quæ modo honorificentissime nominabatur, ELISABETHA ad Augustissimam CATHARINAM II. PETRO III. relicto. Quid? quod nostra videt ætas unum Principem, qui *ex Rege in Regem* sic evectus est, ut

prior

prior Rex nullum ceperit incrementi
sed posterior, quod ante habuit, id on
retinuerit. Fuisse quondam utriusque S
liæ, qui Hispaniarum nunc Rex est,
tentissimum CAROLUM III. omnes n
mus. Nec minus constat, successisse
in utriusque Siciliæ regno Filium seren
muni, FERDINANDUM IV. Mutata
tur, non aucta est regia geminæ Sic
Majestas per Monarchiam Hispanam ;
de uno summo ævi nostri Principe affir
ri ex vero potest, quod a Rege, qui n
est, diversus olim Rex fuerit, neque a
rior hic, quem quasi exuit, postquam
dema sibi Catholicum imposuit, ex vi
tudine illa Regis in Regem ullum sor
sit incrementum. Jam vero si de uno
ge unius repetitione vocabuli recte pr
catur, quod ex Rege in Regem progr
fuerit, annon potiori jure de duplici h
num genere, altero docentium, discent
altero, duplicem eorum significaturus fi
Apostolus, duplicatum fidei vocabu
usurpare potuit? Germanica iteratio
hanc refugit lingua, ejusque loco semel
sito substantivo adjectiva *unus* & *i*
amat adjungere. Exemplo sint verba Ch
Si Satanas Satanam ejicit. (139). A
nus foret, & aurium, quarum teste C

(139) Matth. XII. 26.

rone judicium superbissimum est fastidium, si germanice interpretareris: *So der Satan den Satan* austreibet. Convenienter LUTHERUS Teutonicæ linguæ genio, ut aliis plerumque locis, reddit: *So ein Satan den andern austreibet.* Ad eundem itaque modum contendo ego, heic loci τα εκ πιστεως εις πιστιν verti oportere: *Von*, vel *aus dem einen Glauben zu dem andern*; alteraque præconum Evangelii, & altera patulas ipsis aures præbentium fidem intelligi.

§. 40.

Pl. ven. CHR. AUG. HEUMANNUS verba hoc collocat ordine: Δικαιοσυνη Θεου εκ πιστεως εν αυτω αποκαλυπτεται εις πιστιν. sicque interpretatur: *Justitia illa, quæ per fidem apud Deum acquiritur, eo manifestatur fine, ut credamus.* (130) Ferrem utcunque hanc expositionem, si præposito articulo scripsisset Apostolus: Δικαιοσυνη Θεου εν αυτω αποκαλυπτεται Ἡ εκ πιστεως εις πιστιν, quemadmodum in oratione dominica: Πατερ ἡμων ὁ εν τοις ουρανοις, & sexcentis aliis est locis præfixus: quæ inter eminent illa, quibus in ipsa hac ad Romanos epistola de ipsa hac fidei justitia

(130) Biblioth. Brem. Tom. IV. p. 284. Nov. Syll. P. II. p. 94 & Germanica hujus loci cum Versione, tum Explanatione pag. 50.

tia loquens Paulus, itemque de opposi legis & operum agens justitia eundem ari culum præmittere consuevit. Ἔθνη - - κ πλαβε δικαιοσυνην, δικαιοσυνην δὲ ΤΗΝ ἐκ πιστε (131) Μωσης γραφει την δικαιοσυνην ΤΗΝ ἐκ νομου. - - Ἡ δὲ ἐκ πιστεως δικαιοσυνη: (132) In terpretamentum, quod ex cel. BAUMGAR TEN Comment. in epist. ad Rom. rev adm. JOH. NIC. RICHTERUS affert, (133 a cel. HEUMANNI sententia solo gradu sublimic re discrepat, adeoque eodem premitur incom modo. Ad hunc enim se habet modum: *Ju stitia Dei, quæ ex fide proficiscitur, eo fin per Evangelium manifestatur,* UT MAGI CREDAMUS, *i. e. ad fiduciam in Deo collo candam commoveamur, inque ea confirma mur.* Laudatus tandem adm. rev. RICH TERUS *subjectum* enunciationis Paulinæ sta tuit constituere sequentia: Δικαιοσυνη Θεου, ε πιστεως ΤΗΣ εις πιστιν, ejus autem *prædicato* so la relinquit verba: Εν αυτω (ευαγγελιω) απ καλυπτεται, adeoque ad δικαιοσυνην Θεου & εκ πι στεως & εις πιστιν retrahit, atque, ut posterio ris, quam putat, ellipsin suppleat, articu lum της ei præfigit. (134).

§. 41

(131) Rom. IX. 30. (132) Rom. X. 5. 6. (133 Bibliothec. hujus Novæ Brem. Class. I. Fasc I. pag. 104. (134) Ibid. p. 111. §. 6 *init.*

§. 41.

Quoniam in eo tres hæ interpretationes conveniunt, quod a τῳ αποκαλυπτεται proxime sequentia avellant, duæ priores τα εκ πιστεως, & tertia insuper τὸ εις πιστιν, una mihi nunc fidelia integrum erit non duos, sed tres dealbare parietes. Equidem religio mihi est, in exponendis divinis Scripturis, nisi summa exposcat necessitas, quæ nulla hic est, ad vocum Trajectiones confugere. Neque enim id hoc jam agit commate Paulus, ut doceat inculcetque, justitiam Dei ex sola fide absque bonorum operum merito proficisci, sed in prooemio etiamnum hærens causam tantummodo expromit, cur ipsum non pudeat prædicandi Evangelii, idque apud Romanos, rerum dominos & sapientissimos homines, sicut proxime antegresso versu 16. scripserat. Repetita conjunctio causalis γαρ manifesto indicat, & repete sis, Lector, quæ huc facientia superiori dissertatione plus semel monui. Quodvis ex quovis exsculpere licet, si violenter licet orationis membra luxare, &, quorsum allubuerit, transferre. Unum solummodo, qui multa possum, idque ex ipso hoc primo ad Romanos capite dabo exemplum. Comma ejus quartum his constat vocibus: Τȣ ορισθεντος υιȣ Θεȣ εν δυναμει κατα πνευμα αγιω-

συνης εξ αναςασεως νεκρων, Ιησȣ Χριςȣ, τȣ Κυρι ημων. *Designato Filio Dei in potentia secundum Spiritum sanctificationis ex resurrectione a mortuis, Jesu Christo Domino nostro.* Provocavit ad hunc cumprimis locum, & alterum illum Act. XIII. 33 HERM. ALEX. ROELL, probaturus, appellari Filium Dei secundam sacrosanctæ Trinitatis Personam non propter æternam ipsius ex Prima generationem, sed præter cæteras hac potissimum de causa, quod mortuis eam resuscitavit Pater cœlestis. Quam levi opera petitum ex nostro commate *Röellii* telum fracturi Antagonistæ fuissent, si voces εξ αναςασεως νεκρων loco suo motas, vel solas, vel cum præcedentibus εν δυναμει ad calcem rejecissent hoc modo Τȣ ορισθέντος υιȣ Θεȣ κατα πνευμα αγιωσυνης Ιησȣ Χριςȣ, τȣ κυριȣ ημων εν δυναμει εξ αναςασεως νεκρων. Quid enim! Annon ex facili ipsis fuit, colorem, eumque perquam speciosum, huic suæ transpositioni addere! An non Christus Εν δυναμει, *in emphasi* per resurrectionem suam factus est Dominus noster? Dicit Petrus: *Certo sciat tota domus Israel, hunc factum a Deo esse Dominum & Christum, hunc Jesum, quem vos crucifixistis*, (135) scilicet, postquam excitatus ab inferis cœlum conscendit, de quo in antecedentibus

(135) Act. II. 36.

sedentibus verba Apostolus fecerat. Noster quoque Apostolus ipsa hac ad Romanos epistola: *Ad hoc*, inquit, *Christus & mortuus est*, *& resurrexit*, *& revixit*, *ut & mortuis & viventibus dominetur*. (136) Neque etiam obverti potest, prima versus quarti verba, si illis εν δυναμει & εξ αναστασεως νεκρων adimantur, mutilum & inanem sine mente sonum, aut, si mavis, frivolum sensum fundere. Remanent hæc: Του ορισθεντος υιου Θεου κατα πνευμα αγιωσυνης, quæ si rem spectes, idem significant, quod Θεος φανερωθεις εν σαρκι εδικαιωθη εν πνευματι. (137) Quin imo neutra opus fuisset metathesi, sed ad eundem eliciendum sensum suffecisset unicum voci αγιωσυνης subjectum comma, sic nempe: κατα πνευμα αγιωσυνης, εξ αναστασεως νεκρων κ. λ. Licet vero cuncta hæc ita se habeant, tantum tamen abest, ut Roelliani Adversarii, ipseque eorum princeps CAMP. VITRINGA tam fœde sibi dilacerandum textum sacrum duxerint, ut ne quidem vidisse videantur, id eo, quo ostendi, modo fieri posse. Quid ergo? Num ego, qui vidi, omnibus illis fui oculatior? Cave, ut qui maxime, credas, & sat scio, cavebis, si paucula hæc memori teneas pectore: Casti & sobrii scripturarum inter-

 pre-

(136) Rom. XIV. 9. add. Phil. II, 11. sed in nexu.
(137) I. Tim. III. 16.

pretes non quærunt, sed potius reform dant inanes subtilitates, cujusmodi impr mis supervacaneæ vocum metatheses sunt subtilia vero, quæ non quærunt, ea ne facile vident. Nihil igitur mirum es hanc quoque metathesin, quæ magis subt lis, quam solida est, perspicacissimoru quoque virorum effugisse oculos. Forsa tamen horum nonnulli eam ante me cor spexerunt, indignam vero judicarunt, qu adversus clar. ROELLIUM uterentur, qui derisui eam locus parallelus Act. XIII. 3: exponit.

§. 42.

Si vel una idonea dari causa posse qua adductus divinus scriptor ea, quæ men te conjunxerat, calamo statim disjungend putaverit, multo mihi & breviori & len ori esse liceret. Frustra sunt, qui obtentu sumunt arctissimum inter justitiam Dei, f demque nexum, quarum altera donun gratuitum; manus unica, quæ accipe queat, sit altera. Abunde ego demonstra se mihi videor, non de ipsa Dei justiti sed de ejus ἀποκαλύψει, *manifestatione*, siv præconio, quod potissimum viva Leg torum Christi voce peragendum fuit, hc commate sermonem institui, hancque v ram & satis superque evidentem esse ca

san

a, quare τῷ αποκαλυπτεται, non autem τη δι-
ασυνη Θεα τα εκ πιϛεως εις πιϛιν αμέσως sub-
igantur. Vim itaque faciunt Paulinis
rbis, ausoque, non dicam quo & quanto,
rinum scriptorem neglecti, atque confu-
vocum ordinis postulant, qui a τῳ αποκα-
υπτεται avulsa τα εκ πιϛεως εις πιϛιν ad την ϛυ
ι δικαιοσυνην obtorto quasi collo retrahunt.
uod si ex iis, qui solum το εκ πίϛεως ad δι-
ιοσυνην Θεα rejiciunt, quærere lubeat ratio-
m hujus, quam credere nos jubent, sive
jectionis sive trajectionis, nullam ipsos
am video reddere posse, quam quod
postolo visum fuerit, το εκ πιϛεως sua ex-
rbatum sede, proxime ante το εις πίϛιν col-
care, ut *Polyptoton*, figurà illa Repetitio-
s oratoria, facilius in lectoris incurreret
ulos. At quam dilutum & nugatorium
t, statuere, divinitus Inspiratum scripto-
m ejusmodi puerilem captasse elegantiam?
licior obtigit sors duobus ethnicis poetis,
irgilio atque Ovidio, quorum alterum in
atrem ne desere frater; alterum in *Judi-
me fraus est concessa repellere fraudem*; ad
parandum metri leges adegerunt.

§. 43.

Plerosque suspicor ægre laturos, quod
τα Θεα εκ πιϛεως δικαιοσυνη, regio Christianæ
ligionis dogmati in hac epistola, quæ ei

plenissime dedita opera exponendo, & a Judæorum, pro justitia ex operibus legis militantium, impressionibus vindicando conscripta est, primum statim comma, in quo & η δικαιοσυνη Θεου, & τα εκ πιστεως εις πιστιν concurrunt, eripuerim adeoque surripuerim Protestantibus Theologis princeps telum, quod torquere in Pontificios, & cum maxime in Lojolitas, hos Judæorum, sua quondam fretorum justitia, hodiernam propaginem, queant. Sed vero reputent hi cum animis suis, tam dilucida & omni exceptione majora loca, quæ in danda divinitus justitia humanam universam proscribunt justitiam, in datis ad Romanos literis tanta sequi copia, ut nihil necesse sit, ad ea locupletandum uno aliquo, apostolicam insuper habere vocum constructionem, etsi in gratiam maximi momenti veritatis suscipiatur. Largior ambabus, sensum, qui ex mutata hac verborum constructione emergit, sanum fideique analogum esse; ast cum & ille sensus, quem servatus vocum ordo fundit, dilucidus satisque Scripturæ conformis sit, omne illum emendandi innovandique studium aspernabile & damnosum judico. Bona causa futilibus argumentis non melior redditur, sed pejor apud eos, qui illam esse malam opinantur, aut certe exoptant. Quod critica manus in pro-

sanos sibi auctores indulget, idem si
ogaverit sibi in stilum sacrum, temera-
& irreligiosa, & nescio, an suo jure
: εξ εναντιας audit. Vellem, nostra Pa-
mque memoria scripturarum Explana-
es AUGUSTINI pressissent vestigia, qui
t justitiæ fidei acerrimum se vindicem
ntra Pelagianos præstiterit, hincque *Pe-
ianorum* nuncupatus sit *Malleus*, tamen
ento verborum ordine & τὸ εκ πιστεως &
ις πιστιν non ad remotam δικαιοσυνην Θεου,
l ad proxime antecedens αποκαλυπτεται haud
ius, atque ego refert, ut perspicere dis-
tationis superioris est principio.

§. 44.

Nisi præsens disquisitio mole jam sua
opemodum laboraret, de cæteris, quæ
o sua interpretatione perquam rev. JOH.
C. RICHTERUS exhibuit argumentis
præcipue illis, quibus Epistolæ ad Ro-
anos primario, quem defendit, scopo
perstructis, decertavit, judicium quale-
nque meum & candide ferrem & mo-
ste. Propediem utriusque faciendi fa-
um mihi, B. L. videbis copiam. Enimve-
dudum est, quod in definiendo palma-
o epistolæ ad Romanos fine desudaverim

atque elaboraverim, eaque jam diatribe profligata adeo eſt, ut in aſpectum lucemque ocyus prodire poſſit, nec ambigo ullus, quin rev. admodum RICHTERUS diſſenſum ſubinde meum in bonam ſit partem accepturus, præſertim ubi cognoverit, me fœcundiſſimo ipſius ingenio atque eximiæ eruditioni plurimum laudis tum etiam ex vero impertiri, cum veri ſtudio abire in diverſum cogor.

IV.

IV.

ERDINANDI STOSCH,

S. T. D. & V. D. M.

EG. GYMN. JOACH. PROF. ORD. ET EPHORI, SOCIET. LAT. JENENS. ET TEUTON. GOETTING. AC BREMENSIS COLLEGÆ.

:XERCITATIO PHILOL. EXEG.

QUA

OPTIMI SOSPITATORIS PROMISSIO

JOH. XIV, 2,

ENODATUR.

Joh. XIV, 2.

Εν τῃ οικιᾳ τȣ πατρος μȣ μοναι πολλαι εισιν. ει δε μη. ειπον αν υμιν; πορευομαι ετοιμασαι υμιν τοπον

§. 1.

§. 1.

Iſta divini Soſpitatoris ad diſcipulos
oratio non unam habet difficulta
quas etiam erudituiſſimi interpretes agn
runt, ſeque iisdem vehementer impli
candide profeſſi ſunt. Celeberrimos
usque purioris eccleſiæ duumviros, L
PIUM & HEUMANNUM, omnium i
excitaſſe ſuffecerit. Quorum ille tar
tamque ſollicitam indagando ejus ſenſi
ram ſibi adhibendam eſſe duxit, ut, di
ſa tentata via, quatuor diſcrepantes n
excogitaverit ſententias: hic vero, v
re tantum non deſperata, ad diſſecan
nodum pronum ſe eſſe non diſſimu
verba: ει δὲ μη, ειπον αν υμιν, ab aliena
nuſ profecta, atque incaute textui adj
eſſe ſuſpicans, eademque adeo penitus
minata cupiens. Ego (dicendum er
nimium audax fore facinus exiſtimo,
tra omnium plane codicum conſenſum,
verbum, nedum integram aliquam or
nis partem, reſcindere; idque non a
ob cauſam, quam, quoniam ingenio
ſtro in ſenſum illius penetrare non da
videmus. Quænam, ut ipſius viri do
ſimi verbis utar, ἀκρισια? ſi quis, quod
caperet, tanquam inſititium crudeli ſ

oderet. *) Quam potestatem si, non
n interpretum unusquisque, sed vel
antum Heumanno pares concessam si-
mel datamque haberent: quam multis,
n fortassis momentosissimis dictis, sa-
ı codicem mutilatum cerneremus!
idem polygraphus clarissimus, ne ni-
temere falcem criticam in locum no-
n immittere videretur: hanc conjectu-
uæ causam adfert, quod tam in proxi-
præcedente, quam subsequente com-
:, notabilis quoque deprehendatur
:tas; quibusdam manuscriptis **)
riore, verba: μηδὲ δειλιάτω addentibus;
aca autem versione, in posteriore, il-
καὶ ἐὰν πορευθῶ, καὶ ἑτοιμάσω ὑμῖν τόπον
ie omittente. Verum, quam infirmum
sit infelicis conjecturæ fulcrum, quis
cui non statim patescat? Quid enim?
d ibi phrasis quædam interpretamenti
ı adjecta fuerit: id etiam hæc duo ora-
is membra, quæ ne ullam quidem inter-
amenti speciem, sed proprium sibi eum-
plenum habent sensum, pariter ab alio
adje-

Vid. ejus nova sylloge diss. P. I. p. 209 & conf. quæ ibid. rectissime contra CLERICUM differit p. 206. 207. quorum, nostrum examinans locum, non satis videtur fuisse memor.

) MILLIUS unum tantum *Bodlejanum* citat.

adjecta fuiſſe, ullo modo probabile redd
Aut, quod hic, quidam, ſive deſcript
ſive interpres, ex ſupina negligentia,
alio quovis errore, alia prætermiſerit,
de alia non minus prætermittenda quo
fuiſſe, ſub ullo juris prætextu conclud
licebit? Aut denique, an vel iſtam val
dixeris argumentationem, quod, ubi
tecedentia & ſequentia phraſeos aut d
cujusdam, ob lectionum diverſitatem
certiora ſint, quin omnino in mendo
bent, ibi de illa ipſa interjecta ph
aut dicto, per ſe ſanum probumve fund
te ſenſum, idem colligere liceat? C
cum de profanis ſcriptis talia adſeren
merito valere juberemus. Admittan
ergo multo minus in ſacris ea audent
Atque vereor profecto! ne tam infa
licentia impune admiſſa, vix ullum ſ
rum ſit novi teſtamenti oraculum, in
non mutare, interpolare, abjicere, fin
re ac refingere pro lubitu facile foret.
reor præterea, ne, ejecta illa ſermo
parte: αἰδὲ μη, εἴπω αν υμιν, peſſime eid
conſulatur, isque quamplurimis hiul
prorſus ac elumbis adpareat. Sed & v
or tandem (ingenue enim fatendum eſt)
humani aliquid paſſus ſit cl. HEUMANN
Syroque interpreti injuriam faciat, d
eum omiſſionis primæ partis commatis

tii accuſat. *) Mihi certe non aliam illius a Græco noſtro textu diſcrepantiam animadvertere licuit, quam, quod cum aliis quibusdam, & ipſis Græcis infinitivum ἑτοιμάσαι loco futuri aut aoriſti ſubjunctivi ἑτοιμάσω, ab aliis prælati, adhibeat; quam ſolam quoque ad hunc locum MILLIUS & WETSTENIUS **) adnotarunt. Et his quidem ſic diſputatis, illos nunc theologos, quibus Vir venerandus rem examinandam relinquit, judices non reſpicio, ſed potius fore, ut ſuos mihi calculos adjiciant, plane confido.

§. 2.

Interim eſt omnino, ut dixi, hoc oraculum perdifficile, nec hactenus ſatis enodatum. Dignum adeoque, cui illi, quibus verbi divini ſcrutinium curæ cordique eſt, inſudent. Quum vero & ego non minori cura in eruendum verum illius ſenſum incubuerim; atque interdum fiat, ut, qui minore viſus acie præditus eſt, aliquid detegat, quod vel oculatiſſimi præterfugit oculos, explicatio-

*) Video nunc, probe id quoque jam animadvertiſſe cl. HENR. GUIL. CLEMMIUM *amoenit. acad*, faſc. I. p. 35.

**) Mirum vero, quod non & Perſam in auxilium vocaverit V. C. εἰ δὲ μή omnino ommittentem.

cationem meam cum eruditis exegetis communicare non dubitavi. Id itaque hac dissertatione paucis agam, ut *primo* singularum vocum potestatem & sensum exponam; *deinde*, earundem structuram & nexum investigem; &, hoc facto, quomodo difficultates tollantur, indicem.

§. 3.

Nomen τȣ πατρος personaliter capi, idque addito μȣ, respectu æternæ generationis Filii, sicque simul distinctionem personalem innui, nemo sanioris doctrinæ principiis imbutus non videt. *) Neque opus est, ut de voce οικια in disputationem abeamus. Nullam aliam ejus notionem, ac illam *cœli* obtinere hic posse, totius orationis Christi nexus & scopus prima statim fronte adeo dilucide ostendit, ut demonstratione nulla opus sit. Hæc cœlestis majestatis sedes eodem nomine venit 2 *Cor* *V*, 12. **) coll. *Hebr.* XI, 10. & *Jud.* v. 6.

*) Judicent alii, num BENGELII in Gnomone ad h. l. adnotationi, veri aliquid subsit. Ineunte hac homilia, inquit, pronomen sæpius addit Jesus *patris* mentioni: in progressu autem & exitu, postquam suæ præ credentibus eminentiæ cavit, & discipulos ad fidem excitavit, magis quasi communiter loquitur. *Pater*, scil. meus idemque vester.

**) Vbi, quando ei opponitur επιγειος οικια τȣ σκη-

& hoc schemate opponitur templo, τῳ
ῳ ejus in terris 1 *Reg. VIII.* 27. 2. *Pa-*
lip. VI. 18. *Jes. LXVI.* 1. *Act. VII.* 49.
que in eo dicitur Deus κατοικειν *Ps. II.* 4.
templis manu fabricatis ου κατοικειν *Act.*
II. 47. *XVII.* 24. Nec abludunt profa-
scriptores, ex quibus e. g. vetustissimus
oëta HESIODUS Θεογ. 40. 41. δωματα πα-
ος Ζηνος, DOMUS PATRIS *Jovis*, & v.
). δωματα τ' αθανατων, *immortalium* deo-
m *domus*, nec non in *scut. Herc.* 471.
ωματα *) πατρος commemorat. Intelligi-
us ergo per *domum patris*, cœlum, ut
acra scriptura vocat, cœlorum, cœlum
iterius, tertium, cœlum gloriæ & beati-
atis æternæ, paradisum Dei. 1 *Reg. VIII.*
7. 2 *Chron. II.* 6. 2 *Cor. XII.* 2. *Matth.*
VI.

σκηνους, per hoc habitaculum corporis ter-
renum, ipsum mundum, recte intelligit
vener. IABLONSKI diss. ad Job. XIX. 25.
Francof. ad O. 1722. p. 9.

*) Alia quædam loca post alios indicavit
FORSCHBERGERUS in Theocrito sacr.
script. illustrante p. 71. & 155. Sed vid.
præcipue SPANHEM. ad CALLIMACHI
hymn. in Jov. v. 59. & in Dian. v. 151,
cui add. rev. SCHLICHTERUM in decim.
sacr. p. 35. 41. Convenit inscriptio apud
SPONIUM Voyage Tom. I. p. 278. ubi de
Diogene dicitur θανων αστρασ ΟΙΚΟΝ εχει.

blica vi & rapinis, a variis insultibus pe
culisve nos defendunt, & quæ ejus gene
plura sunt: sic in cœlo ab omnibus ca
mitatibus & damnis, ab omni inimica v
lentia, ab omni denique periculo immun
vivemus beatissimi. *Apoc. XXI.* 4. XX.
Domi nostræ, post labores diurnos du
noctis quiete nos recreamus. Ibi demu
vera & plena, eademque dulcissima, e
quies; ibi, qui mortui sunt in Domino,
quiescunt a labore suo, & opera eoru
sequuntur eos. *Hebr. IV.* 10. *Apoc. XI*
13. In una domo plures, sanguinis præ
pue vinculo conjuncti, conjunctius viv
solent, adunatis viribus quisque domest
curant commoda, suaque omnia inter
habent communia: sic in cælo tota in Ch
sto adoptata familia Patris cœlestis, t
beatorum cohors, cum hoc Patre suo p
mogenitoque Fratre & οἰκείῳ Servatore;
ter se denique omnes, lætissima in conju
ctione vivent, sub uno suo capite uni
communi omnes gloria, communi omn
gaudio, communibus bonis ac privileg
in æternum fruentur. *Hebr. XII.* 22. 23.

§. 4.

Quando autem Christus ait: ἐν τῇ οἰ
τῦ πατρός μυ, considerandum venit, cœli
Patris domum audire, quod iste est eccle

ae, sicut in terris militantis, ita & in cae-
triumphantis οἰκοδεσπότης unicus, qui tum
se domum istam in rerum principio ex-
truxit, *Hebr. XI.* 10. 16. electaeque fami-
lie destinavit *Matth. XXV.* 34. tum ipse
tiam ut verus Pater omnium, qui filii ad-
ellantur in coelis & in terra *Eph. III.* 14.
5. hanc suam in Christo adoptavit famili-
m. *Rom, VIII.* 14. &c. eam per Spiritum
uum sanctum, mediante regenerationis se-
mine, verbo suo ad coelestem vitam genuit,
Jac. I. 18. 1 *Pet. I.* 23. aeternoque testa-
mento aeternae in domo sua vitae heredes
criptos voluit; *Hebr. I.* 14. 1 *Pet. I.* 3.
Apoc. XXI. 7. tum denique domui huic
praeest supremus rector, cui obediunt, quem
reverentur omnes, *Apoc. IV.* 8. 9, 10. qui
infinitos bonorum suorum thesauros cumu-
ate iis distribuit, *Rom. II.* 7. 10. 2 *Cor.*
IV. 17. eos in oculis & sinu suo gerit,
Apoc. XXI. 3. 4. & ad quem ipsi vicissim
honorem omnem & gloriam referunt. 1 *Cor.*
XV. 28. *Apoc. XV.* 3. 4. &c. *)

H 3 §. 5.

*) Liceat his S. V. Auctoris cogitationibus piissimis & solidissimis adjungere verba HENRICI BULLINGERI, τοῦ πάνυ HULDRICI ZWINGLII in munere Successoris, & strenui Reformationis in Helvetia promotoris, quae appositissima sunt: *Patris commemora-*

§. 5.

Atque in hac jam domo Patris sui Servator πολλας μονας esse ait. Vocabulum μονη, *mansio* *) in novi Fœderis pandectis
...

tio, plus habeat suavitatis & dulcis consolationis, quam Dei. Significari videtur praeterea & hoc, quod Filius Patris coelestis est vere Filiusfamilias & unigenitus, Dominus universorum, maxime vero domus aeternae; in quam introducere potest, quos vult. Nunc quidem sumus peccatores, exules & peregrini, & quantum attinet ad naturam nostram corruptissimam alieni prorsus a familia Dei. Filius vero Dei tradidit sese pro nobis in mortem, atque ita a peccatis repurgatos, consortes haeredesque fecit vitae sempiternae: ut jam in domum Patris inducere & ibi collocare possit omnes credentes in ipsum. Sunt enim hi omnes Filii Dei &c. Ita loquitur p. 32. 33, peculiari *Tractationis verborum Domini; in domo Patris mei, mansiones multae sunt ex XIIII cap. Evang. secundum Joan. &c.* Tiguri *1561. 8.* Prolixus in ea est in confutanda de *ubiquitate corporis Christi* sententia. Jucundum autem omnino, ex collatione hujus Tractationis, quæ certe *Bullingeri* nomen in Ecclesia eximie tuetur cum S. V. & Doctissimi STOSCHII Exercitatione cognoscere, quam egregia a tempore Reformationis ceperint incrementa Hermeneutices & Litteraturæ Sanctioris studia. N. B.

*) JUSTINUS L. XIII. c. 8. Persuasit, ut continuatis *mansionibus* securo fuga sua Eumeni superveniant.

ἅπαξ λεγόμενον, non a μονος *solus*, sed a μένω, *maneo*, derivandum, atque fere æquipollens τῷ Σταθμος, propria significatione contradistinguitur potissimum τῃ μεταβολῃ vel αλλαγῃ seu *mutationi*, qua melior & præstantior erat. Ista nimirum minora erant loca aut ædificia in viis publicis, in quibus veredorum tantum fiebat mutatio: Illa vero amplis erant instructa ædificiis, stabulis, horreis, in quibus iter facientes manere, pernoctare, cibo potuque se recreare, & jumenta pabulari poterant, *) qualia hodieque multis in terris orientalibus, publicis sumtibus sustentantur. Hanc significa-

 tio-

*) Conf. cel, WESSELING ad ANTON. itiner. p. 6. & ad itiner. Hierosf. p. 549. 551. 552. Add. CUPER obs. L. IV. c. 2. p. 22. & BERGIERIUM de publ. & militar. imp. Rom. viis L. IV. sect. 9-10. in thes. Ant. Rom. GRÆVII p. 425. & seqq. HENNINIUM ibid. p. 743. & du CANGE gloss. Gr. h. v. Liceat mihi hic eruditi cujusdam amici meditationem subjicere. In urbe Roma, scribit, multæ erant mansiones Saliorum, in quibus ancilia nocte reponebantur, & Salii sese a labore reficiebant, genio indulgebant, & quietem capiebant. Has mansiones reparaverunt Pontifices &c. Et nos ancilia cœlestia habemus, & nos sacerdotes dicimur, & nos mansiones in cœlesti civitate habemus, & noster Pon tifex ea nobis paravit. Et Christus multa more Romanorum egit. *Hæc ille.*

tionem negare non debuiſſet B. LAMPIUS *) Neque tamen etiam ego inficias eo, quod magnus Theologus urget, tum *quietem* in genere, tum *fixam* quoque *habitationem*, expreſſius διαμονὴν **) alias dictam, iſta voce denotari. Nec mirum, utramque iſtam notionem obtinere; ſiquidem innumera vocabula genus ſignificantia, ad exprimendas varias ejus ſpecies adhibentur. Sic e. g. μένοντες ἐν τῇ Ῥώμῃ, ***) dicuntur *imperii ſedem & ſtabile domicilium Romæ habentes*. Contra ὁ μηδαμοῦ ἐπιμένων, ****) *qui nullo in loco diu ſubſiſtit aut ceſſat*. Similiter itaque derivatum μονὴ manſionem tum *firmam & perpetuam*, tum *ad tempus & mutabilem* notat. *****) Jam vero quum ex adjunctis ac nexu orationis, quæ notio

*) in not. ad Comment. in h. l. p. 100.

**) hæc vox etiam *ſepulcrum* notat in lapide in V. NYENBURG & HEYMANN Reiſen Tom. I. p. 81.

***) HERODIAN. IV. 3. 10.

****) ap. eund. III. 14. 6. μεῖναι ἀνεπαύετο VII. 8. 2. ἔνθα ἔμεινε ἡσυχάζων. l. 13. 3. μεῖναι ἐν ἡσυχίᾳ. Quæ adnoto ob adjunctam quietem. Conf. *Matth. X. 11. XXVI. 38. &c*

*****) THUCYD. *L. I. 131.* τὴν μονὴν ποιούμενος *manens. VII. 47.* στρατιώτας ἀχθομένους τῇ μονῇ *milites* manſione *gravari*. Sic CHARITON *L. I. c. 11,* ἐκέλευσε μονὴν ποιεῖν τῇ Καλλιῤῥόῃ. DIO

) obtineat, eruendum dijudicandumve
me veluti inter sacrum & saxum collo-
n mihi videri, fateor; ita, quid eli-
, anceps hæreo. Quid? ais: an in
sti domo quidquam instabile? an ali-
non perennis mansio? an ab una ad
am mutatio quædam, seu progressus?
quidni? Non dicam de beatitudinis gra-
is, quos pro eo, ut quisque capax
, altiores altioresve nos conscensuros
, qui & animæ naturam & Divini verbi
ita attente examinant, inficias ire vix ac ne
quidem poterunt. His in terris non datur
gressus in infinitum, in cœlis dabitur.
vero gradus, a quorum uno ad alterum
nfinito illo itinere pergendum erit, cur
i mansionibus in terrestri itinere, meta-
orica phrasi, pulcre eleganterque com-
arentur? Erigeret sic optimus Servator
isternatos discipulorum animos eo argu-
nto, quod, quum post abitum ejus
H 5 mala

GENES ap. PLUTARCH. *Tom, II. p. 602,* εγω δε εκεινων εν Παντω μονην. LUCIAN. Tom. I. p. 666. αχθομενος τε τη μονη, cui p. 659. erat διατριβη. Græcis recentioribus monasteria μονας adpellare sollemne est. Qua de significatione, præter loca a CANGIO adlata, videsis GENNADII CONSTANTINOP. orat. 54. &. 55. apud FABRIC. bibl. Gr. l. V. c. 43. p. 375.

ſim nemo negare cum ratione poterit; animas corpore ſolutas ad ſupremum beatitatis culmen, quod iis conſcendendum erit, nondum perveniſſe; ſiquidem vel hoc ſolum beatitati earum plenæ ac perfectæ adhuc deeſt, quod ſuaviſſimum & duriſſima vi a ſe divulſum comitem, corpus ſuum, ſecum conjunctum non habeant, ad eſſentialem illam homini cum eodem unionem nondum redierint, nec beatitatis ſuæ gloriæque fruitionis, hanc alteram ſui partem, conſortem habeant. *)

§. 6.

Dari talem ſtatum mentis a corpore ſuo ſeparatæ, tum res ipſa docet, tum Divina oracula haud obſcure confirmant. Res primo ipſa docet id adeo dilucide; ut dilucidius non poſſit. Etenim eo intervallo, quo mens corpori conglutinata non eſt, non poteſt non illa ſperare & exſpectare, ardenterque deſiderare ac optare, ſuum ad iſtud reditum, arctiſſimæque ac jucundiſſimæ illius unionis reſtitutionem; hujus ex mortis imperio, ex putredine, ex abjectiſ-ſimo

*) Diſco ex ſupplem. ad nova acta erud. Tom. VII. ſect. 3. p. 101. & 106. etiam MURATORIUM & anonymum Anglum locum noſtrum in hanc ferme ſententiam *expoſuiſſe*.

no statu, liberationem & resuscitatio-
m, vitam denique illam beatam ac glo-
sam in arctissima & ad ipsam hominis es-
tiam pertinente cum eodem conjunctione
æternum transigendam. At vero, ubi
es & exspectatio, ubi desideria & vota
cessariorum bonorum locum habent: ibi
ndum est plena perfectaque omnis beati-
is perfruitio. Sed & non pauca Sacræ
ipturæ loca non minus luculenter id ad-
uunt. Referimus huc *Ps. XVI.* 10. coll.
t. II. 27. 31. *Non derelinques animam*
am in שאל, *εις αδου*, *in statu desiderii si-*
mortuorum; in quo Christi anima non
gis ac corpus ejus in sepulcro mansit.
. XVII. 15. *Satiabor, quum expergi-*
r, similitudine tua; nondum scilicet ante
rporis resurrectionem penitus exsatiatus,
est, plena & omnibus numeris absoluta
titate nondum totus perfusus. *Matth.*
XV. 46; ubi demum post corporis re-
rrectionem & universale judicium impii
supplicium æternum, justi vero in vitam
ernam, hoc est, illi in summos illos in-
itosque cruciatus, hi in summam illam
rfectissimamque beatitatem, abituri esse
cuntur; ita, ut non possint non concipi
ctenus in alio & diverso, nondum in hoc
so statu, fuisse. Præterea huc pertinent
c. XVI. 23. *XXIII.* 43. *Jo. XX.* 17.
Apoc.

Apoc. VI. 9. 10. 11. *XIV.* 13. Doc
solide hanc doctrinam post alios expo
ejusque cum libris ecclesiæ nostræ sym
cis convenientiam probe ostendit LEON
DUS BEELS, ecclesiæ Amstelodamensis l
ita pridem pastor doctissimus, in lil
's Menschen uiterften overdacht en aangea
gen. Amst. 1748. & quidem in conc
tertia in *Eccles. XII.* 7.

§. 7.

Atque hunc animæ corporis exu
exutæ statum vix elegantiore prægnanti
ve vocabulo exprimere poterat Servato
illo μονης. Est proprie μονη, ut vidit
diversorium commune, in quo pernoc
iter facientes, lassum corpus dulci qu
reficiunt; eaque habent, quæ sive ad
stentationem, sive ad recreationem, ne
saria sibi ducunt. Sic in cœlestes has
divertunt omnes, quotquot per hun
choatæ beatitatis cœlestis statum certis
via ad aggregatam illam post corporis
surrectionem omnium bonorum posse
nem tendunt. Quum iter ad plenam
fruitionem in supremo demum judicio
fici totum queat, his in beatis sedibus
in felici statu noctem veluti mortis tut
tique transigunt, in suavissima umbra
quiescunt a laboribus suis & tanquam in

; fidelium ſinu refocillantur; gaudent
nique, frequentes veluti thronum Dei
tra lævaque circumſtantes, iis omnibus
gis, quibus interea beatitas illa, qua fru-
tur, & ſuaviſſime conſervatur, & ad
iora lætiorave incrementa perducitur.
r mortem veluti ſiſtitur ærumnoſum la-
ribusque plenum vitæ terreſtris iter, in
ς μοναις beatiſſima eſt animarum curis ſo-
uarum recreatio, donec corpori iterum
ciatæ ad perfectiſſimam beatitudinem in
ceſſa illa luce agiles alacreſve evo-
r. *)

§. 8.

Cur vero jam optimus Salvator πολλας
αι, multitudinem ejusmodi manſionum
mmemoret, perfacile intelligitur. Non
guus nempe eſt ſalvandorum, ſed ingens
nino cœleſtis familiæ, numerus, *Apoc. VII.*

*) Conjicio, ſenſu iſto, quem vocabulo μονης tribuo, eam adhibuiſſe THEODORUM STUDITAM in ſerm. catech. 136. ap. FABRICIUM bibl. Gr. vol. XII. p. 293, ubi ſic inſcribitur: περι του αοκνως βαινειν εις την πνευματικην πορειαν ημων. μισειν τε τα ηδεα του τηδε βιου, και περι της μακαριας μονης ημων. h. e. De itinere ſpirituali impigre ineundo, vitæque hujus averſandis deliciis, deque manſionis noſtræ beatitudine.

VII. 4. *XIV.* 1. Hi porro, quis dubitet? licet unam constituant societatem universalem; in plures tamen simul, quin longe plurimas societates particulares distributi vivunt. Id quod tum ex *Ebr.* *XII.* 22. 23. tum ex variis Apocalypseos Johanneæ locis clare satis edocemur & egregie demonstravit Theologus ecclesiæ nostræ celeberrimus, maxime reverendus NIC. NONNEN in *disp. theol. de Hierosolyma cælesti, sive sponsa agni, particulari beatorum in cælis societate. Bremæ* 1750, §. *XVIII.* Multæ itaque illæ mansiones nihil aliud sunt quam harum ipsarum complurium diversarumque societatum diversi status complures; beati omnes, sed tamen sive gradibus sive occupationibus, sive aliis modis, alii aliive. *)

§. 9.

Eo majori autem jure istam, quam hactenus adstruximus, vocis μονη significationem nostro loco adcommodamus: quo magis cum perpetuo ferme Sacræ scripturæ lo-

*) Inter sententias ex AUGUSTINO decerptas Tom. III. opp. edit. FROBEN. reperio col. 1073. Num. CCCLX. *Multae permansiones in una vita varias meritorum significant dignitates.* Quod quo tendat, nunc non disquiro.

loquendi modo convenit. Quid frequentius in illa obtinet, quam vitæ humanæ cum itinere comparatio? Quoties illius cursus verbis πορεύεσθαι & περιπατεῖν exprimitur? Vide e. g. ex N. T. *Luc. I.* 6. 1 *Pet. IV.* 3. 2 *Pet. II.* 10. *III.* 3. *Jud.* 16. 18 *Rom. VI.* 4. *VIII.* 1. 4. 2 *Cor. V.* 7. *Gal. V.* 16. *Eph. II.* 2. 10. 1 *Joh. I.* 6. 7. *&c.* Quoties non minus discessus ex hac vita (ἔξοδος 2 *Pet. I.* 15.) priore verbo, eique Synonymo ὑπάγειν, denotatur? *Luc*, XXII. 22. 23. *Matth.* XXVI. 24. *Act. I.* 10. 11. 25. 1 *Pet. III.* 22. *Jud.* 11. *) Quoties hinc tanquam peregrinantes hac in terra consideramur? *Gen. XLVII.* 9. *Ps. XXXIX.* 13. *CXIX.* 19. *Hebr.* XI. 13. 1 *Pet.* I. 17. II. 11. Quoties iterum vita nostra, sub *viæ*, quam emetiri debemus, imagine sistitur? *Ps. XXV.* 4. *CXIX.* 9. 105. *Matth. VII.* 13. 14. *XXII.* 16. *Act.* II. 28. *Rom.* III. 16. 17. *Hebr. X.* 20. 2 *Pet.* II. 15. 21. **) Quo-

*) Conf. GATHAKERUM de stilo N. T. p. 47. J. F. GRONOVII lect. Plaut. p. 290. cel. WESSELINGIUM in symb. liter. Brem. Tom. III. p. 329. WOLF. & HEUMANNUM ad Matth. & ad Lucæ l. c. nec non symbolas nostras ad Judæ ep. p. 12.

**) Frequenter hæc allegoria in profanis quoque scriptoribus obvia est. Elegans e. g. oratio LUCIANI in contemplant. p. 354. edit. GRÆVII.

Quoties denique cœlum exhibetur ſub blemate patriæ noſtræ, ad quam ten dum eſt, firmæque & ſtabilis ſedis, in itinere penitus confecto, in ſempiterr perennabimus? *Philipp.* III. 20. *Hebr.* 10. 14. 16. XII. 22. *Apoc.* XXI. 10. Quid itaque hiſce omnibus analogum m fingi aut excogitari poteſt? quam ſtatu lius animæ ſeparatæ cum *manſione* in itii ad perfectam beatitatem comparatio? cedit, quod in primis notabile eſt, Serv rem in hac ipſa ſua oratione, de diſc ſuo eadem metaphora ſemper uti. No ipſo in loco, inquit, ΠΟΡΕΥΟΜΑΙ μασαι υμιν τοπον. Et ſic *v.* 3. 12. 28. c. X 7. 28. Nec denique diſcrepant ſtatus ſ ratarum animarum deſcriptiones aliæ, *M* XXVII. 52. *Joh.* XI. 11. *Act.* XIII. 3 *Cor.* XV. 8. 1 *Theſſ.* IV. 13. *Apoc.* VI XIV. 13. quibus tanquam ſtatus ſon quietis & refocillationis proponitur, lis eſt divertentium in manſionibus. que fortaſſis huc etiam pertinent οι κολπ Ἀβραάμ *Luc.* XVI. 22. 23. ſi tum ad mo accumbendi apud veteres, tum ad Abr mi hoſpitalitatem, qua *amicus dei* adpe meruit, *Jac.* II. 23. *) reſpici puten

S

*) Vid. perelegantem B. E. WITHOFII diſ Abrahamo, amico Dei, Duisburgi ſub præſidio cl. AB HAM habitam cap §. 9.

Sistitur nempe sic menti nostræ Abrahamus, blando comique, ut in terris advenas solebat, sic animas corpore modo exutas & in cœlum advenientes, velut hospitio excipiens, ciboque & potu cœlesti recreans, quemadmodum hospitum in itineris mansionibus officium est. Conf. *Matth.* VIII. 12. *Luc.* XIII. 28. 29.

§. 10.

Enodata satis vocabuli μονη significatione proximum est, ut τοπον consideremus, ad quem discipulis suis parandum Servator se abire ait. Τόπον, *locum*, recte jam dudum definiverunt spatium quodvis, quo aliquid continetur aut contineri potest. Atque hic proprius est significatus: quum cæterum metonymice pro eo, quod illo spatio continetur, ut pro regionibus, agris, urbibus, domibus, &c. poni, ex Lexicis notum sit. *) Propriam significationem hic præfero, tum, quia nihil adest, quod impropriam suadeat, tum quia & a *domo* Patris cœlestis, & a *mansionibus* in illa, *locus* diserte distinguitur. Similia duo exempla suffecerint. In sandapila apud SMITHUM *notit. VII. eccl. Asiæ p.* 18. legitur. Φαβιος Σω-

*) Adde, si lubet, cl. ABRESCH animadv. ad ÆSCHYL. *p.* 232.

Σωζιμος κατασκευασας σορον εθετο επι τοπυ κα[illegible]
Vides hic σορον, *ſepulcrum* a τόπω, loco,
continebatur, probe diſtinctum. Co
nit inſcriptio alius marmoris *p.* 59. αγο[illegible]
σα τόπον ψιλον κατεσκευασε το μνημειον, ub
ri modo *locus* a *monumento*, quod ille
tinet, diſcernitur. Conf. cum his *M.*
XXVIII, 1. 6. *Marc.* *XVI.* 5. 6. Er[illegible]
omnino vir doctus in *Briefwechſel der*
lehrten 1750. *p.* 258. hanc diſtinctio
non animadvertens. *) *Locus* itaque ſi[illegible]
lis parandus non alius eſt ac illud ſpat
in quo ſinguli in ſuis eſſent habitaturi μ
Jam vero, quum localis omnis idea hi[illegible]
cludenda ſit: intelligimus merito pe
τον uniuscujusque ſtatum in ſocietat
illis particularibus, quibus unusquisque
ſcribendus foret.

§. 11.

Neque nunc porro in obſcuro eſſe
reſt, quid ſit τὸ ἑτοιμαζειν τοπον, quod D[illegible]
nus diſcipulis ſuis promittit, Adp[illegible]
HEUMANNUS (cui præivit BEZA) *p.*
ſcribit: *Er beliebet aus zärtlicher Lieb*

*) Sequutus fortaſſis eſt FRIEDLIBIUM t
exeg. Tom. II. p. 193. aut alios ſupe[illegible]
ætatis interpretes, quorum plurimi
& τοπον confundunt.

ien wie ein Quartiermeister zu reden, der ran reiset, und die Herbergen auf das beste bereitet. Eadem phrasis occurrit *Apoc.* *II. 6.* οπυ εχει τοπον ητοιμασμένον απο (pro ὑ) τυ Θευ. Plane autem synonyma nostro nt loca *Matth. XXV.* 34. την ητοιμασμένην ν βασιλειαν, & *Hebr.* XI. 16. ητοιμασε γαρ τις πολιν. Jam quemadmodum e. g. *Matth.* *XVI.* 17. 19. ἑτοιμαζειν το πασχα, est, *face-*, *ut omnia parata sint ad pascha rite cele-* *ndum*: sic itidem ἑτοιμαζειν τόπον, βασιλει-, πολιν, nihil aliud est, quam, *efficere*, *ut* *um*, *regnum*, *urbem*, *sine mora occupare* *ssimus*, *ut omnia ad receptionem nostram* *dem promta atque parata sint*. Hoc nempe am discipulis suis præstiturus erat Chri-is, ut statim post obitum beatas illas cœ-olarum societates intrare, omnisque in s felicitatis consortes evadere possint. , inquis, qui intelligendus est Christus nc demum in discessu suo ex his terris præstiturus esse, quod jam ante jacta indi fundamenta perfectum fuit. *Matth.* *XV.* 34. *Eph.* I. 4. 5. 6. Respondeo: iristus nunc demum tanquam consumma- mediator in cœlum rediturus erat, νυν φανερωθηναι τῳ προσωπῳ τυ Θευ υπερ ημων *Hebr.* . 24. compariturus nempe coram Patre tanquam αρχηγος και σωτηρ *Act. V.* 31. stulaturus adeoque vi meriti sui jamjam

perfecti, ut decretum omne divinum de salute suorum exsequutioni mandetur; prouti postulare jam cœperat, dum in terris adhuc versaretur *Joh. XVII.* 24.; perpetuis porro precibus ad dextram Dei intercessurus pro suis *Rom. VIII.* 34.; sicque efficacissimo suo patrocinio totum salutis negotium firmissime stabiliturus, & immotum inconcussumque conservaturus. *Joh. X.* 28. 29. 30. *)

§. 12.

His ita expositis, accedendum nunc ad crucem illam interpretum, ad verba: ει δὲ μη, ειπον αν υμιν, horumque sensus & cum tota oratione nexus diligentius investigandus est. Ostendi jam alibi facillimam ea interpretandi viam, **) nec, quamvis illa viro cuidam docto minus placuerit, ***) ejusdem commonstratæ hactenus pœnitere me potuit. Puto nimirum aut certo potius statuo, verba: ειπον αν ὑμῖν, interrogative

*) Cæterum homiletice hanc phrasin fusius exposuit ABR. HELLENBROEK bybelsche Keurstoffen Tom. I. p. 189. & seqq.

**) Gesamleter Briefwechsel der Gelehrten 175 9. Stück.

***) ibid 17 St.

tive esse capienda, ut sensus exsurgat: *sin vero minus, num dixissem*, sive (quod nunc malo) *num dicerem vobis?* *) Est hæc interrogatio non grammatica, sed rhetorica; qua adeoque, ut norunt qui nondum ære lavantur, fortius negatur id ipsum, quod interrogative enuntiatur. Hoc est: *non certe dicerem vobis, me abire, ut locum vobis parem; si hoc non ita se haberet, si in domo Patris mei multæ mansiones non essent.* Hanc orationis seriem ad unum omnibus, qui oculos habent, planam & perspicuam fore, non dubito.

§. 15.

Quod enim primo interrogationem in textu positam velim, quam hactenus sive codicum editores, sive interpretes, nondum agnoverunt, id neminem facile offendet, qui non ignoraverit, quantum inopinæ lucis & quam multis aliis locis, hujus subsidii hermeneutici ope viri docti quamplurimi adfuderint. Provoco nunc tantum ad ea,

*) Celeb. WOLFIUS l. c. post εἰ δὲ μή ellipsin mavult verbi πιστεύοντι. Sed sensu certe perobscuro. Dubito quoque, fore, ut exegetis se probet vener. BRUCKERI explicatio h. l. in Tomo XIII. *Der h. S. des A. u. N. T. nebst einer vollständigen Erklärung* prolata.

quæ cel. HEUMANNUS adtulit ad *M*
VII. 9. & *Jo. V.* 35. de cujus etiam
sensu in interpretando per interrogatio
loco 2 *Cor. XI.* 4. *) eo magis mihi gi
lor, quo sæpius nos alias ab invicem
sentire animadverto. Sed & præterea
deficiunt in N. T. argumentationes p
similes, in quibus protasin condition
apodosis subsequitur interrogativa,
ipsam eo fortius adserens. Conferri v
e. g. 1 *Cor. VI.* 2. καὶ εἰ ἐν ὑμῖν κρίνεται
μος, ἀνάξιοί ἐστε κριτηρίων ἐλαχίστων; SI *per*
mundus judicatur: NUM *indigni estis mi*
bus judiciis? hoc est, *minime indigni*
1 *Cor. IX.* 11. 12. *XV.* 29. 30. 32. *M*
VI. 30. *XII.* 26. 27. *Luc. XI.* 18. 19. *&*

§. 14.

Equidem Vir doctus, qui jam
hanc meam interpretationem improbar
bere sibi visus est, contradictionis, g
simi omnino vitii, eam insimulat. **) *I*

*) Conf. Gesaml. Briefwechsel. l. c. pag
133.

**) Ejusdem interrogationis ope video
Summe reverendum PRATJENIUM
nostrum explicare in observ. Sacr. c
1. Stadæ 1759.

***) *l.* c. p. 258.

scribit, *sind die Wohnungen da, so dürfen sie ja nicht erst bereitet werden, sollen sie aber allererst bereitet werden, so sind sie nicht da gewesen.* Sed profecto! non vidit א) hanc difficultatem, non contra meam interpretationem, sed contra ipsius Servatoris orationem moveri; qui omnino nunc demum se præparaturum esse locum pollicetur, qui tamen antea jam aderat. Sed & ב) libera a contradictione omnia sunt, dummodo apud animum revocentur, quæ §. XI. de significatione verbi ἑτοιμάζειν, & promissæ hujus *præparationis* modo monita fuerunt. Et, ג) quod non ex ultimis est, *locum*, quem paraturus erat, cum *mansionibus* confundit vir doctus, probe tamen ab his discernendum. vid. §. X. Majoris ponderis videri posset, quod idem statim subjicit: *nunquam antea Christum dixisse:* πορεύομαι ἑτοιμάσαι ὑμῖν τόπον. Consequeretur enim hinc, Christum ad tale suum dictum nunc etiam provocare non posse. Verum respondeo) Non omnia & singula verba Christi quovis tempore & loco prolata, Evangelistæ literis consignaverunt. Potuit itaque tamen aliis vicibus eadem protulisse, & adeoque nunc discipulis in memoriam revocare. ב) Licet ipsissima hæc verba antea nunquam a Servatore dicta legamus: res tamen ipsa, se nempe effectu-

rum, ut secum cœlesti beatitate perfrua
perpetuum ferme doctrinæ Servatori
gumentum est. vid. e. g. *Matth.* XV.
28. *XXV*, 10. 34. *Jo.* III. 14. 15. 1
24. VI. 39. 40. 47. 54. VII. 33. VIII
51. XI. 25. 26. XII. 25. 26. 32. 3)
tamus nunc verba: ειπον αν; *num dice*
h. e. *nunc*, *hoc ipso momento*, *profecto*
dicerem vobis, *me abire.* Sic illa
evanescet difficultas.

§. 15.

Restat autem alia, quæ quidem
stram interpretationem non magis pr
ac alias omnes, sed tamen non minus
viribus removenda est: Movet eam &
get summe venerandus HEUMANNU
indignum Domino sermonem esse ratu
quo supponatur, quod aliquid dicere
tuerit veritati contrarium, indignam
pulis rem, id exsistimare, aut aliquam
ejus fide ac veracitate dubitationem c
pere. Non sine specie hoc dicitur, n
men eo me permovet, quo adductus
HEUMANNUS, ut vel propterea
gra illa verba: ει δε μη, ειπον αν υμιν, e
extrusa cuperet. Etenim *) cur non

*) p. 163.

admitteremus axioma illud tum philosophorum, tum rhetorum? *conditio nil ponit in re.* Deinde ב) quis est, qui non ex facili animadvertat? etiam alterum illud axioma locum hic cum maxime sibi vindicare: *conditio impossibilis habet vim negandi.* Atque sic certe hæc Servatoris oratio comparata est. Quin ג) interrogatio, quæ conditionem sequitur, eo fortiorem negandi; negativa autem in adfirmativam conversa, adfirmandi etiam, vim habet. Tantum abest, ut Servator supponat, posse se inanes falsasque voces proferre, aut, quod tales proferat, discipulis in mentem venire posse: ut potius fortissime neget, Se, ea quæ sequuntur, unquam, & nunc etiam, dicturum fuisse, atque adeo simul, infallibiliter vera certaque se dicere, confirmet. Quam certo (sensus est) fieri nequit, ut ego vos fallam: tam certo statuite, in domo Patris mei plures esse mansiones, meque abiturum, ut vestrum vobis locum parem. Denique vero ד) num adferet HEUMANNUS discipulos de veritate dictorum promissorumve Servatoris nunquam aliquod concepisse dubium? Nonne contrarium manifestum est? e. g. ex *Matth.* XVI. 22. 23. *Luc.* IX. 45. XXIV. 22. 25. *Joh.* XX. 25. Et nonne tandem ה) plane similis est

e. g.

e. g. oratio Servatoris *Joh. XVIII. 23. M*
XII. 27. & alibi. Vbi quemadmodum
ditio nihil Servatore indignum ſupponit
non magis aliquid in noſtro hoc ejus
mone. Cæterum alia, eaque non con
nenda, contra hoc HEUMANNI argur
tum, quoque jam attulit laudatus CLEM
US *l. c. p.* 44.

§. 16.

Quibus omnibus expoſitis, ſecuri r
integra Servatoris verba reddimus: *In a*
patris mei manſiones multæ ſunt. Si m
num dicerem vobis? abeo, ut parem i
locum. Sic ſponte omnia fluunt, conti
ve & plana eſt orationis ſeries & ne
aptiſſimus: contradictio, a qua alias
ac ne vix quidem illa liberari poſſet, f
lime tollitur; vis denique illi ſua, rem
miſſam certiſſime adſerendi & fortiter c
firmandi reſtituitur. Erat certe tanti
menti promiſſio digna, quæ verborur
figuræ ſumma emphaſi, argumento
irrefragabili proponeretur. Servator,
veritas ipſa erat, ο αμην, ο πιςος μαρτυς
polliciturus fuiſſet diſcipulis, cujus c
non eſſet exſpectatio. Ergo, dum pollice
eſt omnino certiſſima. Manebat eo
unumquemque ſtatim poſt obitum ſuu

o ſtatus beatiſſimus, εν τῃ οικια τε πατρος
η πολλαι εισιν. Qua de re dubitare nulla
one poterant. Ipſe enim Soſpitator
ıtiri neſcius promittit ει δε μη, ειπον αν υμῖν;
mittit, inquam, ſe ipſum illuc præ-
um, utque illius conſortes ſtatim eva-
ıt, effecturum. πορευομαι ετοιμασαι υμιν
ν. *)

§. 17.

*) Ita BULLINGERUS *l. c. p.* 35. 36, *Caeterum ne quis vel tantillum dubitaret de veritate verborum Domini de manſionibus beatis per vehementiſſimam confirmationem vel aſſeverationem ſubjicit Dominus. Quod ſi ſecus eſſet, dixiſſem vobis, Docuit enim Dominus diſcipulos ſuos & nos, omnia ea quae maxime intereſt nos ſcire, docuit, inquam, omnia utilia, vera & neceſſaria. Ergo nunc. Niſi hoc, ait, quod dixi de manſionibus in domo Patris mei, prorſus verum eſſet, nec tanta fide aſſererem, nec diverſum diſſimularem aut ſubticerem. Pro compertiſſimo ergo habetote, manſiones in coelo a Deo paratas eſſe. Contemnamus ergo ſecure, quaecunque hic mundus immundus, mundani item homines & Epicurei deblaterant contra doctrinam certam Spei noſtrae de vita vel beatitudine aeterna. De diſtinctione & varia lectione hujus loci nihil hic afferam, cum videam alios hac in re ſudare abunde ſatis. &c.* Ita autem in explicatione hujus loci ſudaſſe, adeoque feliciter verba Servatoris vindicaſſe S. V. STOSCHIUM, ut porro alterius ſudore plane non opus ſit, quotusquisque Lectorum facile fatebitur. N. B.

§. 17.

Atque hoc jam divini Servatoris promissum ita intellectum, & in nexu cum sequenti commate tertio consideratum, gravissimum certe consolationis argumentum est, quo consternati discipulorum animi erigi optime poterant. Eo enim potissimum spectant omnes illi, qui capite XIV. XV. ac XVI. continentur sermones, ut discipulos suos ob dicessum suum soletur, animosque eorum confirmet. Huc spectat ipsum exordium & ad discipulos adlocutio *v.* I. *μη ταρασσεσθω υμων η καρδια.* Timorem vero jam angoremque pullurus, quid primo statim loco gravius? quid solatii plenius dicere poterat? quam hunc suum discessum eo fine fieri, ut in cœlestem Patris domum iis præeat, certissime se illuc secuturis. Quod si, ad suum exemplum, tutum nullum in patria & gente sua habituri essent locum, in cœlesti patria ac familia se eum illis esse paraturum. Quod si excommunicentur a synagogis, *cap.* XVI. 2. in triumphantem recipiendos esse ecclesiam; quod si vita privarentur, adesse aliam statim post mortem unicuique in cœlis mansionem, ubi omnia ad eorum receptionem parata sint futura; quin, quod *v.* 8. addit, se ipsum venturum, eosque in æternum sibi conjuncturum.

V.

V.

ELIAE PALAIRET,

AUCTORES SACRI CLASSICI.

MARCUS.

Cap. I. *v.* 1. Ἀρχη του ευαγγελιυ Ιησου Χρισυ.) Hæc verba procul dubio pleonastice extant, pro Το ευαγγέλιον Ἰησυ Χρισου. Ita quoque videtur vox Ἀρχη redundare in aliis locis, ut *Hebr.* c. 3. *v.* 14. Ἐαν περ την αρχην της υποσασεως - - - βεβαῖαν κατασχωμεν: pro Ἐαν περ την υποσασιν - - βεβαιαν κατασχωμεν. *Si spem* - - *firmam retineamus.* Ibid. c. 5. v. 12. Τινα τα σοιχεῖα της αρχης των λογιων του Θεου: pro Τινα τα σοιχεια των λογίων Θεου: *Quæ sint elementa Oraculorum Dei.* Ita quoque apud Exoticos. *Coluthus* v. 10.

- - Ὠκυπετης δέ τις επλετο νεικεος αρχη:

pro Ὠκυπετης νεικος. *Unde tam subito exorta fuerit contentio.* Item *Aeschyl.* Sept. contra Theb. v. 694.

Κα-

- - Κακου δ' εκβαλε ερωτος αρχαν:

pro Κακον ερωτα. *Rejice pravum amorem.*

Vs. 5. Και εξεπορευετο προς αυτον πασα η Ιουδαια χωρα.) Sic *Philoſtrat.* vita Apoll. l. 3. c. 9. p. 99. Δρακοντων μὲν γαρ δη απειροις μηκεσι καταζωσαι πασα: η ινδικη χωρα *Draconum nempe in immenſum porrectis corporibus tota ſuccingitur Indica regio.* Ceterum per diverſas conditiones periodos adhibuit τὸ καὶ Sacer Auctor: ut patebit cuique totum verſiculum inſpicienti. Id quoque fecit *Aelianus* hiſt. animal. l. 15. c. 11. Καὶ χερσαια γαλη, οτε ην ανθρωπος ηκουσα. Καὶ οτι τουτο εκαλειτο, Καὶ οτι ην γόης καὶ φαρμακὶς, καὶ οτι δεινως ακόλαστος ην, και αφροδίτην παρανομον ενοσει. Καὶ ταυτα εις ακοὴν την εμην αφίκετο. Καὶ ως εις τουτο τὸ ζωον τὸ κακὸν στρεψειν αυτην Εκατης της θεου μηνις, ουδὲ αυτο με λεληθεν. *Et muſtelam terreſtrem aliquando mulierem fuiſſe, audivi, & eodem nomine vocatam; & incantatricem & veneficam fuiſſe, & valde intemperantem, & in illegitimam venerem pronam fuiſſe. Et hæc ad aures meas pervenerunt, & in illud animal malum convertiſſe ipſam Hecates Deæ iram, neque illud me latet.*

Vs. 7. Λυσαι τὸν ιμαντα των υποδηματων αυτου.) Sic Λυειν πεδιλον extat apud *Bionem* Idyl. 1. v. 83. Χω μὲν ελυσε πεδιλον Αδωνιδος. *Alius ſolvit calceamentum Adonidis.* Vox autem

tem Ὑποδήματα uſurpatur *Homero* odyſ. v. 368. Ποσσὶ δ' ὑποδήματα δῦσα. *Pedi*-
que calceos dans.

Vſ. 9. Ἀπὸ Ναζαρὲτ τῆς Γαλιλαίας.) ſc. ως. Sic *Tobias* c. 4. v. 21. Ἐν Ῥάγοις Μηδίας. ſc. πόλει. *In Pagis Mediæ.* ſc. be. Adde *Polyæn.* l. 8. p. 638. Ἐν Κολαις τῆς Φρυγίας. ſc. πόλει. *In Colaſis* rygiæ. ſc. urbe. Plenius *Xenoph. Epheſ.* 3. p. 53. Ἄγουσιν ὁδὸν ἐρημον εἰς Πηλούσιον τῆς γύπτου πόλιν. *Ducunt eos per viam deſer*n *Peluſium Aegypti urbem.*

Vſ. 10. Καταβαῖνον ἐπ' αὐτόν.) *Achill.* tius l. 2. p. 145. Ὄρνις ἐπ' αὐτὸν κατέβη. is *ſuper ipſum deſcendit.* Et *Dionyſ. Hali*rn. l. 8. p. 553. Κατέβαινον ἐπὶ τοὺς ἀγροὺς των. *Deſcenderunt in agros ipſorum.*

Vſ. 15. Πεπλήρωται ὁ καιρός.) *Heliodor.* I. p. 42. Τοῦ χρόνου πληρουμένου, θεωρίαν Δῆλον ἤγομεν. *Cum tempus impleretur,* ofecti *ſumus in Delum cum ſacro apparatu.*

Vſ. 16. Περιπατῶν δὲ παρὰ τὴν θάλασσαν -- βάλλοντας ἀμφίβληστρον ἐν τῇ θαλάσσῃ.) Prior rmula occurrit apud *Diogen. Laert.* l. 1. 125. edit. Longolii, ubi narratur, *Phe*cydem παρὰ τὸν αἰγιαλὸν τῆς Ψάμμου περιπατοῦν-, καὶ ναῦν οὐριοδρομοῦσαν ἰδόντα, εἰπεῖν, ὡς τ' οὐ πολὺ καταδύσεται. *Secus littus Pſammi ambulantem, & navem plenis velis curren*m *cum vidiſſet, prædixiſſe poſt paulum mer*-

gendam. Deinde notandum ἐν τῇ θαλασσ
poni pro εἰς τὴν θάλασσαν. Sic *Homer.* Il.
μ. v. 23. Κάππεσον ἐν κονίῃσι: pro εἰς κονίη
Deciderant in pulveribus: pro *in pulvere.*
Item *Hesiod.* θεογ. v. 189. Κάββαλ' - - ἐ
πόντῳ: pro εἰς πόντον. *Projecit - - in pontu*
pro *in pontum.* Id quoque imitantur Lat
ni. *Aurel. Victor* de Vir. Ill. c. 58. p. 22
In Hispania (pro *Hispaniam*) *legatus.* Si
Deducere in Ida monte, pro *Idam montem*
dixit *Hyginus* fab. 92. ubi *Munckeru*
confer.

Vs. 19. Ὀλίγον.) *Homer.* Il. ψ. v.
424. Ὀλίγον δὲ παρακλίνας. *Parumque aver*
tens. Et *Aelian.* hist. animal. l. 10. c. 1
εἰς ὕλην ὀλίγον ἀφεστῶσαν. *In sylvam paru*
distantem.

Vs. 26. Σπαράξαν αὐτόν.) *Cinnamus* hist
l. 4. p. 156. Ὁ μὲν ἔκειτο σπαράττων ὑπὸ ὀδύν
ἑαυτόν. *Ille autem jacebat dilacerans præ d*
lore semet.

Vs. 32. Ὀψίας δὲ γενομένης, ὅτε ἔδυ ὁ ἥλ
ος, ἔφερον - - τοὺς δαιμονιζομένους.) Prim
Ὀψίας, pro Δείλης ὀψίας. Plene *Alciphro*
l. 1. epist. 17. p. 66. Μόγις περὶ δείλης ὀψί
συμμιγέσθη καμήλον ἐξειλκύσαμεν. *Nisi magn*
circa vespertinum crepusculum ingentem ca
melum extraximus. Propius adhuc *Aelian*
hist. animal. l. 1. c. 14. Δείλης δὲ ὀψίας γεν
μένης. *Crepusculo vespertino suborto.* Insi
pe

ter alia ellipſis obſervanda eſt in Ἑδυ ὁ ἥλιος ... ἐπὶ κλίσιν. *Libanius* epiſt. 570. p. 182. ... δὴ καὶ αὐτῷ σοι ταυτὸ γίγνεται δύντος ἡλίου, ... ἐπὶ κλίσιν. *Fortaſſe & idem tibi accidet, vergente Sole.* ſc. *ad occaſum.* Integrum habet *Dionyſ. Periegetes v.* 1095. Δυνοντος ... κλίσιν ἠελίοιο. *Vergente ad occaſum Sole.* Verbum autem Δαιμονίζεσθαι uſurpavit *Thraſyllus* apud *Stobæum* ſerm. 242. p. 793. ... de quodam Nilliaco lapide loquens, ait: ... ἀρισα πρὸς τοὺς δαιμονιζομένους. *Conduxit ... time dæmone vexatis.*

Vſ. 35. Καὶ πρωὶ ἔννυχον λίαν ἀναςὰς, ἐξῆλ...) Vox Ἔννυχον ſemel tantum in N. T. ... oſtat, pro qua alii *Codd.* Ἔννυχα legunt. ... qua mutatione opus foret, legerem Ἐν... χος, quod tum adverbialiter pro Ἐννύχως ... urpatur. Ita occurrit apud *Euripid.* Hecu... *v.* 68.

Τί ποτ' αἴρομαι ἔννυχος οὕτως ἐν
. Δείμασι;
*Quid tandem excitor noctu*r*nus adeo in*
Terroribus?

... *noctu:* ubi *Schol.* ἔννυχος) δέον ἐννύχως ...

Vſ. 38. Κωμοπόλεις.) *Cinnamus* hiſt. L. ... p. 126. Περιῄει τὰς τῇδε κωμοπόλεις ἀναςατῶν, ... *cumibat ibi vicos magnarum inſtar urbium ... pulando.*

Vs. 45. Πανταχόθεν.) Vox semel lecta in N. T. pro quo alii *Codd.* vitiose Παντοθεν legunt. *Aristides* t. 1. p. 185. Πανταχόθεν παντας ανθρωπους επιστρεφοντες προς την πολιν. *Undecunque homines omnes convertentes ad urbem.* Et *Diodor. Sicul.* l. 13. p. 548. Στρατιωτας πανταχόθεν -- κατεγραφον. *Milites undecunque -- conscribebant.*

Cap. II. *v.* 2. Ὡστε μηκέτι χωρειν.) h. e. *Continere.* Eodem sensu verbum hoc usurpatur a *Platone* in Antholog. Gr. l. 4. c. 18. epigr. 18. p. 491. ubi de lavacro ait: Ουδε -- πλειους χωρησαι -- δυναται. *Neque -- plures continere -- potest.* Item *Damocharis* ibid. epigr. 40. p. 494. de lavacro: Χωρησαι τεσσαρας ου δυναται. *Quatuor continere non potest.*

Vs. 4. Μη δυναμενοι προσεγγισαι αυτῳ.) Pro προσεγγίσαι alii *Codd.* legunt προσενεγκαι. Optima est lectio, & semel tantum usurpatur hoc verbum in N. T. *Josuæ* c. 3. *v.* 4. Μη προσεγγίσητε αυτη. *Maximus Planudes* in vita Aesopi p. 18. Ἀλλα μη προσεγγίσης μοι. *Sed ne appropinques mihi.* Et *Diodor. Sicul.* l. 13. p. 628. Ἐκέλευσαν -- μηκέτι προσεγγιζειν τῳ στρατοπεδῳ. *Jubent -- non appropinquare exercitui.*

Vs. 7. Ει μη εις ο Θεος.) Pro εις μόνος. Sic elliptice occurrit apud alios. *Xenoph. Ephes.* l. 1. p. 2. Ὡς ουκ ειδότων, ότι Εις καλος αι-

...ως. *Ut qui ignorarent, quod unus* (ſc. *Solus*) *pulcher ipſe eſſet.* Plenius *Ariſtoph.* Plut. act. 4. Sc. 3. Εις αν μονος. *Unus Solus cum ſit.* Et Incert. Auctor in *Antholog.* Gr. l. 5. epigr. 122. p. 542.

- - Εις μουνος αριστευσας παρα δημους.
- - *Unus Solus victor apud populos.*

Vſ. 19. Μη δυνανται - - εν ῳ ο νυμφιος μετ' αυτων εστι, νηστευειν: οσον χρονον μεθ' εαυτων εχουσι τον νυμφιον, ου δυνανται νηστευειν.) Jam oſtendimus verbum Δυναϲθαι heic loci redundare, & verba Μη δυνανται νηστευειν; Ου δυνανται νηστευειν, vertenda eſſe, *Num jejunant? Non jejunant.* Sic apud *Dion. Caſſ.* l. 50. p. 426. Δια ταυτα ουδε πιστευσαι τῳ μυθολογηματι δυναμαι, pro πιστευω. *Propterea huic fabulæ fidem non habeo.* Et *Homer.* Il. ζ. v. 100.

- - - Αλλ' οδε λιην
Μαινεται, ουδε τις οι δυναται μενος ισοφαριζειν.
- - - *Sed hicce valde.*
Furit, neque quisquam ei poteſt animis par eſſe:

pro ισοφαριζει, *par eſt.* Sic verbum *Poſſe* redundat apud Latinos. *Afranius* apud *Nonium.*

Ni poſſent homines delenimentis capi:

pro *ni caperentur*. Item *Rutilius* Itinera
l. 1. v. 413.

Non indignentur mortalia corpora solv
Cernimus exemplis oppida posse mor

pro *oppida mori*. Deinde Ἐν ᾧ elliptice p
nitur pro Ἐν ᾧ χρόνῳ. *Longus* Pastoral. l.
p. 133. Ἐν ᾧ δὲ ἐκεῖνον ἐφίλει. *Dum illu*
osculatur. Plenius *Dion. s. Halicarn.* l.
p. 317. Ἐν ᾧ ταῦτα ἐπράττετο χρόνῳ. *Du*
hæc peraguntur. Item Ὅσον χρόνον, pro E
ὅσον χρόνον. *Achill. Tat.* l. 6. p. 395. Ὅσ
χρόνον ἀπελείφθη τῆς ὀργῆς. *Quamdiu abfuit*
puella. Itidem *Menander* apud *Stobæu*
Serm. 78. p. 279. Ὅσον χρόνον εἶ κύριος. *Quan*
diu dominus es. Integre loquitur *Diodor. S*
cul. l. 4. p. 361. Εἰς ὅσον ἂν χρόνον ζῇ τὸ τέρα
Quamdiu viveret monstrum.

Vs. 26. Ἐπὶ Ἀβιαθάρ.) Hic Ἐπὶ, i
dicans *Tempus quo*, minime *Hebraismum* r
dolet, ut *Vatablus* voluit. Contrarium p
tebit ex sequentibus. *Diodor. Sicul.* l. 1.
56. Παραβαλόντων εἰς τὰς Θήβας ἐπὶ Πτολεμα
του Λάγου. *Profectis Thebas sub Ptolom*
Lago. Item *Dionys. Halicarn.* l. 1. p. 3
Ἐπὶ δὲ τῆς Κασσάνδρου βασιλείας καθῃρέθη. *S*
Cassandri imperio deleta fuit. Adde *Nica*
rchum in Antholog. Gr. l. 2. c. 8. p. 19
Λούσασθαι πεπόρευται - - Ἐπ' Ἀντιφίλου. *Lotu*
iri abivit - - *sub Antiphilo*.

V

Vs. 28. Ωστε κυριος εστιν ο υιος του ανθρωπου και του σαββατου.) Priorem phrasin habet *Dionys. Halicarn.* l. 5. p. 284. Της αυτης εξουσιας, ης συ, κυριος ων. *Ejusdem potestatis, cujus tu es, dominus cum sim.* Et *Achill. Tat.* l. 8. p. 489. Ουκ ετι ουδενος ει κυριος. *Nullius autem amplius rei dominus es.* Notetur insuper Pleonasmus in verbis 'Ο υιος του ανθρωπου, pro simplici 'Ο ανθρωπος, quod Versiones pleræque non animadverterunt. Ita quoque hæc formula accipi debet *Marci* c. 3. *v.* 28. Τοῖς υιοῖς των ανθρωπων, pro simplici τοῖς ανθρωποις. Ubi, quæ dedimus jam, vide sis. Adde *Ephes.* c. 3. *v.* 5. Ουκ εγνωρισθη τοῖς υιοις των ανθρωπων: pro τοῖς ανθρωποις. Adde τους LXX. *Psal.* 8. *v.* 4. item 79. *v.* 17. *Ezech.* c. 2. *v.* 1. & *Daniel.* c. 7. *v.* 13. Simili pleonasmo Παιδες σοφων, & Παιδες γεωργων, pro Σοφοι & Γεωργοι, dixit *Achill. Tatius* l. 1. p. 57. Περὶ δε των φυτων λεγουσι Παιδες σοφων, ὼς μυθον ελεγον τον λογον ειναι, ει μη Παιδες ελεγον γεωργων. *Quæ de plantis narrant Philosophi, fabulam esse putarem, nisi affirmarent Agricolæ.* Sic & *Horatius* carm. 2. 18. 34. dixit *Regumque pueris*, pro *Regibusque.*

- - - *Aequa tellus*
Pauperi recluditur,
Regumque pueris.

Cap. III. *v.* 5. Μετ' οργης.) *Aristides* orat. in Neptun. t. 1. p. 50. 'Ου μετ' οργης

ηλθον ἐπι τους τουτων, δημιεργους. *Non cum ira venerunt ad horum opifices.* Item *Aristænet.* l. 1. epist. 7. p. 50. Ἡ δὲ ηρυθρίασε μετ' ὀργης. *Illa erubuit cum ira.* Et *Euripid.* apud *Stob.* Serm. 98. p. 322. Ουδεις μετ' ὀργης ουδεν ευ βουλευεται. *Nemo cum ira quicquam recte deliberat.*

Vs. 8. Οἱ περὶ Τυρὸν καὶ Σιδωνα.) sc. οἰκοῦντες. Sic *Aelian.* hist. animal. l. 7. c. 18. Λεγουσι οι περὶ την - - Κόπτον. sc. οικουντες. *Dicunt vero qui circa - - Coptum.* sc. *habitant.* Plene *Isocrat.* orat. ad Philip. p. 165. Πλην των περὶ την Ἀδρίαν οικουντων. *Præter eos, qui circa Adriam habitant.* Item *Eratosthenes* Caraſteriſm. c. 38. Ἡν οι περὶ τους τόπους οικουντες Συρίας θεον ωνόμασαν. *Quam, qui circa loca ista habitant, Syriæ deam nominarunt.*

Vs. 12. Πολλα ἐπετιμα.) Πολλα. h. e. *Valde, Vehementer.* Sic *Heliodor.* l. 1. p. 55. Πολλα την θεαν - - ὀνειδίσας. *Valde Deam - - conviciatus.* Item *Hippocrat* aphor. Sect. 5. 34. Ἡν η κοιλιη πολλα ρυη. *Si alvus valde fluat.* Et *Antipater* in Antholog. Gr. l. 3. c. 25. epigr. 8. p. 388. Σὲ δὲ πολλα κατωδυραντο. *Valde te defleverunt.* Similiter *Multa* pro *Valde* occurrit apud *Virgil.* Georg l. 3. v. 225.

- - - Ignotis exulat oris,
Multa gemens. - - -

Vs.

Vſ. 17. Ο ἐστιν, υἱοὶ βροντης.) Primo erte Ο εςιν, *Quod ſignificat.* Ita & apud *Polyæn.* l. 8. p. 718. qui de Fabio loquens, it: καὶ Μαξιμος ανηγορευθη, τουτο δ' αν ειη Μέγιςος. *Et Maximus cognominatus eſt, quod ignificare poteſt* (Græce ſi vertas) *Megiſtus.* Deinde notandum verba Υιοι βροντης poni pro οἱ Βροντωντες, *Tonantes*, citra Hebraiſmum, quem poſt *Vorſtium* cl. *Wolfius* ad h. l. admittit. Simili ratione *Anacreon* alicubi dixit, Υιος ερωτος, *Filius amoris*, pro Ο ἐρων, *Amans.* Ceterum egregie quoque verbum βροντᾳν adhibuit *Eupolis*, qui de Pericle, facundiſſimo, loquens, ait apud *Diodor. Sicul.* l. 12. p. 505.

- - - Περικλέης ουλυμπιος
Ηςραπτεν, ἐβροντα, συνεκυκα την Ελλαδα.
- - - *Pericles Olympius*
Fulgurabat, tonabat, miſcebat Græciam.

Ita quoque τὸ *Tonare* apud Latinos proſtat. *Columella* 1. præf. 30. *Neque ille ipſe Cicero territus ceſſerat Tonantibus Demoſtheni Platonique.*

Vſ. 20. Συνέρχεται παλιν ο οχλος.) *Dionyſ. Halicarn.* l. 6. p. 371. Συνελθοντος δ' οχλε συχνου. *Cum conveniſſet frequens turba.* Et *Herodian.* l. 4. p. 205. Ως δὲ παν συνηλθε τὸ πληθος. *Simulac confluxit tota turba.*

φλθον ἐπι τους τουτων, δημιεργους. *Non. cum ir venerunt ad horum opifices.* Item *Aristænet.* l. 1. epist. 7. p. 50. Ἡ δὲ ηρυθρίασε μετ' ὀργης. *Illa erubuit cum ira.* Et *Euripid.* apud *Stob.* Serm. 98. p. 322. Ουδεις μετ' ὀργης ουδεν ευ βουλευεται. *Nemo cum ira quicquam recte deliberat.*

Vs. 8. Οἱ περὶ Τυρον ϰ̀ Σιδωνα.) sc. οἰκουντες. Sic *Aelian.* hist. animal. l. 7. c. 18. Λεγουσι οἱ περὶ την - - Κόπτον. sc. οικουντες. *Dicunt vero qui circa - - Coptum,* sc. *habitant.* Plene *Isocrat.* orat. ad Philip. p. 16. Πλην των περὶ την Ἀδρίαν οικουντων. *Præter eos qui circa Adriam habitant.* Item *Eratosthenes* Carasterism. c. 38. Ἡν οἱ περὶ τους τόπους οικουντες Συρίας θεον ωνόμασαν. *Quam, qui circa loca ista habitant, Syriæ deam nominarunt.*

Vs. 12. Πολλα ἐπιτιμα.) Πολλα. h. *Valde, Vehementer.* Sic *Heliodor.* l. 1. p. 55. Πολλα την θεαν - - ὀνειδισας. *Valde Deam - - conviciatus.* Item *Hippocrat* aphor. Sect. 5. 34. Ἡν ἡ κοιλιη πολλα ῥυη. *Si alvus valde fluat* Et *Antipater* in Antholog. Gr. l. 3. c. 25. epigr. 8. p. 388. Σὲ δὲ πολλα κατωδυραντο. *Valde te defleverunt.* Similiter *Multa* pro *Valde* occurrit apud *Virgil.* Georg l. 3. v. 225.

- - - Ignotis exulat oris,
Multa gemens. - - -

V

Vſ. 17. ο ἐϛιν, υιοὶ βροντης.) Primo te Ο εϛιν, *Quod ſignificat*. Ita & apud *lyæn*. l. 8. p. 718. qui de Fabio loquens, ; καὶ Μαξιμος ανηγορευθη, τουτο δ' αν ειη Μὲ-ις. *Et Maximus cognominatus eſt, quod nificare poteſt* (Græce ſi vertas) *Megiſtus*. :inde notandum verba Υιοι βροντης poni pro Βροντωντες, *Tonantes*, citra Hebraiſmum, lem poſt *Vorſtium* cl. *Wolfius* ad h. l. ad-ittit. Simili ratione *Anacreon* alicubi di-t, Υιος ερωτος, *Filius amoris*, pro Ο ερων, *mans*. Ceterum egregie quoque verbum ντων adhibuit *Eupolis*, qui de Pericle, :undiſſimo, loquens, ait apud *Diodor. cul.* l. 12. p. 505.

- - - Περικλης ουλυμπιος
Ηϛραπτεν, ἐβροντα, συνεκυκα την Ελλαδα.

- - - Pericles Olympius
Fulgurabat, tonabat, miſcebat Græ-ciam.

ı quoque τὸ *Tonare* apud Latinos proſtat. *lumella* 1. præf. 30. *Neque ille ipſe Cice- territus ceſſerat Tonantibus Demoſtheni latonique.*

Vſ. 20. Συνερχεται παλιν ο οχλος.) *Dio-ſ. Halicarn.* l. 6. p. 371. Συνελθοντος ὄ-λυ συχνου. *Cum conveniſſet frequens turba*. t *Herodian*. l. 4. p. 205. Ως δὲ παν συνηλ-ι τὸ πληθος. *Simulac confluxit tota turba*.

Vs. 21. Ἐλεγχοι γαρ οτι ἐξέστη.) sc. τ φρενων, vel των φρενων. Elliptice quoqu *Aristænet.* l. 1. epist. 5. p. 40. Συγγίνωσ μοι, φησιν, ἐξέστην. sc. του φρονειν, vel των φρ νων. *Parce mihi, inquit, fui extra.* *mentem.* Plene *Isocrat.* orat. ad Philip. p 164. Μη δια τὸ γηρας ἐξέστηκα του φρονειν. *N propter senium essem extra mentem.* Item *Dionys. Halicarn.* l. 3. p. 157. Ἐξέστηκας τω φρενων υπο της ἡδονης. *Extra mentem fuisti pr voluptate.* Itemque *Euripid.* Oreste v 1025.

- - Ὡς ἰδουσ' ἐν ὀμμασι
Πανυστατην προσοψιν, ἐξέστην φρενων.
- - - *Quam videns oculis*
Ultimum adspectum, alienata fui
mente.

Vs. 26. Καὶ ει ὁ Σατανας ανεστη ἐφ' εαυ τον - - ου δυναται σταθηναι, αλλα τέλος εχει.) A verba Ἀνέστη ἐφ' ἑαυτὸν observat Ill. *Grotiu* vocem ἐπι Hellenistarum esse locutioner qua *hostilis conatus* indicatur. Contrariur liquebit ex *Aeliano* var. hist. l. 10. c. 1 ubi de Isocratis panegyrica oratione lo quens, ait: Πρωτον μὲν Φίλιππον ἐπι την Ἀσί ανέστησεν. *Primum quidem Philippum contr Asiam excitavit.* Formulam autem τέλ εχειν habet *Isocrat.* Trapez. p. 547. Τέλ εχει τὸ πραγμα. *Finem habuit res,* Iter
Di

Dionyf. Halicarn. l. 10. p. 675. Τα μεν καθ' ημας τελος εχει. *Res noftræ finem habent.*

Vf. 27. Εισελθων εις οικιαν αυτου.) *Achill. Tatius.* l. 6. p. 377. Εισελθων εις την οικιαν εβοα παλιν. *Domum ingreffus clamavit iterum.* Nec non *Dionyf. Halicarn.* l. 4. p. 242. Πριν εις την οικίαν αυτὸν εισελθειν. *Priusquam ille domum ingreffus fuerit.*

Cap. IV. *v.* 19. Και αι μέριμναι του αιωνος τουτου - - και ακαρπος γίνεται.) Pro αιωνος *Cod. Cantabrig.* legit Βίȣ. Id gloffam redolet. Αιων plus vice fimplici *Vitam* denotat. Ita ufurpavit *Homer.* Il. ε. *v.* 685.

- - - Ἔπειτα με κ̀ λίποι αιων
Εν πολει υμέτερη - - -
- - - *Poftea me etiam deferet vita*
In urbe veftra - - -

ubi *Schol.* αιων) ὁ του ανθρωπου βίος. Ceterum, quemadmodum heic loci Λόγος dicitur ακαρπος, fic & πόνος a *Bauhylide* apud *Stobæum* Serm. 254. p. 838. qui de nimia follicitudine ait: Ἄκαρπον εχει πονον. *Infructuofum habet laborem.*

Vf. 21. Ὁ λυχνος ερχεται.) Proba lectio eft, pro qua alii *Codd.* vitiofiffime legunt; Καιεται, vel Ἅπτεται. Græcis Ἔρχεσθαι pro *Afferri* fæpiufcule ufurpatur. *Libanius* epift. 358. p. 181. Ἡ δὲ (επιστολη) ερχεται. *Ea autem* (epiftola) *affertur.* Item

Dion.

Vs. 37. Καὶ γίνεται λαίλαψ ἀνέμου μεγάλη. τὰ δὲ κύματα ἐπέβαλλον εἰς τὸ πλοῖον.) *Homer.* Il. δ. v. 278. Ἄγει δέ τε λαίλαπα πολλήν. *Adducitque turbinem magnum.* Item *Statyllius Flaccus* in Antholog. Gr. l. 3. c. 22. epigr. 17. p. 358.

Λαίλαπα - - προφυγόντα θαλάσσης
Ἔκτανε λυγρὸς ἔχις - -
Turbinem - - effugientem maris
Occidit dira vipera - -

Insuper Δὲ in Τὰ δὲ κύματα pro Καὶ ponitur. Sic apud *Euripid.* Oreste v. 707.

Μισεῖ γὰρ ὁ θεὸς τὰς ἄγαν προθυμίας,
Μισοῦσι δ' ἀστοί. - - -
Odit enim Deus nimios impetus,
Oderunt Et cives - - -

Adde Eund. Phæniss. v. 1708.

Γενναιότης σοι, μωρία δ' ἔνεστί τις.
Generositas tibi, Et stultitia inest quædam:

ubi *Schol.* μωρία δ'.) ὁ Δὲ ἀντὶ τοῦ Καὶ, τουτέστιν, Εὐγένεια καὶ μωρία ἔνεστι σοι. Denique notanda ellipsis in verbis Κύματα ἐπέβαλλεν. sc. ἑαυτά. Sic & in Ἐκβάλλειν apud *Diodor. Sicul.* l. 2. p. 127. Ἐκ θατέρου δὲ μέρους οὔσης λίμνης μεγάλης εἰς ποταμὸν ἐκβαλλούσης. sc. ἑαυτήν. *Ex altera parte cum esset locus magnus,*

mit-

emittens (ſc. *ſe*) *in fluvium*. Eadem Ellipſis obtinet & in Latio. *Proba Falconia* in Corp. Poetar. Latin. t. 2. p. 1658. *v.* 221.

Conſurgunt venti, & fluctus ad ſidera tollunt.

ſc. *Se.* Nec non *Cneus Gellius* apud *Aul. Gellium* Noct. Attic. l. 18. c. 12. *Poſtquam tempeſtas ſedavit* (ſc. *Se*) *Atherbaltaurum immolavit.*

Vſ. 38. Ἐπὶ τὸ προσκεφάλαιον - - καὶ διεγείρουσιν αὐτὸν.) Emphaſin quærens *Eraſm. Schmidius* in verbo διαγείρουσι, vertit, *Diverſimode excitant ipſum.* Fruſtra eſt. Ponitur pro ſimplici ἐγείρουσι. Ita quoque uſurpavit *Herodian.* l. 2. p. 63. Ἐπιστάντες δὲ αὐτοῦ κεκλεισμένης τῆς οἰκίας ταῖς θύραις, διεγείρουσι τὸν φυλάττοντα. *Quum januam ejus domus occluſam offendiſſent, excitant janitorem.* Vox autem Προσκεφάλαιον ſemel tantum in N. T. occurrit. *Dion. Caſſius* l. 43. p. 218. Ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον ὑπέθηκε. *Sub pulvinari repoſuit.* Item *Ariſtoph.* Lyſiſtr. p. 893. Προσκεφάλαιον οὐκ ἔχεις. *Pulvinar non habes.*

Cap. V. *v.* 2. Ἐξελθόντι αὐτῷ - - ἀπήντησεν αὐτῷ - - ἄνθρωπος ἐν πνεύματι ἀκαθάρτῳ.) Ultimum αὐτῷ redundat, non ex Hebraiſmo, ut voluerunt Viri Docti. Id evicit cl. *Raphelius* ad *Matth.* c 14. v. 16. Adde

Matth.

gendam. Deinde notandum ἐν τῇ θαλάσσῃ, poni pro εἰς τὴν θάλασσαν. Sic *Homer*. Il. μ. *v*. 23. Κάππεσον ἐν κονίῃσι: pro εἰς κονίας. *Deciderant in pulveribus*: pro *in pulveres*. Item *Hesiod*. Θεογ. *v*. 189. Κάββαλ' - - ἐνὶ πόντῳ: pro εἰς πόντον. *Projecit - - in ponto*: pro *in pontum*. Id quoque imitantur Latini. *Aurel. Victor* de Vir. Ill. c. 58. p. 228. *In Hispania* (pro *Hispaniam*) *legatus*. Sic *Deducere in Ida monte*, pro *Idam montem*, dixit *Hyginus* fab. 92. ubi *Munckerum* confer.

Vs. 19. Ὀλίγον.) *Homer*. Il. ψ. *v*. 424. Ὀλίγον δὲ παρακλίνας. *Parumque avertens*. Et *Aelian*. hist. animal. l. 10. c. 10. Εἰς ὕλην ὀλίγον ἀφεστῶσαν. *In sylvam parum distantem*.

Vs. 26. Σπαράξαν αὐτόν.) *Cinnamus* hist. l. 4. p. 156. Ὁ μὲν ἐκεῖνο σπαράττων ὑπὸ ὀδύνης ἑαυτόν. *Ille autem jacebat dilacerans præ dolore semet*.

Vs. 32. Ὀψίας δὲ γενομένης, ὅτε ἔδυ ὁ ἥλιος, ἔφερον - - τοὺς δαιμονιζομένους.) Primo Ὀψίας, pro Δείλης ὀψίας. Plene *Alciphron*. l. 1. epist. 17. p. 66. Μόγῳ πάνυ δείλης ὀψίας συμμιγέντι κάμηλον ἐξειλκύσαμεν. *Nisi magno circa vespertinum crepusculum ingentem camelum extraximus*. Propius adhuc *Aelian*. hist. animal. l. 1. c. 14. Δείλης δὲ ὀψίας γενομένης. *Crepusculo vespertino suborto*. Insuper

per alia ellipsis observanda est in Ἔδυ ὁ ἥλιος sc. ἐπὶ κλίσιν. *Libanius* epist. 370. p. 182. Ἴσως δὴ καὶ αὐτῷ σοὶ ταυτὸ γίγνεται δύντος ἡλίου. sc. ἐπὶ κλίσιν. *Fortasse & idem tibi accidet, vergente Sole.* sc. *ad occasum.* Integrum habet *Dionys. Periegetes v.* 1095. Δυνοντος ἐπὶ κλίσιν ἠελίοιο. *Vergente ad occasum Sole:* Verbum autem Δαιμονίζεσθαι usurpavit *Thrasyllus* apud *Stobæum* serm. 242. p. 793. qui de quodam Nilliaco lapide loquens, ait: Ποιεῖ ἄριστα πρὸς τοὺς δαιμονιζομένους. *Conduxit optime dæmone vexatis.*

Vs. 35. Καὶ πρωῒ ἔννυχον λίαν ἀναστὰς, ἐξῆλθε.) Vox Ἔννυχον semel tantum in N. T. prostat, pro qua alii *Codd.* Ἔννυχα legunt. Si qua mutatione opus foret, legerem Ἐννυχὸς, quod tum adverbialiter pro Ἐννύχως usurpatur. Ita occurrit apud *Euripid.* Hecuba *v.* 68.

Τί ποτ' αἴρομαι ἔννυχος οὕτως ἐν
Δείμασι;
Quid tandem excitor nocturnus adeo in
Terroribus?

h. e. *noctu:* ubi *Schol.* ἔννυχος) δέον ἐννύχως εἰπεῖν.

Vs. 38. Κωμοπόλεις.) *Cinnamus* hist. L. 3. p. 126. Περιῄει τὰς τῇδε κωμοπόλεις ἀναστατῶν, *Circumibat ibi vicos magnarum instar urbium populando.*

Nos facere (sc. *omnia*) *quæ volunt.* P. us *Longus* Pastoral. l. 1. p. 7. Ἐπαιδευ πάντα ὅσα καλὰ ἦν. *Docuerunt quoque om quæ pulchra erant.* Et *Achill. Tatius* l p. 261. Καταλέγει πάντα ὅσα ἡμῖν ὁ Χαιρέας ἡγήσατο. *Exponit omnia quæ nobis Chæ narraverat.*

Vs. 22. Πίπτει πρὸς τοὺς πόδας.) *M. mus Planudes* in vita Aesopi p. 5. Π πρὸς τοὺς τοῦ δεσπότου πόδας, ἀνασχέσθαι μικρὸν το. *Prolapsus ad domini pedes, ut se pai sustineret orabat.* Item *Xenoph. Ephes.* l p 81. Καὶ πίπτουσι πρὸ τῶν ποδῶν αὐτοῦ. *prolabitur ad pedes ejus.*

Vs. 23. Ὅτι τὸ θυγάτριόν μου ἐσχάτως ἔ. ἵνα ἐλθὼν ἐπιθῇς αὐτῇ τὰς χεῖρας.) Primo tanda ellipsis τοῦ ἑαυτὴν in ἐσχάτως ἔχει. F quens est in verbo Ἔχειν cum adverbio ı li quid denotante. Sic *Polyæn.* l. 3. 295. Ἐκέλευσε τοὺς ἀῤῥώστως ἔχοντας (sc. ἑ τοὺς) χωρὶς τίθεσθαι τὰ ὅπλα. *Jussit, ut male haberent* (sc. *Se*) *seorsim deponer arma.* Item *Achill. Tatius* l. 2. p. 1(Μήτηρ τότε μαλακῶς ἔχουσα. sc. ἑαυτήν. *M ter tum male habens.* sc. *Se.* Plenius *D nys. Halicarn.* l. 4. p. 241. Καὶ κακῶς ἑαυ ἐκ τοῦ πτώματος ἔχων. *Et male se ex la habens.* Eadem ellipsis civitate Latii g det. *Livius* 8. 6. *Bene habet.* sc. . Etiam *Plaut.* Pseud. 4. 1. 25. *Optume*

et. (ſc. *Se.*) Addit *Florus* 4. 2. 68. *Bene ſe habet imperator.* Deinde obſervandum in verbis ἵνα ἐλθὼν ἐπιθῇς variare *Codd.* Alii τὸ ἐλθὼν omittunt: alii ἐλθὲ, ἐπιθὲς, alii ἐλθὲ, ἵνα ἐλθὼν legunt. Recepta lectio ſana eſt, ſi attendamus τὸ Ἐλθὼν redundare. Jam oſtendimus. Sic & in aliis locis. *Matth.* c. 14. *v.* 33. Οἱ δὲ ἐν τῷ πλοίῳ, ἐλθόντες προσεκύνησαν αὐτῷ. Vert. *Qui in navi erant, adoraverunt eum.* Item *Epheſ.* c. 2. *v.* 17. Καὶ ἐλθὼν εὐηγγελίσατο. Vertet *Et evangelizavit.* Sic *Euripid.* Hecuba v. 725.

- - Τί μέλλεις παῖδα σὴν κρύπτειν τάφῳ
Ἐλθοῦσα; - - -
- - *Quid cunctaris filiam tuam*
Sepelire? - - -

Itidem *Sophocl.* Antig. *v.* 1223. Δρᾶ νῦν τάδ᾽ ἐλθών. h. e. *Fac nunc iſta.* Id. Oedip. Col. *v.* 79. Δημόταις λέξω τάδ᾽ ἐλθών. *Popularibus hæc nuntiem.* Nec non *Libanius* epiſt. 10. p. 3. Πρὶν ὁ τὸν δεσμὸν μηχανησάμενος ἐλθὼν ἔλυσεν. *Priusquam is, qui vincula fabricaverat, ſolviſſet.* Denique in verbis. Τὸ παιδίον - - αὐτῇ, Syntaxis ad ſenſum pertinet. Sic eodem cap. *v.* 42. Καὶ κρατήσας τῆς χειρὸς τοῦ παιδίου, λέγει αὐτῇ. Sic *Matth.* c. 28. *v.* 19. Τὰ ἔθνη - - αὐτούς. *Galat.* c. 3. *v.* 16. Τῷ σπέρματί σου, ὅς ἐστι Χριστός. Et

ibid. c. 4. v. 19. Τέκνα μου, ους παλιν ωδίνω. Item *Philem.* v. 10. Περι του ἐμου τεκνου, ον ἐγεννησα. Similiter *Tobias* c. 1. v. 21. 22. Καὶ ἐζητηθη υπο του βασιλέως τα σωματα - - πορευθεις δέ εις - - υπεδειξε τῳ βασιλει - - οτί εθαπτον αυτους. *Et quæsita sunt a rege corpora - - prodiens autem aliquis - - indicavit regi - - me sepelivisse eos*: pro *ea.* Adde *Callimach.* Hymn. in Cer. v. 48. Τέκνον πολυθεςε τοκευσι. *Fili multum dilecte parentibus.* Item *Palladam* in Antholog. Gr. l. 2. c 42. epigr. 1. p. 242. Τεκνον αναιδειης αμαθέςατε. *Fili impudentiæ indoctissime.* Et *Homer.* odyss. O. v. 125. Τέκνον φίλε: quem versum citans incertus Auctor de *Solæcismo* p. 198. ait; αντί του, Τεκνον φίλον.

Vs. 25. Ρυσει αιματος.) *Hipppocrat.* aphorism. Sect. 3. 20. observat, quod *vere fiant* αιματος ρυσιες, *sanguinis fluxus.* Et *Polyæn.* l. 5. p. 601. Αιματος ρυσιν αυτω γεγενεναι. *sanguinis fluxum ipsi accidisse.*

Vs. 26. Πολλα παθουσα υπο πολλων ιατρων.) *Cebes* Tab. p. 208. Μη τι παθη υπ' αυτων; *Num quid mali pati posset ab illis?* Sic & *Herodian.* l. 7. p. 328. Ότι δη ταυτα υπο Ρωμαίων - - πασχουσι. *Quod scilicet hæc a Romanis - - patiantur.* Nec non *Philostrat.* vita Apoll. l. 2. p. 149. Ά υπ' αυτων ἐπαθεν. *Quæ ab ipsis passus est.*

Vs.

Vſ. 27. Ἀκούσασα περὶ του Ιησου.) *Meliſſa* in Opuſc. Mytholog. p. 749. Τί ακουσαι περὶ γυναικος ευκοσμίας. *Aliquid audire de mulieris decoro.* Item *Palæphat.* p. 8. Ως ακούσειν περὶ εκαστου. *Quomodo audiverint de unoquoque.* Et *Xenoph. Epheſ.* l. 5. p. 65. Ουδὲ ακουσαι περὶ σου. *Neque audire de te.*

Vſ. 29. Ἡ πηγη του αιματος - - οτι ιαται απο της μαστιγος.) Sic & apud Veteres vox Πηγη cum aliis Subſtantivis reperitur. Sic Πηγη ελαίου, *Fons olei*, apud *Philoſtrat.* Icon. l. 2. p. 844. Addatur *Antipater* in Antholog. Gr. l. 3. c. 25. epigr. 46. p. 399. Πηγαι γαλακτος. *Fontes lactis.* Ultimam phraſin, omiſſa tantum præpoſitione απο, habet *Philoſtrat.* vita Apoll. l. 1. p. 15. Ἰασομαι αυτὸν τουτωνὶ των παθων. *Sanabo ipſum ab hiſce morbis.*

Vſ. 37. Αυτω συνακολουθησαι.) *Diogen. Laërt.* l. 3. p. 288. Ου φασὶ Ευριπίδην αυτω συνακολουθησαι. *Ubi ajunt Euripidem eum comitatum eſſe.* Nec non *Polyæn.* l. 3. p. 259. Ἐξαίφνης επιστας συνηκολούθησεν αυτοις. *Repente ſuperveniens ſimul ſequebatur eos.*

Vſ. 38. Και ερχεται εις τὸν οικον.) Incertus Auctor in *Antholog. Gr.* l. 2. c. 6. epigr. 9. p. 192. Οικον Ἀριστοφάνους ηλθεν ες αστρολόγου. *Venit in domum Ariſtophanis aſtrologi.*

Vſ. 40. Οπου ην τὸ παιδίον.) ſc. θηλυ Addit *Diogen. Laërt.* l. 10. p. 1103. Την

δὲ προῖκα τῳ θηλει παιδίῳ, ἐπειδαν εις ηλικίαν ελθη, μερισατωσαν. *Dotem vero puellæ, cum ad ætatem nubilem pervenerit, dent.*

Vſ. 43. Ειπε δοθηναι.) Ειπειν, *Dicere*, pro *Jubere*, fruſtra Hebraiſmi labe inficitur a *Vatablo*, & *Deutſchman* in Theſ. theol. phil. t. 2. p. 151. *Antonin. Liberal.* c. 25. p. 200. Αυτοις ειπεν ο θεὸς ιλασασθαι. *Eos juſſit Deus placare.* Item *Homer.* odyſſ. γ. v. 427.

- - - Ειπατε δ' εσω
Δμωησιν - - δαιτα πενεσθαι.
- - *Jubete quoque intus*
Ancillas - - convivium apparare.

Cap. VI. *v.* 6. Καὶ ἐθαυμαζε δία την απιςίαν αυτων, καὶ περιηγε τας κωμας κυκλῳ.) Pro ἐν κυκλῳ. Plene habet *Joſephus* antiq. Jud. l. 1. c. 1. p. 7. Ποταμου πασαν ἐν κυκλῳ γην περιρρέοντος. *Fluvio omnem in circuitu terram circumfluente.* Priorem autem formulam, cui Hebraiſmum adfricuit *Grotius*, adhibuit *Aelian.* var. hiſt. l. 12. c. 6. Αυτον δέ θαυμαζομεν δία τα εργα. *Ipſum vero admiramur propter res geſtas.*

Vſ. 9. Υποδεδεμένους σανδαλια.) *Philoſtrat.* Apoll. epiſt. 63. p 404. Ανδρας υμετερους εθεασαμην - - υποδεδεμένους υποδημα Ιωνικόν. *Veſtros viros vide - - calceatos calceis Jonicis.* Et *Ariſtoph.* Concion. p. 731. Υποδειθε δ' ως

ταχι-

ταχιϛα τας Λακωνικας. *Subligate quam citissime Laconicas crepidas.*

Vſ. 14. Φανερὸν γαρ ἐγένετο το ονομα αυτου.) *Philostrat,* Apoll. epiſt. 44. p. 395. Τουτο γαρ ουδ' υμῖν τοις αδελφοις - - γέγονε φανερὸν. *Hocce enim ne quidem vobis fratribus - - innotuit.* Et *Polyæn.* l. 5. p. 442. Ινα μη φανερα γένοιτο πασι η τεχνη. *Ne ars omnibus innotesceret.* Vox autem Ονομα heic loci *Famam* denotat. *Philostrat.* Apoll. epiſt 47. p. 396. Περιποιων υμῖν - - ονομα. *Acquirens vobis - - famam.* Itemque *Aelian,* var. hiſt. l. 2. c. 13. Πολυ γαρ ην το του Σωκρατους ονομα. *Magna enim erat Socratis fama.* Similiter apud Latinos *Nomen* pro *Fama* occurrit. *Virgil.* Aen. 2. v. 89. *Et nos aliquod nomenque decusque geſſimus.*

Vſ. 15. Αλλοι ἐλεγον - - αλλοι δε) pro Αλλοι μεν, ſi quidem ſubſequitur δέ Addit *Homer*: odyſ. Ο. *v.* 169. & 174. Αλλος μὲν γαρ τ' ειδος ακιδνότερος - - αλλος δ' αυ ειδος μεν αλιγκιος αθανατοισιν. *Aliusquidem forma inferior - - alius autem rurſus forma ſimilis immortalibus.*

Vſ. 20. Ηδέως αυτου ηκουε.) *Diogen. Laert.* l, 2. p. 224. Των γεν μιμουμένων θρηνους ηδέως ακουομεν, των δε κατα αληθειαν αηδως. *Qui lamentationes imitantur, lubenter audimus, veras autem illibenter.*

V. 21. Ημερας ευκαιρου - - τοις μεγιϛασιν αυτου.) *Herodian.* l. 1. p. 8. Νυν δέ [και-

ρὸς ευκαιρος ἐμοι αυθεντειν. *Nunc mihi tempus opportunum est judicandi.* Adde *Psal.* 103. v. 28. Δουναι την τροφην εις ευκαιρον. *Dare cibum ipsorum in tempore opportuno.* Merito vocem Μεγιςανες a *Persismo* contra *Olearium* & *Salmasium* vindicavit doctiss. *Georgius* Hierocrit. l. 3. c. 3. p. 257. *Cinnamus* hist. l. 1. p. 25. Εν μεγιςασι κ) ςρατηγοις. *Inter magnates & duces.* Item *Artemidor.* Oneirocrit. l. 3. p. 168. Μαχεσθαι - - βασιλευσι, μεγιςασιν. *Pugnare cum regibus - - magnatibus.*

Vs. 22. ορχησαμενη.) Hic impudicam saltationem innui jure notavit cl. *Wolfius* Cur. Philol. t. 1. p. 238. Eodem sensu verbum hocce usurpavit *Aristænetus* l. 1. epist. 26. p. 168. ubi de Pantomima quadam loquens, ait: Τις ου τεθαυμακεν ορχουμενην; τις ιδων ουκ ηρασθη; *Quis non miratus est eam saltantem? quis eam videns non amavit.*

Vs. 23. εως ημισυς.) sc. μερους. Sic *Polyæn.* l. 6. p. 565. Τὸ ημισυ (sc. μέρους) κερδανας. *Dimidium* (sc. *partem*) *lucratus.* Plene *Dionys. Halicarn.* l. 7. p. 433. Ων τὸ ημισυ μέρος ωνητον ην. *Quorum dimidia pars empta fuerat.*

Vs. 25. Εισελθουσα ευθεως μετα σπουδης.) Optime *Henric. Stephan.* vertit verba μετὰ σπουδης, *Magno studio*: deficit enim πολλης. *Appian. Alexandr.* de bel. Pun. p. 38.

Μετὰ σπουδῆς (ſc. πολλῆς) ἀλλήλους ἐκ τῆς διώξεως ἐκάλουν. *Cum ſtudio* (ſc. *magno*) *alii alios a perſequendo revocabant.* Plenius dixit *Polyæn.* l. 5. p. 458. Οἱ Συρακούσιοι μετὰ πολλῆς σπουδῆς ἐπρίαντο. *Syracuſani cum magno ſtudio coemebant.* Item *Herodian.* l. 6. p. 276. Ἀνύσας τὴν ὁδὸν μετὰ πολλῆς σπουδῆς. *Conficiens cum magno ſtudio iter.*

Vſ. 30. Ὅσα ἐδίδαξαν.) Eodem modo loquitur *Bion.* idyl. 3. *v.* 13. Ὅσσα δ' ἔρως μ' ἐδίδασκεν ἐρωτύλα πάντ' ἐδιδάχθην. *At quæcunque me docebat amatoria Cupido, cuncta didici.*

Vſ. 31. Δεῦτε ὑμεῖς αὐτοὶ - - ὀλίγον.) ſc. χρόνον. *Heliodor.* l. 7. p. 351. Ὀλίγον ἐπιμεῖναι παρακαλέσας. *Cum petiviſſet ut parum operiretur.* Item *Dionyſ. Halicarn.* l. 1. p. 18. Ὀλίγον καταμείνεν ἐν Ἰταλίᾳ. *Parum* (ſc. *temporis*) *moratus eſt in Italia.* Plene *Xenoph. Epheſ.* l. 2. p. 36. Ἱκετεύει αὐτὸν ἀναμεῖναι ὀλίγον χρόνον. *Orat autem ipſum, ut parum temporis exſpectet.* Et *Diodor. Sicul.* l. 1. p. 5. Τὰ μὲν γὰρ ἄλλα μνημεῖα διαμένει χρόνον ὀλίγον. *Alia enim monumenta durant parum temporis.* Eadem ellipſis obtinet apud Latinos, quibus dicitur *Ad breve.* ſc. *tempus.* Sic *Sueton. Tiber.* c. 68. *Qui noctu etiam & tenebris viderent, ſed ad breve.* ſc. *tempus.* Plene *Scribonius* 233. *Ad breve tempus.* Item *Cicero* offic. 2. 16. *Ipſaque illa delectatio multitudi-*

nis sit ad breve tempus. Deinde notandun optime *Erasmum* vertisse vocem Αυτοι, *Soli* Sic *Hesiod.* θεογ. *v.* 71.

- - - Ο δ' ουρανῳ ἐμβασιλευει,
Αυτὸς εχων βροντην. - - -
- - - *Ille autem in cœlo regnat,*
Solus habens tonitru. - - -

Adde *Philostrat.* vita Apoll. l. 7. p. 298. Ὡς δ' ἐγένοντο αυτοὶ, ἐγω, ἐφη, ὦ Απολλωνιε, μειρακιον ην. *Postquam vero soli fuerunt, ego, inquit, o Apolloni, puerulus eram.*

Vs. 38. Ο δὲ λέγει αυτοις.) *Aelian.* var. hist. l. 9. c. 26. Ο δὲ λέγει αυτῳ, πορευθεις εμεσον. *Ille vero ei dixit, abi & evome.*

Vs. 39. Συμπόσια.) Vox απαξ λεγομένη. Extat apud *Diodor Sicul.* l. 15. p. 7. Κατα τὸ συμποσιον αναγνωσθέντων - - ποιημάτων. *In convivio lectis - - carminibus.*

Vs. 41. Ινα παραθωσιν αυτοῖς.) *Achill. Tatius* l. 2. p. 67. Ὁ δὲ αυτῳ παρατιθησιν ὁσα γη φέρει. *Ille autem ei apposuit, quæcunque terra fert.* Item *Dionys. Halicarn.* l. 2. p. 122. Εςιασιν τε αυτοῖς παραθειναι. *Ferculumque ipsis apponere.*

Vs. 48. Παρελθειν αυτους.) *Philostrat.* vita Apoll. l. 1. p. 40. Παρελθειν δὲ ουδ' υμας ἐβουληθην. *Neque vos præterire volui.* Et *Lucilius* in Antholog. Gr. l. 7. epigr. 147. p. 620. Ὡς δὲ ταφον νυν σε παρερχόμεθα. *Ut sepulchrum te nunc præterimus.*

V(

Vs. 51. Ἀνέβη - - εἰς τὸ πλοῖον.) *Appian.* *lexandr.* de bel. civil. p. 787. Ἀνέβαινεν ἐς σκάφος. *Adscendit in navem.* Item *Juncus* ud *Stobæum* Serm. 270. p. 874. Προθυ-ς ἀνέβαινον εἰς τὰς ναῦς. *Alacriter adscende-nt in naves.*

Vs. 53. Προσωρμίσθησαν.) *Dionys. Hali-rn.* l. 1. p. 43. Νήσῳ προσορμισάμενοι. *Ad sulam appulsi.* Sic *Longus* Pastoral. l. 2. p. 2. Προσορμίζονται τοῖς ἀγροῖς. *Appellunt agros.*

Vs. 55. Ὅπου ἤκουον ὅτι ἐκεῖ ἐστι.) Jam tendimus hæc verba vertenda esse, *Quo-iam audiebant eum illic esse*, nempe ἐν τῇ γῇ ννησαρὲτ, ut patet ex *v.* 53. Eodem sensu currit vox ὅπου apud *Dion. Cass.* l. 39. . 110. Ὅπου μὲν γὰρ κρείττων αὐτῶν ἦν. *Quo-iam ipsis superior erat.* Id Græcismi in *bi*, pro *Quoniam*, imitatur *Lucret.* l. 3. 165.

- - Ubi enim propellere membra,
Corripere e somno corpus, mutareque vultum,
Atque hominem totum regere ac versare videtur;
Quorum nil fieri sine tactu posse videmus:
Nec tactum vero sine corpore: nonne fatendum est,
Corporea natura animum constare animamque?

Cetera sequens aliquis Fasciculus dabit.

VI.

VI.

LITTERARIA

ABOAE

IN ACADEMIA ABOENSI.

V. C. Dr. JOH. TILLANDER, S. Th. Prof. a S. R. Mte constitutus est *dioeceseos Wexoniensis, in Smolandia, Archipraepositus.*

Huic successit Dr. JACOBUS GADOLIN, *antehac Physices* ibidem, nunc *Theol. Prof. O.*

Hujus successor est ANDREAS PLANMAN, prius Mathematum Docens, Upsalensis, nunc *Physices Prof. O. designatus.*

V. C. ALGOTTUS SCARIN, Histor. & Philos. Civil. Prof. O. Senex Emeritus, magnumque Heliconis Finlandici Ornamentum, vacationem a munere, & *Consiliarii Cancellariae Regiae* honores obtinuit.

Successit ei JOHANNES BILLMARK, *Hist. & Philos. civ. Prof.* recens constitutus.

In Cl. III. p. 176. Professoris Mathes. nomen minus recte dicitur *Wallerius.* Est WALLENIUS.

ALTONAVIAE.

Prodierunt V. C. JO. CHRISTOPH. HICHT, Theol. & LL. OO. Prof. diss. *de Oeconomo, cujus Lucas meminit c. XVI. 1-9. viro probo 1762.*

Diss. Tres *de origine idearum*, Auctore D. GOTHOFR. PROFE, 1763.

Sub præsidio V. C. *Pauli Christiani* HENRICI, *Eloq.* & *Poes. P.* Exercit. Historica, *de legibus Danorum antiquissimis, praemissis quibusdam de*

ortu

ortu Danorum & Odino non Asiatico resp. *Aug. Adolpho Fried.* HENNINGS 1763.

V. C. Joh. Bern. Basedow, Königl. Dänischen Prof. Philalethie, oder, neue Aussichten in die Wahrheiten und Religion der Vernunft bis in die Gränzen der glaubwürdigen Offenbarung. 2 B. 1763. 8. Legi meretur.

ALTORFII NORICORUM.

V. C. Joh. Barth. Riederers, Nachrichten zur Kirchen-Gelehrten- und Bücher-Geschichte aus gedruckten und ungedruckten Schriften. Erstes St. 1763. 8.

V. C. J. A. M. NAGEL, Diss. Phil. *Partem secundam Praefat. libri Masereth Hammasoreth* Eliæ Levitæ Germani *continens* 1763.

AMSTELODAMI.

Beschouwende Godgeleerdheid door ADRIAAN BUURT, *Pred. te Amsteldam* 1763. 8. Theologiam hanc nondum manibus tractare licuit, nullus autem dubito, quin pl. Rev. & Doctissimi hujus Amici labores omne punctum sint laturi.

Stichtelyke Gezangen, op de beste Italiaansche en eenige in dien smaak nieuwgemaakte Zangwyzen, by verscheide Gelegenheden gedicbt door RUTGERUS SCHUTTE, *Pred te Amsteldam. Eerste deel* 1762. 8. Inter Poetas Belgii sacros pl. Rev. & Doctissimus hic Amicus hodienum principem facile locum obtinet. Pro eo, quo in Ecclesiam Belgicam feror, amore, liceat subjungere votum ardens non minus, quam cunctis, qui cultum Dei rationalem amant, acceptissimum, nimirum; ut non solum in cantu publico quantocyus Rhythmo Psalmorum cuivis intelligibili uti possit, quemadmodum lubentissime accepimus, consilia in Synodis hanc in rem agitata apprime placuisse sum-

mis

mis ubique Belgii Fœderati Proceribus, in reformationem Rhythmi Psalmorum decretam e ſe; verum etiam, ut loco Psalmorum *plurim rum*, quos non niſi Judæus tempore, quo co fecti ſunt, intelligere, adeoque rite canta potuit, Chriſtianis odis & Carminibus inſtru tur in cultu publico canendis, quibus Dei Triunus & duloiſſimus Soſpitator modo Eva gelico laudibus celebrari poſſint. In ali Chriſtianorum cœtibus tales Rhythmi & Carmi in uſu ſunt, ad omnem religionis Chriſtian doctrinam & praxin adcommodata, quæq procul omni dubio majorem pariunt ædificati nem; dummodo *obſerventur*, quæ prudentiſſim monuit B. G. VOETIUS, *Pol. Eccl. P. I. p.* 530

Amſterdam in zyne opkomſt, aanwas, Geſchied niſſen, Voorrechten, Koopmanſchappen, geboüw enz door JOHAN WAGENAAR, *Hiſtorie-Beſcr ver der Stadt 1760-1763. Vier Stukken, fol.* 8. Is ipſe eſt egregius ille Hiſtoriographu qui civibus ſuis Belgii Hiſtoriam ex fide digni ſimis, tam ineditis quam editis ſcriptis, puri re ſtylo contextam tradidit ſub titulo *Vade landſche Hiſtorie Vol*, XXI. 8. quæ jam ex par in Germanicum Idioma translata conſpicitur.

De hedendagſche Hiſtorie of tegenwoordige Sta van Afrika, waarin uitmunt de Beſchryving v Barbarie, Senegal, Guinée, de Kaap de Goe Hoop, van de Canariſche en Franſche Eilande en van St. Helena enz. of t' Negen en Twinti ſte Deel van de hedendaagſche Hiſtorie van alle V ken 1763. 8.

Verdeding van de Eer der Hollandſche Natie teg de laſteringen van Engelſche Schryvers 1763, u recte Belgarum mores, ab aliis gentibus, ac nullis ipſæ infectæ ſint vitiis, laceſſiti, vindica

tu

tur. Conferri meretur ZIMMERMANS Nationalstolz.

V. C. W. KOOLHAAS, *Curae Secundae circa Interrogationes Hebraeae linguae, in quibus in justas & legitimas eas admittendi rationes inquiritur* 1762. 8.

V. C. GER. KULENKAMP, V. D. M. Amstelod. *Diacrisis modesta quaestionis Philolog-Hermeneuticae &c. Pars Secunda* 1764. 8. Partem primam annuntiavimus *Class. I. p.* 345.

V. C. CORN. DE WITT, LL. OO. P. Sylvæducensis. *Trias Dissert. ad clariorem Proverbiorum Salomonis elucidationem* 1762, 8.

V. C. PETRI BURMANNI, Secundi, Oratio *de Maecenatibus doctis; validissimis Musarum praesidiis, dicta d.* 25. *April.* 1763.

V. C. JAC. PHIL. D'ORVILLE, *Sicula, quibus Siciliae Veteris rudera, Antiquitatum tabulis illustrantur; edidit, & Commentarium ad Numismata Sicula & Inscriptiones Veteres aliaque adjecit* PETRUS BURMANNUS, *Secundus* 1763. fol

CHARITONIS, *Aphrodisiensis de Chaerea & Calirrhoe Amatoriarum libri VIII. J. P.* D'ORVILLE *publicavit, animadversionesque adjecit,* IO. JAC. REISKIUS *vertit, Graece & Latine* 1763. 4.

V. C. RUDOLPHI ERICI RASPE *Specimen historiae Naturalis globi terraquei, praecipue de novis e mari natis Insulis, & ex his exactius descriptis & observatis ulterius confirmanda Hookiana telluris hypothesi, de origine montium & corporum petrefactorum* 1763.

Les TOULOUSAINES, ou *Lettres Historiques & Apologetiques en faveur de la Religion Reformée, & de divers Protestans condamnés dans ces derniers tems, par le Parlement de Toulouse &*

dans

dans le Haut Languedoc 1763. 12. Paradoxum videtur, quod Galli hodierni, qui libertatem Civilem tam graviter & intrepidi defendunt, quod, inquam, hi ipsi Galli libertatem conscientiæ, quæ certe pluris est, vel cruenta morte innocentium ignominiose opprimi patiantur. cujus memorabile exemplum præbent fata familiæ CALASIANÆ.

Les Jesuites criminels de lezé Majesté dans la Theorie & dans la Pratique 1760. 8.

La Culture de l'Esprit, ou Directions pour faciliter l'Acquisition des connoissances utiles par Mr. ISAAC WATTS, *Docteur en Theologie: traduit de l'Anglois par* DANIEL de SUPERVILLE, *Pasteur de l'Eglise Walonne de Rotterdam, 1762. 8.*

Histoire de Jean SOBIESKY, *Roi de Pologne par l'Abbé Coyer 1761. Vol. 2. 8.*

Memoires pour servir a l'histoire de la Vie & des ouvrages de Mr de Fontenelle par Mr. l'Abbé TRUBLET 1761. 12.

Abrege de l'histoire Ecclesiastique par Mr. FORMEY *Vol. 2. 1763 12.*

Les Commentaires de Cesar, Nouv. edit. revue, corrigee & augmentée des Notes historiques & Geographiques, & d'une Carte nouv. de la Gaule & de Plan d'Alise, par Mr. DANVILLE. P 2. 1763. 12.

La Republique de Platon, ou Dialogue sur la Justice, divise en dix Livres 2 Vol. 1763. 12.

Ab Anonymo *Judaeo* Portugalensi, eodem, qui Apologiam pro Judæis contra Cl. *Voltairium* scripsit, prodiit *Essai sur le Luxe* 1763, 8. ubi luxum præprimis ea de causa damnat, quod fons sit desidiæ & voluptatis.

Melanges de Literature d'histoire & de Philosophie par

par Mr. d'ALEMBERT *Nouv. edit. Vol. IV.* 1763. 12.

Histoire de l'Imperatrice Irene 1763. 8.

Histoire *de la Maison de Tudor sur le throne d'Angleterre, traduite par M, B. Vol. 2. 1763. 4.*

Lettre *de l'homme Civil* a *l'homme Sauvage* 1763. 8. Tribuitur MARINO V. C. & continet refutationem famosi *Rousseau.*

ANNABERGAE.

Edidit *Rector* Scholæ hujus loci M. GEORG. HENR. MARTINI programma, *de Interprete ac Critico Sacro e lectione Auctorum Classicorum formando 1763.*

ARENACI.

V. C. HENR. CANNEGIETER, *J. U. D. & Prof.* a Nobil. & Potentibus Gelriæ Ordinibus a. 1763 d. 30. Aprilis *hujus Provinciae Historiographus* constitutus est.

ARGENTORATI.

Prodierunt V. C. JOH. DAN. SCHOEPFLINI, *Consiliarii & Historiographi Regii*, Alsatiæ *Germanicae & Gallicae illustratae Tomus Secundus, Colmariae 1763. fol.*

Ejusdem V. C. *Historia* Zaringo-Badensis *1764. 4.*

Rev. **Fried. Osterwalds, historische Erdbeschreibung zum Nutzen deutscher Jugend vorzüglich eingerichtet** 1762. 8.

V. C. JOH. FRID. FISCHERI, *J. U. L.* Commentatio *de Statu & Jurisdictione Judaeorum secundum* leges *Romanas, Germanicas & Alsaticas 1763. 4.*

AUGUSTAE VINDELICORUM.

V. C. JACOBI BRUCKERI. Miscellanea *historiae Philosophicae, Litterariae, Criticae 1761.* 8.

Bibl. Brem. Nov. Cl. IV. F. I. M Re-

Rerum Boicarum Scriptores, nunquam antehac editi, quibus vicinarum quoque gentium, nec non Germaniae universae historiae ex monumentis genuinis plurimum illustrantur. Ex membranis & chartis vetustis collegit &c. & edidit ANDR. FELIX OEFELIUS *Monacensis Tom. I. 1763. fol.*

Neue Sammlung von Bildnissen, Gelehrter um die Kirche und das gemeine Wesen, und um das Reich der Wissenschaften verdienter noch lebender Männer, auch mit historischen Nachrichten von ihrem Leben, Schriften und Predigten, durch **Joh. Jak. Haid**, Mahler und Kupferstecher 1763 fol. Est Continuatio *Pinacothecae Bruckerianae.*

V. C. **Samuel Wilhelm Oetters**, Wapenbelustigungen, vierter Theil 1763. 8.

BAMBERGAE.

Wilhelm von Segaud, sämmtliche Predigten, welche vor dem Könige in Frankreich Ludwig XV. und in Paris gehalten worden, 3 Bände 1763. 8.

BASILEAE.

Ad Professionem *Linguae Graecae* admotus fuit V. D. J. L. SPRENG 1762.

Prodierunt Oratio funebris *de vita & meritis Philologi & Theologi Incomparabilis* J. L. FREY, *Th. D. & Prof. per* V. C. JAC. CHRIST. BECKIUM *Th. & V. T. P. 1760.*

P. Daniels, Geschichte von Frankreich, aus dem Französischen 3ter Theil 1763. 4.

Auserlesene Sammlung zum Vortheil der Staatswirthschaft, der Naturforschung und des Feldbaues, mit Beifall der ökonomischen Gesellschaft in Bern, aus dem Schwedischen übersetzt von **Gottlieb Siegmund Gruner**, Fürsprach vor dem grossen Rath des Freistaats Bern, mit **H. von Hallers** Vorrede 1763. 8.

BERNAE.

Essais sur differens sujets interessans de Politique & de morales par Mr. SCHMIDT *Tome Second* 1763. 8.

H. von Haller, des Jüngern, drei Versuche eines kritischen Verzeichnisses aller Schriften, welche die Schweiz betreffen 1762. 8.

BEROLINI.

Liber utilissimus & doctissimus, quo *Emilius.* foetus monstrosus ingeniosi *Rousseau,* qui suo exemplo humani ingenii lubricitatem & perversitatem abunde monstravit, sibique horrorem proborum ubique hominum conciliavit, solide refutatur, editus est a Celeb. FORMEY, sub titulo *Anti-Emile* 1763. 8. Additæ sunt duæ Dissert. quarum prima est. *Reunion des principaux moyens employes pour decouvrir l'origine du langage, des idées, & des connoissances des hommes,* Altera est, *Ebauche du Systeme de la Compensation.*

Prodierunt quoque V. D. JO. PH. HEINII, *Filii,* dissert. *de Auctore & causa stragis Assyriorum tempore Ezechiae Judaeorum Regis, ad Jes. XXXVII. 36.* 1763.

Timée de Locres, en Grec & Francois, avec des Dissertations sur les principales questions de Metaphysique, de la Physique & de la Morale des anciens, qui peuvent servir de suite & de conclusion a la Philosophie du bon sens par Mr. le Marquis d'ARGENS, *Chambellan de S. M. le Roi de Prusse &c.* 1763. 8.

Traduction libre de l'Iliade par Mr. BITAUBE 1762. 12.

Xenophons, VII Bücher der Griechischen Geschichte, aus dem Griechischen übersetzt, und mit Anmerkungen erläutert. von Joh. Eustach Goldhagen, Rector zu Magdeburg u. s. w. 1763. 8.

Lebensbeschreibungen der vornehmsten Griechischen und Römischen Klaßischen Schriftsteller, aus verschiedenen Sprachen zusammen getragen 1763. 8.

Schauplatz der Künste und Handwerke, oder vollständige Beschreibung derselben, verfertiget, oder gebilliget von den Herrn der Akademie der Wissenschaften zu Paris, mit vielen Kupfern, aus dem Französischen, und mit Anmerkungen versehen von J. H. G. von Justi, Königl. Großbritt. Bergrath u. s. w 1. und 2ter Band 1763. 4.

H. Hans Egede, Mißionars und Bischofs in Grönland, Beschreibung und Naturgeschichte von Grönland, übersetzt von Dr. Jo. Gr. Krunitz 1763. 8.

Sammlung der besten und neuesten Reisebeschreibungen in einem ausführlichen Auszuge, worinnen eine genaue Nachricht von der Religion, Regierungsverfassung, Handlung, Sitten, natürlichen Geschichte und andren merkwürdigen Dingen gegeben wird, aus dem Englischen, erster Band 1763. 8.

Einleitung in die Götterlehre und Fabelgeschichte der ältesten griechischen und römischen Welt, nebst einem Anhange und nöthigen Kupfern, durch Christ. Tob. Damm, Rektor zu Berlin 1763. 8.

BIPONTI.

A. V. C. & doctissimo GEORG. CHRISTIANO CROLLIO, *Jun. Bibliothecario, & Professori* &c. edita sunt scripta sequentia.

Originum BIPONTINARUM Pars I. *in qua non solum res Bipontinae medii aevi, sed & alia scitu digna ad veterem Franciae Rhenanae, Westrasiae & Lotharingiae historiam pertinentia suo ordine explicantur 1761. 4.*

Historisch-Rechtliche Gedanken von dem Ursprung des Pfälzischen Münzregals 1760. 4.

Er

Erläuterte Reiche der Pfalzgrafen zu Achen, oder in Nieder Lothringen, von ihrer Anordnung an bis auf Henrich von Lach, Pfalzgrafen bei Rhein, mit einer Geschlechtstafel derselben 1762. 4.

Verbesserte Probe einer vollständigern und richtigern Pfälzischen Geschichte, in einer Genealogisch-Historisch-Diplomatischen Nachricht von der Elisabetha Spanheim, wie auch Pfalzgrafen Ruprecht Pipan Gemahlin, wie auch von diesem Herrn selbst, als ältesten Prinzen des Pfalzgrafen und Kurfürsten Ruprechts des II., nachherigen Römischen Königs 1762. 4.

BREMAE.

VV. CC. JOH. PETRUS BERG, & JOH. NONNEN, quos diximus Cl. II. p. 396. constitutos esse in Ill. Lyceo Patrio Professores P. Ordinarios, demandata ipsis munera capessiverunt. Prior Oratione Auspicali *de Dialectis Orientalibus, incubantem Codici Ebraeo obscuritatem mirifice discutientibus* d. 4. Nov. a. 1762. muneri suo inauguratus fuit. Posterior d. 16. Jun. a. 1763. dicta Oratione *de Providentia Dei, circa res Orbis singulas, insignite conspicua in nuper finito saevissimo bello & restituta pace.*

Vix autem annus elapsus est, dum jacturam passi fuimus haud facile resarciendam ex vocatione Collegae nostri Doctissimi & Exoptatissimi, J. P. BERGII. Is enim constitutus a S. R. Mte *Professor S. Theologiae & LL. OO. Ordinarius*, transiit ad *Academiam Tuiscoburgensem*, quam lumine suo illustret, eruditam pietatem promovere pergat, pie vovemus.

Paedagogiarchatu autem suo ut & *Professionum Eloquentiae & Poeseos Ordin.* sese, annuentibus Procerum votis, exuit Vener. & Eruditissimus Senex, HENR. HEISENIUS, qui, postquam

multa cum laude per varia lustra munera sua obivit, rude donatus est; *Bibliothecae* autem *publicae Ill. Lycei* praeesse perget. Quietem a laboribus, pertinaci studio omnino promeritam, praeparationisque ad beatam αναλυσιν destinatam, Ipsi salutarem vovemus impense & si aliquid otii superfit, oculorumque permittat acies, id tribuat locupletandae huic Bibliothecae rogamus enixe.

VV. Cll. HEISENIO & BERGIO in *Paedogiarchatu* & *Professione LL. OO.* successor datus est Vir pl. Rev. & Doctissimus, JOH. CHRISTOPHORUS BUSING, hucusque *V. D. M. Ecclesiae, Hanoviae* quae colligitur, Belgicae, qui scriptis Belgico & Latio idiomate editis, nominis famam sibi jam peperit. Commissa quoque Ipsi fuit *Professio S. Theologiae P. Ordinaria.* Ut suo tempore Deo Duce & comite, salvus ad nos accedat, & insigni Lyceo & Scholae reipubl. Patriae sit ornamento, est quod serio optamus.

Eodem die 25. Jan. 1764. concessa est Viro Doct. JO. NIC. ROLLER, Professio *Poeseos Publ. Extraordinaria*, & Viro Clar. JO. PH. CASSELIO Professio *Eloquentiae, itidem publica Extraordinaria*, quorum uterque jam *extraordinarie Philologiam* profitebatur.

Prodierunt autem jam a. 1762. *Varii generis Poemata, diversis temporibus elaborata, & in unum fasciculum collecta* a *Jo. N.* ROLLERO, 8. quibus ut diligentiae suae speciminibus sibi viam ad Professionem *Poeseos* Extraordinariam stravisse videtur.

Liberato tandem a peregrino milite Illustri Gymnasio, qua *Rector* edidit *Disput. Theolog.* Eucharistiae celebrandae praeviam, V. C. N. NONNEN *de vestigiis Religionis Patriarchalis inter gentes ab exitu Israelitarum ex Aegypto ad tempora Judicum*

dicum, resp. *Joh. Mich.* BUHL, *S. Min. Cand. Decia Nassavio a. 1763. d. 2. Jan.*

Catalogus quoque, qui asservari meretur, nummorum sub hasta divendendorum prodiit sub tit. *Nummophylacium* HOLLIANUM, Verzeichniß einer ansehnlichen Sammlung auserlesener Münzen und Medaillen, besonders einer grossen Anzahl Thaler, welche am 7. May 1764. und folg. Tagen verkauft werden sollen, mit einem Vorbericht von Jo. Ph. Cassel. Prof. 8.

BRUNSVICI.

Impensis Orphanotrophei, (ita amicus aliquis scribit), exierunt in lucem Epistolæ quatuor primæ Operis, Briefe über die Mosaische Schriften und Philosophie, "Erste Sammlung 1762. 8. Inscri-"psit Auctor, quisquis ille sit, opusculum hoc "Viro Generosissimo, an Constantino, an "Alexio? Deistam nescio quem impugnat, quem "significat cladem auctoritati scriptorum Mosis "minitari, ac inter sectatores Hobbesii stipen-"dia mereri, & Bolingbrokii induisse disciplinam. "Ne Deista hoc Auctor videatur inferior, "eum statim, cothurno innixus, excipit stylo "triumphatorem ornante. Recenset deinde ar-"gumenta Deistæ in Mosen virulento animo evi-"brata, & Deistis, Morgano, Bolingbrokio, "aliisque malitiosam tribuit mentem p. 4. si-"bi parum temporis superesse ad articulos "meditationis jugandos fatetur, atque, dum-"modo posset, lectores Orientali longe petita "eruditione non obtundit. Singularia hæc "sunt Auctoris dogmata 1) de libri Esræ Ge-"nuinum nil certi habeo p. 5. 2) Mosen a Gen. "XII, 1. s. demum cœpisse scribendi provinci-"am arbitratur; alibi tamen Mosi pentateu-"chum omnem tribuit p. 6. 3) in Mose do-

"minari vetustissimum Aegypti gustum, aureamque linguae Ebraeae aetatem p. 8. Ezrae vero stylum esse inopem & humi repentem. 4) "Samuelem inseruisse scriptis Mosaicis interpolationes minores, & nomina Geographica recentiora p. 16. 5) Deuteronomion esse Poema, "quo legum Mosaicarum exhibeatur compendium p. 19. 6) Deistas distribuit in summates & "plebem p. 24. 7) Historiam Sacram ad Abrahami originem & gesta usque credit esse complexum authenticorum Poematum orbis prisci "p. 26. 8) Idololatriam in Chaldaea prius exstitisse quam in Aegypto & inter Philistaeos "p. 27. 9) Abrahami aetate linguarum varietatem nondum fuisse impedimento, quo minus "ipse in Chaldaea, in Cananaea & Aegypto sine "interprete colloquia potuerit sociare p. 28. "10) Regionem Aran Naharaim fuisse Mesopotamiam p. 30. Incrementa commoditatis vitae humanae & regalis splendoris graphice delineat, & multa eruit vulgo a lectoribus neglecta. — Nostrum est continuationem harum "Epistolarum expetere, quippe in quibus varia memoratu digna exhibentur. Pergratum "nobis Auctor faciet, si Deistam illum nobis prodiderit, quocum ingressus fuit certamen. Videntur enim nobis pauculi Deistae tam protervi esse, ut Mosi denegent Pentateuchum. „
Edidit ibidem V. C. JO. CHRISTOPH. HARENBERGIUS Tertiam partem Opusculi, quod inscribitur *Monumenta historica adhuc inedita*. Fasciculus hic complectitur *Annales Parthenonis Medingensis diplomaticos ab anno 1257, ad annum usque 1562. 1762. 8.* Fasciculum primum & secundum sub limam minus benignam vocaverat, qui diem suum a. 1762. obiit Hanoverae, V. C. C. L. SCHEIDIUS, in *Iudiciis Litter.* Goet-

Goettingensibus. Respondit HARENBERGIUS a. 1762. in *Introductione ad Part. Tertiam Cogitatorum Weitencampianorum de Argumentis ad religionem & rationem spectantibus*, vernaculo sermone, Hildesheimii & Lipsiæ publicatam. 8.

Idem V. C. HARENBERGIUS misit Diatriben *de* "*anno* inscriptam, *quo Johannes Apocalypsin* "*scripsit ad* JO. CASP. ULRICUM, *Eccles. ad* "*Monasterium B. Virginis Tigurinum*, qui "eam in Germanicum convertit, præmisitque "libro suo, cui titulus est: kurze Einleitung und "Erklärung der Offenbahrung des Herrn Jesu an "Johannes, edito Turici 1762. 8. HARENBER-"GIUS in Diatriba Apocalypsin librum esse Ca-"nonicum, eumque anno a Jesu vulgari 66. "scriptum, docere contendit. Latino sermone "originem & epocham scriptæ Apocalypseos "propediem dabit ille, curatius & solertius evo-"lutam. Adprobarunt vetustissimum hoc Apo-"calypseos explicandæ systema præter *Braunium* multi in Helvetia Theologi de familia "Protestantium, & ipse *Nüschelerus*, Vir peri-"tissimus rei Biblicæ, apud Tigurinos Centurio "rei tormentariæ, cujus merita in recusa Biblia "Tigurina semper perstant inviolata & a livore "se defendent. „

Et orbi erudito communicavit *Commentarium* suum *in Amosum Prophetam. Lugd. Batav. 1763.* 4. qui demorsos utique sapit ungues.

Præterea prodierunt V. C. Franz. Dominikus Häberleins, J. U. Dr. u, Prof. Entwurf einer Pragmatischen deutschen Reichshistorie mit zureichenden Allegationen, und einem Anhang von der Staatsverfassung des deutschen Reichs von Kayser Maximilian den ersten bis auf Kaisers Karls des Sechsten Tode 1763. 8.

Joh. Ludw. Lev. Gebhardi, historisch-genealogische Abhandlungen, zweiter Theil 1763. 8.
Versuche über den Charakter und die Werke der besten Italiänischen Dichter. Erster Band 1763. 8.

BUTZOVIAE.

Prodierunt V. C. Andr. Gottl. Masch, die Ehre Gottes und Unschuld Abrahams in der Aufopferung Isaaks gerettet: Und Betrachtungen über die vorbildliche Bedeutung der Aufopferung Isaaks 1762-1763. 8.
Dialecti Rabbinicae Elementa, cum eclogis ex optimis Ebraeorum scriptoribus & Lexico Rabbinico, ad usus Auditorum adornata ab OLAO GER. TYCHSEN, *LL. OO. Prof. 1763. 8.*

CAMPAE.

V. C. *J. D. ab* HOVEN *P. P. O.* varia edidit, sc. Otia Literaria ad Isalam, s. *Spicilegia historico-Critica Sacra & profana fasc. 1. 2. 3. 1762-63. 4.*
Et Epistolam Philologico-Criticam, continentem Manipulum Primum Spicilegiorum in Evang. Lucae sc. c. I. 1. 2. 3. II. 1. 2. 7. 15. 38. VI. 15. 16. 35. X. 42. XII. 20. 29. 1762. 4.
— Epistolam hist. Criticam *de vera aetate, dignitate & patria M. Minucii Felicis, ut & de nativo Ordine Apologiarum Justini, Mart. immixtis quam plurimis tum vindiciis tum emendationibus Minucii & Tertulliani 1762. 4.*
— Specimen Philosophicum *de primis Philosophandi principiis* 1763. 8.

CHEMNITZIAE.

Prodiit Altes und Neues aus allen Theilen der Geschichte, oder alte Urkunden, alte Briefe und Nachrichten von alten Büchern mit Anmerkungen, erster Band 1762. 8. sieben Stücke.

COBURGI.

Prodierunt C. VELLEJUS *Paterculus*, ex recensione & Commentario perpetuo *V, D.* JO. FRID. GRUNERI 1762. 8.

V. D. ERHARDI ANDR. FROMMAN, *Direct. Gymn. & Prof. Theol.* Diss. de *Codicibus sacris jussu Constantini M. ab Eusebio adornatis* 1760.

—— —— diss. *de Ecclesiae Christianae reformatione Judaeis utili* 1761.

—— —— Theol. Inaugur, lectu dignissima, *Topices Pauli Apostoli in fide salvifica ex V. T. probanda Specimen, Altorfii.* 1762.

—— —— Programma, *quo contra Ill. Montesquiou probat, quod Protestantium religio non adversa sit Imperio Monarchico* 1762.

—— Progr. *de opinata sanctitate linguae Hebraeae foecunda errorum matre* 1763.

M. JO. CHRISTIANI MITTENZWEY, *Gr. & OO. LL. P.* progr. *quo loca quaedam e Hutchinsonii ad Xenophontis librum* κυροπαιδειας *notis excerpta, quibus purum & elegans N. T. dicendi genus defenditur, refutat.* 1763.

COLONIÆ.

P. *Josephus* HARTSHEIMIUS, qui *Concilia Germaniae* evulgavit d. 17. Jan. 1763. diem suum obiit.

DRESDÆ,

V. C. Johan Winkelmanns, qui Romæ constitutus est Præses Societatis Antiquit., Sendschreiben von den Herkulanischen Entdeckungen an den Hochgeb. Hrn. Henrich Reichsgrafen von Brühl u. s. w. 1762. 4. Laudatur ut testis αυτοπτης & accuratus.

Neue Europäische Staats- und Reise-Geographie, worin

inn die Eydgenossenschaft, oder der gesammte Schweizerische Frei-Staat, ingleichen ganz Italien, oder Welschland ausführlich vorgestellet worden, nebst einer Vorrede Hrn. Jakob Christoph. Beks, Prof der G. u. Bibliothek. zu Basel. Zehnter Band 1763. 8.

Kurzgefaßte historische Nachricht von der ehemaligen u. gegenwärtigen Einrichtung der Königl. und Churfürstl. Sächsischen Bibliothek zu Dresden, durch Hrn. H. Jonathan Clodius, Bibliothekar 1763. 8.

Der wahre Sinn der Gleichnißrede Jesu vom ungerechten Haushalter, aufgesucht und angezeigt von M. Joh. Gottlieb Thenius, Prediger zu Dresden 1763. 8.

DUISBURGI.

In locum defuncti V. C. JO. ROCHOLL, *Th. & LL. OO. Prof.* Academiam mox ornaturus est V. C. JO. PET. BERGIUS, quem ægre Brema dimisit.

DUSSELDORFII.

Prodierunt FRANC. BALDUINI, *Historia Carthaginensis Collationis, seu Disputationis de Ecclesia, olim habitae inter Catholicos & Donatistas ex ejus Commentariis rerum Ecclesiast. denuo edita a V. C.* GOSWINO JOSEPHO *de* BUININCK, *Consiliario Palatino 1763. 8.*

ERFORDIÆ.

Geschichte der zehnjährigen Reisen der Mitglieder der Akademie der Wissenschaften zu Paris, vornemlich des Hrn. de la Condamine nach Peru, mit einigen Beilagen und Kupfern begleitet von J. C. S. 1763. 8.

ERLANGÆ.

V. C. J. R. KIESLINGII, *Th. D. & Prof.*

Pro-

Prof. Progr, *de Jesu cum luce mundi comparato, Ejusque Divinitate inde profluente 1762.*

Ejusdem *Historia Concertationis Graecorum Latinorumque de esu sanguinis & carnis morticinae in recibaria 1763. 8.*

V. C. JO. ANDR. BUTTSTEDT, *Th. P.* Diss. pro loco *de Principiis mysteriorum religionis & generatim, & S. S. Trinitatis speciatim 1763.*

V. C. JO. SAM. WIESNER, *Th. P.* diss. *de Graeculorum adpellatione probrosa apud Scriptores Latinos obvia 1763,*

V. C. J. N. ZINDEL, diss. *de Ecclesiis Cathedralibus 1763.*

Abjuratio *D. Petri* JANNONII, *Neapolitani, Historici celeberrimi ab eo sponte facta Taurini in carcere sito ad portam Padanam 1738, d. 4. Apr. 1763. 4.*

M. THEOPH. CHRISTOPH. HARLES, diss. *de Jove Homeri 1763.*

Hrn. Jo. Lor. v. Mosheim, Anweisung erbaulich zu predigen, aus den vielfältigen Vorlesungen des sel. Hrn. Canzlers verfasset und zum Druck befördert von Hrn. Christ. Ernst v. Windheim Prof. 1763. 8.

Desselben Streit-Theologie der Christen nach dessen Vorlesungen ausgeführet, u. mit Anmerkungen versehen von Chr. E. v. Windheim, zwey Theile 1763. 4.

Desselben kurze Anweisung die Gottesgelahrtheit vernünftig zu erlernen, in Akademischen Vorlesungen vorgetragen, übersehen und zum Druck befördert durch H. Pr. C. E. v. Windheim vermehrte Aufl. Helmst. 1763. 8.

Sammlung seltener Schriften, welche die Historie Frankenlandes und der angränzenden Gegenden erläutert, durch Joh. Paul Reinhardt. Prof. Erster Theil 1763. 8.

Das Königliche Siebenbürgen, entworfen und

mit

mit nöthigen Anmerkungen versehen von Georg Jeremias Haner, Superind. u. Pfarerrn in Birthalen 1762. 8.

FLENSBURGI.

Exiit in lucem D. **Adam Struensee**, Erklärung des Briefes Pauli an die Hebräer 1763. 4.

FLORENTIÆ.

Edidit V. C. ANGELUS MARIA BANDINI, J. U. D. Canonicus Laurentianus & Bibliothecarius, *Graecae Ecclesiae Vetera Monumenta, ex Bibliotheca Medicea nunc primum in lucem protracta Vol. 3. 1762. fol.*

Et *Graecorum Patrum, qui in octo pluteis Biblioth. Mediceo-Laurentianae continentur, Catalogum: accedunt Anecdota bene multa, pleraque cum Latina Interpr. 1763. fol.* Vol. III.

Ut & JUSTINIANI, *Magni Imperatoris & EUDOXIÆ Augustae opera quaedam Anecdota, nunc primum ex Mss Cod. Biblioth. Mediceae in lucem protracta Gr. & Lat. 1763.*

FRANCOFURTI AD MOENUM.

Prodierunt JUSTINI FEBRONII, J. C. *de statu Ecclesiae & legitima Potestate Romani Pontificis, Liber singularis, ad reuniendos dissidentes in religione Christianos compositus 1763. 4.* Auctor dicitur esse Ecclesiæ Romanæ membrum Illustre, qui Papæ Rom. Auctoritatem ut dissidii Christianorum causam principalem, labefactare vel limitare, eumque Concilio Oecumenico subjicere conatur. Meretur adtentionem, & videndum, num sint in Communione Romana, quibus ficta sunt ex meliore luto præcordia.

V. C. v. **Moser**, Grundsätze des itzt üblichen Europäischen Völker-Rechts in Friedenszeiten 1763. 8.

FRANCOFURTI AD VIADRUM.

Edidit V. C. Joh. Göttl. Töllner, Gedanken von der wahren Lehrart in der dogmatischen Theologie 1759. 8.

FRANEQUERÆ.

Nobilissimi Academiæ Curatores & Ordinum Deputati Clar. R. OUWENS, Medicinam heic profitentem, meritorum ejus & singularis eruditionis habita ratione jam ab a. 1762. honorifico *Professoris Honorarii* titulo ornarunt, *primumque & in Senatu post Rectorem dederunt locum*. Habeat in eo Academia Scaligerum, aut Huberum Frisium, vel qui plures olim suis meritis fuerunt Professores Honorarii.

Amisit Academia V. C. H. W. BERNSAVIUM, *Th. D. & P. P. O.* Is enim a. 1763. d. 16. Apr. diem suum obiit.

Sub ejus præsidio a. 1762 edita fuerat a J. H. B. KILIAN, *Palatino*, Dissert. Exeg. Pract. *de precibus tam in genere quam in specie*.

Ut & diss. Theol. ad *Rom. V. 12. 18. 19.* a J. J. SCHÆFFER, *Freymersheimio Palatino*.

Prelum jam reliquit, & de eo gratulamur rei Theologicæ, Viri Venerabilis, HERM. VENEMÆ Commentarius *in Ps. XXII-XLI., quo singulorum Argumentum, tempus, & hypothesis explicandi studiose inquiritur &c. 1764. 4.* Sudant autem sub prelo *Commentarii in Psalmos Tomus Tertius* & *Comment. in Jeremiam*.

Sub *Ejus* præsidio conscripsit & defendit Dissert. Theol. JO. HENR. VEGELIN, *Palatinus, ad Deut. XXI. 22. 23. 1763.*

Ut & eodem anno GABR. FÜLEP *de* OR. *Hungarus*, Diss. *ad Canticum Hannae I. Sam. II. 1-10.*

Sub

Sub præsidio V. C. P. CONRADI, edidit Diss. Theol. JOH. SZENTESI, *Hungarus, ad Eccl. XII. 1-7. 1762.*

Titulum *A. L. M.* & *Doctoris Philosophiae* adeptus est JOH. THEOD. ROSSYN, edita Diss. *de Tonitru & fulmine ex nova Electricitatis Theoria deducendis 1762.*

FREIBERGÆ.

Prodierunt M. BIEDERMANNI, progr. tria *de Septimo quoque Jud. anno ad Lev. XXV 2. s. & ad Horat. l. II. Ep. II. v. 102. Genus Irritabile vatum 1763.* ut & *de Panda pacis Dea 1763.*

GEDANI.

Obiit d, 20. Sept. 1763, M. JO. FIDALKE, *V. D. M.* doctissimus, aliquot qui scripsit Schedismata.

Prodierunt V. C. MICH, CHR. HANOVII, *Philos. P.* Disquisitiones *argumenti potissimum Metaphysici* 1764. 4.

S. von Liebenberg, zufällige Gedanken über einen Befehl des Kaisers Julian an den Bischof Eleusius, eine von ihm umgerissene Kirche der Novatianer zu Cizycus in einer Zeit von zwei Monathen aus seinen eignen Mitteln wieder aufbauen zu lassen 1762. Belgice jam hoc elegans Schediasma prodiit in *Boeckzaal van Europa*, ibique asseritur verum ejus Auctorem esse V. C. F. STOSCHIUM. *Prof. Joachimitici Gymnasii Berolinensis doctissimum.*

Münzgeschichte der Stadt Danzig, 6 Stücke durch Hr. Joh. Jakob Salomon, Sekretair daselbst 1762. 1763. 8.

GENEVÆ.

Constitutus est, postquam edidisset *Theses Physicas de Iride, Halonibus & Parrheliis* HORATI-

US

VS BENEDICTUS *de* SAUSSURE, Genevensis, *Physices & Mathematum Professor* 1763.

Vir Nob. CAROLUS BONNET, scripsit *Essai Analytique sur les facultés de l'Ame* 1760. 4. Varia occurrunt Paradoxa, quae excuti merentur.

Post autem *Considerations sur les corps organisés, ou l'on traite de leur origine, de leur developpement, de leur reproduction &c.* *Amst.* 1762, 2. *Vol.* 8.

Prodierunt *Observations sur les Scavans incredules & sur quelques uns de leur critiques par Mr.* JAQ. FRANC *de* LUC. 1762. 8.

Defense des principes & de l'Auteur d'un Ecrit intitulé Considerations pour les peuples de l'Etat, ou examen des Articles generaux 1763. Auctor dicitur *Osterualdus* & pro *Petitpierre* scriptus liber.

Lettres sur le Christianisme de J. J. Rousseau, addressées a Mr. J. L. par Mr. JAQUES VERNES, Ministre, 1763. 8.

Dissertation sur l'Education Physique des Enfans, depuis leur naissance jusque a l'age de puberté, Ouvrage, qui a remporté le prix le 21. May 1762 a la Societé Hollandoise des Sciences, par Mr. BALLEXSERD, *Citoyen de Geneve. Yverdon* 1763. 8.

GERAE.

V. C. H. A. ZEIBICHIUS, *Athenaei heic loci Prof.* edidit duo progr. *de Viso Drusi Germanicis propter Albim* 1763. Foeminam a Druso visam apprime interpretatur de illustri Germanorum foemina ad eum ab hac gente ablegata.

GIESSAE.

Ad cathedram Theologicam hic Jena vocatus fuit a. 1762. Vir S. R. J. S. MULLER.

GOESÆ.

Prodiit V. pl. Rev. ÆGIDII STOKMANS, V. D. M. *Verhandeling over Luc. II. 1. Tweede Uitgave, waar by komt derzelver Aanhangzel, Naschrift en afgeperste Verdediging tegen den Heere J. D. van Hoven, Prof. te Campen* 1763. 8.

GOETTINGÆ.

V. C. [illegible] ROEDERER, *Med. Dr. & Prof.* Argentorati, patria urbe d. 5. Apr, 1763. e vivis decessit. Post obitum prodierunt adfecta ejus opuscula Medica.

Novum inflixit Academiæ vulnus acerba mors J. D. HEILMANNI, Theologi eximii, diligentissimi & in omni Litteratura versatissimi, sibi in flore ætatis d. 22. Febr. h. anni erepti. Totus in eo erat, ut Lexicon Manuale *Arabicum* linguæ hujus cultoribus traderet, sed hoc telum aliis reliquit.

In locum Cel. GESNERI vocatus est *Eloquentiæ & Poeseos Professor & Bibliothecarius* V. C. CHRIST. GOTTLOB HEYNE, hucusque *Bibliothecarius Saxonicus Regius*, qui provinciam ipsi demandatam auspicatus est d. 23. Julii 1763. Oratione Inaug. *de veris bonarum artium litterarumque incrementis ex libertate publica*; auditores autem invitavit Progr. *de Morum vi ad sensum pulchritudinis, quam artes sectantur.* Adhuc aliud progr. edidit *de Genio seculi Ptolomaeorum.*

Ad Orat. Inaugur. ad adeundum munus *Prof. Philosoph. Ord.* invitavit V. C. JO. PH. MURRAY, progr. *de animalis per magnos homines civium ingeniis atque virtute observata*, dixitque *Orat.* solemnem d. 4. Junii 1763. *de boni civis in rempubl. Enthusiasmo.*

Historiam Litterariam specialiter docendi provincia de-

demandata est V. C. J. C. HAMBERGERO, 1764 qui cum VV. Cll. D. MURRAY, KULENKAMP, KLOTZIO & C. W. BUTTNERO. *in ordinariorum Prof.* numerum receptus est.

Orationem suam Inaugur. *Prof. Philosoph. extra ordinem* adeundae causa dixit a. 1763. d. 15. Nov. V. C. C. A. KLOTZIUS, de *populari dicendi genere*,

Et edidit libellum singularem *de Verecundia Virgilii* 1763. 4.

Et *Miscellanea Critica Traj. ad Rhenum* 1763. 8.

Sub ejus praesidio prodiit Diss. JO. GEORG. JACOBI, *Vindiciae Torquati Tassi* 1763.

Edidit V. C. SAM. CHRIST. HOLMANNUS, *Log., Metaph. & Theol. Nat. P. O. &c.* Commentationum *in regia Scientiarum Societate inde ab anno 1746. recensitarum Syllogen* 1762. 4.

Consuluit reip. Litterariae V. C. JO. DAV. MICHAELIS, variis scriptis.

Oratione d. 11. Oct. 1762. habita, *de Magnitudine ejus quod nunc geritur belli.* 1762.

Fragen an eine Gesellschaft gelehrter Männer, die auf Befehl Ihro Majestät, des Königs von Dänemark nach Arabien reisen. 1762. 8.

Erläuterung des Briefes an die Hebräer, 1. Th. Frankf. 1763. 4.

Commentationes, *Societati regiae Scientiarum Gœttingensi per annos 1758-1762. oblatae Bremae* Progr. *de principio rerum indiscernibilium.* 1673. 4.

Sub ejus praesidio edidit Diss Inaugur. M. EYRING, *comparantem ex historia Litteraria virtutes historicorum antiquorum & recentium* 1762.

V. C. C. AUG. NEUMANNUS, edidit Libelli *de Prudentia Christiana* Partem alteram 1763. 8. ubi notandum de *Joach. Langio*, quod per 50 annos occulte foverit sententiam, qua Reformatorum de S. Coena doctrinam adprobavit.

Et Erklärung des N. T. zwölften Theil, nebst einen Anhang 1763. 8.

Et V. C. Christ. Wilhelm Fr. Walch. der Theol. D. u. P. Entwurf einer vollständigen Historie der Kezereien, Spaltungen und Religionsstreitigkeiten bis auf die Zeiten der Reformation. Erster Theil, 1763. 8.

V. C. Joh. Stephan Putter, Grundriß der Staatsveränderungen des teutschen Reichs, in dieser dritten Ausarbeitung der Absicht eines Akademischen Lesebuchs noch gemässer eingerichtet 1764, 8.

V. C. J. C. Gatterer, Prof. Handbuch der neuesten Genealogie und Heraldik, Nürnberg 1763. 8.

V. C. G. Achenwall, P. Einleitung in die gegenwärtige Staatsverfassung der vornehmsten Europäischen Reiche, vierte Auflage 1763. 8.

Et Staatsklugheit nach ihren ersten Grundsätzen 1763. 8.

Prodierunt quoque GEORG. LUD. BOEHMERI, V. C. *Principia Juris Canonici, speciatim Juris Ecclesiastici, publici & privati, quod per Germaniam obtinet* 1762 8.

V. C. G. C. GEBAUER, progr. *de Iudiciis non capitalibus Veterum Germanorum* 1763.

M. JO. AUG. STARCKII, libellus *de Aeschylo & ejus in primis Tragoedia, quae Prometheus vinctus inscripta est* 1763 4.

M. GOTTLIEB CHRISTOPH. HARLES, Comment. *de fato Homeri* 1763.

M. ALB. LUD. FRID. MEISTER, Diss. Mathematica *de Torculario Catonis vasis quadrinis instructo*

ad

ad locum difficillimum de re rustica c. 18-22. illustrandum 1763.

Paralipomena de symbolo Athanasiano ex D. Walterland excerpta a MART. FRID. SOERGELIO, 1763. 8.

Der Prediger und seine Zuhörer, in ihrem wahren Verhältniß betrachtet. Eine Abhandlung, womit die Theologische Fakultät zu Göttingen die Erneuerung des unter ihrer Aufsicht stehenden Homiletischen Seminariums anzeiget 1763. 8. Meretur liber legi.

GOTHÆ.

Edita est. V. C. Joh. Christoph. Adelungs, Pragmatische Geschichte Europens von dem Ableben Kaiser Karls des Sechsten an bis auf gegenwärtige Zeiten, aus sicheren Quellen und Authentischen Nachrichten mit unpartheyischer Feder vorgetragen u. mit nöthigen Beweisschriften bestätigt 4 Bände, 1762. 1763. 4.

GRONINGÆ.

Electus fuit in locum Cel. *E. Hollebeekii*, qui Cathedram jam ornat Leidensem, V. C. F. L. CREMERUS, *Theologus* hactenus *Harderovicensis*. Muneris sui initium fecit d. 27. Apr. 1763. dicta & edita Oratione *de splendidissimis Novae Hierosolymae fundamentis, sive de Lumine doctrinae Apostolicae, quo illustrabitur Ecclesia secundum Apoc. XXI.*

V. C. TIBERIUS LAMBERGEN, *Med. D. Botan. Prax. & Chymiae P. O.* diem suum obiit d. 9. Junii 1763.

In hujus locum successit V. C. PETRUS CAMPER ut *Med. Anat. Chirurg & Botan. Professor.*

V. C. G. *van* DOEVEREN, *Med. D. & P.* edidit Orationem Academicam dictam d. 3. Sept. 1762

de erroribus Medicorum sua utilitate non rentibus.

Idem hic V. C. *Goettingensi vocationi* nuper rem gerere noluit. Salarium ipsi ex auctum est, & addita Professio *Med. Th Chymiae & Artis Obstetricandi.*

V. C. DION. GOTHOFR. *van der* KEESSEL, Provinciam J. U. docendi ritu solemni cape ret, dixit & edidit d. 1. Oct. 1762. Orat. aug. *qua disquiritur, an Capita illa J Romani, qui in usu hodie non esse dicuntur Academiis doceri expediat.*

V. C. JO. DAN. *van* LENNEP, *Linguae Gr. Lat. P.* d. 3. Sept. 1763. Magistratu Acade co se exuit, dicta Oratione *de Altitudine ctionis sacrae N. T., ad excelsam Longini sciplinam exacta* 1763.

Tertia jam prodiit editio *Florilegii Historico-tici Librorum rariorum*, a V. C. DAN. GER SIO conscripti, auctior longe & emenda 1763. 8.

Emisit quoque in lucem *Scrinii Antiquarii sive scellaneorum Groninganorum novorum ad histor Reformationis Ecclesiasticam praecipue stantium Tom. VII, P. II.* 1763. 4.

Et Differt. *Inaugur.* Vir Doctissimus GUAL RUD. NANNINGA *de Messia calamum qua tum non confracturo & linum fumigans non tincturo ad Jes. XLII. 3. & Math. XII.* 1763. in qua sententiam Cel. J. F. STAPFE *Tempe Helv. T. III. p.* 325. modestissi examinat, eamque refutare conatur 1763.

Et sub praesidio V. C. N. G. SCHROEDERI, eleg tissimam Diss. Vir juvenis Doctissimus, EVERAR SCHEIDIUS, Auctor, exhibentem *Specimen Ob*

va

mum ad quaedam V. T. loca, quibus ex icis egregia lux adfunditur 1763.

C. NIC. HERKENS, *Italicorum librum*

GRYPHISWALDÆ.

an. 1763. diem suum obiit V. C. JAC. L. BALTHASAR. *Superintendens Generalis*, aria scripta evulgavit.

GUELPHERBYTI.

. SCHIER, edidit *Lucianum Samosatensem* mnio *Gr. & Lat. cum notis & indice* 8.

. GEORG. GODOFR. KEUFELIUS, *Mor. & P. Exercitat. Grotianas, quibus ad metho- librorum de Jure B. & P. Juris Natu- & gentium doctrina exponitur.* 1762. 4.

Æ, *Versionem* GOTHICAM, *nonnullorum* um *Epist. Pauli ad Romanos, venerandum* uitatis *monumentum, pro amisso omnino deperdito per multa secula ad hunc usque habitum, e lituris Codicis cujusdam Ms.* ipti, qui in Augusta apud Guelpherby- Bibliotheca adservatur, *una cum variis* *litteraturae monumentis hucusque ineditis commentatus est, deditque foras* Vir Ce- RANC. ANT. KNITTEL, *Metropol. Ec- apud Guelpherbytanos Archidiaconus* 1763, pus ut utilissimum ita & eruditissimum gantissimum.

HAFNIÆ.

V. S. R. Jo. Andr. Cramer, Poetische tzung der Psalmen, dritter Theil, Leipzig 8.

HAGÆ COMITUM.

Prodierunt V. pl. R. J. E. ROQUES, *Pasteur de l'Eglise Reformée a Zelle,* Recueil *de Prieres, precedé d'un Traité de la Priere, avec l'Explication & la Paraphrase de l'Oraison Dominicale, seconde Edit. revuë & augmentée par l'Autheur* 1762. 8.

Questions de Droit Natural & Observations sur la Traité du Droit de la Nature de Mr. le Baron de Wolf par Mr. de VATTEL 1763. 12.

Dialogues de Morts traduits de l'Anglois 1760. 8. Nobili Anglo tribuuntur & laudantur.

Dictionaire Universel des Fossiles propres & de Fossiles accidentels &c. par Mr. BERTRAND, *Pasteur de l'Eglise Franc. de Berne* 1763. 8.

Lettres familiaires & autres de Mr. le Baron de BIELEFELD, 2 *Vol.* 1763. 8.

Analyse des principes de J. J. Rousseau 1763.

HALÆ SAXONUM.

Amisit Academia Theologum suum celebratissimum CHRIST. BENED. MICHAELIS, Octogenario majorem d. 21. Febr. 1764, postquam festive Jubilæum Professionis publicæ die 26. Jan. natali transegerat.

V. C. Joh. S. Semler, Prof. edidit umständliche Untersuchung der Dämonischen Leute oder so genannten Besessenen nebst Beantwortung einiger Angriffe 1762. 8.

Et Anmerkungen wider die Schrift: *Recherches sur l'Origine du Despotisme Oriental.* 1763. 4.

Prodierunt J. Christ. Forsters, Abhandlung über Wunderwerke 1762. 8.

V. C. Joh. Ernst Im. Walch, P. das Steinreich systematisch entworfen 1763. 8.

V. C. Gr. Fr. Meiers, P. Philosophische Betrach-

tun

tungen über die christliche Religion. viertes Stück. 1763. 8.

——— Betrachtung über die Natur einer gelehrten Sprache 1763. 8.

——— Beschreibung des lebens Hrn. D. Alex. Gottl. Baumgartens 1763. 8.

D. Sieg. Jak. Baumgartens, Untersuchung Theologischer Streitigkeiten, zweiter Band, mit einigen Anmerkungen, Vorrede u. fortgesetzten Geschichte der Glaubens-Lehre von D. Joh. Sal. Semler, 1763. 4.

D. Georg. Bensons Abhandlungen über einige wichtige Wahrheiten der Religion, aus dem Englischen von J. P. Bamberger Pred. in Berlin 1763. 8.

H. Wilhelm Burkitt, weil. Vikarius zu Dedham, Praktische Erklärung des N. T. aus dem Englischen, u. mit einer Vorrede begleitet von H. Fr. Eb. Rambach Konsistorial-Rath 1763. 8.

Paul Sarpius, Historie des Tridentinischen Konciliums mit Courayers Anmerkungen von Hrn. Fr. Eb. Rambach, 3. u. 4ter Th. 1763-64. 8.

Joh. von Ferreras, allgemeine Geschichte von Spanien, übersetzt durch Fil. Ernst Bertram, mit Hrn. Joh. Sal. Semlers Vorrede 11ter Band 1762. 4.

Michael le Vassor, allgemeine Geschichte von Europa unter der Regierung Ludwigs XIII. aus dem Französischen 1ster Th. 1762. 8.

Hrn. la Combe, Geschichte der Staatsveränderungen des Rußischen Reichs mit Verbesserungen, Zusätzen und Anmerkungen versehen von D. Jo. Fr. Joachim P. P. 1761. 8.

Hrn. Joachim, fortgesetzte Geschichte der Staatsveränderungen des Rußischen Reichs zu des Hrn. la Combe Geschichte von Rußland. Zweiter Theil, 1763. 8.

Sammlung von merkwürdigen Lebensbeschreibungen,

größtentheils aus der Britannischen Biographie, übersetzt unter der Aufsicht und mit einer Vorrede D. J. S. Semlers, 7ter Theil, 1762. 8.

M. Siegism. Just. Ehrhardts, historische Erzählung von den Betragen der Reichsfürsten und Bischofe zu Würzburg gegen die Evangel. Lutherische Religion 1762. 4.

V. C. ALEX. GOTTL. BAUMGARTEN, *Jus Naturae 1763. 8.*

V. D. JO. AUG. NOESSELT, *Interpretatio Grammatt. Cap. VIII. Ep. ad. Rom.* resp. *N. Jutting 1762.*

Hrn. Rectors Jo. Peter Millers, Anweisung zur Wohlredenheit nach den auserlesensten Mustern französischer Redner, der 5te Theil der Historisch-Moralischen Schilderungen 1763. 8.

Hrn. Karl von Linne, Ritters des Königl. Ordens vom Nordsterne u. s. w. Reisen durch Oeland und Gothland, welche auf Befehl der Hochlöbl. Reichsstände des Königreichs Schweden im Jahre 1741. angestellet worden: aus dem Schwedischen übersetzt von Hrn. Joh. Krist. Dan. Schreber, M. D. 1764. 8.

D. JO. SAL. SEMLERI. *Admonitio de observandis Hebraicorum Manuscriptorum membranis, quae tegendis aliis libris inserviunt; gratulandi causa prodita cum Vir. S. V. D. Christ. Bened. Michaelis Academici muneris quinquennalia decimum ageret. 1764.* Kennicotto succurrit.

Reliqua dabimus Fasciculo seq.

BIBLIOTHECA
BREMENSIS
NOVA
HISTORICO-PHILOLOGICO-THEOLOGICA

CLASSIS QUARTÆ

FASCICULUS SECUNDUS.

BREMÆ & AMSTELODAMI

Sumptibus Bibliopolarum

G. W. RUMPII & H. VIEROOT.

MDCCLXIV.

[illegible]

VIRO
MAXIME REVERENDO
ET CELEBERRIMO,
JOHANNI
J. AMNELL,
A. M.
GRÆCARUM ANTEHAC LITTERARUM
PROFESSORI REGIO ORDIN:,
CUJUS AB ORE
PER QUATUORDECIM ANNOS PEPENDIT
GRÆCÆ LITTERATURÆ AVIDA JUVENTUS,
TANTO, O FELICES UPSAL. CAMENÆ!
NUMEROSIOR, *)
QUANTUM ET PER THEOLOGIAM,
ET PER ALIAS SCIENTIAS
HOC GENUS STUDII DIFFUSIUS EST,
NUNC AB A. 1761.
THEOLOGO
IN EADEM UPSALIEMSIUM ACADEMIA
REGIO ORDIN:
OMNIBUS EX PARTIBUS MERITISSIMO,
FASCICULUM HUNC
BIBLIOTHECÆ
BREM. NOVÆ
UNDECIMUM.

*) Ita Programma ad Orat. Theolog. habet.

IN SIGNUM
AMICITIÆ HAUD FUCATÆ,
AMORISQUE IN CHRISTO FRATERNI,
OMNI, QUO PAR EST, CULTU,
INSCRIBIT,
IPSI
UT OMNIA EX VOTO FLUANT,
UTQUE LITTERATURAM GRÆCAM,
DEO DUCE PROMOVERE PERGAT,
ET QUAM DIUTISSIME,
EX HOC ET CUJUSLIBET ERUDITIONIS PENU,
RIGUUS VELUT AMNIS,
REM THEOLOGICAM
ET ECCLESIAM CHRISTIANAM
QUAQUAVERSUM RIGET,
FOECUNDASQUE REDDAT,
VOVET IMPENSE,
SEQUE ET HOC INSTITUTUM
FAVORI EJUS ET BENIVOLENTIÆ
PORRO COMMENDAT,
ET
PRO MUNERIBUS LITTERARIIS AMPLISSIMIS,
QUORUM OPE
MAGNI EJUS AVUNCULI,
O. CELSII ALIQUOT OPUSCULA
BIBLIOTHECAM HANC EXORNANT,
ET DEO VOLENTE
EXORNABUNT CUM ALIIS ALIA,
PUBLICAM GRATITUDINIS TABULAM
SUSPENDIT
EDITOR.

SERIES
CONTENTORUM
FASCICULI SECUNDI
CLASSIS QUARTÆ.

III.

I.

OLAI CELSII,
HISTORIAE LINGUAE ET ERUDITIONIS ARABUM*)

CAPUT TERTIUM

DE FATIS LINGUAE ARABICAE, SUB MUHAMMEDE ET IMPERATORIBUS MUSLIMICIS.

Sub Muhammede literae exstinctae. Muhammedes legendi scribendique ignarus. Sergius Monachus Corani autor. Coranum qui refutarint

*) Capita duo priora leguntur Classis hujus Quartae Fascic. I. p. 1. sqq.

rint. An & ubi Arabice editus? partes Co editæ Arabice. In quas linguas transfusus ranus, & a quibus. Islamismus studiis A bum perniciosus; linguæ non item. Or jussu libri Bibliothecæ Alexandrinæ combu Walidus Græcam scriptionem abolevit. basidæ literas pristino nitori restituere. Mamon Græcos libros transferri in Lingu Arabicam curavit. An & Latinos? Qui l Arabice versi? Qui apud Arabes docti? brorum apud Arabes multitudo. Quæ sc læ? Quæ studia? Theologiam excolu Arabes. Jurisprudentiam. Medicinam. P losophiam tam Theoreticam, quam Pra cam. Mathesin. Historiam. Eloquentia Poesin.

§. I.

Ex dictis facile patet etiam te Muhammedis temp frequentata apud Arabes s dia fuisse. Cæterum, cu circa A. Salvatoris nostri DC. in Ara emersit ille bonarum artium juratus host omnis literarum splendor densa ignoran caligine exstinctus est. Hic enim impost cum Deum non posset, missum a Deo p phetam se venditare statuit, & credula plebem novæ religionis fraude circumv nire. Itaque consuto, aliorum tamen o

ta, ex variis ſuperſtitionibus Alcorano, voti ſui pſeudoprophetarum feliciſſimus, abunde factus eſt compos. Quo autem facilius ignari componerentur in religionis illius veſaniam, quam præſcripſerat, ne animos ulla ſcientiarum humanitate mitigarent, lege cavit. Et verò quod peregrinam quamvis ſcriptionem antiquaret, non potuit non ad omnis priſtinæ eruditionis interitum vergere. Ita autem factum teſtatur Leo Africanus *Lib. I. c.* 25. cum ſuo jam tempore, per annos CM. ſolos Arabicos literarum characteres in illis terris obtinuiſſe affirmet. Idem paulo ante, ubi de librorum per Africam abolitione, dixerat: *Sic enim perſuaſum habebant, quamdiu penes Africæ incolas eſſet aliqua naturalis ſcientiæ aut bonarum diſciplinarum cognitio, fore, ut ſuperbia eos indies ad tumultum atque ad Mahumeticæ legis contemtum magis ac magis provocaret.*

§. 2.

Muhammedem autem fuiſſe tam ſcribendi quam legendi ignarum tum ipſe in Alcorano ſæpius, tum Arabum alii fatentur, atque pro miraculo habent idiotam tam doctum opus edidiſſe. Sic enim Beidavi celebris ille Corani Scholiaſtes apud Hottingerum in *Hiſt. Or. c.* 5. &c. *Idiota autem dicitur, qui nec ſcribere poteſt, nec le-*

gere. *Hoc vero attributum illuſtrationis ergo additur, quod perfectio ſcientiæ ejus, cum primario eius ſtatu collata, ſit unum ex miraculis ejus.* Sed ut jam diximus, Alcoranus non a Muhammede ipſo, ſed ab alio autore & adjutore eſt conſcriptus, quem Chriſtiani Sergium quendam, monachum Neſtorianum fuiſſe traditione acceperunt. Quod quamquam neget D. Beſpierius in notis ad tractatum *l'Etat preſent de l'Empire Ottoman. par S. Ricaut*, ex ipſo tamen Alcorano probabile fit. Nam Surata XVI. Meccani objiciunt, *doceri Muhammedem ab homine.* Quod & ipſum Georgius monachus, ſcriptor Arabs, ſed Chriſtianus confirmat apud Ludovic. Marraccium in *Prodr. Refut. Alcorani.*

§. 3.

Hunc librum credulæ turbæ impoſtor vaferrimus ita commendavit, ut ſimul perſuaſerit divinum, æternum, & increatum eſſe, quippe e cœlo a Deo per Gabrielem datum, nihilque ſimile ab hominibus poſſe excogitari. Ita Ahmed Ben Edris ap. Hottingerum. *Attulit namque Alcoranum* [ſc. Muhammedes) *eo tempore, quo eloquentiſſimi floruerunt viri, & facundiſſimi, a quibus omnibus ille petiit, ut ſimile quid afferrent. Sed inferiores eſſe demonſtravit*

omnes.

mes. Et Abulfaragius p. m. 166. *In o ipso* (Alcorano) *hoc pro miraculo bent, quod cum conati sint eloquentissi-i quique ei par aliquid elaborare, ne ca-tulum quidem unum ipsi conferendum pro-rre potuerint.* Quod adeo non miror, ut irum hominem existimem, qui id mira-ausit. Neque enim Homeri opus, (*Vel-i. Paterc. Lib.* I. *c.* 5.) aut Aristotelis, quis-iam æmulari facile, aut exæquare pote-t, quorum scriptis tamen propterea nulla vinitas vindicatur. sic (*Horat. Carm. ib.* IV. od. 2.)

Pindarum quisquis studet æmulari,
- - ceratis ope Dedalæa
Nititur pennis, vitreo daturus
Nomina ponto.

uhammedi autem, cum sciret Historias ristianorum & Judæorum in Arabia igno-; fere esse & peregrinas, Thrasonice & su-rciliose ἀδυναμίαν idem tentandi aliis ex-obrare, facile fuit. Porro singularem in styli elegantiam admirantur Arabes ple-que; sed imaginariam & illam esse, exem-ex Surata Solis adducto, ostendere co-tur Maraccius *lib. cit.* Quanquam fieri tuit, ut liber hic paulo elegantiore sty-conscriberetur: apud Coraischitas enim mpositum esse constat, quorum diale-is omnium politissima & defæcatissima

erat, quod illi Arabiæ quasi centrum possidentes, a gentium exterarum commercio essent remotiores. Res autem continere dicunt sapientiæ plenissimas, cum tamen ex nugis & fabulis sit consarcinatus, pluribus fere, *quam olim muscarum est, cum caletur maxime*, uti Plautus loquitur. Unde factum est, ut plures invenerit, qui stylum in se strinxerint. Inter quos nominari merentur Joannes Damascenus; P. Paschasius, P. Cluniacensis, Aeneas Sylvius, Joannes Cantacuzenus, imperator, Theodorus Abucara, Carum Episcopus, Richardus, Prædicatorii Ordinis Monachus, Joannes de Turre Cremata, Euthymius Zigabenus Dionysius Carthusianus, Nic. Cusanus Cardinalis, Ludovicus Vives, Hieronymus Savonarola; Phil. Guadagnolus, Clericus Regularium Minorum; Euodius monachus, Bonavent. Malvasia, Jos. Martellinus, Joh. Andreas, Maurus conversus; Tyrsus Gonzales de Santalla Hispanus, & nuperrimus Ludovicus Maraccius Inocentio XI. non ita pridem Pontifici Romano, a sacris confessionibus, qui instar reliquorum omnium esse poterit. Plures habebis in Voëtii Biblioth. Theol. & Possevini Biblioth. &c. Arabice totus, excusus vix extat. Exempla enim editionis Venetiis An. Ch. 1530. procuratæ omnia cremata esse

non

non dubitandum. Suſcepit ergo Cel. Thomas Erpenius ſuis illum typis imprimendum; (ipſe in *conſ. de ſtud. Arab. feliciter inſtit.* & *præf. Hiſt. Joſephi.*) Sed mors præpropera, ut fidem liberaret, haud paſſa eſt. Poſt illum Ludovicus de Dieu eundem promiſit, & in Germania ſuperiore Joh. Zecchendorfius, teſte Joh. Fabricio in *præfat. ad teſtam. Muhammedis*, quorum tamen neutri edendi illius gloria contigit. Deinde Jac. Golius illum prelo paravit, Elzeviriisque imprimendum commiſit, ſed non feliciore, quam cæteri, ſucceſſu. Vid. Golium *præf. Lex. Arab.* Poſt hunc idem tentavit Hottingerus, ut ipſe fatetur in *Bibliotb. Quadripartito p.* 388. Sed & Vir Cel. Chriſtianus Ravius Berlinas Alcoranum, verum literis Latinis, edere conſtituit; cujus inſtituti executionem alia prohibebant negotia.

§. 4.

Hoc autem tempore quatuor omninọ diverſis locis eum prelo parari accipimus. Primo Patavii, edente Ludovico Maraccio; deinde Hamburgi procurante D. Abrahamo Hinckelmanno; Tum Vratislawi, opera Andreæ Acoluthi, qui non ita pridem Obadiam Armenum emiſit, & luculentum de Aquis Amaris tractatum. Denique Jenæ typis nitidiſſimis & verſione D.

Joh. Danzik. Particulæ ejusdem in usum discentium jam pridem variæ sunt editæ. Suratam I. dedit Petrus Kirstenius, & præter eum alii non pauci. Suratam Josephi, quæ XII. est, Thomas Erpenius Leydæ 1617. Suratam Abrahami XIV. & Hegiræ XV. Joh. Nisselius Lugd. 1655. Suratam Locmanni XXXI. & Aciei LXI. Jacobus Golius. Suratam Fraudationis LXIV. Thomas Erpenius. Sutatam Romæ XXX. & XLVIII. Apertionis s. Victoriæ literis Hebr. Matthias Fridericus Becchius Aug. 1688. Suratam Potentiæ XCVII. Joh. Fabricius. Quasdam etiam Latine reddidit Joh. Zecchendorfius, item Chr. Ravius, cum Hottingero & aliis. Manuscriptus habetur variis in Bibliothecis, tam publicis, quam privatis, cum proximis hisce annis non adeo difficile fuerit victoribus Europæis illum ex oriente apportare. Tredecim ejus Manuscriptos codices in Bibliotheca *Christinæ Reginæ* exstare indicat Sam. Bochartus operum suorum pag. 855. & Cel. Hottingerus in Bibl. Orient. p. 105. *audivi non semel*, inquit, *in bibliotheca Serenissimæ Reginæ Sueciæ exemplar esse Alkorani splendidissimum, ab ipso antehac (ut magni viri conjiciunt) Imperatore Turcico, Romanorum Imperatori oblatum.* In linguas porro plurimas est traductus. Nam quod Gabriel

briel Sionita de *Urb. & moribus Oriental. p.* 70. scribit, *Alcoranum nulla alia lingua excepta Arabica, reperiri*, aliter usu obtinere constat. Persice namque inveniri certum est. Bartonus apud Hottingerum Hist. Orient. lib. II, 5. *Videram*, inquit, *non procul à Byzantio Beshik tashi Alcoranum in octavo pulcherrime scriptum, cum Persico rubris literis interlineari.* Et ad eundem Hotting. scripsit Cel. Golius, Corani se instructum paraphrasi quadam Persica. Latinam versionem, jussu & auspiciis D. Petri Abbatis Cluniacensis adornavit Robertus Retinensis Anglus, Hermanno Dalmata adjutus circa A. Ch. MCXLIII., quo tempore jussu Friderici Imperatoris, alia quoque scripta Arabica varia in Latinam linguam transfusa sunt. Hæc ab Oporino Basileæ excusa est A. 1543. & (scribente Cel. Erpenio præf. Hist. Josephi) *non immerito à viris eruditis culpatur tanquam parum accurata, & extra manifestas historias, veram Arabismi sententiam satis raro fideliter exprimens.* Vid. & D. Chytræum *in Orat. de statu Ecclesiar. in Græcia*, Scaligerum in *Epist. ad Hubertum*, Levin. Warnerum in *Epist. de stylo Timuri.* Aliam hujus editionem dedit Theodorus Bibliander Tiguri 1550. Diversam autem versionem Latinam edidit Joh. Segebiensis, teste Bibliandro, in *Apol.*

pro edit. Alcorani. In linguam Arragonicam transtulit, cum glossis & libro Sunæ Joh. Andreas Maurus ad fidem Christi conversus. Italam Versionem procuravit And. *) Arrivabene A. 1547. 4. sed non, quamvis ille simulet, ex Arabico, verum Latina tralatione; unde factum, ut plurimis in locis & illa sensus ostendat ab Alcorano Arabico prorsus alienos; quod & de Germanica dictum sit, quam edidit Salomon Schweiggerus Norimb. 1623. 4. Quæ quoque transit in linguam Belgicam. Gallice ex Arabico vertit D. Andreas du Ryer, Toparcha in Malezair, idque elegantissime, judicio Cel. Hottingeri, qui in clave Etym. Harm. *ea*, inquit, *versione accuratior non habetur.* Lucem illa vidit Paris. 1647. 4. & deinde aliquoties recusa est. Porro e Gallico in Anglicum est transfusus Lond. 1649. 4.

§. 5.

Hoc scelesto codice confecto, mirum quot homines vaferrimus Muhammedes ad nefarium Islamismum pellexerit; quem certum est non tantum linguæ Arabicæ, quantum studiis attulisse detrimentum. Cum enim ipse ferro & armis longe lateque propagaretur, quod literarum splendori detriverat, id in lingua ejusque ampliatione voluit

*) *Latet* sub hoc nomine A. *Mocenigo* Nobilis *Venetus.* N. B.

luit resarcitum. Sic Aegyptum sub Omaro, teste Abulfaragio p. 112., sic Persiam sub Osmano docuit Arabice loqui non modo, sed & scribere. Cæterum Omaro Chalifæ, qui secundus Muhammedi successit, idem ergo meliores quasque literas, qui Pseudoprophetæ, animus fuit. Nam, cum *Amrus* illi subjugasset Aegyptum, & capta Alexandria, bibliothecam Regiam obsignasset, Johannes Philoponus Professor Alexandrinus, illam sibi aliisque studiis operam dantibus relinqui intactam postulavit. Amrus autem, quamvis Johanni hoc officio libenter gratificari vellet, injussu tamen Imperatoris, non ausus est huic petitioni ejus suffragari. *Itaque datis ad Omarum literis, notum ei fecit, quid dixisset Johannes, perlatæque sunt ad ipsum ab Omaro literæ, in quibus scripsit. Quod ad libros, quorum mentionem fecisti: si in illis contineatur, quod cum libro Dei conveniat, in libro Dei* (est) *quod sufficiat absque illo; quod si in illis fuerit, quod libro Dei repugnet, neutiquam est eo nobis opus, jube igitur e medio tolli. Jussit ergo Amrus Ebno'l As dispergi eos per balnea Alexandriæ, atque illis calefaciendis comburi. Ita spatio semestri consumti sunt. Audi quod factum fuerit, & mirare.* scribente Gregorio Abulfaragio *Hist. Dyn. p.*

m.

m. 181. Balnea illa fuisse numero MMMM. testatur Elmacinus in *Hist. Sarac. Lib. I. c.* 3.

§. 6.

Nec melius Walidus Chalifa XIII. Ommiadum autem VI., qui anno Arabico *XXCVI.* Christiano autem DCCV. fasces suscepit, literis consultum voluit, cum, dicente Abulfarag. *p.* 201. *Christianorum scribis, ne amplius Græce, sed Arabice libros exararent, interdiceret.* Quod edictum utut illos tantum scribas, quos *notarios* vulgo adpellamus, spectasse existimet Celeb. Pocockius, cum in versione post *libros*, vocem *rationum* ponat; librum tamen ullum post illud Walidi edictum in terris Saracenici imperii Græce scriptum esse, nullo adhuc indicio fuit probatum. Hoc quoque tempore Romanam scriptionem penitus ab iis rejectam arbitramur, cum hucusque in monetis cudendis signandisque recepta fuerit. Anno autem Hegiræ LXXVI, qui respondet Christiano DCXCV, moneta Arabice cudi cæpta, docente Elmacino in *Hist. Saracenica. Lib.* I. *c.* 12. Unde liquet ab illo ævo in patriam nostram illatos esse numos Arabicos haud ita pridem Oerebroæ effossos, quorum meminit B. Schefferus in Upsalia Antiqua; item eos, nisi iidem

iidem ſint, qui jam inter acta Collegii Antiquitatum cuſtodiuntur (vid. Catalogum lib., qui in Hiſt. & Antiq. Patriis ſub imperio Clem. Regis Caroli XI. publicati ſunt, edit. Holm. 1690.) unumque, qui duplici literarum Arabicarum ambitu ornatus penes me aſſervatur. De numis Arabicis plura reperies apud Hottingerum *de Num. Oriental.* item Morellum in fine *ſpeciminis*, & tractatum de re Numaria Sveog. D. Eliæ Brenner, qui ab antiquitatum curioſis jam diu anxie expectatur.

§. 7.

Neque alius videtur ſequentium Ommiadum Chalifarum erga ſtudia animus fuiſſe. Quamvis enim legi, linguæ, ac medicinæ ſub Ommiadibus operam dediſſe Arabes dicantur, Abulf. *p.* 246. nihil tamen horum ad ſapientiæ cultum, artiumque ſtudia pertinet. Medicinam enim ut ſaltem non ſpernerent, neceſſitas exigebat; quam tamen paucis notam fuiſſe fatetur Abulfaragius l. c. Doctrina autem Muhammedicæ religionis, cum juris civilis notitia & eloquentia, diligenter ut imbuerentur, inter ſancita Muhammedis pœne præcipuum fuerat. Igitur Ommiadibus Chalifatum adminiſtrantibus, nullam, aut certe exiguam inter Arabes,

jam Islamismi fraudibus circumventos, scientiarum curam fuisse certum est.

At ubi Deus Hashemidas ad imperium evexit, & ad ipsos regnum transtulit; reversi sunt animi ab incuria sua, & experrecti intellectus à deliquio suo, docente Abulfaragio *p.* 246. Primus a. Hashemidarum Abu'l Abbas fuit, unde iidem postmodum Abbasidæ dicti. Ille anno Hegiræ Muhammedicæ CXXXII. Christiano DCCXLIX. Regni gubernaculis assidere cæpit, nec pluribus, quam annis IV. imperium administravit. Hunc secutus est Abu-Jaafar Al-Mansur A. Chr. DCCLIV., de quo ita Abulfaragius *pag: cit. Primus autem eorum, qui scientiis operam dedit, fuit Chalifa secundus Abu Jaafar AlMansur, qui præterquam quod legis peritia excelluit, Philosophiæ etiam studio incubuit, ac præcipue Astronomiæ*. Tertius Abbasidarum fuit Al-Mohdius; hic adeo poësi afficiebatur, ut Merwano pro LXX distichis, quæ recitaverat, numerari jusserit staterum LXX millia, teste Elmac. *Hist. Sar. lib. II.* 4.

§. 8.

Quintus fuit Harun AlRashid Ebno'l Mohdi, imperio potitus A. Ch. DCCXXCVI. de quo Elmacinus in hunc modum loquitur: *Quod ad naturam, summæ inter Cha-*

lifas

lifas fuit humanitatis, & liberalitatis, maxime in Poetas; vehementer enim delectabatur bonis versibus. item: *Neque in aula ullius Chalifæ tot convenerunt consiliarii, judices, Docti, eruditi & Poetæ, atque in aula Rasidi*; addit idem Elmacinus, *cum principe, dum peregrinaretur, centum doctos peregrinari solitos.* Floruit inter hujus Chalifæ medicos Johannes fil. Masawaihi (*vulgo Mesuæ*) Syrus, sed religione Christianus; cui commisit Raſhid interpretandos libros medicos antiquos docente Abulf. *p.* 237. hunc summæ autoritatis habitum, Scholam Bagdadi instituisse; atque libros composuisse elegantes idem Abulfaragius testatur *loc. cit.*

§. 9.

Anno Ch. DCCCXIV. Chalifatum suscepit AlMamun, Harunis AlRaſhidi filius. Is, Abulf. teste *p.* 246 *perfecit, quod exorsus fuit avus suus AlMansur, & scientiam locis suis quærere aggressus, cum Græcorum Regibus intercedens petiit ab illis, ut, qui apud ipsos essent, libros Philosophicos ad ipsum mitterent; qui cum ad ipsum, quos haberent, misissent, conquisitis ille interpretibus peritis, eos ipsis accurate vertendos imposuit, cumque qua fieri potuit diligentia versi essent, homines ad eos legendos incitavit,*

vit, eorumque perdiscendorum desiderium ingessit, ipseque doctis vacare, & eorum disputationibus interesse (solitus), *& eorum dissertationibus delectari.* Id quod Leo Africanus *in vitis Philos.* apud Hottingerum in *Bibliothecar. Quadrip. p.* 248. & Gerhard. Vossium *de Philos.* plenius sic narrat: *Iste Mamon immane quanto desiderio antiquorum scientias addiscere avebat: maxime cum eo tempore de nulla scientia quid Arabice conscriptum videret. Ideoque dictus Mamon congregavit complures, qui diversas linguas edocti essent: quæsivitque ex iis, tum Auctorum, tum librorum nomina, qui qualibet lingua, Græca, Persica, Chaldæa atque Ægyptia conscripti exstarent. Recensito itaque ingenti voluminum numero, multos ex iis, quos sibi familiares habebat in Syriam, Armeniam atque Ægyptum misit, libros sibi nominatos emtum; quorum sarcinas infinitas dein emtas attulere. Discretos itaque bonos atque utiles, in Medicina, Physica, Astrologia, Musica, Cosmographia, Chronologia, describi & transferri in Linguam Arabicam, jussit. Versionis autem Græcæ curam Joanni, Mesuah filio, demandavit, quoniam illo tempore Christicolæ Græcis studebant literis, adjunctis ei quamplurimis aliis. E lingua vero Persica Mahan dictusque Mesuab, ejus jussu Galeni opera transtulere: quibus absolutis,*

tis, omnia Aristotelis opera Arabica Lingua ab iis, multorum etiam aliorum opera adjutis, donata sunt. Huc faciunt etiam illa Georg. Elmacini in *Hist. Sarac. lib. I. c. 8. neque inter Abbasidas quisquam fuit eo eruditior, nec præstantior. Didicerat egregie Astronomiam, & ventorum stationes. Unde & inter peritos hujus scientiæ, etiam nunc, notus est ventus AlMamonis.* Ita vertit Erpenius; Sed observant eruditi in editione Erpeniana pro الريح quod *ventum* significat, legendum esse الزيج i. e. *tabula* vel *comparatio Astronomica.* Unde hunc Elmacini locum sensu commodiore ita reddunt: *didicerat egregie Astronomiam, & computationem Astronomicam, quæ inter eruditos hujus scientiæ etiamnum celebris habetur.* Vid. Golium ad *Alferg. p.* 67. & Hott. *Analect. p.* 240. De eodem AlMamone scribit Zonaras *Tom.* 3. *in Theoph.* quod a Theophilo, Imperatore Constantinopolitano, Leonem Philosophum & Mathematicum mitti sibi petierit, nec impetraverit. Fuit itaque AlMamon & literis, & litteratis hominibus Princeps sine exemplo favens, quo nomine impense quoque illum laudat R. Abraham Zacutus *lib. juchasin p.* 146. וימלוך מאמון בן רשיד אחיו תחתיו והיה אוהב החכמה ואוהב החכמים ואנשי השם: i. e. *successit ei* (sc. Al-Ami-

no) *Frater Mamon fil. Reschid, Philo phiæ, doctorum hominum et præstantium l rorum amicus summus.*

§. 10.

Inter alia opera, quæ immortalem li gloriam pepererunt telluris est dimensi quæ a celeberrimis ejus temporis Math maticis in Babyloniæ campis, illo curan instituta est; & observationes cœleste quæ, non minus ac tabulæ Alfonsinæ, scriptis Astronomorum tam Arabum, qua Latinorum frequentissime laudantur. De ita Greg. Abulfaragius *p.* 161. *Cum vel AlMamun stellarum observationes fieri, ipsi* (Yahia Ebn Abil Mansurum Astronomum *aliosque complures observationum, & instr menta conficiendi peritos illud facere jussi qui illud præstiterunt in loco Shemasia* (c cto) *in provincia Bagdadensi, & in mon Casio prope Damascum.* De eadem dime sione Mamonica vid. Abulfedam *in prol ad Geogr.* apud Golium ad *Alfrag. p.* 72.

§. 11.

Porro sub AlMamone נתקו ספרים רבים מלשון יוני אל לשון הערב *plurimi lib Græci in sermonem Arabicum translati sun* scribente R. Abr. Zacuto, in *lib. cit.* Qu ipso majus beneficium posteritati præsti

A

AlMamon, quam ut dignas illi grates unquam persolvere possit. Factum enim eo, ut, præter illos Græciæ Sapientes, qui nostro orbi innotuere, multi adhuc inter Arabes supersint, de quibus jamdiu etiam inter Græcos ipsos conclamatum est; adeo ut hoc, scribente Th. Erpenio *de L. Arab. p.* 14. *viros nonnullos eruditione apud nos claros moverit ut dixerint, si scientiæ Græcæ apud nos periissent, ex lingua eas Arabica restitui posse, ut certe superiore seculo, antequam literæ Græcæ florerent, non pauci scriptores Græci ex Arabismo in latinum sermonem sunt traducti, qui postea restaurata literatura Græca à summis viris suo sermone nobis communicati. vid.* eundem *in præf. ad Gram. Arab. ed. Leidæ* 1713. Joh. Gravium in *Præf. ad Abulfedæ Descript. Chorasmiæ* & *Mawaralnahræ.* Gesnerum *in Bibl. p.* 18. a. Sic Cel. Edwardus Pocockius in Orat. præf. Carmini Tograi. *Linguæ Arabicæ beneficio factum, ut non penitus perierint bonæ literæ, quam prope abest ut dicam? Vix ante seculum est, cum nullum e Græcorum Philosophis, Mathematicis, Medicis, nisi ex Arabico legerent nostri. Merito jam post captam* Constantinopolin, *Linguæque Græcæ cognitionem propagatam fontibus ipsis cesserunt lacunæ* (alludit, & occulte quasi respondet ad Magni Scaligeri verba, quæ ad-

ferimus infra cap. V.) *sed ingrati simus, si non aliquem honorem isti linguæ, vel eo nomine deferamus, cui tantum aliquando debuimus.* & post pauca: *Nec desunt, qui si Arabum excuterentur scrinia, adhuc etiam plurimis, quæ e præstantissimorum Græciæ scriptorum operibus desideramus, παλιγγενεσίαν polliceri audent.*

§. 12.

Cum autem etiam post AlMamonis tempora Græcos libros Arabice translatos esse constet, hoc loco nonnullos sub ipso redditos recensere lubet. De Apollonii Pergæi Conicorum libris ita loquitur Greg. Abulfaragius *p.* 41. *Translati sunt ejus in linguam Arabicam tempore AlMamonis septem tractatus, monstrat vero proëmium octo esse debere,* Inter libros, quos ex oriente apportaverat Jacobus Golius, fuisse V. VI. & VII. id est, tres postremos Apollonii libros Arabice versos, qui apud nostros diu desiderati sunt, e Catalogo Bibliothecæ Leidensis apparet; idemque Vossius de *sci. Math. p.* 55. confirmat, & Wilh. Schickardus in *præf. responsi de Mercurio sub* ☉ *viso.* Præterea Apollonii scriptum de Sectionibus Conicis se in bibliotheca Joh. Gravii vidisse testatur Hottingerus *Anal. Diss.* VI. *p.* 253. Porro AlMamonis jussu

ver-

versum Ptolomæi Almagestum s. Μεγίστη Σύνταξις, & quidem ex Yahia Abu Zacharia, qui & Euclidem transtulit, docente apud Hottingerum *Anal. p.* 251, Muhammede Ben Isaac; secus ac ex MS. codice Latino Almagesti docet Jac. Christmannus, lib. de *Connexione annorum* cum Alfergani Elementis edito, *p.* 471. ibi enim hæc verba fuisse notata: *Liber hic præcepto Mamonis Regis Arabum, qui regnavit in Baldach, ab Abhazer fil. Josephi, filii Matre Arithmetici, & Sergio filio Elbe Christiano, in anno* XII. *&* CC. *sectæ Sarracenorum, translatus est.* Ex Veterum Persarum lingua, Hermetis Trismegisti fragmentum, quod in Leidensis Bibliothecæ MS. codice extat, speciminis ergo in Arabicum sub Mamone translatum docet Cel. Elichmannus in *Epist. de vitæ termino ad Joh. Beverovicium.* E lingua Chaldæorum libros plures transtulisse Ibn Vaschia, Chaldæum, Muhammed Ben Isaac refert apud Hottingerum *Anal. p.* 250. Idem Autor prolixum texit catalogum metaphrastarum, qui ex variis linguis (sc. Syriaca, Persica, Indica,) libros eo tempore in linguam Arabicam transtulerint. An vero Latinos quoque libros reddiderint, ut quidam sibi persuadent, (vid. Th. Erpen. *de L. Arab. p.* 54. & *præf. N. Test. Arab.* Hottinger.

Anal. Diss. VI. p. 252. Bedwell. *Præf. in Epist. Johan. Arab.* aliosque) haud immerito in dubium vocari potest tantisper dum Latinum aliquod scriptum inter Arabes videre liceat laudatum. Verendum interim, ne frustra Justinianeum codicem Leunclavius, frustra alii Titi Livii libros deperditos in Lingua Arabica quærant. Subjiciam itaque adhuc Græcorum quorundam scripta sub AlMamone & sequentibus Chalifis in Arabicam Linguam translata, suntque Platonis opera, item Aristotelis libri, ab Avicenna & Alfarabio Arabice redditi, teste Abulf. *p.* 61. Theophrasti item, quos e lingua Syriaca in Arabicam transtulere Yahia, Ebn Adda, & Ibrahim Ebn Tacwin. Abulf. *p. cit.* Euclidis, quos Arabicos fecit Abuzaid Ben Honain, item Nasireddinus Tusensis, cujus est versio Euclidis Arabica, quæ typis excusa est; commentariis vero illustravit Thebet Ben Corra Anno ab Hegira Muhammedis 282. *Maronitæ de Morib. Orient.* Hippocratis; Dioscoridis; Galeni, quos Albattanium in Arabicum convertisse Serapion autor est ap. Paschalim Gallum de scriptis Medicorum. Ptolomæi, Pappi Alexandrini Libri Mathematici, Themistii & Alexandri Aphrodisæi commentaria in Aristotelis Analytica posteriora, quæ apud nos desiderantur; item

item Comment. Themistii & ejusdem Al. Aphrodisæi in Poëtica Aristotelis, quæ tamen alicubi extare Venetiis Gesnerus monet; item eorundem explicatio in librum Arist. de Cœlo & Mundo: & in lib. de Generatione & corruptione. Ammonii in ejusd. Topica; Porphyrii, in librum Physicæ Acroaseos Aristotelis; Heronis *Barulcus* f. de movendis gravibus, libri tres in Biblioth. Leidensi inter libros Golianos; Archimedis; Theodosii Tripolitis libri de Figura Sphærica; Cebetis Tabula; item Patrum Opera, Chrysostomi, Basilii, Eusebii, Clementis Alexandrini, quæ omnia cum innumeris Patrum scriptis aliis in oriente, vel in Europam transportata adhuc superesse Cl. Ravius *in obtest. sua ad Europam Constantinopoli scripta p.* 10. Hottingerus *Anal. p.* 1. *p.* 254. & *Bibl. Orient. p.* 63. Golius in *Catalogo Bibl. Lugdun.* Gesnerus in *Biblioth.* aliique docent.

§. 13.

Eorum autem, qui libros ex aliis linguis in Arabicam transfuderunt, plures memorat Muhammed Ben Isaac apud Hottinger. *Anal. p.* 251. & inter eos Stephanum, qui jussu Chalidi fil. Jezid fil. Maviæ multa transtulerit; item Patricum, qui tempore & hortatu AlMansoris vertisse dicitur mul-

ta من الكتب القديمة *ex libris Vetu*
& Honain Ben Isaac, atque alios. In
bliotheca Leidensium liber Arabicus M
extat, historiam Medicorum secund
gentes & ætates distinctam continens. (
jus nonum caput continet classem m
corum metaphrastarum, qui libros M
cos aliosve transtulerint ex lingua Græc
Arabicam. Autor habetur Ben Ca
apud Seldenum *præf. Orig. Ec*
Alex. Plurium Metaphrastarum nom
reperies apud Hottingerum Bibli
Orient. *pag.* 219. *seqq.* Quos omne
vertendis Græcorum operibus nonn
quam haud ita fideles se præstitisse, si c
quam criminari velit, is cogitet, maxim
versionum illarum partem inferiori
Græciæ circa 900. annum, ideoque
tuptiori exiisse, monente Cel. Salmasi
præf. ad Tab. Cebetis Arabice editam.
signem autem injuriam interpretibus
facit Ludovicus Vives, quod scribit
stotelis, aliorumque Græcorum scr
non ex Græcis translata esse fontibus,
Latinis rivulis. Ita enim habent verba
in de Caus. Corrupt. Art. lib. V. p.
In qua transfusione ex Græcis bonis facta
Latina non bona; ex Latinis vero m
Arabica pessima. Scire equidem debui
alias doctissimus, Latinos ex Arabibus

ſtotelem aliaque Græcorum ſcripta accepiſſe, non hos a Latinis, apud quos tum temporis ſpiſſa regnavit barbaries; quod non ignoravit ſuus æqualis Philippus Melanchton, quem propterea laudamus *Cap. V.*

§. 14.

Porro iſthac ætate non modo eruditi affatim ſuppetebant, qui libris Arabice vertendis operam dedere, ſed & plurimi inter ipſos Arabes propria, eaque longe doctiſſima ſcripta elucubravere. Quorum nomina (ſed præcipuorum tantum, nam omnes recenſere infiniti foret laboris) ſimul & ætatem in brevi quaſi tabella repræſentare non erit ab inſtituto alienum.

Paulo ante Mamonem, nempe ſub Harune Rashido An. Arabum CXC. Ch. vero CCMV. natus eſt Abu Temam, Poëta excellentiſſimus, qui veterum Poëtarum floſculos excerpſit, unoque volumine exhibuit, quod vocatur Alhamaſah; In hoc commentarium ſcripſit Marzuchi. A. Ch. CCMIIX illo ipſo, qui Haruni fatalis fuit, quoque Chaliſatum ſuſcepit AlAminus, mortem obiit Al Jauharius celeberrimi illius Lexici, quod Jacobus Golius, in ſuo concinnando potiſſimum ſequendum duxit, Autor. A. Ch. CCMXV. ſub Ma-

mone Thaalabus Grammaticus natus est. A. Ch. CCMIXX vita abiit Muhammed Ebn Edris Alshafejensis, Philosophus insignis & omnimodæ eruditionis penu. Mamonis XV. obiit Ebn Hesham, Historicus celebris, qui librum de Hamyatensium f. Homeritarum genealogiis & Regibus reliquit. Porro sub Al-Mamone, AlMo'tasemo, ejusque filio Ahmede floruit etiam Jacobus Abu Juseph filius Isaaci Cendæus, Alkindus vulgo dictus. Philosophus hic erat celeberrimus, qui libros quoque nonnullos in Mathesi conscripsit, quorum inter libros Bibliothecæ Lugduno Batavæ unus extat de metiendis agens distantiis. Anno Christi CCMXXXIII Mamoni defuncto in Chalifatu successit AlMo'tasemus, summus Medicorum, si R. Abrah. Zacuto *in Jucb.* credimus, amator. Cujus ætas, si quæ alia, nobilium ingeniorum ferax fuit. Inter alios sub eo vitali aura frui cæperunt Thebet Ebn Corra Sabæus; Saidus Batrikides, & AlTabarita, quorum hi Historici laudatissimi, ille insignis eruditionis Medicus, Mathematicus & Philosophus fuit. Sub Alwatheco Chalifa Abu Ma'sher (vulgo Albumasar & Abumaisar) Astronomus celebris floruit. Qui obiit anno Heg. 272. Ch. 885. Selden *præf. Eutych. Alex. Eccles. Orig.* Regnante AlMutewaccelo claruisse

etiam

etiam viros excellenter doctos atque eruditos ex Hist. Saracenica Elmacini discimus. Al-Mo'tamedo imperante Honain Isaac Abadita Medicus floruit; Albattanius (vulgo *Albategnius*) Arraccensis observationes suas auspicatus est, & Alfraganus (rectius *Alferganus*, *à Fergana* urbe natali ad fluvium Jaxartem) sua Elementa Astronomica, quæ illustri cum commentario lucem non ita pridem publicam adspexere, edidit. Quos ad Ptolomæum aliosque veteres Astronomos legendos facilem aperuisse viam Cel. Gravius testatur in *præf. ad Shah Cholgium*. A. Ch. CMII. imperium administrante Al-Moctasio floruit Abu AlRihan Albirunius, Mathematicus eximius, qui canonem (Ptolemæum imitatus) Geographicum concinnavit, omniumque Geographorum sui temporis industriam longe superavit, teste iterum celeb. Gravio, *præf. ad Nasireddini & Ulugbeighi tabb. Geogr.* De eodem eximia prorsus scribit Abulfaragius *p.* 229. Sub Alkahero vixit Ebn Amid, Imperator exercitus Rucnoddaulæ, quem ita laudat Mutenabbis Poeta apud Golium *not. in Alferg. p.* 37. *Arabica erat e lingua, Philosophicus intellectus ejus, & Persica ipsius festa.* Alkahero abdicato successit Al Radi Billa, Imperator Doctus, Poeta magnæ eloquentiæ, munificus, liberalis,

Do-

Doctorum, & præstantium Virorum colloquiis, eorumque consessu gaudens, ac multis virtutibus præditus, teste Abulfaragio in ejus vita, & Elmacino in *Hist. Sarac. pag.* 207. Illo regnante vixit Abu'Nasr AlPharabius, Philosophorum inter Arabes facile princeps, & Medicus insignis, a quo Avicenna multa desumsit, si Gabrieli Sionitæ credimus in *de urb. & morib. Orient. cap.* 13. Bagdadi Philosophiæ ac Medicinæ studia summa cum laude professus est, quamquam non ex hac, sed de *Farab* Turcomanniæ non ignobili urbe oriundus. Post longos labores in Mesopotamiam se recepit, ubi Aristotelis de auditu librum nactus, quadragesies perlegit, eidemque superscripsit: *Vellem iterum legere.* Ita Sion. *de Urb. Or. p.* 16. & Ebn Chalecan, apud Hotting. *Anal. p.* 308. Idem Alfarabius vix Aristotele ipso inferior habitus est, quem cum quidam interrogassent *ede nobis, uter doctior tu, an Aristoteles?* tulerunt responsum tanti Viri eruditione & modestia dignum: *si illum magistrum assecutus essem, omnium, quotquot unquam habuit, discipulorum maximus essem.* Ex Mesopotamia Damascum profectus mitem ibi principem invenit Saifoddaulam, qui postquam cognoverat, quem in scientiis omnibus gradum obtineret, quantumque intellectu polleret,

ipſum dignitate & honore affecit, uſque dum Damaſci moreretur A. Heg. CCC XXXIX. Chr. CML. Abulfar. p. 208. De Eodem Saifoddaula Alepi Domino ita ſcribit Elmacinus *Hiſt. Sarac. Lib.* 3. *c.* 4. *Eratque habitaculum ejus Synagoga virorum Doctorum, & aula Domicilium liberalitatis, & receptaculum eruditorum & Poetarum. Nec quiſquam ab aula ejus receſſit, quin benignitatem ejus laudaverit. Erant autem in aula ejus multi Poetæ: & inter alios quoque Mutenabbis, qui in Diwano ſuo, ſeptem de eo habet carmina: Item Abulfarhus Alwamas, & Chalidæus ac Abulfarhus Albagas; multique alii. Quin & ipſe bonos fecit verſus.* Sub Almotio e vita diſceſſit Grammaticus excellentiſſimus, Abu Jaafar Ahmed Ebn Muhammed, qui cum Abu Abbate Ahmed Ebn Abdollahi & Marzuchi in ſeptem Moallakat ſcholia elucubraverat. Sunt autem Almoallakat poemata ſelecta ex ſeptem his autoribus, Amriol Kais; Tarafah; Zohair; Labid; Antarah; AlHareth; Amru Ebn Calthum; alias Almodhahabat, i. e. *aurea* vel *deaurata* dicta, quod panno ſerico Ægyptiaco auri liquore inſcriberentur. Pocock. *not. Spec. Hiſt. Ar. p.* 381. Obiit quoque ſub hoc Imperatore AlMutannabi Poetarum Arabum princeps, & literis & armis præſtantiſſimus, qui natus

fue-

fuerat in vico Cufæ Cendah A. Ch. 915. Floruit etiam illo tempore Abu Nasr Commita, qui de instructionibus in Astrologiam librum consignavit. Anno ab Heg. CCCLXIII. illo ipso, quo AlMotio successit Altayeus, nascitur Abul Ola AlMoarri, Poeta celebris, cujus carmen elegans cum versione orbi nostro dedit cel. Golius in Gram. Erpenii & in *Spec. Arabico* cl. Fabricii. A. Heg. CCCLXX. Abu Ali AlHosain Ebn Sina Alschaich AlRaiis; (vulgo *Avicenna*), Bocharita, (falluntur enim qui Cordubensem vel Belchensem fuisse putant) nascitur. Is omnium studiorum suorum gradus evaserat, antequam XVIII. ætatis annum attigisset, ut legere est ap. *Abulf. p.* 231. ubi fuse sui ipse vitam atque historiam describit. Manethis errores refutavit teste Abulfar. *p.* 83. Libros fere centum composuit, referente Ebn Casem apud Gabr. Sion. *lib. cit.*, inter quos fuere de Medicina plurimi, de Philosophia, & eloquentia nonnulli, epistolæ item familiares, & carmina tum de anima, tum etiam de sanitate conservanda. Figmentum est, quod nonnulli, tam gloriosam illi famam invidentes, tradunt, eum, excellentis cujusdam Medici, cui famularetur, scripta, clanculum exscripsisse, ipsoque mortuo vulgavisse, atque tantam exinde

fa-

famam sibi comparavisse. Cum annos 58. implesset, mortuus est Hamadani A. Heg. CDXXVIII. defunctoque sequentes versus scripti sunt: (Abulfar. p. 354.)

Non profuit AlRaiso de sapientia ipsius Medicina;
Neque ipsius in syderum (scientia) *peritia.*
Non sanavit ipsum (liber suus) *Alshepha* (i. e. sanitas
Nec liberavit ipsum (liber) *Alnajato* (i. e. liberatio.)

Sub Alkadero Billa, paulo ante annum à nato Salvatore millesimum Mebshirus Fatikides inter Ægypti Arabes floruit, qui scholia in Hermetem Trismegistum Arabice versum conscripsit. A. MXXX. Abu Rihan Chowarezmita, qui Canonem in Matheseos ac astrorum intelligentiam reliquit. Imperante Alkayemo, circa A. H. CDXXXVII. Alkodajus Historicus vixit. Natus autem est A. H. CDXLXI. AlHariri, qui Pocockio, in calce notarum *ad Spec. Arab.* autorum Arabum elegantissimus, & liber quem scripsit, & المقامات vocavit, elegantiarum Arabicarum penu locupletissimus audit. A. CDL. nascitur Al-Gazalius Tusensis; qui librum احيا علوم الدين composuit, quem Abul Fadli Ahmed

med Ebn Musa in compendium redegit. Mortuus is est A. H. DV. Multa præterea, & præclara scripsit, ut in aliis disciplinis, sic in Philosophia. A. H. CDLXVII. quo AlMoctadi Chalifa in locum Kayemi successit, Sharestanius Philosophus Scholasticus, & AlZamachsarius, commentarii in Alcoranum, quod AlCeshaf vocatur, autor, nascuntur. A. Heg. DXV. Imperante Chalifa AlMóstarshedo Abu Ismael AlHosain Poeta, alias Tograi dictus, periit. Ejus Poema Lamiato'lAjam non ita pridem editum est ab Edwardo Pocockio Oxon. in 8. Paulo post, AlMoctafio Chalifatum tenente, Almotarezzi, autor Lexici, quod AlMogreb vocatur; item Phacroddin Rhazi multis ingenii monumentis, ac præcipue celebri in Alcoranum commentario, clarus, & Ebnol Athir, uterque, fratres & Historici insignes nati sunt. Floruit etiam sub illo Al-Edrisi, Geographus excellens, cujus librum, *egressio cupientis ad paragrandas terræ regiones*, MS. ex Syria advexit Edw. Pocockius (ipse in *not. ad Spec. Arab. p.* 128.) & ex Ægypto Joh. Gravius (*ipse in præf. ad tabb. Georg. Nasireddini*) qui Pocockiano & antiquior & in multis emendatior, teste ipso Pocock. *l. c.* Ejus epitomen esse Geographiam, quæ Romæ Arabicè prodiit, quamque versione

sione Latina donarunt Maronitæ Parisiis A. 1619. iidem Doctissimi viri, nec non Nobil. Ludolfus *Comm. in Hist. Æth. p.* 22. cum aliis nos instruunt. Sub AlNasero A. H. DXCV. Ch. 1198. Maroccæ diem obiit magnus ille Philosophus & Aristotelis commentator, Averroës, Cordubensis, Arabibus *Ebn Roshd* dictus. De illo plura leges apud Leonem Afric. *de vitis Philos.* Erpen. *de Ling. Ar. p.* 80. Pocock. in *elencho scriptor. Arabum notis speciminis subjuncto, & illo Epistolæ Abi Jaafar Ebn Tophail præfixo.* Nascitur autem biennio post Nasireddinus Tusensis, vir, teste Joh. Gravio *præf. ad hujus autoris tabb. Geogr.* apud Persas magni nominis, & qui Geometriam ac Astronomiam ea diligentia excoluit, ut præclaris Mathematicis antiquis, si non præferendus, saltem conferendus esse videatur. Quid præstiterit tabulis suis, quid præterea scripserit, quantumque in omni scientiarum philosophicarum genere versatus fuerit, vide. sis apud Abulfaragium *p.* 358. & Gravium *l. cit.* item Salmasium *præf. ad Diatr. de annis Climactericis.* A. H. DCVIII. Ebn Chalican Historicus celeberrimus nascitur. Obiit vero A. H. DCXVII. Muhammed Ben Casem, Historicus itidem, qui librum titulo: *Hortus rerum delectabilium*, scripsit. Sub AlMostasemo Chalifa-

rum Abbasidarum ultimo floruit Muhammed Ibn Abdillatif, qui de plantis Ægyptiacis earumque virtutibus A. H. DCXLVI. librum composuit. Eodem anno Damasci obiit Ibn Beitar, Medicus excellens, toties Abenbitaris titulo laudatus, Doctiss. Bocharto in Hierozoico sacro: A. H. DCXXII. quo tempore rerum summa penes Hulacum Ilechanum, Mostasemo devicto residebat, obiere. Nasireddinus supra dictus, atque Othman Abu Omar, Grammaticus insignis, qui *Cafiam* atque *Sciafiam* de Grammatica scripsit, teste Gabr. Sion. *lib. cit. c.* 5. Natus autem est Abulfedas, Hamæ, quæ Syriæ urbs est, Princeps. Is & Historiam & Geographiam reliquit. Hanc Erpenius & Schickardus edidissent, nisi immatura morte, in medio studiorum cursu, fuissent abrepti. MS. habuere Gulielmus Postellus; (*ipse in præf. ad compend. Cosmogr.*) Sebastianus Tegnagelius C. thaleris emtam. (Schick. in *Tarich. Reg. Pers. p.* 186.) Cel. Edw. Pocockius, ut ipse testatur *in notis specimini Arabico subjunctis, p.* 36. & alii. Agmen claudet, quem toties laudavimus, Gregorius Abulfaragius, Historicus, si quisquam, ob fidem & adcuratam diligentiam laudandus; unde & passim apud suos *Rex Doctorum, corona excellentium, ævi decus, & seculi*

Phæ-

Phœnix audit. Præter Historiam universalem, quam edidit in Anglia Edw. Pocockius, Grammaticam quoque Syriacam & multa alia composuit. Floruit autem paulo ante id tempus, quo Ottomannidæ rerum potiri, literas Arabicas, quæ tot jam seculis viguerant, penitus exscidere.

§. 15.

Præter jam recensitos plurimi etiam alii fuere inter Arabes viri longe doctissimi, qui scriptis & libris eruditis, gentem suam patriamque illustrem reddidere. De quo ut minus dubitemus, eorum facit industria, qui vel vitas eruditorum Arabum scripsere, vel nomine tantum tenus eosdem enumeravere. Quales sunt inter Arabes ipsos Jacutus Hamathæus, qui vitas Philologorum in genere exhibet; Grammaticorum, Sejutus & Ahmed Kisæus; interpretum Alcorani Sejutus; idemque Theologorum Theoreticorum, & Poetarum. Ebn Chalecan Historiam scripsit virorum illustrium, qui floruerunt sub Arabum imperio; Ibn Chaldun de variis Arabum antiquitatibus, imperio, & doctrina librum reliquit, qui exstat in Biblioth. Leidensi. Ibn Sebekus Arabum sapientum classes reliquit. vid Hotting. *Bibl. Or. p.* 274. Aben Assebhy scripsit de vitis virorum Doctorum. Aben

Alhafli de viris Philosophorum. Ibn Cafta Historiam Philosophorum. Ben Casem Historiam, quam Viridarium appellat; cujus libri argumentum exhibet Cel. Hottingerus *Anal. p. 292.* Aben Nedim Philosophorum Arabum indicem; Nuveirius Bibliothecam Arabicam; Abulfergius catalogum librorum Philosophicorum, Mathematicorum, & Medicorum qui primis CD. annis Hegiræ compositi fuerunt vel versi; quibus addi possunt alii non pauci. His accedant qui speciatim vel Medicorum, vel Mathematicorum, aliorumque vitas ac nomina annotavere; ut Razis in opere quod الحاوي *complectens* vocatur; item Ebn Abi Osaibea, qui de medicorum viris historiam consignavit. Inter Europæos autem Athanasius Kircherus, qui *in Suppl. Prodr. Copti cap. X. p.* 160. Mathematicorum, aliorumque Philosophorum Arabum integrum exhibet catalogum; Joh. Henricus Hottingerus, qui Bibliothecam Arabicam dedit in *promt. s. Bibliotheca Orient. p.* 58. cui pro appendice adnexuit Catalogum librorum MS. Bibliothecæ Laurentinæ in Escuriali Regis Catholici, confectum a Licentiato Castillio, item eorum, quos Bibliothecæ Leidensi legavit J. Scaliger; & Bibliothecæ Th. Erpenii, atque Baptistæ Raimundi.

§. 16.

§. 16.

Quin & immensa librorum copia, qua Arabes etiam supra Græcos & Latinos luxuriare, Cl. Erpenius *in præf. N. Test.* Arabice a se editi testatur, evidenter evincit, studia istis temporibus ab Arabibus eximia diligentia fuisse exculta. Non loquor de iis libris, qui in Europam advecti sunt; quorum tamen numerum haud exiguum esse suo loco videbimus: sed de illis, qui in Oriente adhuc asservantur. *A testibus oculatis*, ait Vir celeb. modo laudatus in Orat. de L. Arab. p. 35. *& fide dignissimis habeo, in una Bibliotheca Fessana triginta duo millia voluminum Arabicorum asservari.* Et Orat. II. p. 64. *Scripsit Constantinopoli D. Haga Illustrissimorum ordinum nostrorum apud Imperatorem Turcicum legatus, duas esse ibidem Bibliothecas Arabicas, quarum singulæ æstimantur centum ducatorum millibus, i. e. ut loquimur, quatuor auri tonnis: unam autem, quæ quadringentis æstimetur ducatorum millibus, i. e. sedecim tonnis auri. Quinque aut sex anni sunt; quod Regis Maroccani Bibliotheca Arabica à Nearcha quodam Massiliensi improbe in Hispaniam avecta, & in Regis Hispaniarum Bibliothecam translata fuit. Ea referente ipsiusmet Regis Maroccani legato, Codicibus justis &*

distinctis constat septem mille & octingentis. Fuit etiam Tuneti Bibliotheca eximia, de qua Paulus Jovius lib. XXXIV. *In ea arcis direptione tria incomparabilis jacturæ detrimenta Mulcasses deploravit. Arabicorum voluminum imprimis, quæ conturbata atque direpta Bibliotheca perierunt. Asservabantur enim antiquissimi codices, non disciplinarum modo omnium præcepta, sed superiorum etiam Regum res gestas, & Muhametanæ superstitionis interpretationem continentes: quos Rex ipse postea, me audiente, se unius urbis pretio, si fieri posset, avide redemturum differebat.* Bibliothecæ Collegii Mostanseriensis meminit Abulfar. *p.* 342. Autor Archontologiæ Cosmicæ *Lib. II. p.* 677. *Haud longe*, inquit, *à cubiculo magni Turcarum principis cœnaculum amplum est, in quo servatur Bibliotheca raris & curiosis libris instructissima, qui omnes eleganter ligati compactique sunt, & hæc sigillatim appellatur Bibliotheca principis. Est enim etiam alia, in usum nobilium puerorum, & ministrorum aulæ, plena voluminibus omnium artium & linguarum.*

§. 17.

Hinc, inquam, æstimare licet, quam gnavi illa tempestate Arabes fuerint ad literas

ras omnis generis, artiumque studia excolenda. Computa, Erudite Lector, quantum librorum dederint universi, cum singuli sæpe centurias, quid? non raro aliquot millia voluminum conscripserint. Ahmed Ebn Edris Sanhagius apud cel. Hotting. *Anal. p.* 234. ita scribit: *Illa enim* (sc. gens Arabum) *tot scientiarum composuit* (systemata) *quot nulla unquam religio, adeo ut doctus quidam, & insignis Eremita mille, quorum quisque suos habet Tomos, in diversis scientiis conscripserit libros.* De Ebn Elbia refert Chalecanides, *quod libros consignaverit mille & quingentos*, & de Abu Amru Ben Ela, quod *hominum Doctissimus fuerit in Ethicis, Philologicis, Alcorano & poësi, libris autem, quos conscripsit, de scientiis, suam impleverit domum ad tectum fere usque.* De Abu Obeida, quod *tractatus dederit ducentos propemodum.* De Deiaddino, quod *de Shaphæorum religione reliquerit commentaria, viginti contenta tomis, nec tamen plane absolvisse.* Hæc vero minime a veritate esse aliena, extantia hodieque Arabum monumenta abunde comprobant. Neque Arabum nomine jam intelligo gentem solum illam, quæ جزيرة العرب uti Abulfedæ & aliis Geopraphis Arabum adpellatur, id est, penin-

 sulæ

ſulæ illius terminis concluditur, ſed omnes illas regiones, quas cum gladio & lingua Arabica religio Muhammedana longe lateque pervaſerat. Perſiam dico, Ægyptum, Barbariam, Numidiam, Hiſpaniam &c. quæ omnes eruditionis ſplendore ac jubare, quod apud Arabes primo, Chaliſis illorum omni in id incumbentibus ſtudio, illuxerat, reſperſæ ſunt, colluſtrataeque. Quarum ſi quis ſtudia ſpeciatim cognoſcere lubet, multa de iis apud Hermannum Conringium in Antiquitatibus Academicis, eisque adjectis ſupplementis, atque alios, inveniet.

§. 18.

Qui hanc eruditorum inſignem copiam ac multitudinem conſideraverit, non mirabitur, innumeras quoque Scholas, Academias, ac Lycæa per illa tempora in ampliſſimo Arabum imperio erecta fuiſſe conſtitutaque. Quorum illuſtriora, quia ſic fert occaſio, hic enumerare non erit nobis ſenio. Illuſtriora dico; nam prius ſolem condam, quam omnia recenſuero. Incredibile enim eſt dictu, quantum ſcholarum illa ætate per Aſiam, Africamque enatum ſit; neque temere celebrior aliqua urbs fuit, quin eadem nobiliſſimis fuerit ſcholis exornata. *Arabes*, ait Cel. Erpe-

nius

nius *Or. de L. Ar. p.* 30. *in singulis fere civitatibus suis nobilioribus Academias habuerunt florentissimas, virisque in omni scientiæ & literarum genere oppido quam versatis instructissimas.* Et Orat. II. p. 52. *Saraceni usque adeo fuere literis & studiis addicti, ut solum illud imperium plures & nobiliores Academias habuerit, quam totus unquam reliquus habuit orbis. Dubitatis ea de re? Legite Job. Leonis de Africa librum, videbitis in sola ea orbis parte ad triginta celebres fuisse Academias; & longe plures habuit Asia, in iis enim tractibus, in quibus vix literas unquam novisse homines arbitramini, iis, inquam, qui Sinarum Regno, & Indiæ sunt vicini. Nullæ autem aut raræ eorum fuerunt Academiæ, in quibus non aliquot millia fuere studiosorum & Professorum, ac illustrium virorum, in omnibus facultatibus magnus numerus.* In Babylonia, quam Iracam Arabes adpellant, Cufam, Basoram, atque Bagdadum Scholis florentioribus abundasse constat; de quarum Ultima sic Maronitæ in de Urb. & Morib. Orient. cap. 2. *Urbs hæc nobilis est scholis, quæ omni scientiarum genere floruerunt.* Et Greg. Abulfaragius scholas Bagdadenses a Chalifa Almostansero restauratas fuisse scribit *Hist. Dyn. p.* 315. Exstruxit quin etiam de novo collegium ibi quoddam AlMostanser, de quo

idem Abulfaragius, quæ adferantur, dignissima scribit: *Exstrui etiam jussit collegium quod AlMostanseriah audit, cui non aliud in mundo par exstructum est. Exstructum siquidem est optima, quæ describi potest, ratione, quod ad formam, materiam, amplitudinem, ornamenta, studiosorum numerum, & reditus ei assignatos. Prælectoribus salaria menstrua constituit, panisque & cibi, quantum unicuique studioso sufficeret, & amplius. Exstruxit etiam illis intra collegium balneum ipsis proprium, & Medicum assignavit peculiarem, qui quotidie mane accedens illos inviseret. Apothecam etiam, in qua essent omnia ciborum parandorum genera, aliamque, in qua omnia potulentorum, & medicamentorum.* Tradit porro p. 316. *nullum fere diem præteriisse, quin in collegium inspiciens, quomodo ipsum, & quomodo studiosorum res se haberent observaret, ipsosque intueretur, atque in statum eorum inquireret.* De Cufensi & Basorensi ita Cel. Erpenius Comment. ad Giarum p. 6. *fuerunt autem olim Cufa & Basora, nobilissima & amplissima Asiæ oppida, Academiis florentissimis gaudentia, quarum Professores in plerisque Controversiis tum Grammaticalibus, tum aliis, haud aliter dissenserunt, atque in doctrina scholastica Thomistæ & Scotistæ.* In Syria, & quidem Damasci nobilem quoque

que scholam fuisse, Ben Casem testatur, dum Muhammedem Abi Abdillah publice hac in urbe Philosophiæ studia professum asserit apud Maronitas *lib. cit. c.* 4. In Persia Corcangh, Chorasmiæ metropolin, scholis frequentem fuisse tradit ex Arabsiade Cel. Hottingerus *Hist. Eccles. Sec. XV. p.* 673, In Ægypto Alexandriæ atque Alcairi multa admirandi operis collegia, atque Mursa sub ipsis etiam Mamaluchis exstructa fuisse, passim docet Leo *in Descr. Africæ.* vid. imprimis *Lib. VIII. c.* 4. *&* 17. In Barbaria plures, Hubeddensis, Sigilmessensis, Constantina, Tunetana, Tripolitana, Fessana, & Maroccana memorantur; quarum duæ posteriores, præ cæteris clarorum ingeniorum ubertate excelluisse videntur. Hic enim libri immensæ copiæ, hic plurima, eaque splendidissima Musarum ædificia, hic alia doctorum vestigia innumera, autore jam sæpius in testimonium vocato Leone in *Africæ Lib.* 3. *c.* 24. *& Lib.* 2. *c.* 45. & Nic. Clenardo in *epistolis suis* passim. Porro postquam Saraceni Hispaniam armis suis occupaverant, quod contigit A. H. XCVI. Chr. DCCXIV, Walido Chalifatum tenente, etiam illa scholis doctisque repleta est; ut evidenter liqueat, quocunque imperium Arabum sese porrexerit, quocunque arma

eorum penetraverint, eodem eruditionem quoque eorum radios suos diffudisse.

§. 19.

Eruditionem autem illam ne quis existimet intra unius tantum alteriusque disciplinæ terminos substitisse, quicquid uspiam scientiarum bonarumque artium, quicquid uspiam doctrinæ extitit, id apud Arabes tum viguisse certum est. *Nihil*, ait Cel. Pocockius in notis ad Spec. Arab. *in ullo literarum genere intactum reliquerunt. Nihil habuit Græcia eximium, quod non suum fecerint, de suo quæ non acceperunt, multa non minus eximia protulerunt.* Et in Orat. præfixa Carm. Tograi. *Hoc fidenter assero, quod ad humaniores disciplinas attinet, non magis Arabes aliarum linguarum ope indigere, quam Arabicæ alias; nec pauciora habere eos, quæ alios doceant, quam quæ ab illis discant.* Sic D Jordanus Edenius ὁ μακαρίτης in Epist. ad Hottingerum. *Nec literarum gloria eos* (sc. Arabes) *reliquis cessisse, magno consensu plurium seculorum historiæ testantur, ut nihil pæne lectionem Græcorum Latinorumque scriptorum nobis commendare possit, quod non eodem sibi jure vendicent Arabum libri.* Imo usque adeo nullam libera-

beralioris eruditionis partem reliquam fecerunt, ut scientiæ liberales riteque institutæ peculiari nomine studia Arabum, & Arabica studia vocari cœpta sint ab Europæis, a quibus tum exulabant, tanquam genti huic unice propria. Vid. Selden. *not. ad Eutych. p.* 156.

§. 20.

Et primo quidem vix dici potest, quanta cura diligentiaque Theologiæ suæ incubuerint. Versabatur autem præcipue illa circa Muhammedicæ religionis placita, quæ Alcorano maxime continebantur. Huic recte intelligendo, huic dextre interpretando, haud pauci annos suos ætatemque insumserunt, testantibus abunde scriptis monumentisque eorum, quæ in hoc argumento longe plurima, eademque luculentissima extant. Conf. Bibl. Orient. Hottingeri.

§. 21.

Sic juris quoque disciplinam summo fuisse studio cultam, ex codicum MS. in eo argumento copia, satis superque constat; Non Romani quidem; neque enim illud Orientalibus illis populis cognitum fuit; sed naturalis & Civilis; ex naturalibus nempe & positivis gentium, ac Muhammedis,

aliis-

aliisque conflati. In quo excolendo tot insignes viri operam collocarunt, ut juris scriptores CL. enumeret Ben-Sidi Ali in suo de dogmatibus Moslemanorum libro vid. Gabr. Sionitæ *tract. de Urbib. & Morib. Orient. Cap.* 13.

§. 22.

De Medicina non est quod multa in testimonium adferamus, cum unicuique constet longe illam excellentius ab Arabibus, quam a quibuscunque aliis gentibus excultam fuisse. Ex uno Avicenna cuncta hujus ævi remedia manare diserte fatetur Joh. Heurnius in differt. de stud. Medic. & praxin Arabum infinitis modis excedere praxin Veterum Græcorum, Savilius gravis autor est apud Pocockium *in Orat. præmiss. Lamiato'l Ajam.* Si Avicennæ omnia e medio tolli deberent, non tantum paginas, sed integros tractatus, sed libros quoque recentiorum eadem opera tollendos ait Cel. Kirstenius ad *Lib. II.* quem Breslæ edidit, *Canonis Avicennæ.* Unde concludit (*loc. cit.*) hunc Canonem tanquam verum artis Medicæ σύστημα merito in omnibus bene constitutis Academiis, Medicinæ studiosis diligenter prælegendum. Sic Erastus de Causis M. p. 99. *Arabibus debetur restitutio Medicinæ in Europa* & *p.* 103. Arabes vocat

cat *ingeniosissimos & doctissimos*. Jac. Sylvius præf. in Mesuem. *Arabes præclara multa remedia à se inventa, multo usu probarunt*. Conf. Th. Erpenium *Orat. de L. Ar. p.* 32. & 57. Chr. Ravium *paneg. I. p.* 35. & *II. p.* 19. P. Kirstenium *præf. in Gram. Arab.* M. Pasorem *Orat. de L. Arab*, Waserum in *Com. ad Mithrid. Gesneri p.* 94. Hackspanium *præf. in Leg. Muh.* Non ignoramus tamen esse, qui prorsus contrarium de Arabum Medicis ferant judicium, quasi videlicet omnia, quæcunque egregia & utilia prodiderunt, ex scriptis Græcorum excerpserint: quæ autem minus sibi constent, ex semet habuerint, & proinde ipsorum scripta in scholis Medicorum prorsus supervacanea esse. ... vid. Fuchsius in *Inst. p.* 8. 553. 754. & qui in ipsum est commentatus, D. Stupanus. Crucius in *Orat. II. de L. Græcæ Utilit.* & Garcias Lopius, Lusitanus, qui *comment. de Var. Rei Med. Lectione cap. X. & passim* in Arabes haud parum est injurius; quem una cum cæteris Arabismi imperitis, & nihilominus calumniosa sua de Arabibus judicia præcipitantibus, ad Doctiss. Pocockium ablego; qui justam in eos sententiam pronuntiat in Or. de L. Ar. Non desunt interim ab altera parte Kirstenii, (*vid ejus præf. ad Gr. Arab.*) Golii, (*Vossius in Orat. funebr. in obit. Er-*

pen.

pen. p. 18.) Elichmanni, (*Salmasius in præf. tab. Cebet. & Rav. paneg. I. p.* 12.) Bootii, atque Deusingii (*effigies & Vitæ Professorum Groning.*) aliique Doctissimi Viri, qui rivulos ad fontes reducere, limoque relicto margaritas colligere norint. Inveniunt Arabes non Ungeros modo, sed & Nobiles Socios, qui apologias pro se conscribant; Inveniunt Amatos Zacutosque Lusitanos, qui se ament. (*Illum vid. in scholiis Cur. I. C. I, hunc in Hist. Med. L.* 1. *de Variis Aut.* Inveniunt Limburgios, qui se admirentur, dicantque.

Quantum Asiæ Medicos hæc tollit & evebit ætas,
Ipse ego tantum Arabes, teque Avicenna vebo.

Neque id immerito. Nam præter alia in arte Medica præclara inventa, etiam Alchemiam primi inventam excoluere, & multis ad æternitatem scriptis illustratam dedere, teste Ath. Kirchero *Mund. subt. p.* 235. & *Oedip. Ægypt. Tom.* 2. Vossio *de Philos. p.* 68. Neque enim illorum fabulas moramur, qui Chemiam a Chamo primo Ægyptiorum Rege dictam, & in literas relatam, posterisque traditam nugantur. Porro lapidis Philosophici usum Arabes omnium primi demonstrarunt, & quam-

quam

quam illi quoque rem nonnunquam decoxerint, dum aurum decoquerent, & bona dilapidarint pro lapide, ut facete spagyricæ arti nimis addictos perstringit Owenus *Epigr. L. II. ep.* 9. Conf. *Abulfarag. p.* 299. In confesso tamen est, χημευσιν Arabes multo, quam posteriores, feliciori cum successu exercuisse. Naturam porro & Historiam cum animalium, tum plantarum, aliarumque rerum naturalium, haud ab aliis quam Arabibus adcuratius indagatam atque descriptam deprehendes.

§. 23.

Studia porro Philosophica magno conatu culta fuisse non aliunde melius elucesceret, quam si infinitos, qui apud Arabes floruere, clarissimi nominis Philosophos enumerarem; sed cum totum catalogus amplius desideret spatium, quam ut in brevi dissertatione locus ipsi concedi possit, potero forsitan isto labore, bona Lectoris cum venia, supersedere, & quantum Philosophi vel uni debeant Averroi, illis æstimandum relinquere, quibus Aristotelis scita adcurate rimari curæ est.

§. 24.

Mathematicas artes præ cæteris nationibus Arabes invenerunt, coluerunt, per-

fecerunt. Ac præcipue sideralem scientiam illustrarunt; quam omni tempore illis admirationi fuisse, ex Jobi historia patet, ubi Plejadum, Orionis, & Arcturi mentio habetur. Etiam ab hac eruditionis parte tot præclara possident monumenta, ut nulla alia gens paria cum ipsis facere credatur. Vix minutulum aliquod vel ex ipsius Tychonis aliorumve seculi nostri Atlantum lucubrationibus, illis quæ pridem in Oriente observata, addi posse; Doctiss. Bainbrigii judicium est.

§. 25.

Quid dicam de Geographiæ peritia, & de illa voluminibus eorum ολως αμαξων; quorum nonnulla quoque edita, ut Abulfedæ, item Nasireddini & Ulughbeigi quædam a Doctiss. Gravio; sic Geographus Arabs Romæ editus, qui neque Sueciam ipsam, neque Finmarkiam omittit. Sed, quod in transitu notandum, in eo fallitur, quod urbem قلمار *Calmar*, ponit in Finmarkia. Meminit etiam urbis سقطون *Sictun*, non *Sactun*, ut legunt Maronitæ; & terræ طبستن Tawastiæ, ubi ponit urbem magnam دغواطة; sed de his alio forsan tempore commodius agetur.

§. 26

§. 26.

Geometriam quanta diligentia coluerint, vel ex dimensione Mamonica, cujus in superioribus mentionem injecimus, manifestum est. Sed & Arithmeticæ scientiam egregie perpolisse, novisque inventis locupletasse, abstrusissima illa computandi ratio testimonio est, quæ ab Arabibus inventa, & a جبر *reduxit, religavit*, الجبر Algebra appellata, (*vid. Golium ad Alfrag. p.* 11.) gloriam ipsis promeruit, nullis seculis intermorituram.

§. 27.

Neque Historiarum cognitionem in sese desiderari passi sunt. Siquidem, scribente M. Wasmutho in Paræn. Ling. Arab. *Historias exactas & fideles non solum de rebus Græcorum & Romanorum, sed & Chaldæorum & Assyriorum, Arabum, Persarum, Ægyptiorum, Tatarorum, Judæorum, ab ipsis repetere licet inde ab origine ipsarum gentium.* Secus ac Hermannus Conringius in supplem. ad Antiq. Acad. tradit in hunc modum. *Historiæ humanarum rerum, quæ quidem florentibus Arabum imperiis acciderunt, longe alia est ratio. Vix enim illa petere aliunde licet. Frustra tamen aliarum gentium, quamvis orientalium,*

um, res antiquissimas quæsque, atque adeo & Græcorum & Latinorum inde expectari produnt nimis luculenter, quæ ad nos pervenerunt, Arabum monumenta. Certe frustra D. Conringius ex monumentis, quæ ad nos pervenerunt, utpote paucissimis, æstimat illa immensi numeri scripta, quæ Arabicis tenebris circumscepta, in obscuro adhuc latent. Conf. Bedwellum in *præfat ad Epist. Joh. Arabice editas.* Sed monstrari etiam possunt in Europam advecti Arabes, qui aliarum historias gentium consignaverunt. M. Raderus *in prolus. ad Hist Curtii c.* 4. scribit Abrahamum Aben Pharreg Arabica lingua historiam Alexandri M. contexuisse, & MS. *ondo* licet, in Bibliotheca Bavarica extare. Ejusdem Historiam rhytmicis versibus composuit Ahmetes Molla, si Leunclavio creditur, *Hist Musulm. Lib. X.* Sic historiæ Alexandri Magni Arabis Ibn Mufri meminit Hottingerus *Bibl. Orient.* p. 277. vid. & Clariss Ravii *Spolium Orientis, Centur. II. n.* 38.

§. 28.

Tandem ut de eloquentia etiam aliqua adferamus, linguas non tantum peregrinas Arabes excoluisse constat; nam LXX. calluisse Alfarabium autor est Ebn Chalecan apud Cel. Pocock. præf. in Epistolam Abi

Jaa-

Jaafar Ebn Tophail; ſed & ſuam Arabes ad tantum ſuavitatis ac elegantiæ culmen perduxerunt, ut cum ea collatæ Χαριτες Græcorum, Αχαριτες, & ingratæ Latinorum Gratiæ videri queant. Illi ſcilicet nativa venuſtate ac gratia jam ante ſatis ſuperbienti, cum acceſſiſſet cultura diligentior, non potuit fieri, quin omnium elegantiſſima polıtiſſimaque evaderet. Sunt itaque primo (I) phraſium elegantiæ & floſculi, quæ gratiam illi conciliant. (II) Vocum emphaſis & proprietas, miraque illa, qua non ſolum verborum in ſignificando perſpicuitati, ſed & in prolatione elegantiæ & dulcedini caverunt, ſedulitas; quaque non ſolum adcurata inter literas & ſignificata proportione, ſenſus vel intenſioni vel remiſſioni, prout res poſtulaverit, literarum appoſitione, ſubductione, vel juxta organorum rationem mutatione, proſpexerunt: ſed & ne quid delicatulis auribus ingratum, ne quid horridum aut ασυμφωνον reperiatur, effecerunt. vid. cel. Pocock. *Orat. præf. carmini Tograi.* (III.) Rotunda eorum in ſumma copia brevitas. Ita enim Arabes loquuntur, ut non ſolum rebus verba optime reſpondeant, ſed & pauciſſimis includant, quæ Græci & Latini non niſi per longas, multaſque ambages & circumſcriptiones efferrent. Kirſten. præfat.

ad *Lib.* 1. *Canon. Avicennæ p.* 23. Pocock. *loc. cit. Docto & subtili ore loquuntur Arabes*, ait Levinus Warnerus præfat. ad Proverb. Persica *Superbiunt à multis jam seculis gentes illæ* (scribit cl. Elichmannus ad Beverovicium in Epistolæ fragmento, de vitæ termino) *vario, nobisque insolito dicendi artificio. Nativum elegantiam agnoscent atque mirabuntur paucissimi illi, qui harum linguarum gustum aliquem habere laudabili conatu inceperunt.* (IV.) Rhythmorum elegantia, anxiaque captatio eorum, quæ similiter desinunt, aut quæ paria paribus referuntur, aut quæ sunt inter se similia, & Græcis ὁμοιόπτωτα, καὶ ὁμοιοτέλευτα vocantur; quæ omnia inter lepores eloquentiæ haud postremos a Tullio referuntur *lib.* 3. *de Oratore.* Quod præcipue Alcorano politissimoque vitæ Tamerlanis scriptori Arabsiadæ solenne est. (V.) Vocum Copia & fœcunditas. *Qua quantum Græcam Latinam aliasque præcipuas superet, vel hinc conjicere licet* (verba sunt cel. Pococki Spec. Ar. p. 153.) *quod aliquando vel sola diversarum unius rei adpellationum enumeratio & explicatio justam voluminis integri materiam præbuerit. Sic Doctissimo Grammatico Ebn Chalawath libri unius subjectum Leonis nomina, quæ quingenta, alterius serpentis, quæ ducenta, teste Jalalloddino*

Me-

Mezhar c. 22. *&* 27. *Autor Kamusi, Mohamed Alfirauzabadius librum integrum de mellis appellationibus & utilitate se conscripsisse ait, in quo cum* 80. *ejus nomina recensuerit, totam tamen ejus nomenclaturam non absolvisse notatur. Testatur idem* (Mezhar cap. 27.) *ensis appellationes ultra mille se in libro à se composito enumerasse.* Porro de Leonis nominibus audiamus Addamirium *Dixit Ibno Chalawath Leonem habere quingenta nomina: quibus centum & triginta superaddit Ali Ben Casim Allaguiensis.* Sic Hamza Ebno'l Hasan dum, quot haberent calamitates nomina, inquisivit, ultra quadringentesimum invenit, ut jam esset vel ipsa nominum calamitatis recensio, inter calamitates non minima. Præterea ad demonstrandam Arabicæ Linguæ copiam duas Harirus Basrensis conscripsit dissertationes, in quarum altera voces singulæ habent literam س, in altera ش; referente celeb. Hottingero in *Biblioth. Orient. p,* 278. Sic inter libros, quos ex oriente advexit cel. Ravius, mentio fit Kitab is Shætebiet, Carminis Arabici per totum desinentis in literas Lam-Eliph. vid. Christ. Ravii *Spolium Orientis.* Refert apud cel. Pocockium *Orat. præfix. carm. Tograi:* Hamza Aspahanensis reperiri apud Arabes verborum formas sine ulla repetitione duodecies millies mille,

trecenties quinquies mille, quadraginta duodecim. Frustra igitur Thomas Gata rus Londinas (*Dissert. de stylo N. T. p.* contra cl. Erpenium uberiorem esse G cam Arabica contendit, & in argum tum Thesaurum Henrici Stephani pro cit, cui opponimus molis non min Thesaurum Arabicæ Linguæ Antonii (geji. Itemque Francisci a Mesgnien ninsky Thesaurum Linguarum Orientali Viennæ editum, spissis voluminibus c pluribus constantem. Frustra Sebasti Pfochenius (*in Diatriba de styli N. T. p tate*) tanquam rem miram narrat, q XL. nominibus Græci exprimunt su bum, cum per Centurias synonyma vidimus, numerent Arabes. Notan autem non omnium omnino rerum v bula apud Arabes ita cumulari, sed animalium, præsertim nobiliorum, u Leone vidimus. (2) Viliorum quo que: quomodo feli distincta aliquot in nuntur nomina. Unde imprudenter dam, ut facete iidem Arabes tradunt, stantiam ejus animalis colligere vo Cum enim cepisset felem, & quid anir esset ignoraret; varia autem ac diver obviis quibusque ipsi nomina adsignar diret, existimavit ridiculus venator se notæ animal cepisse, quod tam multis

retur nominibus. Qua inepta persuasione, cum nihil falsius esse tandem videret, & risum se aliis debere & solvere ægre ferret, morte felis ludibrium vindicavit, ut scribit Levinus Warnerus in Epist. Valedict. de stylo Hist. Timuri. (3) Rerum, quæ huic genti notissimæ atque indigenæ, Europæ vero negatæ atque inusitatæ sunt, ut ex animalibus *Camelus*; ex arboribus *palma*, unde Palmiferos Arabas eos adpellat Ovidius Metamorph. lib. X, v. 478. ex fructibus *dactylus*, & aliæ similes res vernaculæ, quæ quoque omnes uno interdum eodemque vocabulo exprimi solent. Arabes enim ut uni rei diversa vocabula imponere, ita nonnunquam uni vocabulo diversas, & sæpe contrarias accommodare solent res atque significationes. Sic vox unica عجوز (a rad. عجز *infirmus, debilis, impotens fuit.*) supra LXXX. significata, eademque diversissima agnoscit, *impotens*, *anus*, *mulier*, *viator*, *Rex*, *Regnum*, *Mundus*, *cœlum*, *sol*, *terra*, *mare*, *navis*, *leo*, *equus*, *taurus*, *camela*, *vacca*, *lupus*, *lupa*, *lepus*, *canis*, *palma*, *vinum*, *argentum*, *bellum*, *tentorium*, *vexillum*, *clypeus*, *arcus*, *uter*, *olla*, *fames*, *febris*, &c. quæ vide apud Golium in Lexico p. 1528. Quibus quidem ambiguis locutionibus multum in ligata præci-

pue oratione Arabes studeant, ut divinandum sæpe sit, qua potissimum significatione vox quævis accipienda sit, Oedipusque prius, quam interpres fias, oporteat, uti loquitur Nobiliss. Ludolfus in præfat. append. ad Hist. Æth. p. 7. & p. 23. Sic Jos. Scaliger, in epist. ad Steph. Huberrum quæ est Lib. IV. Ep. 361. *quo plura lego, eo me hujus linguæ imperitiorem sentio. Postquam authorem quendam bene videor intellexisse, quum ad alium me confero, in alio mundo me versari puto.* confer Epistolam Lev. Warneri de stylo Hist. Timuri, editam cum excerptis Alcorani, & proverbiis ejusdem Persicis, Lugd. Bat. 1644. (VI.) Puritas; Rara enim sunt vocabula Barbara, quæ Arabica lingua civitate donavit. *Omnes enim voces Græcæ* (ait Cel. Hottingerus in Clave Etym. Harm.) *Arabica civitate donatæ & technicæ fere sunt, & ab eo demum tempore illatæ, quo Arabum florere cœperunt studia.* Hinc intelligendus Cl. Salmasius, qui in exercit. Plinianis, *pauca*, inquit, *sunt herbarum, arborum, gemmarum, siderum Arabica, quæ non ex Græco detorta sint.* Et Casaubonus in Æl. Lamprid. *Avicenna sumsit à Græcis vocabulum* πάνδιτυ *ut fere omnia.* Neque quis tantopere miretur Arabes rerum sibi ignotarum peregrina nomina in familiaris sermonis usum accivisse,

&

& scripsisse quoque, ubi necessitas exigeret; cum longe plura sint illa, quæ Europæi aliique ab illis acceperint. Quid communissimi illi, satisque protriti articuli προτακτικοί, Italorum, Gallorum, Hispanorumque, la, le, li, el, loy, les, los, ils, elle, & elles, quam notissimus Arabum articulus ال *Al?* Sunt certe, qui velint quartam Hispanicæ linguæ partem esse Arabicam, de quo extat apud Hispanos libellus, cui titulus: *Vocablos Arabigos introducidos en la lengua Castellana, recopilados en Granada por el santo officio*; extat item Petri de Alcalà *vocabulista Aravigo en letra Castellana Salam.* 1505. 4. & Francisci Lopez *syllabus corruptorum vocum Arabicarum quæ in lingua Hispanica usurpantur.* 1600. De illis ipsis vocabulis videri quoque merentur Jos. Scaliger in Epist. ad Casaubonum, & Ant. Giggejus in Thesauro Arab. L. Porro Mathematici sidera, Medici aromata atque herbas hodie Arabicis fere nominibus, iisque corruptis, adpellare solent. Neque vulgo ipsi Cattun, Zifra, Sirup, Balsam, Saffran, Jnnefara, Söbtfara, Almanach, Ammiral, aliaque Arabica ita hodie sunt ignota. Almanach enim a Græco non est, ut existimat Jos. Scaliger in prol. ad Manilium; vel Tarentina voce

Mana-

Manaco, quæ eclipticam notat, ut Dalechampius ad Plin. 11. 9. vel ex lingua Saxonica, ut Richardus Verstegen in Antiquit. Angl. cap. 3. confer. & Salmasii diatr. de annis Climact. pag. 607. Sed factum est ab المنحة quod Arabice *donum* significat. Solebant enim Arabes, sicut Persæ quoque & alii Orientales, solemni illo festo, quod النوروز *Naurus* adpellabant, cum donis ad Regiam confluere, & inter cæteros Astrologi, qui ineuntis anni ephemerides Principi dona offerebant; *eo factum*, ait cl. Golius, (not. in Alfrag. p. 21.) & Velschius ad Ruzname Naurus pag. 26.) ut hoc tabularum genus المنحة *Almanacha*, i. e. *donum* s. *strena*, vocatum fuerit. Pari ratione & alia vocabula finguntur Græca vel Latina, vel linguæ cujuslibet; quæ tamen Arabica esse nemo hujus linguæ paulo peritior in dubium vocaverit. (VII.) Translationum venustas; sententiarumque & schematum creberrimus usus, quibus Arabes præ cæteris omnibus populis excellunt, uti ὀφθαλμοφανερῶς ostendunt particulæ versæ, ex elegantissima historia Timuri, quæ hinc inde in scriptis eruditorum occurrunt; integra vero in linguam Gallicam translatio, quam adornavit Petrus Vatie-

Vatiérius, Medicus, & Arabicæ Linguæ Professor Regius Parisiensis; nam totam adhuc Latine conversam non habemus, Arabice autem Goliana emendatiorem longe & auctiorem nobis promittimus editionem cura Abbatis de Longruë, Galli, Congregationis Orator., qui ope MS. codicum Arabsiadem brevi restituet. Item Dissertationes ElHaririi, & ipse Alcoranus. (VIII.) Mirum in proverbiis ingenium atque acumen, quibus adde sales lepidissimos, ac venerem multo maximam; nec non miram similitudinum convenientiam, atque exquisitam elegantiam; quarum ut gustum aliquem capias, ecce quam apposite Poëta quidam viri eminentis comitatem assimilet sideri, quod homini ad littus spatianti sese in aqua conspiciendum præbet تواضع تكن كالنجم

لاح لناظر علي صفحات الماء وهو رفيع

Humilem præbe te, & similis esto sideri. quod spectatori splendet ad ripas aquæ, cum ipsum sit sublime. Hisce prærogativis L. Arabica gaudens, tantum inter alias caput suum effert,

Quantum lenta solent inter viburna cupressi.

§. 29

§. 29.

Porro qui eloquentiæ operam de
re, etsi longe plurimi fuerint, tamen p
cæteris illa excelluisse videntur Cossus
Sahbanus, utpote quorum facundia loc
proverbiis fecerit: ابلغ من قس *Eloqu
tior Cosso*; & اخطب من سحبان وايل
cundior Sabbano Wayelensi. Extant pra
rea duo conspicui scriptores, qui lingu
suam, teste cel. Golio (præf. ad L
Arab.) diligenter excoluerunt, quos
omnis fere eruditorum cohors in ipso ori
te sequi solet; AlJauharius nimirum,
Alfirauzabadius, ille libri *Sebah*, hic *Cai*
autor. Quibus addi poterit AlHariri
Othman Abu Homar Ben ElHagebh
que, quorum incomparabilis doctrina
industria facit, ut minus ægre feramus
riisse maximum illum Lexicorum nu
rum Assanebi Abbadi filii, quem LX.
melis vix potuisse ferri testatur Jalallod
Assoyutius apud cel. Pocock. O
citata.

§. 30.

Nec minima sui parte Linguæ Ar
cæ proprietas ac elegantia Poëtis debe
Qui quanto studio linguam suam

fuerint, vel inde manifestum est, quod nullum sibi certius nobilitatis & ingenui ortus argumentum, nihil sibi magis gloriæ duxerint, quam carmine animi conceptus expedite ac eleganter exprimere, prorsus ut olim apud Sueo Gothos nostros Scaldi; de quibus vid. Ampliss. Verelium in notis ad Hist. Hervaræ, & Ol. Wormium in append. Lit. Runicæ. Refert ex Aljaubario cel. Pococke in not. specim. Hist. Arab. p. 159. quod Arabes quotannis celebri πανηγύρει in loco العكاظ سوق forum Ocadhi *dicto, convenerint, ibidemque nobili ingeniorum Palæstræ in recitandis carminibus de palma contenderint; à quibus si quæ cæteris anteferrentur, à Regibus inter* κειμηλίοις *sua reponi ac appendi solita atque inde septem poëmatia illa celeberrima, (quorum autores jam in superioribus indicavimus,) nomen* المعلقات Almoallakat *sortita.* Nec aliud est quod scribit Leo Africanus Descr. Afr. *Non desunt Fessæ Poëtæ famosissimi, qui singulis annis quædam solent condere carmina in Muhammedis laudem, præcipue ipso Muhammedis natali: tum enim summo mane in eum confluunt locum, ubi consulum præfectus suam habet mansionem, cujus sedile conscendunt, atque inde sigillatim suam quisque magna vulgi frequentia recitat*

car-

*cantionem; quam qui elegantius & accom-
datius dictaverit, eo anno Poetarum p-
ceps acclamatur.* Post pauca addit. (
*omnium suffragiis optime dixerat, à R
equo præstantissimo, serva, centum au-
nec non veste, qua tum indutus Rex e-
donabatur. Cæteris omnibus quinquag-
enumerabantur aurei, adeo ut nullus nisi re-
expertus munificentiam inde discederet.* I-
que existimandum unum vel alterum fui-
qui ad tam nobile certamen confluxerint;
numerum multo maximum. Constat enim
habuisse Poëtas Arabiam solam, quot unqu-
habuisse reliquus orbis putatur. *Poe-*
scribit Erpenius Orat. pag. 59. *non tot
bet, aut habuit unquam reliquus orbis, q-
sola Arabia. Numerant illi sexaginta
etarum Principes, qui sub se habent aliq-
turmas.* Fieri itaque non potuit, quin
maxima tot hominum contentione, de
ventionis elegantia certantium, tanta p-
seos Arabicæ suavitas evaderet, ut n-
cum ea in reliquis linguis comparari p-
sit. Certe *Poeticam Arabum multo
Græcanica elegantiorem*, ultro fatetur
Conringius in suppl. ad Antiq. Acad.
sane merito, quippe quam non modo v-
borum delectus, sed & eruditionis va-
tas jucundam effecit. *Haud scio*, ait cl.
bricius in Spec. Arab. p. 175. *an ulla*
qu-

quam gens æque dedita fuerit poesi, quam Arabes, qui certe ad artem hanc nati propemodum esse videntur; unde Joh. Leo Afric. in Descr. Afr. refert de Arabibus Africam incolentibus, quod Poesis summe ab iis excolatur, versus describant elegantissimos, quum eorum lingua sit castigatissima, atque ornatissima: Si quis alicujus momenti Poeta inter eos reperiatur, is ab illius regionis magnatibus summo excipitur honore, atque munificentia, nec quemquam facile credere puto, quantus insit illorum carminibus lepor atque venustas. Quid quod non tantum plebeji & mediæ sortis homines, sed & principes & Reges Arabum non modo ipsi bonos fecerint versus, sed & aliorum carminibus mirum in modum sese oblectaverint; adeo ut non raro eorum autoribus pro uno atque altero disticho multa millia denariorum dono dederint, uti videre est ex Historia Timuri, ubi dicitur Rex الظاهر *AlDhaher* jussisse Poetæ cuidam nomine علاء الدين Ala'ddino pro duobus duntaxat versibus, quos ex tempore composuerat, annumerari quinque millia denariorum; ut minus jam miremur munificentiam Severi Imperatoris, qui Oppiano pro singulis versibus singulos aureos dedisse fertur. Cujus munificentiæ exempla apud Arabes sunt quamplurima; Sic jusserat AlMohdius Cha-

lifa Merwano Poetæ pro Septuaginta dist-
chis, quæ ipsi recitaverat, numerari LXX
millia staterum, teste in *Hist. Sarac.* Geor-
gio Elmacino. Etiam suam Sappho, suam-
que Lesbiam, Arabibus non defuisse auto
est Pocockius *Orat. præf. Carm. Togra*

§. 31.

Quod autem ad artis metricæ leges
nuperum magis commentum illas esse e
AlShefadio monstrat cel. Pocockius in Spe
Hist. Arab. conf. & Sam. Clericus *in pr*
fod. Arab. p. 2. qui artis hujus inventorem
ex Arabibus perhibet fuisse AlChalil Eb
Ahmed Alfarahidi, qui sub AlRashid
Chalifa floruerit. Occurrunt tamen in ipsi
quoque Alcorano metra & rhytmi, quam-
vis id diserte neget Jos. Scaliger ad *Chron*
Euseb. p. 7. his verbis: *Non enim, quod vu*
go persuasum video, Alcoranus constat ul
metrorum genere; non magis quam epistolæ Cic
ronis. At quædam ad oculum ostendit Gu
dagnolus in *Instit. Linguæ Arabicæ edit. Rom*
1642. & unum ex Surata LXXXV. quæ Ca-
stellorum inscribitur statim ab initio, hoc est

قتل أصحاب الاخدود *
النار ذات الوقود *
انهم عليها قعود *
وهم على ما يفعلون بالمومنين شهود *

i. e

i. e. *Interfecti fuerunt autores foveæ,*
Quæ ignem habebat accensum:
Cum illi essent super eo (quasi) *conspirantes.*
At quod illi fecerunt credentibus, illi ipsi testes (aliquando erunt.)

Hinc tamen perspicitur rhýtmos Alcorani claudos, & valde imperfectos esse; metra item neglecta & licentiosa, adeo ut versus curti nonnunquam cum aliis duo jugera longis combinentur; appareatque impii istius libri autorem, carmina non præmeditata, sed liberiora, fudisse. Ex his constare facile poterit quam misera literæ Arabicæ, sub Muhammede Ommiadibusque fata habuerint; quamque fœcunda eruditionis seges sub Abbasidis per annos fere sexcentos apud Arabes creverit; quam iterum, devicto AlMostasemo Chalifarum Abbasidarum ultimo, fœda Turcarum Tatarorumque barbaries misere proculcavit.

CAPUT QUARTUM.

DE FATIS LINGUÆ ARABI SUB TURCIS AC TATARIS.

Literæ Arabicæ a Tataris & Turcis iterum c ratæ. Quænam hodie Scholarum facies Muhammedanos. Linguæ Arabicæ am do. Ubi hodie Vernacula. Falluntur linguam Arabicam & Africanam Veterei ciunt eandem. Causæ hodiernæ amplitu Linguæ Arabicæ.

§. I.

Vidimus lætissima felicissimaque Lin simul & literaturæ Arabum sub Mamone ejusque successoribus increi ta; Vidimus quam prope a summo fasl abfuerint. Sed ut nulla res creata n tionibus vicissitudinibusque non obnoxi ita literas quoque præfinitum habere pus, quo nascantur, floreant, & occi Arabicæ nostræ argumento sunt nimis nifesto. Volvebatur annus Hegiræ hammedicæ, quasi DCLVI., Salutis Reparatæ MCLVIII; cum Hulacu Ile Tatarorum Mogulensium Imperator v riosissimus in Iracam movit, expugnato Bagdado, & Asmostasemo Chalifa e m sublato, Regnum Arabum Moslemiorur

Mogulenſes tranſtulit. Id autem ita accidiſſe Arabum Hiſtorici nobis memoriæ produnt, nimirum Naſireddinum Tuſium, de quo eximio Mathematico in ſuperiore cap. a nobis actum, Chalifæ AlMoſtaſemo officii teſtandi gratia librum a ſe conſcriptum obtuliſſe, ſed ab illo riſu & opprobrio exceptum, atque amaro illo joco perſtrictum שמעתי שאנשי טוס יש להם קרנים ואיה הם קרניך i. e. *Audivi Tuſæos habere cornua: ubinam tua ſunt?* alluſione facta ad inhoneſtum illum lenocinandi morem, quo mariti Tuſenſes advenis viatoribus uxores locabant ſub ſpecie hoſpitalitatis; eaque contumelia graviter commotum Philoſophum recta ad Hulacum Tatarorum Principem contendiſſe, ipſique ut homini ſuperbo bellum indiceret, perſuaſiſſe. Ita rem illam narrat ex Arabibus R. Abr. Zacutus in ספר יוחסין *fol.* 125. *a.* Habuit autem Hulacus in regno ſucceſſores Abacam & Ahmedem filios, nepotem vero Argunum Ilechanum, quo imperante circa A. Heg. DCXXCVII. Chr. MCCXXCVIII, Sarubanius Turca, qui cum Patre Ertogrule, & avo Solimanſhaho atque aliis, qua principibus, qua ſubditis, e provincia Mahan, cui præerat, a Tatarorum impetu fuga ſe ſubduxerat, inque Aſiam minorem iter inſtituerat, ex-

tremum diem clausit, relicto apud Aladdi
Iconii Principem filio Othmane. Is, cum r
contra Tataros strenue gestis magnam a
principem gratiam iniisset, & Aladdinus
fractus, hostiumque incursionibus vexat
tis haberet res suas curare, Soltani nomin
assumto, Græcis bella molire cœpit, Prus
que Bithyniæ urbem, vi expugnatam, i
rii occupati sedem constituit circa A.
DCC. Christi MCCC. At quam non
ditionis, tot jam per lustra florentissi
studioque incredibili a principibus an
dentibus excultæ atque promotæ,
lumento, patet abunde ex historiis,
rum rara admodum per hæc tempora
rorum ingeniorum mentio, credere
jubet, Tataros ac Turcas, exciso Sara
rum imperio, tantum non omnem p
eruditionis nitorem barbarie sua exstin
Quod quamvis ita sit, non tamen
fuisse in literas crudelitate atque inhu
tate, ac Muhammedes ejusque succes
ante Abbasidarum tempora fuere, facil
terit demonstrari. Neque enim libri
lis combusti, neque linguæ exoticæ
minatæ, ut ab Ommiadibus factum.
potius libri sanctissime habiti, inque b
thecis summa cura ac diligentia cons
sunt. Et sane manserunt per temporis
tium satis longum ex pristina eruditio

liquiæ quædam, quæ ut scintillæ subinde, vel in principibus, vel aliis emicuere; quorum tamem plerique non tam Philosophiæ, quam eloquentiæ, Poesi, vel Historiæ operam suam addixere, & vel propterea æterna memoria atque laude digni. De ipso Hulaco, magno Mogulensium Monarcha, Abulfaragius. *p.* 544. ita scribit: *Anno sexcentesimo sexagesimo quarto* (i. e. Ch. 1265.) *e vivis excessit Hulacu, Vir sapiens, mansuetus, intellectu & scientia præditus, sapientum & doctorum amans.* De Kublai Kanno Hulaci fratre p. 537.: *In quo emicuit Justitia insignis, scientia, rerum administrandarum peritia & sufficientia. Amabat enim sapientes, doctos & religiosos, cujuscunque tandem sectæ, aut gentis.* Sub Chaichtu Tataro, qui Arguni Ilechano successit, AlBeidavi, celebris in Alcoranum commentator, decessit. Sub Othmane Turca Anno DCC. Hegiræ Shehabboddin Ahmed Ebn Yahyæ, insignis Historicus, nascitur: cujus scripta egregia MS. extant inter libros Pocockianos nuper aggregatos Bibliothecæ Oxoniensi. Sub Urchane Othmani filio & successore A. H. DCCXXXIX. natus est Jacobus Alfirauzabadius, vel Ibn Jacob Shirazita Firauzabadensis, magnæ eruditionis Vir, & magno eo nomine apud Reges & Principes in honore; præsertim

Ismaelem Abbasi filium Yamanensem, «
القاموس *AlCamus* s. Oceanum Lingu
Arabicæ, dedicavit. Sub Soltano Mo
do Algazi, qui ob ينكجري *Yengija*
i. e. Janizariorum ordinem institutum ce
bratur, natus est Historicus celebris, T
kioddin Ahmed Almakrizi. De ipso '
muro s. Tamerlane, qui Bajazedem O
manidam captum & cavea ferrea inclusi
arctissime habuit, scriptores produnt, *do*
illum favisse, eorumque consortio delectati
Pocockius in *supplem. ad Hist. Dyn.*
Abulfaragii, p. 5. & Nobiliss. Dn. Lil
blad in *eleganti quadam Epistola de Tin*
ro. De Muhammede Ulughbeigo, mag
Tamerlanis, ex Shah Rucho, nepote co
stat, quantam nomini suo nobilissimis
genii sui monumentis pepererit famam.
scilicet Samarkandæ imperii sui metrop
otio & opibus affluens, non illiberale, 1
Regia Majestate indignum putavit in eru
to Mathematicorum pulvere ingeni
exercere. Undique igitur accitis Astro
mis, inter quos Gyathoddin Jamshid, I
di Zadeh AlRumi, Alkushi Alsamarkan
præcipui fuerunt; eisque ingenti inst
mentorum apparatu instructis cœli φαινό
να magna diligentia & solertia observa
dein ex veris & solidis hisce fundamen

ta

tabulas illas accuratissimas per totum Orientem quam maxime celebratas A. Heg. DCCCXLI. Chr. MCDXXXVII. concinnavit. De eodem ita scribit Abu Muhamed Mustapha, teste Th. Hyde in *præf. ad tabulas Astronomicas Ulugbeighi. Fuit autem Rex Justus, Doctus, perfectus, præsertim in Mathematicis: scientiam & ejusdem cultores dilexit, pauperes ac doctos magni fecit, & ad se recepit. Porro majorem partem temporis sui in lectione librorum insumsit, qua ratione multas scientias adeptus est, resque plurimas ex illis libris memoria retinuit. Præterea in urbe Samarkanda Gymnasium celeberrimum, ornatu mirandum, mole maximum, & testudineato opere celsissimum exstruxit; quod, ut rem paucis complectar, inter maxima mundi ornamenta recensetur. Ipse idem est, qui observationes Ulugh-Beghicas, quæ hodie inter homines teruntur, edidit; multasque in eisdem faciundis opes impendit.* De stupenda memoriæ felicitate hujus Principis Daulat Shah Samarkandensis *in Historia virorum illustrium Persica* hæc scribit: *Narrant hujus Regis solertiam & facultatem retentricem tantam fuisse, ut omnis animalis, quod prostraverit, & cujusvis temporis, quo illud animal venatus est, æram in memoria tenuerit.* A. Heg. CCMVIII. obiit AlDa-

mirius libri de Historia animalium, t
ties Bocharto in Hierozoico citati, aut
A. H. CCMXLIX. Jalallodinus Historic
egregius nascitur, sub AlMaleco Aladel
cui successit A. H. CCMLV Moham
Chan, princeps literatus, de quo cel. P
cock. in suppl. Hist. Dyn. p. 47. *Hic*
cet bellis continuo occupatus, literis eti
strenuam navavit operam, adeo ut in doct
rum numero haberetur; iisque de rebus p
fundis disputantibus non interesset modo, j
ut moderator præesset, palmamque & pr
mia insignia bene merentibus deferret. I
eodem vide Leunclavium *in Hist. Musul*
Ita quoque, qui huic in regno suffectus e
Bajezid Chan, inter *regni propagandi neg*
tia, & armorum strepitus literis operam a
dit, adeo ut iis præcelluerit, & inter exim
doctos numeraretur. Sub hujus imperio h
storiam suam de Chalifis, Regibus ac Sol
nis conscripsit Abrahimus, filius Mohar
medis, filius Dakmaki, nim. Anno He
CMVIII. Bajazetho successit Selim Chan A
H. CMXVIII. qui etiam doctis accensetu
trium linguarum, Arabicæ, Persicæ,
Turcicæ peritus, in quibus & carmina el
gantissima composuit. Post Selimum Sol
mannus ejus filius ad imperium evectus es
A. H. CMXXVI. De hoc tradunt Maron
tæ *cap. 7. de Urb. & morib. Orient*, quo
Me

Mecchæ nobilem disciplinarum Academiam anno fere ab Hegira CMXLIX. erexerit, sumtibus etiam architecturam mirabilem, & proventibus Lycæum ipsum ditarit. De Morado Chano pariter tradunt Historiæ, quod bonis literis haud leviter imbutus in Lingua Arabica, Persica & Turcica multa composuerit. Hoc regnante Abu Mohammed Mustapha, vulgo AlJannabii titulo notus, floruit, Historiamque suam conscripsit; Item Ahmed Ibn Yuseph, qui Historiæ suæ, quam *Vestigia priscorum* adpellat, finem imposuit anno Heg. MVIII. Anno autem Hegiræ MXXXVI., qui post Christi natalem est MDCXXVI. Mohammed Ebn Abi Alsarur Alsadiki Historiam composuit, inscriptam الروضة &c. *Pratum floridum de præfectis Mesræ & Kairæ*; Suntque etiam hoc nostro tempore, qui historiis principum consignandis munificentissimis salariis alantur. Neque enim minori, (ait cel. Pocockius præf. ad Portam Mosis) *qui summa jam rerum apud ipsos potiuntur, erga literas studio feruntur; secus enim, quicquid vulgo statuatur, se rem habere comperiet, qui Turcarum annales consuluerit, ac pluris fieri, majoribus sumtibus ali, & ad majores honores provehi apud ipsos, quam alibi, doctos.* Certe nec deesse intet illos, qui poësin adhuc ad ni-

ren-

rentur, vel inde constare potest, quod non pauca Europæi nostri orbis poëmata in Linguam Arabicam & Turcicam non ita pridem transfusa sunt, ut ingeniosissimi Itali Torquati Tassi carmina. (*conf. Autorem qui vitam Tassi Gallico sermone edidit Paris. 1690*) aliorumque. Cætera autem studia non admodum hodie ipsis curæ sunt. Et superioribus quoque temporibus, quamvis Imperatores, quos memoravimus, literis literatisque operam dedisse dicantur, nimis tamen frigide, nec serio conatu sapientiæ artiumque studia culta sunt, si cum florentissimo Abbasidarum seculo conferantur. Pertinent enim pleraque, quæ jam vel in Imperatoribus, vel aliis observavimus, ad ludos triviales, doctrinam Muhammedicæ religionis, linguæ peritiam, & juris civilis Turcomannici notitiam, quæ tamen ipsa sua laude defraudanda non sunt. Ut autem liquidius constet, quænam hodie studiorum scholarumque apud Muhammedanos sit ratio, verba Joh. Cotovici, quæ habentur in adcuratissimo Itinerario ejusdem Hirosolymitano *Lib.* IV. *c.* 14, adferre haud pigebit. *Publice per urbes passim spectantur scholæ, ubi pueri Arabicis literis dant operam. In hoc autem toti sunt, ut a primis annis ad verbum ediscant Alcoranum. & infigant memoriæ librum, quem non intelligunt. Nec vero ullis*

in

bolis hic comparet codex, sed Ludimagi- è memoria depromit pensum, & in tabu- gnea describit: id puer reponit in animo, ostridie alterum scribitur pensum: donec i aut biennii spatio totum ediscat Alcora- . Post hunc ad verbum ediscunt libellum uo præscriptæ sunt gentis ceremoniæ. Hinc pergunt ad Grammaticam, quæ mille chis composita est. In hac Grammatica ne biennio aut triennio versantur. Inde ltiora pergunt aliis in scholis. Sunt nam- & alii in urbibus ludi literarii, quos do- res, & in Grammatica jam versati fre- ntant, in iisque Mahometis sui atque im- i civilibus politicisque legibus student, & oribus scholasticis insudant, ut postea ad istratus obeundos digniores reddantur. ralibus studiis nullam navant operam: e enim Philosophiam aut medicinam, Mathesin, aliasque artes liberales quic- m curant, sed negligunt prorsus, atque ilia studia putant. Pauci saltem dialecti- , Rhetoricam & artes reliquas attingunt. vero invenias aliquos, qui medicinam eant profiteanturve; quam ex Avicennæ, pocratis & Mesuæ libris Arabice conscri- hauriunt, rarissimi tamen eam exercent, ente interim Medicinæ studio utplurimum d Hebræos, qui ubique fere locorum apud cas & sub Turcica ditione eam profiten-

tur.

tur & exercitant. Versibus autem co
ponendis utraque lingua & Turcica, & .
bica multi cum Turcæ, tum Mauri te
omne impendunt: quibus egregia & præ
suorum Imperatorum ac ducum, & for
virorum gesta factaque enarrant, laud
sui Machometis decantant. Typographos
los habent, prælaque ignorant. Hinc
eorum non typis excusi, sed à publicis s
conscripti prostant: ideoque & variores &
riores habentur. Magni autem labori
hic aut emere codices, quod nullæ sunt t
næ librariæ, aut hinc istas merces ave
ideoque difficillimum parare supellectile
brariam. Ea vero ratione chalcographo
los admittunt, quod perniciosos, & R
blicæ & fidei esse autumant. Hinc eni
dei nostræ schismata & hæreses pullulare a
Scribarum plerique super genua scribunt
pennis anserum, ut nos, sed calamis,
veterum. Charta vero utuntur non è
branis aut linteis nostro more confecta
gossypina, eaque candidissima & lævig
quam supra asserem complanatum, cope
dente, aut conchyli aliquo mirifice poliun
nitidam reddunt. hæc ille. Addo D. Ri
in tractatu l' Etat Present de l' Empire
toman liv. 1. ch. 6. *Pour les autres*
ces, comme la Logique, la Physique, les
thematiques, & tout ce que nous appre

nos Universitez, ils y sont tout a fait rans. Cætera lectu sane dignissima vide l autorem ipsum. Eandem in Ægypto tiarum hodie faciem esse, hisce verbis t Leo Africanus in Africæ Descript. L. 25. *Mercaturæ ac mechanicis* (de Al- incolis agit) *artibus dant operam, non n solo natali excedunt, plurimi studio le- incumbunt, artium paucissimi. Quam- ollegia perpetuo studiosis referta sint, ui tamen ad frugem perveniunt.* Pro- Alpinus, qui per annos aliquot Cairi icinam fecit de Medic. Ægypt. l. 1. cap. ribit: *Cayri aliisque in locis Ægypti plu- s, tum viros tum mulieres reperiri, qui ce per urbem medicinam faciunt, non ta- ullos existere, qui hanc artem aliqua ra- atque Hippocratice faciant. Deest iis orum exercitatio, quamquam publicas as, sive studia ipsi habeant, in quibus a scientiarum genera docentur. Cayri i locum Gemelhazar appellant, pro quo nta millia aureorum anno quolibet dissi- ajunt. Siquidem ibi totius Academiæ us ad libros, ad victum & ad reliqua Docto- r & Scholaribus necessaria quotannis ære ico suppeditantur. Ex omnibus vero sci- s atque artibus, quæ ibi docentur, ea so- ars Theologica apud ipsos colitur, qua doprophetæ Mahometis leges pertractat.*

Mul-

Multi siquidem, propemodumque infiniti qui honoris atque utilitatis gratia in eju di scientiam incumbunt, quam qui adepti in summo pretio atque honore apud T aliosque omnes habentur. Hos Cadi a lant, quasi dixerint, sacræ legis Doct quos Turca illius regionis præfectus suos que judices creat, quibus autoritas con est, ut possint quacunque de re in jure C ac Pontificio judicare. Ob quam rem tam artibus atque scientiis perpauci sum perfecti fieri studeant, omniumque minii arte Medica, quæ cum aliis omnibus fe locis summo dignitatis gradu sit, infi nunc atque vilissimum, tum ob gentis b riem, tum ob eorum, qui per urbem m tur, ignorantiam, locum tenet. Ex facile patet, quantum in Moslemiorum perio hodie scientiarum artiumque sca cultura mutata, quamque longe Christiani orbis nostri conditionem de sa sit.

§. 2.

Quæ autem de studiis diximus, lingua Arabica intellecta nolumus. etenim, ubicunque religio Muhamme recepta est, late hodieque dominatur. tum illa extenditur, quantum Mosle norum sceptrum, Mohammedisque no

)agarum eſt, ait Gabr. Sionita *de Urb. nt.* c. 13. Imo extremos fere orien- :-occidentis terminos conjungit Golius *fat. Lex. Arab.* Religio autem Muham- ana non ſolum per univerſum Otto- nidarum imperium, puta Ægyptum, :ſtinam, Syriam, Armeniam utram- , Meſopotamiam, Chaldæam, Cappa- iam, Aſiam minorem, Imperium Tra- ıntinum, Græciam omnem, Inſulas & maris mediterranei, & Archipelagi,)ponneſum, Epirum, Ætoliam, Acha- : Macedoniam, Thraciam, Sclavoniam, niam, Walachiam, Serviam, Bulga- ı, Hungariæ & Dalmatiæ partem alias regiones; verum etiam Tartariam Cri- ım, ſ. Præcopitarum, Perſiam, Ara- ı, Indiam, cum Regnis Dialkæ, Co- ni, Samorini, Cambajæ, Bengalæ & e Malabarum; item provinciis Peim, am, Lop, Caſſar, Carcham, Chinchin- ;, Tangut, Egrimut, Cergut, Ten- &c. & inſulis Maldivis, quæ ſeptem e numerantur; item Ceilan, Sumatra, da, Java, Banda, Borneo, Gilolo, luccis; Ægyptum, Æthiopiam, Barba- n, Marmaricam, Numidiam, Nubiæ :em, Beled-el gerid, Lybiam deſertam, ;ionem Nigritarum, Regna Monibaſſæ, inde, Chiloë &c. Meroen inſulam,

Madagascar, Africamque cæteram la lateque diffusa est. Adeo ut Muham disinus quatuor nonas Africæ partes, I ropæ decimam quartam, Asiæ Conti ris dimidium fere, quintam autem O habitabilis partem occupet, subduc ita calculum Brerewodo in *scrut. Ling.* 81 vel trientem Orbis, veteribus cogniti, cundum Postellum *in Gram. Arab.* Lu vici Reg. *de Viciss. Rer.* Bochartum *Pi* 1. 15. aliosque. Per tot jam Regna provincias triumphat etiam lingua no Arabica, ut non præter rationem de ead ita pronuntiet Theodorus Bibliander in ratione communi omnium Lingg. & *Nulla Lingua hodie, nec usquam olim in partibus orbis locum habuit.* Nam, scribit Cl. Ravius in Specim. Alcor.: *O net Arabica lingua regiones in longitudi fere MMM. milliarium, & in latitudi alicubi bis mille, mille plerumque, aut, anguste, ducentorum milliarium. Ergo sta satis* (addit), *atque amplissimis regiom continetur.*

§. 3.

Usurpatur autem inter hos omnes pulos vel (I.) in Sacris celebrandis; n cum Alcoranum, si in alias linguas ve

t

:, profanatum iri credant, sola Arabica
gua in sacris suis utuntur, quod & ipse
gislator Muhammed manifestis verbis sub
ena capitis sancivit. Th. Erpen. in *Hist.*
sephi. Wilhelm. Bedwell. *præf. Epist.*
ib. Arab. Vel (II.) ut sit *doctarum men*
m interpres, ut loquamur cum cel. Go-
præf. Lex. Arab. Unde est quod scri-
ciar. Gutbirius in præf. ad N. Test.
riacum: *Per totum Orientem eo modo*
irpatur à viris doctis, quo nostri utuntur
tina, & Franc. Raphelengius in præf.
x. Arab. *Arabica Lingua apud Orienta-*
eum obtinet locum, quem apud nos Lati-
, Sic Franc. Meninski in proëm. ad
ies. Ling. Orient.: *Hæc* (sc. Latina lin-
a) *apud nos eodem modo se habet, quo*
abica apud Turcas cæterosque Mahometa-
r. Nec aliter Erpenius *in præf. ad Gram.*
ab. ed. Lugd. 1613. Vel (III.) in nego-
s forensibus, & inter mercatores, qui
m hanc callent, per totum Orientem ne-
tia sua ubivis gerere possunt. Huc per-
et quod scribit Cl. Bedwellus præfat. ad
ist. Joh. Arab.: *Regum & principum*
ivilegia, & diplomata, mercatorum &
bilium instrumenta, & contractus (شهود
uhud *vocant*), *omnium denique literæ fa-*

 mi-

miliares, hac fere sola concipiuntur, scribuntur. Vel (IV.) nativa & vernacula non paucis in locis; ut in Orientalibus Ciliciæ partibus, ultra fluvium Pyramum, in Mesopotamia, Syria, Palæstina, Arabia & Ægypto, ad fretum usque Gibraltar; in toto, inquam, illo tractu qui monti Atlanti, & mari mediterraneo interjacet, & Barbaria nunc vocatur, quasdam Afrorum veterum in mediterraneis reliquias si exceperis. Certe clar. Ravius loc. cit. *totam fere Africam & septem vigesimas Asiæ partes occupare*, scribit, *ubi pure superſit.* Dialectus tamen variat, estque vocalium aliqua mutatio, ut inter tot nationes diversas fieri necesse est. In Hispania servat adhuc in excelsis illis Granatæ montibus, quos *Alpuxarras* vocant, progenies Maurorum suam Arabicam linguam, (unde Hispanis *Araviga* vocatur) quia nunquam extraneæ nationes illis mixtæ sunt.

§. 4.

Cum in mentionem Linguæ veterum Afrorum inciderim, non possum quin obiter notem, valde illos decipi, qui credunt Arabicam linguam, cujus nunc per Afri-

fricam usus, Punicam fuisse. Sic Gul. ostellus *de ling. c.* 12. & in *Gram. Arab.* esnerus in *Mithrid.* Rouha *de Dialect. in rab. Lingua.* Masius in *Gram. Syr.* hindlerus in *Lex. Pentagl.* Fuit enim oenorum lingua, non alia quam Heæa vetus, quæ ab originali paullum deiverat, quod tractu temporis accidere loniis solet, quæ longe a domo plantasunt. Carthaginem autem Tyriorum loniam esse, qui veterum & recentiom non docent? Porro ex historiis nom, nec Poenos ab Arabibus descendis; necdum elapsos M annos, ex quo abicam cum suis victoriis Africæ inere Saraceni; & reliquias Veterum rorum diversam ab Arabica linguam bere Leo Africanus prodit *Africæ* . I.

§. 5.

Jam si causas Linguæ Arabicæ per itum orbis spatium diffusæ rimari venus; primam forte & præcipuam Muhmedismi propagatio constituet, & rtæ tot felicibus bellis victoriæ. Vis autem peregrina lingua discenda est, ocente *Curtio Lib. VI. c.* 10. Altera gis Muhammedicæ reverentia est, quæ

linguam illam omnibus & singulis jugi studio excolendam injungit. Atque hinc patet Linguæ quidem Arabicæ per illa tempora satis fuisse consultum, studia autem miserrime habita; quæ postremo quasi pulsa in Europam concesserunt, ubi mitiora tandem fata experiri ipsis licuit. Eo & nos pedem jam referimus.

II.

DANIEL. HENR. HERING,

V. D. M.

AD AEDEM CATHEDR. HALENSEM

DE VOCE ΠΟΡΝΕΙΑ

IN DECRETO APOSTOLICO

ACT. XV, 20. 29.

DISSERTATIO.

§. I.

Quatuor sunt, quae Apostolorum conventus Hierosolymitanus Christianis ex Gentilibus cavenda edicit, αλισγηματα scilicet των ειδωλων vel ειδωλοθυτα, την πορνειαν, το πνικτον και το αιμα, ut LUCAS refert in *Actis Ap.* XV. 20. & 29. Quid per primum, tertium & ultimum intellectum voluerint, id quidem facili negotio perspicitur; at quae voci πορνεια insit significatio, id curatiori quodam examine indiget, cum habeat, quo attentum lectorem remorari possit, & de eadem valde inter se dissideant

interpretes. Liceat igitur, quæ, examinatis diligenter omnibus, contra aliorum ſententias monenda invenimus, & quam huic voci tribuendam eſſe vim & poteſtatem ex mente Apoſtolorum judicamus, heic loci brevibus exponere.

§. 2.

Sunt, qui proprio & vulgari hujus vocis ſignificatui tenaciter inhærent. Hos ſtatim dimittendos eſſe primo intuitu intelleximus, facileque a nobis impetravimus, ut celeberrimi apud Göttingenſes Philologi IO. DAV. MICHAELIS ſubſcripſerimus ſententiæ, qua rotunde pronunciat, negandum & pernegandum eſſe, πορνειαν hic ſcortationem ſignificare. a) Nulla enim in medium profertur, & proferri quidem poteſt, ratio idonea, ob quam Apoſtoli hujus ſceleris hoc loco meminerint, ubi tantum de lege ceremoniali rebusque mediis reſpondendum erat, quid nempe ex iis a Chriſtianis ex Gentilibus ſit retinendum rejiciendumve. *Si enim de corporali ſcortatione loquatur Synodus, non ſatis decenter illa inter res natura ſua indifferentes, ut eſt abſtinen-*

a) Vid. ejus diſſertatiuncula in calce *Paraphraſeos epiſt. ad Galatas* p. 56. ubi hæc: *Ich leugne, daß* πορνεια *Act. XV. 20. 29. Hurerey bedeute.*

entia a suffocato, sanguine &c. videtur erri, ut bene judicat WILH. MOMMA. b) t scortatio, ajunt, a Gentilibus pro re dia habebatur, adductis Poëtæ c) versiis:

Non est flagitium mihi crede, adolescentulum
Scortari, neque potare.

qui perpenderit, quæ cel. HEINSIUS oppofuit, is nulli dubitamus, quin addum leve sit hoc argumentum repertu. Nolumus, quæ vir doctus docte putat, exscribere: duo tantum iis, quæ eo dicta sunt, addimus. 1) Si de re, quæ Gentiles pro mediis habebant, re voluissent Apostoli, de compotatious etiam & comessationibus aliisque rei ejusdem plane generis aliquid addere uissent. Periculosum enim est, unum talibus tantum nominare, de reliquis nimonere, quo pacto hæc tacite pro vere diis & innoxiis declaratæ potuissent viri. 2) Quæstio erat & certamen de le ceremoniali & institutis Judæorum. l id respondent Apostoli. Quid quæso in se turpes, sed ex opinione Gentili-

b) *Oecon. Patriarch. ac V. & N. T.* Lib. III. c. 8. Tom. II. p. 369.
c) TERENTII, *Adelph.* Act. I. Sc. II. 21. 22.

um mediae, ad hunc rhombum? — Ipsi Apostoli satis indicant, quod ex lege Mosaica desumta sint, quae praecipiant, dum illa ζυγον & βαρος vocant v. 10. 28. quo quidem nomine lex Mosis, d) nunquam vero lex naturalis in sacris litteris venit; nec putandi sunt de obligatione legis naturalis dubitasse Antiocheni, & propterea in diversa abiisse, ut Apostolos hanc ob rem consulendos censuissent. Qui enim has turbas excitabant, erant απο της αιρεσεως των Φαρισαιων πεπιστευκοτες, qui praecepta avita omnibus etiam invitis obtrudebant v. 4. Haec omnia satis, ut putamus, evincunt, de scortatione lege naturali prohibita sermonem hic esse nullum. e)

§. 3.

Nec est, quod quis nobis objiciat vocem επαναγκες v. 28. Non enim necessitas absoluta & naturalis hac voce hic indicatur, alias & abstinentia a suffocato & sanguine esset juris naturalis, quod nemo facile dixerit. Sed innuitur tantum necessitas

d) *Gal.* V. 1. *Matth.* XXIII. 4. *Luc.* XI. 46. vid. & *Zeph.* III. 18. *Jes.* IX. 4.

e) Legisse hic non pigebit Auctoris anonymi *historische Abhandlung von den Ehegesetzen und den verbotenen Ehen* (Butzoviae & Wismariae 1761.) §. 79. 137. ss.

tas ex circumstantiis temporis, locorum & personarum nata. f) *Nempe quatenus pro tempore expediebat, docent & designant Apostoli, quibus rebus in fratrum offensionem possint incurrere, quo ab illis caveant,* ut recte monet CALVINUS. g) Non quæ natura sua illicita sunt, prohibent Christi legati, sed tantum α ϰ συμφερει ϰαὶ ϰκ οἰκοδομει. Non præcipiunt, quæ semper & in omnibus circumstantiis sint observanda, sed cedunt tantum ad tempus, quantum quidem salvo Evangelio ejusque Oeconomia fieri potuit, τοις ἐξ ἐριθειας, ut & infirmos Christo lucri facerent. Hinc bene äit CYRILLUS *Alexandrinus*, Apostolos hanc suam epistolam οικονομικως scripsisse. h) Forte tamen & alia ratio subest, quare vox επαναγκες hic adhibeatur. Potest enim significare, quod ad stabiliendam conjunctionem facit. Ita quos Latini amicos *conjunctissimos* & *necessarios* dicunt, Græci vocant αναγκαιες φιλες. i)

§. 4.

f) Atque ita sæpius veniunt ανανκη & αναγκαιως in N. T., ut & alia necessitatis vocabula. De quo vid. GROTIUS *ad Matth.* XVIII. 7. ubi hæc ex *Aristotele* docte illustrat.

g) *Instit. C. R*, Lib. IV. c. 10. §. 21.

h) *contr. Julianum Imp*, Lib. IX. p. 324. ed. Spanh.

i) *Act.* X. 24. ad quem locum vid. KYPKIUM *Obs. Sacr.* T. II. p. 49. 50.

§. 4.

Atque hac eadem opera, qua demonstravimus, nihil, quod natura sua turpe sit, indigitari, removemus & illos, qui quidem a proprio vocis significatu recedunt, attamen tale quid in auxilium vocant, quod non minus, quam scortatio, naturali turpitudine laborat. Qualia sunt actus professionis meretriciae, incestus, polygamia &c. k)

§. 5.

In alia omnia igitur iverunt viri doctissimi, qui id senserunt, de rebus in se indifferentibus hic agi; inter quos primus nobis nominandus DAN. HEINSIUS, qui πορνικην θυσιαν intelligendam esse vult, vel cibos, qui idolis essent a meretricibus oblati aut mercede emti meretricia. De cibis scilicet agi, inquit, adeoque πορνειαν aut loco non suo inter cibos, aut ut cibum inter eos manifeste recenseri. l.) Quae tamen ratio, si dicere debemus, quod res est, admodum debilis est, vix minimum probabilitatis gradum efficiens. Πορνεια inter cibos: Ergo cibus

k) Cf. de iis, qui has sententias ornarunt WOLFIUS *Cur.* ad Act. XV. 20.

l) *Exercitt, Sacr.* p. 303. Eadem, quae HEINSIUS, sentit, iisdemque argumentis utitur cel. MICHAELIS *diss.* cit.

cibus. Consequentiam non videmus. En servi & servæ *Gen.* XII. 16. XXIV. 35. XXX. 43. medii ponuntur inter bestias. An ergo bestiæ? Verum id quidem est, apud Romanos nonnunquam vix pro hominibus habitos esse servos, ut apud JUVENALEM m) dicitur: *O demens! ita servus homo est?* Mitius tamen & humanius sentiebant Israëlitæ, & inter ipsos Romanos, qui saniorem mentem habebant. n) Quod vero ad sententiam ipsam HEINSII attinet, cum bimembris sit, bifariam & ad illam respondemus. Cibus nimirum idolis a meretricibus oblatus ad idolothyta pertinet, sub iisque jam comprehenditur, ut species sub suo genere; adeoque cum illa jam sint ab Apostolis proscripta, frustra iisdem addidissent τὴν πορνείαν. Quod si autem, quod est alterum membrum, cibus mercede emtus meretricia magis arrideat: dic, qua nota id potuisset a Christianis intelligi, ut sibi ab eo caverent? An putas, mulierculam id convivis suis semper esse indicaturam, quem Veneri inserviendo cibum sibi paraverit, quem minus? Mittimus igitur hanc sententiam, utpote nullo firmo talo nitentem. Nec longe moramur MARESIUM & MARCKIUM, qui cibum meretricium volunt, eum, qui apud scorta

m) *Satyr.* VI. 222.
n) *vid.* SENECA *Epist.* 47.

scorta sumitur & ad scortationem ipsam facile ducit. Dixerunt, quantum sufficit, ad enervandam hanc opinionem DEYLINGIUS atque WOLFIUS.

§. 6.

JO. SELDENUS primus animadvertit, non de cibo, sed de quodam matrimonii genere hic agi; at spatiosum nimis sibi aperit campum. De omnigenis ערוות sive turpitudinibus atque concubitibus ex lege Mosaica illicitis vocem nostram explicat; immo & huc trahendas putat nuptias cum proximis consanguineis, quas Proselytis permittebant Judæorum magistri, ob illam, quam credebant, pristinæ consanguinitatis abolitionem. o) Sed quod ad ultimum, ut ad illud, inverso ordine, primum respondeamus, qua quæso ratione illud hic in censum venire potest? Permittebant tales nuptias Judæorum magistri Proselytis: ergo illis non offendebantur; multo minus abstinentiam ab illis nuptiis urgebant. Quo igitur modo fieri potuit, ut Apostoli in Judæo-

o) Ita censet SELDENUS in *J. N. & G. juxta disc. Hebr:* Lib. VII. c. 12. p. 891. Nec tamen sibi constat, & in lib. *de Ux. Hebr.* idololatriam mavult subtiliorem, in libr. *de anno civ. Jud.* vero incestum. Nec id in eo mirandum. Vide, quæ de illo judicat CLERICUS *art. crit.* p. I. c. 5. §. 5. p. 97.

ırum gratiam tales nuptias prohiberent? re præterea per se ipsas turpes. Quis sibi persuadere potest, Apostolos eas r res natura sua medias & adiaphoras ocasse, & ad tempus prohibuisse, quæ ni tempore sunt prohibendæ. Quod o ad primum, ut ad illud redeamus, spe-, vix credimus, SELDENUM sub omnidis עריות ex lege Mosaica illicitis, comhendere sodomiam, pariaque infanda nina & flagitia, de quibus nemo suspiitur, Apostolos ullo modo cogitasse, videtur nobis respexisse ad nuptias legi-Mosaicis illicitas. Jam vero hæ leges, Lev. XVIII & XX. occurrunt, dupli-sunt generis. Quædam proximos spe-ıt, parentes, liberos; fratres, sorores; um, socerum; socrum, generum: quæn remotiores, quales sunt patris matris-sorores, fratris patruique viduæ. Illæ o, prioris generis, cum præter omnem itationem non sint positivæ, sed juris uralis, aut si mavis, juris moralis hyhetici p), ad illas Apostoli in eo, de agimus, canone respicere non potuet, quippe qui, ut supra vidimus, de rebus

) Vid. omnino & præ aliis Viri doctissimi JO. DAV. MICHAELIS *Abhandl. von den Ehegesetzen Mosis* §. 13-20. cf. etiam totum *cap. V.*

bus sua natura non inhonestis, quae tamen fratribus infirmis offendiculo esse poterant, pronunciabant, quo nuptiae incestae parentum cum liberis &c. referendae non sunt.

§. 7.

Restant igitur leges Mosaicae matrimoniales posterioris ordinis. Atque has solas sub πορνειας voce hic latere sibi persuasit cel. SIG. JAC. BAUMGARTENIUS, hancque sententiam, ut unicum tollendae omni difficultati sufficiens remedium proposuit. q) Placuit, cum eam legeremus, prima sui fronte, calculumque nostrum illico adiecimus, retraximus vero postea, re curatius pensitata. Nimis fidenter enim nobis visus est Vir summus has leges legibus naturalibus eximere & ad solam πολιτειαν populi Judaici referre. Magis dubitanter & circumspectius de hac re pronunciat cel. MICHAELIS. r) Sed quicquid sit; referantur, per nos jam licet, leges hae ad illud forum, quod maxime cuique placuerit: Alia ad manum habemus arma, quibus haec de voce πορνεια opinio potest confici. Qui Antiochiae ex Gentibus Christo nomen dederant, erant vel Romani vel Romanorum more viventes

q) Vid. eius *theol. Bedenken* VI. *Saml.* p. 236. VII. *Saml.* p. 90

r) *von den Ehegesʃ. Mosis* §. 55-58.

tes Græci. At inter illos tum temporis *Jus osculi* adhuc vigebat, quod quousque sese extendebat, eousque matrimonia illegitima reddebat. Extendebat vero se usque ad consobrinos. Dignus, qui hic consulatur doctissimus MICHAELIS. s) Juris osculi origines autem, qui scire cupit, adeat TERTULLIANUM t) & ATHENAEUM. u) Quæ in contrarium possent allegari exempla, principum sunt, qui leges aliis, non sibi datas, plerumque putant. Sed populus antiquo mori inhærebat, nec, quamvis potestate data, eos imitabatur. x) Iis vero, qui ita animati sunt atque instituti, admonitione nulla opus erat, ut evitarent, quod sua sponte jam evitabant. Si quem vero, quæ hactenus disputavimus, nondum movent, eum, quod nunc addemus, certe movere debet, ut nuncium huic interpretationi vocis πορνειας mittat. Erant scilicet Judæi tanta erga Proselytos indulgentia, ut ipsam matrem eis ducendam permitterent, postquam isti relicta Gentilium idololatria ad sacra Judaica sese contulis-

s) *l. c.* §. 30.
t) *Apologet.* c. 6.
u) *Deipnosoph.* Lib. X. p. 217. ed. Basil.
x) vid. SUETONIUS *Claud.* c. 26. & TACITUS *Annal.* Lib. VII. c. 7.

lissent, quod hacce conversione omne pristinum consanguinitatis vinculum solutum censerent. y) Jam vero qui hac imbuti erant opinione, irasci multo minus poterant atque offendi, si cum amita, matertera &c. matrimonium contraherent. Nullum hinc de hoc negotio inter τȣς ἀπὸ τῆς τῶν Φαρισαίων αἱρέσεως πεπιςευκότας & Christianorum Proselytos certamen oriri potuit. De hac re ergo Apostoli per delegatos minime consulebantur; de hac re adeoque non opus erat, ut in responsione sua aliquid decernerent, nisi forte credas, eos more senatorum Romanorum sententiæ suæ aliquid addidisse, de quo non erant rogati. Attamen nec isti quidem πορνείαν addiderunt tantum, sed ceteris etiam immiscuerunt. Et quo tandem pacto hæc Proselytorum matrimonia cum amita, matertera &c. πορνείαν appellare potuerunt in suo decreto, & quid sibi hac voce vellent a Pharisæis Antiochenis intelligi, cum tam turpi nomine vulgo venire non solerent, quippe quæ licita & honesta a Judæis censebantur?

§. 8.

Enarravimus hactenus aliorum sententias, rationesque, ob quas rejiciendæ videan-

y) LIGHTFOOTUS *hor. hebr.* ad Jo. III. 3. Opp. Vol. II. 610. WOLFIUS Cur. ad 1 Cor. V. 1.

deantur. Proferemus jam & nostram. Judicent alii, num felicius conjectati simus. *Videtur nobis nimirum vox πορνεία in canone illo Apostolico significare matrimonium cum hominibus idolorum cultui mancipatis initum.* Neminem invenimus, qui idem hic nobiscum senserit, praeter Theologum Heidelbergensem eximium b. LUDOV. CHRIST. MIEGIUM z), qui tamen sententiam suam paucis tantum verbis edicit. Sed quamvis caussae nostrae patronorum copia desit, non desunt tamen argumenta, ut quidem videntur, non omnino levia. Producemus ea in medium, periculum facturi, num aliis etiam tanti videantur, quanti nobis ipsis.

§. 9.

Atque quidem primo ad scopum omnino attendendum esse putamus, quem sibi fixerunt Apostoli in condendo suo decreto. Christiani ἐκ περιτομῆς non erant omnes ejusdem indolis & ingenii. Quidam acriores legis Mosaicae vindices, ζηλωταὶ τοῦ νόμου, ex Pharisaeorum schola, totam legem V. T. non modo ipsi observare volebant, sed ut

V 2 &

z) in *Meletematibus sacris de officio Pastoris Evangelici* c. 16. p. 491. *Nec dubitamus,* scribit, *quin eiusmodi matrimonium* (cum infidelibus) *si non tantum, saltim primario Act. XV. 20. sub nomine πορνείας* prohibi*tum fuerit.*

& idem a Gentilibus ad Christum conversis fieret, omni nisu contendebant. Alii mitioris animi propria observatione legis ceremonialis contenti, gentilibus tamen idem jugum imponendum esse, non omnino urgebant. Utrique tamen cum Christianis ἐξ ἀκροβυστίας conversari, jus hospitii quoddam alere, aut amicitiæ arctiori vinculo se conjungere, atque ita in unum corpus & societatem coalere, nullo modo potuerunt, nisi hi moribus eorum aliquantulum sese accommodarent. a) Quod ut fieret, jubent Apostoli, ut abstinerent ab idolothytis, sanguine & suffocato, a quibus rebus gens Hebræa quam maxime abhorrebat. Putamus tamen, nec forte fallimur, his tribus verbis plura innui, quam quidem vulgo creditur. Cibos forsitan & alios, Judæis exosos, sub nominatis tribus principalibus comprehendunt Patres Hierosolymitani, voluntque ac jubent, ut Christiani ex Gentilibus,

a) Ἀθέμιτον ἐστιν ἀνδρὶ Ἰουδαίῳ κολλᾶσθαι ἢ προσέρχεσθαι ἀλλοφύλῳ ait *Petrus* ad *Cornelium*, qui tamen Proselytus portæ erat *Act.* X, 28. Et hinc colligimus, nec cum hujus quidem generis hominibus commercium magnum fuisse Judæis cf. GROTIUS *ad h. l.* Quæ vero rei ratio? idololatria non erat, cui nuntium miserant hi εὐσεβεῖς καὶ φοβούμενοι τὸν Θεόν. Fuit vero morum & ciborum diversitas. cf. GROTIUS *de I. B. & P.* Lib. II. c. 15.

§. 9.

libus, qui Judæis mixti viverent, horum gratia & ut inter utramque nationem societatis vinculum necti posset, ex amore fraterno iis abstinerent. Insitatum enim hoc non est, sed sæpius accidit, b) ut quibusdam alicujus generis nominatis, reliqua tacite subindicentur. Alterutrum utique fieri necesse erat, vel ut Judæi cibis, a quibus maxime abhorrebant, assuescerent, vel ut Gentiles a quibusdam cibis, quibus assueti erant, abstinerent. Quorum prius cum longe sit difficilius, ut nemo, qui naturam humanam perspectam habet, negabit, posterius sapienter jusserunt Apostoli. Difficultatem illam ex parte Judæorum *Jacobus* exquisitis ad hanc rem verbis exprimit *v.* 21. *Moses*, inquit, i. e. lex Mosaica 1) ab antiquissimis temporibus 2) per singulas urbes 3) in omnibus synagogis 4) singulis sabbatis 5) legitur non tantum, sed & 6) prædicatur vel inculcatur. Quæ verba studio ita conjuncta id ostendunt, difficile vehementer esse negotium illud, in-

b) Plurima hujus rei ex sacris possent adferri exempla, sed duo tantum allegabimus. *Moses* nominato uno animali puro vel impuro, reliqua omnia vult intelligi *Ex.* XXI. 33. XXII. 1. 4. XXIII. 4. 5. 12. XXXIV. 20. Ipse *Christus* apud *Luc.* XVIII. 20. quinque nominat præcepta, & tamen totam legem naturalem vult indicare.

rum & omnis extranei. h) Narrat JOSEPHUS i) de quodam ſibi cognomine, quod egregia ſaltatriculæ cujusdam gentilis forma captus, clam cum illa cupierit concumbere & matrimonio eam ſibi jungere, επει και νομῳ κεκωλυται τοις Ἰουδαιοις αλλοφυλῳ πλησιαζειν, quod vero frater ejus maluiſſet, propriæ filiæ injuriam fieri η περιιδειν εκεινον εν αισχυνῃ γενομενον. Atque hæc averſatio in ipſa origine gentis jam magna fuit. Jam *Jacobus* ex relatione JOSEPHI k) ου νομιμον ηγουμενος αλλοφυλῳ συνοικιζειν την θυγατερα. Jam matrimonia cum Hethitarum filiabus morte ipſa intolerabiliora judicavit *Rebecca* Gen. XXVII. 46. Ipſe pater gentis *Abrahamus* ea faſtidiebat Gen. XXIV. 2. 3. Tam antiquum erat & inveteratum in hac gente nuptiarum cum extraneis idololatris odium.

§. 11.

Magiſtri hinc Judæorum nuptias tales vehementer damnarunt, & deſponſationem cum Cuthæa vel muliere Gentili irritam voluerunt; l) immo filios ex gentili femina ſuſceptos ab Iſraëlita, pro filiis non eſſe

h) vid. *Adiectiones ad libr. Estheræ* c. 14. 15. vel c. 3. 11.

i) *Antiq. Jud.* Lib. XII. c. 4. §. 6.

k) *ibid.* Lib. I. c. 21. §. 1.

l) SELDENUS *de Ux. hebr.* Lib. II. c. 4. p. 105.

esse habendos. m) Nec laxiori jure gaudebant Proselyti, quippe quos non minus ac originarios Judæos a Gentilium seu exterorum conjugiis arcendos esse, unanimes statuerunt. n) His accedit, quod apud Judæos pariter ac apud nonnullas alias gentes, partus sequebatur ventrem. Proles erat ejusdem cum matre conditionis, & patris ratio hac in re habebatur nulla. o) Si mater esset serva, proles servilis erat conditionis; si pagana, pro paganis habebantur liberi. Pone jam Christianum feminam gentilem duxisse, liberi ejus ad paganos pertinere credebantur a Judæis Christianis, qui de omnibus secundum opinionem, qua in Judaismo fuerant imbuti, etiam post mutata sacra judicare pergebant, hinc eos, qua tales, nec pro natis membris Ecclesiæ habebant, a commercio eorum liberos suos retrahebant, & cum adolescerent, matrimonia cum iis, tanquam paganis, abhorrebant. Quæ cum ita sint, quis non videt conjugia cum idololatris magno tum quidem impedimento fuisse, quo minus animi fratrum Christianorum ita conjungerentur, ut inter

m) *Id. de J. N. & G. juxta disc. Ebr.* Lib. V. c. 12. p. 640. ss.

n) *Id. ibid.* Lib. V. c. 18. p. 664.

o) *Id. ibid.* Lib. V. c. 12. p. 642; cf. *Esr.* X. 3.

ejusdem religionis Confessores decet? Unde quia res publica Christiana non potuit non ingens detrimentem capere, placuit Spiritui S. & Apostolis, tales nuptias tum quidem dissuadere, aut si mavis prohibere.

§. 12.

Nec tamen negabimus, & alias eodem tempore rationes Apostolorum animos subiisse, quibus ad id impellerentur; inter quas non ultimum forte fuit periculum ingens, cui maritus cum uxore gentili arcto matrimonii vinculo junctus, si non se ipsum, liberos saltim suos, exponit. p) Ex utraque vero ratione factum videtur, ut & alibi nuptias cum infidelibus prohiberent Apostoli. PAULLUS I *Cor.* VII, 39. permittit feminæ, mortuo priori marito, denuo nubere, hac tamen adjecta conditione: μονον ἐν κυριω; q) quod Patres Ecclesiæ & ex recentioribus non pauci, explicarunt de conjugio cum Christiano marito

p) Graphice hoc periculum depingit PHILO *de special. LL.* Opp. p. 781. ed. Francof. Nec temere eum pronuntiasse, paginæ sacræ fidem faciunt, vid. *Gen.* VI. 2. XXVI. 34. 35. *Jud*, III. 6. I *Reg.* XI. 4. 5. *Ps.* CVI. 35-39.

q) Locutio hæc hic & alibi elliptica est, pro ὡς ανηκεν ἐν Κυριῳ. ut plene legitur *Col.* III. 18.

rito contrahendo. Ita AUGUSTINUS, r) quanquam nonnihil dubius: *In Domino; duobus modis potest accipi, aut Christiano nubens aut Christiana permanens.* Fidentior TERTULLIANUS: s) *Nuptura, in Domino debet nubere, h. e. non Ethnico, sed fratri, quia vetus lex adimit conjugium allophylorum.* Repetit, quam dederat legem, PAULLUS 2 *Cor.* VI. 14. Μη γινεσθε ἑτεροζυγουντες απιστοις &c. Idem etiam, cum indicare vult, sibi licere, pariter ac ceteris Apostolis, uxorem ducere & secum habere, non simpliciter dicit, μη ουκ εχομεν εξουσιαν γυναικα περιαγειν, sed non sine consilio ait αδελφην γυναικα i. e. uxorem Christianam 1 *Cor.* IX. 5.

§. 13.

Accedimus nunc ad alterum rei caput, quod est, ut ostendamus, nuptias cum Gentilibus turpi πορνειας nomine a Judæis fuisse insignitas. Quod nisi evicerimus, nihil probasse jure censebimur. Quam ob rem sequentia notamus. Ut Gentiles in genere omnes sub generali *Peccatorum* nomine Judæis veniebant, t) ita

r) *de adulter. conjug.* Lib. I, c. 25. Opp. T. VI, p. 835. ed. Bas.
s) *de monogamia* c. 7.
t) Vid. *Matth.* XXVI. 45., ubi Christus dicit, quod

ita & femellæ eorum, a peccato in sequiori sexu exstantiore, *meretrices* vel αμαρτ. ab iisdem dictæ sunt. Hoc extra omnem dubitationis aleam est positum. Adfirmant id uno ore & Judæorum magistri & ex Christianis viri litterarum hebræarum peritissimi, MAIMONIDES, SELDENUS, GROTIUS, u) BRAUNIUS; v) DANZIUS x) pluresque alii. Evincunt idem plurima S. S. loca, quorum tantum quædam adducemus. *Jephtha*, qui *Jud.* XI. 1. scorti filius vocatur בן־אשה זונה statim *v.* 2. dicitur filius peregrinæ בן־אשה אחרת. JOSPHUS

quod sit tradendus in manus αμαρτωλων, at apud *Luc.* XVIII 32. eorum loco dicitur τοις εθνεσι. Cf. & *Gal.* II. 15. In Evangeliis sæpe junguntur τελωναι και αμαρτωλοι, & iterum οι εθνικοι και τελωναι Adde peccatores Amalekitas 1 *Sam.* XV. 18. atque simul observa, αμαρτανειν vel *peccare* apud Græcos & Latinos & in ipso S. codice sæpe idem significare, ac *scortari*, Luculenter id docet cel, HEUMANNUS *nov. Syll. Dissert.* P. I. p. 181. ff. &, quos ibidem citat, PRICAEUS ad *Luc.* VII. 37. & ELSNERUS *Obs. S.* ad *Jo.* VIII. 11. quibus adjicimus WOLFIUM *Cur.* ad *Luc.* VII. 34. 37. & *Jo.* VIII. 11.

u) ad *Lev.* XXI. 7.

v) *Sel. Sacris* Lib. III c. 1. p. 305.

x) *diss. de cura Hebr. in conquirendis Proselytis.* c. 4., quæ inserta est MEUSCHENII *N. T.*

SEPHUS eum vocat ξενον περι την μητερα. y) In *Proverbiorum libro* nihil est frequentius, quam ut זונה, נכריה, זרה inter se misceantur atque unum pro altero ponatur. z) Sacerdoti hebræo interdicitur *Lev.* XXI. 7. 14. connubium cum אשה זנה וחללה, *scorto & vitiata*. Discrimen quærunt inter utramque interpretes. Ji nobis recte vidisse videntur, qui זונה de peregrina vel extranea intelligunt: hæc enim explicatio ipso textu nititur, nam opponitur illi זונה וחללה v. 14. בתולה מעמיו *virga e populis suis*. *Hoseas* Propheta jubetur a Deo sumere אשה זנונים. Difficile opus adgredietur, quicunque hic vel de scortatione vera ac propria, Prophetæ a Deo jussa, cogitabit, vel omnia aut prophetica tantum prædicatione, aut somniante & stertente viro divino, non re vera, accidisse & gesta esse, autumabit; vel quæ est omnium improbabilissima conjectura, cum LUTHERO, TARNOVIO a) aliisque sibi persuaserit,

T. *ex Talmude illustr.* p. 673. *Observandum*, scribit, *vocem* זונה *adeo extendere Judaeorum interpretes, ut non magis scortum, quam virginem non-Israëlitidem sub ea velint intelligi.*

y) *Antiq. Jud.* Lib. V. c. 7. §. 8.

z) vid *Prov.* II. 16. V. 3. 20. VI. 24. 26. VII. 5. XXII. 14. XXIII. 33.

a) *Exercitt. bibl. p.* 213. II. ed. II.

rit, Prophetam honestam virginem duxisse, eique tantum nomen scorti imposuisse: difficile, inquam, opus adgredietur, qui hanc suam opinionem, sive cum sanctitate Dei ejusque præceptorum, sive cum fide S. S. historica conciliare operam dabit. Sed si hic intelligas mulierem extraneam & gentilem, omnia erunt plana; modo quoad *Hos.* III. 2. 3. observes, XV. Siclos, non scortationis aliquam mercedem esse, sed novam & alteram dotem, qua feminam sibi denuo desponsavit Propheta, & loci *Deut.* XXI. 13. memineris, ubi mulier peregrina per aliquot dies ante celebrandas nuptias domi considere jubetur. Atque tum & perspicua erit analogia typi & antitypi. Deus enim populum Israëliticum ex idololatricis nationibus extraxit, suumque esse jussit populum; hoc ut effingeret Propheta, mulierem extraneam assumsit. Deus se ut maritum, ecclesiam Judaicam ut desponsatam sibi rite mulierem, prædicat; hinc & Propheta, ut Deo similis fieret, justum cum muliere illa matrimonium iniit: nec adeo de scortatione quadam hic erit cogitandum, quo pacto enim tum *Hoseas* Dei personam, mulier vero personam ecl. Jud. potuisset agere? Judæi postea a Deo aversi, ad idololatriam antiquam redierunt; ita ut infidelis mulier, rupto matrimonii vinculo, ad

ad populares suos rediit. Deus iterum sæpiusque Israëlem ex superstitioso Deorum cultu retraxit per vates suos, & ad veram religionem, ad antiquum quasi matrimonii fœdus, reduxit; pari modo & *Hoseas* mulierem infidelem denuo sibi desponsavit. Deus tandem bona ea, quibus sibi Israëlem quasi in uxorem redemit, reddidit, possessionem terræ Cananiticæ, omnemque vini ac frugum copiam, ut nova quasi dote data, pristinum connubium renovaret c. II. 14. 15. 19. ff.; ita & Propheta nova dote, XV. scilis & sesqui chomero hordei, ad renovandum matrimonium mulierem compulit. Atque hinc clarum esse ducimus, non de scorto proprie sic dicto, sed femina peregrina in matrimonium ducenda, Deum ad Prophetam esse locutum. Nolumus plura coacervare exempla. b) Allata sufficiunt, ad probandum, feminam extraneam vel

b) JO. FRID. FRISCH in *commentatione de muliere peregrina, apud Ebraeos minus honeste habita* (Lips. 1744) p. 7-19. allatis rationibus ostendit, etiam *Gen.* XXXVIII. 15. 1 *Reg.* XXII. 38 *Jes.* XXIII. 16. peregrinam mulierem voce זונה indigitari. Idem vir doctus & p. 19-23. in radicem זנה inquirit & probare allaborat, eam sensu generalissimo significare *recedere, digredi*, specialiori *exire, abire, vagari, extravagari*, specialissimo *scortari*.

vel gentilem & scortum apud Judæos fuisse synonyma, si & ea, quæ de אשת זנונים apud *Hoseam* diximus, non placerent.

§. 14.

Quæ cum ita sint; cum femina peregrina & idololatrica turpi nomine *scorti* apud Judæos notaretur: an aliter fieri potuit, quam ut & nuptiæ cum eadem pari infamia laborarent & *scortatio*, πορνεια, dicerentur? Unum ex altero sequitur. Πορνος hinc etiam vocatur *Esavus Hebr.* XII. 16., non quod proprio sensu fuerit scortator: id enim de eo legitur nusquam; sed quod contra voluntatem parentum alienigenas duxerit, ut rationem ante nos jam dixit b. MEIGIUS; c) & ממזרים dicuntur ex hujus generis conjugio nati, quod nomen cum bis tantum in V. T. occurrat *Deut.* XXIII. 2. & *Zach.* IX. 6., a τοις LXX. hic per αλλογενεις, ibi vero per εκ πορνης redditur. d) Atque huc pertinere putamus etiam, quæ *Apoc.* II. 14. & 20. de doctrina *Bileami*, *Nicolaitarum* & *Jezabelis* dicuntur, qua instituerint φαγειν ειδωλοθυτα και πορνευσαι. Sed cum hoc peculiari illustratione indigeat; ne nimium excrescat dissertatio præsens, nunc qui-

c) loco supra ad §. VIII. citato.
d) ממזר in loco Zachariano & a JUNIO ac TREMELLIO per *infamem extraneum explicatur.*

quidem ab illustrando hoc loco Apocalyptico abstinemus.

§. 15.

Exposuimus igitur rationes, quibus explicationem nostram vocis πορνειας in decreto Apostolico fulciendam esse, arbitrati sumus. Jam conjecturam aliquam non improbabilem adjiciemus, quare Apostoli forsitan matrimonia cum Gentilibus heic loci πορνειαν maluerint nominare, quam aperto & rotundo ore proprio suo nomine insignire. Mirabuntur enim fortasse quidam, Apostolos, quotiescunque de hac re aliquid praecipiant, tectis vocabulis & phrasibus uti, ut απεχεσθαι απο της πορνειας, γαμειν Κυριῳ, μη ἑτεροζυγειν απιςοις. Immo fuerunt, qui plane negarunt, de vitandis matrimoniis cum infidelibus in N. T. aliquid esse praeceptum, quod id non propriis verbis indicatum invenerint, inter quos & ipse LUTHERUS, e) suum procul dubio secutus AUGUSTINUM, qui de hac re in N. T. nihil exstare adfirmat; f) attamen & sibi g) rectius dicit, non inveniri testimonium in N. T., in quo *sine ambiguitate* ejus-

e) *de Capt. Babyl.* cap. *de Matrimonio* §. 159. Opp. T. XIX. col. 123. ed Walch. Halens.

f) *de fide & operibus* c. 19.

g) *ad Pollentium de adult. conjug.* Lib. I. c. 25.

ejusmodi conjugia prohibeantur. Atque ita etiam ſeſe res habet. Impropriis verbis utuntur & tectis ſanctiſſimi viri, atque id forſitan fuit prudentiæ Apoſtolicæ. Satis clara erant tum temporis eorum verba fidelibus, ſatis obſcura vero infidelibus. Quo pacto impediebatur, ne hi contra illos magis irritarentur, atque quos jam *odii generis humani* & μισανθρωπιας ſuſpectos habebant, majoribus criminationibus proſequendi anſam arriperent. Ex eadem ratione, ni fallimur, in Apocalypſi Roma jam nomine Aegypti, jam Sodomæ & Babylonis traducitur *Apoc.* XI. 8. XVII. 5., ne Romani, tum quidem Chriſtianorum Domini, fidelibus Chriſti iraſcerentur, cum ſuæ Urbi, quam *Aeternam* nominabant & *Immortalem*, tot mala & ultimum exitium in ipſorum libris ſacris prædicta intelligerent. Pari modo & PAULLUS 2 *Tim.* IV. 17. de *Nerone* tecte ſub leonis nomine loqui creditur, ut quondam *Agrippæ* libertus de *Tiberio.* h) In quo quidem illi prudentiam optimi Servatoris imitati, qui, ne Judæi, infenſiſſimi Ejus hoſtes, haberent, quo eum, ut res novas molientem & regni cupidum, ad Procuratorem Romanum deferrent, admodum circumſpecte de ſe ipſo loquebatur, & Se Meſſiam atque Regem Iſraëlis eſſe, tecte

h) apud JOSEPHUM *antiq. Jud.* Lib. XVIII. c. 8.

tecte plerumque sub parabolarum & synonymorum involucris pronunciabat, ut ii, qui pio ac sincero ad eum venirent animo, satis clare mentem ejus perciperent, at delatores subobscuram, aut prorsus nullam, haberent caussam, ob quam Eum coram judice Romano in jus vocarent. i)

§. 16.

At prævidemus duo, quæ nostræ sententiæ forte objicientur. *Primo*: locus 1 *Cor.* VII. 12. 13. 14., ubi PAULLUS expressis & claris verbis vetuit, ne frater Christianus dimittat uxorem non-Christianam, nec soror Christiana derelinquat maritum infidelem, *η συνευδοκει οικειν μετ' αυτης μη αφιετω αυτον*. At quisque, adhibita animi attentione, facile perspiciet, Apostolo hic rem esse cum iis, qui matrimonium jam contraxerant ante, quam unus eorum ad sacra Christiana sese convertisset. Tales nuptias justas vult & sanctas, liberosque hinc natos pro *αγιοις* i. e legitimis pronunciat, k) nec Christianam Religionem

i) vid. de hac Servatoris prudentia egregie differentem cel. LOCKIUM in libr. *de rationabilitate Christianismi*, gallice a cel. COSTE edito, capp. 8. 9. & 10.

k) Digna est, quæ legatur hic ANDR. GE. WAEHNERI diatribe *de sanctificatis per conjuges conjugibus*. Prodiit Gottingæ. 1741.

pro caussa divortii habendam esse censet, idque ex gravissimis rationibus, quæ ex natura rei petuntur & ad conservandam Religionis famam & exsistimationem inter Gentiles spectabant. Unde & PETRUS *Ep.* I. c. 3, 1. 2. jubet, ut uxores maritis, quamvis infidelibus, subjectæ maneant, eosque vitæ suæ potius exemplo ad arripiendam veram Religionem commoveant, quam divortio facto illos deserant. At in eo, qui præ manibus est, loco agitur de Christianis, nondum ullo nuptiali vinculo alicui junctis, qui uxores ducturi erant, nondum duxerant, aut quæ nupturæ erant, nondum nupserant. His præcipit Apostolorum conventus, ut potius ex Christianis sibi eligant vitæ sociam aut socium, quam ex Gentilibus, ut ἱερους γαμους contrahant, habeantque viri γυναικα γαμετην κατα νομους ἱερους συνελθουσαν ανδρι, l) mulieresque maritum ejusdem conditionis. Hæc duo non bene distinxit vir memoriæ nunquam intermoriturae b. PHIL. MELANCHTHON. Movet enim quæstionem: m) An liceat Christiano ducere Ethnicam aut alioquin dissentientem de Religione? atque respondet ex loco 1 *Cor.* VII. Non

l) Verbis utimur DIONYSII *Halicarnass.* ex ejus *Antiq. Rom.* Lib. II. p. 95. ed. Sylb.

m) *in Locis theol.* tit. *de conjugio.* Vid. ejus *Corpus doctr. Chr.* p. 739. ed. Argent. 1580.

Non bene distinxit 1) inter ducere uxorem & in matrimonio jam contracto permanere, 2) inter tempora Apostolorum & nostra, 3) & quid etiam nostris temporibus sit libertatis & quid prudentiæ Christianæ.

§. 17.

Altera objectio ex ipsa vocis πορνείας ambiguitate posset peti. Cum enim scortationis vocabulum tam late pateat & apud Hebræos, & Græcos n) & ipsos Apostolos, ut omnia vitiorum genera fere comprehendat, vid. 1. *Cor.* V. 9. 10.: rogabit forsan aliquis, unde Antiocheni intelligere potuerint, hunc nec alium esse hic vocis illius significatum? At hoc statim observari velimus, hanc rem, si quid ei difficultatis inest, nos non solos tangere, sed quoscunque interpretes, qui vocem πορνείαν non in amplissimo suo ambitu accipiunt, adeoque omnes, quoniam nemo tam audax repertus est, ut omnia omnis generis vitia intelligi voluerit; omnes illos saltem, qui vocem πορνείαν non proprio suo sensu accipiunt, quorum, ut vidimus, sunt plurimi.

 mi.

n) vid. de hac re fusius differentem SELDENUM *Ux hebr.* Lib. III. c. 23. p. 356. ss. & adde locum ex POLLUCE opportune adductum a WOLFIO *Cur.* ad *Matth* V. 32.

mi. Respondebimus igitur ex hypothesi nostra: videant ceteri, num ex sua possint æque feliciter. Atque quidem *primo*, ostendimus supra, hunc, quem voci πορνεια tribuimus, significatum, inter Judæos notissimum fuisse atque frequentem; *secundo*, cum Antiocheni per *Paullum* & *Barnabam* quæstiones proposuerunt Apostolorum, & Presbyterorum, quod Hierosolymis erat, collegio, de ritibus legis Mosaicæ, quatenus a Christianis sint observandi, id facile sensisse credimus Antiochenos Patres, quos consuluerant, non de legibus naturalibus, sed Mosaicis, iis respondere: sensus enim responsionis pendet ab indole propositæ quæstionis; *tertio*, cum de Pharisaeorum secta essent, qui in Ecclesia Antiochena turbas illas moverant, quibus componendis canon Apostolicus inservire debuit, isque in illorum Pharisæorum gratiam esset datus, facillimo negotio, nisi omnino stupidos & omni ingenio destitutos tibi fingas Antiochenos, illi id intelligere debuerunt, tale quid iis defendi, quod Pharisæis & Judæis, iis consentientibus, sit offendiculo. Jam collige hæc. Prohibent Apostoli, quod trito sermone πορνεια dicitur, quodque non est legibus naturalibus, sed Mosaicis tantum, turpe, atque quod Pharisæis in Proselytis est offendiculo; quid, quæso id

esse

esse potest, quam matrimonium cum Gentilibus, in quod solum hæc omnia cadunt? *Quarto* tandem, si etiam ponas, Antiochenis nihilominus aquam hæsisse, & de vero sensu vocis eos dubitasse, habebant secum ipsum *Paullum* & *Barnabam*, qui scrupulum omnem mentibus eximere, de vero eos sensu certos atque securos reddere, atque cur hanc quodammodo ambiguam vocem adhibuissent Apostoli, rationem iis dicere poterant; atque videmus etiam, Apostolos ipsos Antiochenam Ecclesiam ad suos delegatos, & qui eos redeuntes comitati erant, *Judam* & *Silam*, in epistola sua remittere, o) ex quorum ore petere possent, quæ ad recte intelligendum canonem scire cuperent.

§. 18.

Antequam dissertationi colophonem imponamus, tribus saltim verbis in eorum gratiam, qui mirabuntur, Judæis tam exosa fuisse cum Gentilibus matrimonia, ut turpissimo πορνειας vocabulo eadem notaverint, indicare juvat; eandem rem & aliquo modo apud Græcos atque Romanos obtinuisse. Quantum ad Græcos; vel ex solo TERENTIO, qui fabulas suas ad græcos mores composuit, inhonestum quam

 ma-

o) *Act.* XV. 27. coll. *v.* 32.

maxime fuisse apud eos habitum matrimonium cum peregrina. Nam ita *Simo* in *Andria*, p) ut nomen habet fabula:

> Venit Chremes postridie ad me, clamitans
> *Indignum facinus*, comperisse Pamphilum
> Pro uxore habere *hanc peregrinam*.

atque paullo post idem filio suo iratus: q)

> Adeon' impotenti esse animo, ut *praeter civium*
> *Morem atque legem* & sui voluntatem patris
> Tamen hanc habere cupiat *cum summo probro*.

Immo non tantum cum summo probro conjunctae erant apud Athenienses hae nuptiae, sed & gravissima poena eas sequebatur. *Si quis peregrinus*, ita sanxerunt, r) *civem ducat, quocunque modo aut arte, accusato eum, cuicunque Atheniensium libuerit aut*

p) Act. I. Sc. I. 119. f. vid. & Act. III. Sc. I. 11.

q) Act. V. Sc. III. 8. 9. 10.

r) vid. SAM. PETITI *Leges Atticas* p. 439. ed. Paris.

aut licuerit apud Thesmothetas: si convictus fuerit, ipse venditor & bona ejus, eorumque triens accusatori cedito. Sirem{ps} lex dicta esto peregrinæ, quæ civi nupserit: & si quis posthac rem habeat cum ea, quæ peregrinitatis damnata est, mille drachmis mulctator. Porro illi ex liberis pro civibus Atheniensibus tantum habebantur, qui utroque parente, cive Atheniensi, erant nati; qui vero matrem habebant non-civem spurii & nothi esse exsistimabantur. Νοθον ειναι τον μη ἐξ ἀςης γεγονοτα. s) Jam vero si tales liberi pro nothis vel spuriis ab iis sunt habiti, necesse est, ut mater eorum pro scorto sit reputata; atque id etiam factum esse, DONATUS t) testatur. *Mulieres peregrinæ*, scribit, *inhonestæ ac meretrices habebantur.* Hæc admodum gemina iis sunt, quæ supra de Judæis observavimus. Quod vero jam ad Romanos attinet, apud eos non minus ad justas nuptias requirebatur, ut uterque contrahentium liber esset & civis Romanus. Alias non *connubium* vocabant, sed tantum con-

s) vid. LL. Atticas apud PETITUM Lib. II. tit. IV. leg. 1 & 2.

t) ad TERENTII *Andriam* Act. III, Sc. I. 11.

contubernium. u) Hinc tantum invidiæ *Antonio* nuptiæ cum *Cleopatra* conflaverunt. Non erant enim cum peregrino & peregrina, & qui ante legem Juliam peregrinis accensebantur, Latinis justæ nuptiæ, nisi a populo lege singulari, aut postea ab Imperatoribus, singulari privilegio esset concessum, donec tandem *Antoninus Caracalla* promiscua inter gentes connubia permisit. Ill. IO. GOTTL. HEINECCIVS, qui hæc observat, x) luculentum etiam locum affert y) ex SENECA: z) *Permisi tibi filiam in matrimonium, postea peregrinus apparuisti, non est mihi cum extraneo connubium.* "Si quis vero, ita porro habet HEINECCIVS, beneficio illo non impetrato, peregrinam duxisset, nati ex ejusmodi nuptiis liberi tanquam totidem *hybridæ* ac *novum genus hominum* habebantur, neque multo melio-

u) Plane ut & apud Athenienses inter servos nullæ putabantur esse nuptiæ, sed tantum συνουσίαι.

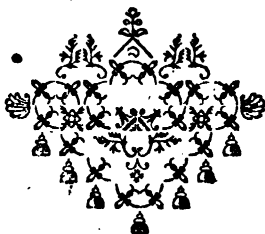
x) *Antiq. Rom. Jurisprudentiam illustrant.* Lib. I. tit. X, §. 16. & *in append. Lib. I.* §. 80. & 134.

y) *l. c. in append. Lib. I.* §. 34.

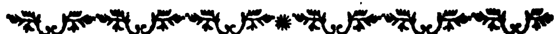
z) *de beneficiis* Lib. IV. c. 35.

lioris, quam servi erant conditionis, ceu patet exemplo militum Romanorum, qui Hispanas mulieres duxerant, apud LIVIUM Lib. XLIII. c. 3." Atque adeo elucet, Judæos non solos peregrinorum odio laborasse, nec, dum conjugia cum iis tam vehementer abhorruerunt, iisque *tam fœdam notam* inusserunt, aliquid habuisse, quod non cum moribus & institutis aliarum gentium conveniat.

*) Lectu digna omnino & jucunda est elegantissima hæc pl. Rev. & Doctissimi HERINGII Dissertatio. Pollicem Ipsi, arbitror, cum gratiarum actione prement, quotquot animo adtento præjudiciisque vacuo argumenta ejus pro sententia ponderabunt, & profitebuntur, nihil jam in decreto Apostolico, quoad nuptias vetitas, esse obscuri. Ut porro ejusmodi lucubrationibus Bibliothecam nostram locupletet & exornet, rogamus impense. N. B.

III.

III.

ELIAE PALAIRET,

AUCTORES

SACRI CLASSICI

MARCUS.

Cap. VII. *v.* 4. 'Απο αγορας.) sc. ελθοντες, vel επανιοντες, *redeuntes.* Eadem ellipsis obtinet apud *Aeschyl.* Agamemn. *v.* 610.

- - - - Τί γαρ
Γυναικὶ τουτου φέγγος ηδιον, δρακειν
'Απο ςρατείας ανδρα; - - -

- - - - *Quod enim*
Uxori lumen hocce jucundius, conspicere
Ab exercitu virum? - - -

pro 'Απο ςρατειας ελθοντα, vel επανιοντα: *Ab exercitu reversum.* Plene *Herodian.* l. 1. p. 58. 'Ελθόντι δὲ αυτῳ απο του λουτρου - - δίδωσιν. *Reverso autem ipsi a balneis - - obtulit.* Et Dion. *Cass.* l. 47. p. 338. qui de Vestalibus loquens, ait. Τίς αυτων απο δει-

πνου

πνου ἐπανιοῦσα - - ὑβρίσθη. *Quædam earum a cœna revertens - - vim paſſa fuit.*

Vſ. 8 Ἄλλα παρόμοια τοιαῦτα.) *Dorotheus* apud *Stobæum* ſerm. 148. p. 511. de Perilli aerea vacca loquens, ait: Μυκηθμὸν δ' ἡ δάμαλις ἀνεδίδου τῷ φυσικῷ παρόμοιον. *Mugitum vero vacca edidit naturali conſimilem.*

Vſ. 22. Ὑπερηφανία.) Vox ſemel tantum lecta in N. T. *Ariſtides* orat. t. 1. p. 214. Τοσαύτη ἦν ὑπερηφανία τῆς παρασκευῆς. *Tanta fuit ſuperbia apparatus.* Item *Palladas* in Antholog. Gr. l. 1. c. 12. epigr. 7. p. 26.

Βέλτερον ἐστὶ τύχης - - ἀνέχεσθαι,
Ἢ τῶν πλουτούντων τῆς ὑπερηφανίης.
Melius eſt fortunam - - perferre,
Quam divitium ſuperbiam.

Vſ. 24. Εἰς τὰ μεθόρια.) Hæc quoque vox eſt ἅπαξ λεγομένη. *Herodian.* l. 4. p. 233. Φοινίκης τε καὶ Συρίας ἐν μεθορίοις. *In Phœniciæ Syriæque confiniis.* Adde *Dion. Caſſ.* l. 47. p. 347. Πρὸς τὰ μεθόρια μάχῃ ἐκράτησε. *In confiniis proelio vicit.*

Vſ. 29. Ἐξελήλυθε τὸ δαιμόνιον ἐκ τῆς θυγατρός.) *Thraſyllus* apud *Stob.* ſerm. 242. p. 793. virtutem cujusdem Niliaci lapidis deſcribens, inter alia addit; Ποιεῖ δ' ἀρεστὰ πρὸς τοὺς δαιμονιζομένους. ἅμα γὰρ αὐτὸν προστεθῆναι

θηναι ταις ῥισὶν, ἐξέρχεται το δαιμόνιον. *Optime facit ad dæmone vexatos: quàm primum enim naribus appositus est, egreditur dæmonium.*

Vs. 31. Ἀνα μέσον των ὁρίων.) *Diodoro Siculo* l. 1. p. 33. dicuntur quidam το (ἐθνος) των Ἰουδαίων ανα μεσον Ἀραβιας ϗ Συριας - - οικίσαι: *Gentem Judæorum in medio Arabiæ & Syriæ - - condidisse.* Id. ibid. p. 35. Ἐςι ανα μέσον της τε κοιλης Συριας ϗ της Αιγυπτου λίμνη. *In medio cavæ Syriæ & Aegypti est lacus.*

Vs. 32. Φέρουσιν αυτῳ κωφόν.) Pro Προσφέρουσι, ut recte *Beza* monuit. *Herodian.* l. 6. p. 277. Κοιλα σκευη φερειν. *Cava vasa afferre.* Item *Homer.* odyss. 8. *v.* 622. Φέρον δ' ἐυηνορα οινον. *Afferebant forte vinum.* Sic *Ferre* pro *Afferre*, dixit *Plaut.* Epid. 2. 2. 4. *Quis istbæc quam osculum mibi ferre jubes?*

Vs. 35. Διηνοίχθησαν αι ακοαι, ϗ ἐλυθη ὁ δεσμὸς της γλωσσης αυτου.) Αι ακοαι, *Auditus* pro *Auribus.* Sic *Onosander* Strateg. c. 1. p. 6. Ἀκοαις ἐνηχουσα σαλπιγξ. *Aures personans tuba.* Et *Maxim. Tyr.* diss. 5. p. 50. Ἀκούουσιν αι ακοαι. *Audiunt aures.* Additur Ἐλυθη ο δεσμὸς της γλοσσης αυτου. h. e. Ἐλυθη ἡ δεδεμένη γλωσση. *Artemidor.* l. 1. c. 34. p. 32. Της γλωτταν δεδεμενην ἐχειν, απραξιαν αμα ϗ πενιαν σημαινει, *Linguam ligatam babere, actio-*

actionum impedimentum fimul & pauperta-tem notat. Similiter *Aul. Gellius* Noct. Attic. l. 5. c. 9. de quodam loquelam, quam nunquam habuerat, repente recuperante loquens, ait: *Is oris vinculo folutus, per omne inde vitæ tempus non turbide, neque adhæfe locutus eft.*

Vf. 36, Μαλλον περισσότερον.) Frequens Græcis eft τὸ Μαλλον annectere Comparativo. *Dionyf. Halicarn.* l. 7. p. 460. Αὐθαδέστερος ἔσαι μαλλον. *Contumacior erit magis.* Item *Aelian.* hift. animal. l. 4. c. 34. Ἀπαλώτερος δοκεῖ μαλλον. *Magis imbecillior effe videtur,* Et *Cinnamus* hift. l. 4. p. 235. Προπετέστερον μαλλον ἢ προμηθέστερον. *Præcipitantius magis quam confideratius.* Sic & *Magis* apud Latinos. *Juftin.* 3. 2. 7. *Non inventione earum* (legum) *magis quam exemplo clarior.* Nec non *Hirtius Panfa* de bel. Afr. 54. *magis ftudiofiores.*

Cap. VIII. *v.* 4. Πόθεν - - χορτάσαι.) Eodem fenfu τὸ Ποθεν ufurpavit *Nicarchus* in Anthol. Gr. l. 7. epigr. 170. p. 625. Εὑρήσει πόθεν ζῇ, ἐλθὼν ἐς ἡλικίαν. *Inveniet unde vivat, cum venerit ad ætatem.* Item *Euripid,* Phœnif. *v.* 413. Πόθεν δ' ἐβόσκου, πρὶν γάμοις εὑρεῖν βίον; *Unde vero alebaris, priusquam per nuptias invenires victum?* Eodem modo τὸ *Unde* adhibuit *Nepos* 5. 4. 3:

3. *Complures pauperes mortuos, qui unde efferentur, non reliquissent, suo sumtu extulit.*

Vs. 9. Καὶ απελυσεν αυτους.) Proba lectio est, pro qua in aliis *Codd.* κατελυσεν legitur. *Diodor. Sicul.* l. 11. p. 423. Τους συμμαχες απολυσας, τους πολίτας απηγαγεν εις τας Συρακυσας. *Sociis dimissis, cives abduxit Syracusas.* Item *Dion. Caß.* l. 47. p. 347. Τὸν ςρατηγον αυτων - - απελυσε. *Ducem eorum - - dimisit.* Et *Appian. Alexandr.* alicubi de bel. Hisp. Ἀπελυσε τους αιχμαλωτους. *Dimisit captivos.*

Vs. 12. Ἀναςεναξας.) *Anacreon* ode 45. *v.* 15. Ὁ δ' Ἄρης αναςεναξας βαρυ, φησὶν, αρον αυτό. *Mars vero ingemiscens graviter, eam* (sagittam) *inquit, aufer.* Id. ode 21. *v.* 3. Προποθεις αναςεναζω. *Potatus ingemisco.*

Vs. 25. Ἐνέβλεψε - - απαντας.) Incertus Auctor in *Antholog. Gr.* l. 2. c. 47. epigr. 1. p. 250.

- - Ὅταν εμβλέψω Νικανορα τον σορπηγον
Καὶ γνω πρὸς τι ποιει ταυτα τα γλωσσοκομα,
- - *Cum intueor Nicanora pollinctorem,*
Cognosco ad quid hos loculos paret.

Vs. 27. Εἰς τας κωμας Καισαρειας της Φιλιππυ.) sc. καλυμένας. Sic *Xenoph. Eph.* l. 5. p.

v. 67. Προβαλόντες τῃ κωμῃ τῃ Αρειῳ. ſc. καλουμένῃ. Accedentes ad pagum Arium. ſc. vocatum. Plenius id. ibid. p. 66. Εἰς κωμην ἐληλυθεισαν τ. Αιγυπτου Αρειον καλουμένην. Venerunt in pagum Aegypti Arium vocatum.

Vſ. 33. Φρονεις τα του Θεου.) Dion. Caſſius l. 41. p. 163. Ωςε και τα του Καισαρος φρονησαι. Ut Cæſaris partes ſequerentur. Item Ammonius vita Ariſtot. p. 2. Εν τουτοις ειναι τα του Πλατωνος φρονει. In his Platonis partes ſequitur. Et Polyænus l. 8. p. 719. ἐπεισε τα Ρωμαιων φρονειν. Perſuaſit a Romanorum partibus ſtare.

Vſ. 36. Τι γαρ ωφελησει ανθρωπον) Sic Habac. c. 2. v. 18. Τί ωφελει γλυπτον; Quid prodeſt ſculptum ſimulacrum? Item Eurip. Oreſte v. 425. Πατρος δέ δη τι σ' ωφελει τιμωρία; Patris autem quid tandem profuit ultio.

Cap. IX. v. 3. Εγένετο, ςίλβοντα.) Quam ſtupeant, qui hic Hebraiſmum detexerunt, oſtendit doct. Georgius Hierocrit. l. 1. c. 3. p. 25. Eſt elegans periphraſis, pro Εςιλ-βε. Id jam oſtendimus. Adde Dion. Caſſ. l. 54. p. 546. Αλλαλαξαμενος την εσθητα των βουλευτων ἐγένετο: pro Ηλλαλαξατο την ἐσθητα. mutavit veſtem ſenatoriam. Verbum autem Στιλβειν ſemel tantum in N. T. occurrit. Illud habet Philoſtrat. vita Apoll. l. 3.

c. 7. p. 99. de draconibus loquens: Τὴν φολίδα ςίλβουσι δίκην αργυρου. *Squammas quod attinet, renident instar argenti.*

Vs. 11. Οτι λέγουσιν.) Οτι; *Quare.* Jam ostendimus. Adde *Aristoph.* Plut. p. 95. 'Αλλ' οτι μαλις' ἐληλυθας λεγειν ἔχεις; *Sed quare maxime huc veneris dicere oportet?* Verum hic notanda est ellipsis. Οτι, pro Τί γέγονεν, οτι, vel Τί ἐςιν, οτι. Patet ex *Joanne* c. 12. *v.* 22. Τί γέγονεν, οτι ημιν μέλλεις ἐμφανίζειν σεαυτόν; *Quid factum est, quod nobis ostensurus sis te ipsum?* h. e. ut *Syrus* Interpres vertit, *Quare nobis ostensurus es te ipsum;* Adde *Aristoph.* Plut. p. 86. τί ποτ᾽ ἐςὶν ὃ πέπονθεν ἄνθρωπος κακόν *Quid tandem est, quod passus sit homo malum?* pro *Quare tandem passus est?*

Vs. 12. Ελθων πρωτον - - καὶ πως γέγραπται ἐπι τὸν υἱὸν του ανθρωπου, ινα πολλα παθη καὶ ἐξουδενωθη.) Jam variis exemplis adstruere conati sumus in Observat. nostris ad h. l. hæc verba ita vertenda esse. *Elias quidem cum venerit, constituet omnia; sed nonne scriptum est de isto filio hominis, quod multa passurus sit?* Huic explicationi favent verba *v.* 13. 'Αλλα λέγω υμιν, &c. quæ ita vertenda sunt: *Atqui dico vobis.* Primo observavimus Πρωτον heic & in aliis locis redundare, ut *Matth.* c. 8. *v.* 21. & *Roman.* c. 1. *v.* 8. Ita quoque apud *Diodor. Sicul.*

l. 3. p. 202. Τὸ μὴν πρῶτον ἐπεῤῥησαν ἐπ' ι πιθαῤῥηκότες. *Confidenti animo incur-t in ipſum.* Deinde verba ἐπι τὸν υιον του ωπου, accipio pro ἐπι τουτον υιον τοῦ ανθρω-ita ut ipſe *Joannes* ſub *Eliæ* nomi-latens, indicetur, qui Υιος του ανθρωπου atur, prout alii Prophetæ. Sic etiam pro Ουτος occurrit apud *Homer.* odyſſ. ι. 309. Ητοι ο τον κτεινας δωκε σηφον Αργει-. *Sane hic cum iſtum occidiſſet, dedit iam ſepulchralem Argivis*; ubi *Schol.* τὸν) ον. Præterea Καὶ πως, vertimus, *Sed ne?* Id variis exemplis oſtendimus, quæ ſule ſis. De Και pro Αλλα vide ſupra ad *tth.* c. 9. *v.* 13. Et de Πως interrogan-enſu confer *Demoſth.* ep. 3. p. 118. Πως ουκ ατυχης; *Nonne infelix ſum?* Inſuper pro Οτι accipitur, quod ex *Sophocle* il-ravimus. Similiter *Ut* pro *Quod* extat -atio. *Cicero* de amicit. c. 14. *Si ve-ι eſt, ut bonos boni diligant.* Itemque *tin.* 5. 12. *Sperans - - ut dux eligere-* . Denique Εξουδενωθη ſemel in N. T. urrere nota. Illud habet activo ſenſu *ximus Planudes* vita Aeſopi p. 41. Επι-εις μὲν αυτος ἐξουδενωσαι ημας. *Cupiebas dem ipſe contemnere nos.*

Vſ. 17. Εις ἐκ του οχλου.) *Dionyſ. Ha-rn.* l. 8. p. 554. Εἱς δὲ τις ἐξ αὐτων Γαιος νιος. *Unus autem quidam ex iis Cajus*

 Ma-

Manius. Item *Isocrat.* contra Loch
596. omissa tantum præpositione: Π
μί ϗ του πληθους εις. *Pauper sum & e*
be unus.

Vs. 19. Ανέξομαι υμων.) *Herodian*
p. 114. Μητε συκοφαντουντος ανέξεσθαι.
que delatorem passurum se. Sic & *Bi*
nus in Antholog. Gr. l. 1. c. 42. epig
p. 91. Ει τις αινης - - ιθέλει κολακων ανεχ
Si quis - - velit adulatores tolerare.

Vs. 22. Αλλ' ει τι δυνασαι, βοηθησον
In Observat. nostris ad h. l. vertimus,
dum, si quidem potentissimus es, aux
nobis. Primo Αλλα, pro *Agedum*, *Q*
usurpari patet. Sic *Eupolis* apud *Stol*
serm. 32. p. 98. Αλλ' ακουετ' ω θεαται.
dum, audite o spectatores. Et *Ari*
Nub. *v.* 183. Αλλ' ανοιγε την θυραν.
dum, aperi ostium. Secundo Ει est *siqui*
Similiter apud *Euripid.* Oreste *v.* 1
Ιθι δητ', ει κλυεις - - τεκνων καλουντων:
igitur, siquidem audis - - liberos invoca
Latini quoque *si*, pro *siquidem*, dic
Virgil. Aen. l. 5. *si concessa peto.* D
que τί δυναςθαι, *Potentissimum esse* den
Sic & apud *Dion. Cass.* l. 44. p. 261.
Cæsar dicitur μέγιςος ουχ οτι των καθ'
τον ανθρωπων, αλλα ϗ των αλλων ανθρωπων,
τι δυνηθέντων γενόμενος. *Maximus non fuit*

ris hominum tantum, ſed etiam aliorum tentiſſimorum.

Vſ. 23. Τὸ ει δυνασαι πιςευσαι, παντα δυ-τα τω πιςευοντι. Verte, *Utinam poſſis cre-re hocce* (ſcilicet) *omnia poſſibilia eſſe cre-nti.* h. e. *in gratiam credentis.* Primo pro τουτο proſtat. *Libanius* epiſt. 42. p. . Τὸ δε ἐςι πονȣντι μέλιτος ἡδιον. *Hoc autem elaboranti melle dulcius.* Id. epiſt. 51. 26. Τὸ μὲν πεποίηκε. *Hoc quidem fecit.* m *Protagoras* apud *Stobæum* ſerm. 182. 607. Γυναῖκα σωφρονα ζητει, κὴ μη ευμορ-: Τὸ μὲν γαρ θησαυρὸς ανέκλειπ͂ος. *Uxorem dicam quære, ſed non formoſam: hoc eſt ſaurus deficere neſcius.* Deinde ει pro , *Utinam*, ſe exhibet. Sic *Euripid.* eſte *v.* 1214. Ει γαρ γένοιτο. *Utinam et:* ubi *Schol.* Ει) Ειθε. Et *Homer.* odyſſ. *v.* 205.

Ει γαρ εμοὶ τοσσηνδε θεοὶ δυναμιν παρα-θειεν.
Utinam mihi facultatis tantum Dii con-cederent.

nique τῳ πιςευοντι. h. e. *In gratiam cre-tis.* Simili ſenſu Dativum uſurpavit *ſiod.* θεογ. *v.* 419. Ωι πρόφρωνγε θεα υπο-ι τας ευχας. *In cujus gratiam prudens Dea cipit preces.*

Vs. 24. Μετα δακρυων.) *Xenoph. Ephes.* l. 2. 34. Η δε μετα δακρυων - - εφη. *Illa vero cum lacrymis - - dixit.* Et *Dionys. Halicarn.* l. 8. p. 511. Δεωμεθα μετα δακρυων. *Rogemus cum lacrymis.*

Vs. 29. Ἐν ουδενί - - ει μη εν προσευχη ϗ νηςεια.) In præpositione Εν, quæ hic *Per* denotat, Hebraismum pro more suo somniarunt *Pasor* & *Vatablus*. Contrarium evincit *Aceratus* in Antholog. Gr. l. 3. c. 14. epigr. 15. p. 346. ubi peremptum Hectorem alloquens, ait: Εν σοι Μαιονιδης ανεπαυσατο: *per te Mæonides cessavit.* Item *Leontius* ibid. c. 18. epigr. 1. p. 351.

Εν σαις σωζομένη ϗ φρεσί ϗ παλαμαις.
Per tuam servatus & mentem & manum.

Vs. 34. Προς αλληλους γαρ διελέχθησαν.) *Maxim. Tyrius* diss. 22. p. 211. Προς τον Τηλέμαχον διαλεγόμενος. *Cum Telemacho loquens.* Sic & *Dionys. Halicarn.* l. 2. p. 109. Διαλέγεσθαι προς τους ἐχθρούς. *Colloqui cum inimicis.*

Vs. 36. Εναγκαλισαμενος αυτο.) Hic tantum & c. 10. *v.* 16. occurrit hoc verbum. *Callistratus* inter Philostrator. opera p. 906. Ενηγκαλιςο δε ϗ παιδα νηπιον. *Amplexabatur quoque infantem puerum.* Et *Simo-*

mides in Poët. Gnomic. p. 161, de turpi-la muliere loquens, ait:

- - - Αυ ταλας ανηρ
Οςις κακον τοιυτον αγκαλίζεται.
- - - *O miserum virum!*
Qui malum hujusmodi amplexatur.

Vs. 38. Εν τω ονοματί σε.) h. e. *ex au-ritate tua.* Eodem sensu vocem Ονομα ırpavit *Polyæn.* l. 7. p. 641. Εξ ὀνόματου πατρὸς προσέταξεν Ωχον αναγορευσαι βασι-λ. *ex auctoritate patris jussit Ochum pro-lgare regem.*

Vs. 43. Αποκοψον αυτην.) *Dionys. Ha-arn.* l. 2. p. 99. Τους τραχηλους απεκοπτον εν φανερω. *cervices amputabant in propatu-* Item *Achill. Tatius* l. 1. p. 31. Και την απεκοψεν, ω Ζευ, την κεφαλην γυνη. *Et amputavit, o Jupiter, femina caput.* *Appian. Alexandr.* de bel. civil. l. 2. 763. Τουδε τον ωμον αποκοψε. *hujus hu-rum amputavit.*

Vs. 44. Ο σκωληξ αυτων.) Eleganter nomine insignitur *Parasitus* in *Prover-* *Metricis v.* 834. Σκωληξ παρασιτος των ντων ουσιων. *Vermis parasitus est eorum, bona possident.*

Vs. 47. Και εαν ο ὀφθαλμος σε σκανδαλί-η.) Hic beatissimus Sospitator libidino-affectus, qui ex adspectu enascuntur

& foventur, innuit, quique exstirpandi & enecandi sunt. Huc facit dictum *Maximi Tyrii* diss. 25. p. 93. Οδοὶ κάλλους οἱ ὀφθαλμοί. *Oculi via sunt pulchritudinis.* Et *Achillis Tatii* l. 1. p. 17. Οφθαλμος οδος ἐρωτικῳ τραυματι. *Oculus viam præbet amatorio vulneri.* Nec hoc *Diogeniani* centur. 4. 49. p. 212. Εκ του ὁρᾷν γίνεται ἀνθρωποις ἐρᾷν. *Amor ex videndo nascitur mortalibus.* Denique *Musæi* v. 94.

- - - Ἀπ' οφθαλμοῖο βολάων
Ελκος ὀλισθαινει, καὶ ἐπι φρενας ανδρος οδευει.

- - - *Ab oculi ictibus*
Vulnus delabitur, & in corda viri descendit.

Cap. X. v. 12. Γαμηθῃ ἀλλῳ.) Γαμεῖσθαι, *Nubere*, dicitur *Femina*. Sic *Aelian.* var. hist. l. 10. c. 2, Ἡ γυνη, η νόμῳ γημαμένη αυτῳ. *Mulier legitime nupta ipsi.* Et *Dionys. Halicarn.* l. 2. p. 127. qui notat, Vestales potuisse, αποθεισας τατε στεμματα καὶ τα λοιπα παρασημα της Ιερωσυνης γαμεισθαι. *depositis coronis ceterisque sacerdotii insigniis nubere.*

Vs. 19. Μη φονευσης - - μη αποστερησης.) Notat *Polyænus* Lycurgum hanc legem tulisse: Τους πολεμιους φευγοντας μη φονευετε, ινα μη τον φευγειν ηγοῖντο το μένειν λυσιτελέστερον.

Ho-

Hoſtes fugientes ne occidatis, ne potius ducant manere quam fugere. Verbum autem Αποστερεῖν uſurpavit *Iſocrat.* panegyr. p. 142. τοὺς στρατιώτας τὸν μισθὸν ἀπεστέρησεν. *Milites mercede fraudavit.* Et *Dionyſ. Halicarn.* l. 4. p. 235. Τὴν δὲ βασιλείαν ἀποστερεῖς με. *Sed regno me fraudas.*

Vſ. 22. Εχων κτήματα πολλά.) Εχειν, *Poſſidere.* Sic *Philoſtrat.* vita Apoll. l. 2. p. 78. Πλεῖστα μὲν ἔχω ἀνθρώπων. *Plurima bona poſſideo mortalium.* Nec non *Polianus* apud *Stobæum* ſerm. 53. p. 215.

Χαλκὸν ἔχων, πῶς οὐδὲν ἔχεις μάθε, πάντα δανείζεις.
Οὕτως οὐδὲν ἔχεις αὐτὸς, ἵν᾽ ἄλλος ἔχῃ.

Aes poſſidens, qui nil poßideas, diſce, omnia uſura tradis:
Ita nil poſſides ipſe, ut alius poſſideat.

Vſ. 24. Πῶς δύσκολόν ἐστι.) Thales apud *Diogen. Laert.* l. 1. c. 1. Ερωτηθεὶς τί δύσκολον; ἔφη, τὸ ἑαυτὸν γνῶναι. *Rogatus quidnam eſſet difficile? reſpondit ſemet ipſum noſcere.* nec non ibid. p. 70. Τί δύσκολον; τὸ τὰ ἀπόρρητα σιωπῆσαι. *Quid difficile? arcana reticere.*

Vſ. 26. Καὶ τίς δύναται σωθῆναι.) Fruſtra eſt magnus *Grotius* Hebraiſmum quærens in Καὶ interrogativo. Patebit exemplis. *Dionyſ. Halicarn.* l. 8. p. 511. Καὶ

τί πράττουσαι αν ημεις γυναικες δυνηθειημεν; quid nos facientes mulieres possemus? Item Libanius epist. 59. p. 29. Καὶ τις ου συνηδεται τῳ μεν του δυνασθαι σωζειν; *Et quis non gratuletur facultatem alios juvandi nacto.* Nec non *Dion. Cass.* l. 5. p. 424. Καὶ τις ημιν δικασει; *Et quis nobis judex erit?* Ut & *Aeschyl.* Agamemn. *v.* 288.

> Καὶ τίς τοδ' ἐξίκοιτ' αν αγγελων ταχος;
> *Et quis assecutus esset tantam ad nuntiandum celeritatem.*

Eodem interrogandi modo usurpatur *Et* apud Latinos. *Virgil.* Ecl. 1. *v.* 27.

> *Et quæ tanta fuit Romam tibi causa videndi?*

Vs. 32. Τα μελλοντα αυτῳ συμβαινειν.) Sic *Isocrat.* orat. de Pace p. 290. Των μὲν συμβησεσθαι δια ταυτα μελλοντων ουδεμιαν ποιουμενοι πρόνοιαν. *Ex illis rebus, quæ essent futura, minime prospicientes.*

Vs. 37. Δος ημιν.) h. e. *Concede.* Sic *Aristoph.* Lysistr. p. 893. Δος μοι νυν κυσαι. *Concede mihi nunc osculari.* Adde *Callimach.* hymn. in Dian. *v.* 6. Δος μοι παρθενιην - - φυλασσειν. *Concede mihi virginitatem - - conservare.* Sic & *Seneca* Medea act. 1. *v.* 32.

Da,

Da, da per auras curribus patriis
vehi.

Et *Valerius Flaccus* Argonaut. l. 5. *v.* 516.

- - - Da jungere dextram,
Da Scythicas ſociare domos.

Vſ. 38. Πιειν το ποτηριον, ο ἐγω πινω.) Eodem modo Πιειν κρητηρα, κυπελλον, apud Veteres. *Antipater* in Antholog. Gr. l. 2. c. 47. epigr. 9. p. 253. Βουλοίμην δ' αν εγωγε πιειν - - κυπελλον. *Velim potius ego bibere - - poculum.* Item *Macedonius* ibid. epigr. 28. p. 259. Πιων κρητηρα λυαιχ. *Cum biberim poculum vini.* Adde *Tibull.* 1. 9. 59.

- - - Dicatur plura bibiſſe
Pocula - - -

Vſ. 40. Καὶ ἐξ ἐυωνυμων μου, ουκ ἐϛιν ἐμον δουναι.) Εμον. ſc, εργον. *Aelian.* hiſt. animal. l. 8. c. 28. Φυσεως δὲ αποῤῥητα ἐλέγχειν ουκ ἐμον. ſc. εργον. *Naturæ arcana exponere non meum eſt.* ſc. *opus.* Item *Menander* apud *Stob.* ſerm. 257. p. 849. Ουκ ἐμὸν (ſc. εργον) ανοίγειν λανθανουσαν ατυχίαν. *Non meum eſt* (ſc. *opus*) *aperire latentem calamitatem.* Plenius *Iſocrat.* Panegyr. p. 130. Ταυτα δ' ἐμον εργον ειπειν ἐϛι. *Hæc meum opus eſt dicere.* Et *Lyſias* orat. 6. 2. Ἡγουμαι

τοί-

τοίνυν, ὦ βουλη, ἐμον εργον αποδειξαι. *Existim tur, o senatus, esse meum opus demonst* Ceterum nota Καὶ ante ἐξ ευωνυμων poni Ἢ, *Vel.* vide quæ dedimus supra ad *M* c. 12. *v.* 37. Eodem modo accipitur *M* c. 5. *v.* 19. Καὶ διδαξη. *Vel docuerit. Dionys. Halicarn.* l. 1. p. 24. notat, rhenos ita appellatos fuisse, Καὶ δια τας ἐι στειν οικησεις, καὶ απ' ανδρὸς δυνασου. *Vel pter domicilia turrita, vel ab aliquo pr tente.*

Vs. 42. Οἱ δοκουντες αρχειν.) Ele Pleonasmus, pro Οἱ αρχοντες. Sic *Sop Aj. flag. v.* 1116. Οἱ δοκουντες ευγενεις π κεναι τοιαυθ' αμαρτανουσιν: pro Οἱ πεφυκ *Qui nobiles nati sunt talia peccant.* *Diodor. Sicul.* l. 13. p. 624. 'Ανηρ - - δ οσυνη - - δοκων διαφέρειν: pro διαφέρων. - - *justitia - - præcellens.* Adde *Herod* l. 7. p. 308. Καὶ γαρ ἐποίει τουτο - - περί δοκεντας ειναι φιλτατους: pro περὶ τους ο *Etenim id faciebat - - in eos, qui chari erant.*

Vs. 46. Παρα την οδον.) *Dionys. H carn.* l. 2. p. 115. Αυτοῖς - - ἐσκηνωμ παρα την οδον. *Jis - - tentoria figentes ad am.* Et *Aelian.* hist. animal. l. 7. c. Λέοντα πως παρα την οδον ἐκφανεντα ακοντίω β λει. *Leonem forte ad viam conspectum gitta ferit.*

Vf. 50. Αποβαλων το ιματιον.) Sic & ud *Homer.* Il. β. v. 183. Απο δε χλαιναν λε. *Lænamque abjecit:* ubi *Eusτath.* ητοι ποβαλεν, ερριψε.

Cap. XI. v. 2. Ουδεις ανθρωπων.) *Pa-phat.* de Incredibil. p. 17. Ουδεις αν αν-ωπων εσπειρεν αλλο τι. *Nullus quidem homi-um sereret aliud quid.* Et *Euripid.* apud *obæum* ferm. 208. p. 901.

Τυμβῳ γαρ ουδεις πιςος αν ανθρωπων φι-λος.

Tumulo enim nullus mortalium fidus est amicus.

Vf. 13. Και ιδων συκην μακροθεν.) Sic *lian.* hift. animal. l. 15. c. 12. Ουδεν φαι-αι μακροθεν ιδων, η νηιτην ςολον ιεναι. *Nihil ud diceres esse, procul videns, quam clas-i incedentem.*

Vf. 19. Εξεπορευετο εξω της πολεως.) *Dio-f. Halicarn.* l. 6. p. 375. Ως δε προηλθον της πολεως. *Ut egressi sunt extra urbem.* l. 8. p. 554. Προελθοντες εξω της πολεως. *ressi extra urbem.* Et *Herodian.* l. 4. c. 3. Φερουσιν εξω της πολεως. *Ferunt extra em.*

Vf. 20. Εκ ριζων.) *Polyæn.* l. 2. p. 123. λευσεν εκ ριζων ανασπαν τα δενδρα. *Jussit icitus evellere arbores.* Item *Antipater* in

in Antholog. Gr. l. 1. c. 59. epigr. 2. p. 120.

Ευθαλέα πλατανον - - αυραι
Ρίζης ἐξ αυτης ἐστόρεσαν δαπέδω.
Florentem platanum - -
Radicitus straverunt solo.

Vs. 24. Εσαι υμῖν.) h. e. *Impetrabitis.* Sic *Aeschyl.* Prom. vinc. *v.* 731. Εσαι δὲ θνητοις εισαει λογος μέγας. *Impetrant mortales semper famam magnam*: ubi *Schol.* Εσαι) γενησεται. Item *Eunapius* in Aedes. p. 42. Καὶ σοι κλεος αφθιτον εσαι. *Et gloriam immortalem impetrabis.*

Vs. 25. Αφίετε ει τι εχετε κατα τινος. ινα ο πατηρ ὁ ἐν τοις ουρανοις αφῃ υμιν τα παραπτωματα υμων.) Illud idem argumentum egregie urget illa generosissima Marcii Coriolani mater, cum eum ab oppugnanda patria ob injustum exilium avertere conaretur, narrante *Dionys. Halicarn.* l. 8. p. 522. Αυτοί θεοι συγγνωμονες τοις ανθρωπινοις εισιν αμαρτημασιν, καὶ ευδιαλλακτοι, καὶ πολλοί ηδη μεγαλα εις αυτους ἐξαμαρτανοντες, ευχαις καὶ θυσιαις τον χολον ἐξιλασαντο. ει μη συ ω Μαρκιε, αξιοις τας μὲν των θεων οργας θνητας ειναι, τας δὲ των ανθρωπων αθανατους. Δίκαια μὲν ουν ποιησεις καὶ σεαυτῳ πρεποντα, καὶ τῃ πατρίδι αυτῃ αφεις τα ἐγκληματα μετανοουσῃ γε καὶ διαλλαττομένῃ. *Ipsi Dii ignoscunt peccatis hominum faciles & placabiles; &*

mul-

multi jam, qui graviter in eos deliquerant, votis & ſacrificiis iram eorum placaverunt: niſi tu exiſtimes, o Marci, Deorum iras eſſe mortales, hominum vero immortales. Recte igitur & ex dignitate tua feceris, ſi patriæ culpam remiſeris, pœnitenti jam, & in gratiam tuam redire volenti.

Vſ. 32. Ουτως προφητης ην.) *Ariſtoph.* Plut. p. 10. Εκεινος ουτως ει συ; *Num vere tu iſte es?* Item *Hermodorus* in Antholog. Gr. l. 4. epigr. 18. p. 464. Ουτως βουκολος ην ο Παρις. *Vere bubulcus erat Paris.*

Reliqua in *Marcum* ſeq. Faſciculus habebit.

IV.

IV.

LITTERARIA.

HALÆ SUEVORUM.

Prodiit kurze theologische Untersuchung des Hauptinhalts der vertrauten Briefe, besonders des 16ten Briefes über die wichtigsten Grundsätze des Protestantischen Geistlichen Rechts, welche zu Frankfurth ediret worden 1763. 8.

HALBERSTADII.

E vivis discessit V. pl. Rev. CASP. ABEL, V. D. M. qui *Chronicon Halberstadiense* conscripsit, d. 12. Jan. a. 1763. ætatis 87.

HAMBURGI.

V. S. Rev. JO. DID. WINCKLERUS *S. Th. D.* edidit *Analecta ad Historiam Crypto-Calvinismi Goslariensis per illius urbis Syndicum, Georg. Kleinium J. U. D. seculo XVI. stabiliti & defensi, ex documentis Anecdotis hausta 1763. 4.*

Et Sammlung geistlicher Reden 1763. 8.

Contra *Autocheiriam* scripsit V. Nob. *von* BAR sub tit. *l'Anti-Hegesias 1763. 8.*

Prodierunt quoque

Erklärung der schweren Schriftstelle 2 Cor. XII. 7. vom Pfahl im Fleisch 1763. 4.

Die Vorrechte junger Eheleute bei den alten Hebräern aus 5 Mos. XXIV. 5. durch Hrn. Konrektor Müller 1763.

Pastoral-Schreiben an die Gemeinen Gottes in Hamburg, um dieselben vor die Gottesvergessenheit, Gottlosigkeit und Gotteslästerung dieser Zeiten väterlich zu warnen und treulich zu verwahren, an das Licht gestellet von dasigem Ministerium 1764.

HAN-

HANNOVERÆ.

V. C. CHRIST. ULR. GRUPEN, Con- Observationes rerum & Antiquit. Ger- r. & Romanorum, Halae 1763. 4.
ndischer Sachenspiegel nach der raren Gyu- chen Ausgabe von 1479 mit Hrn. C. U Gru- ns Vorrede de Viro Nobili de Buch, als Ver- rn der Glosse über das Sächsische Landrecht und Rechtsteiges, und Hrn. Syndikus Meermanns reiben von den Holländischen editionen des Sach- piegels 1763. 4.
it quoque Libellus singularis, quo mores ho- ium quorundam singularium acuto sale per- nguntur der Sonderling 1761. 8. Tribuiter ex- L. Comiti de LYNAR.

HANOVIÆ.

sit Comment. Philol. Exeget. in Psalmos XLII. XLIII Vir pl. Rev & Doctis. JO. CHRISTOPH. SING, Coetus Reformati Belgici ibidem V. M. mox Prof. Theol. & LL OO. ut & edagogiarcha Bremensis. Editus est Amste- . 1763. 4. Sententia cl. Viri huc redit, lmos hos ad seriora quam Davidis tempora, & dem ad tempora Regis Hiskae, & quidem ad pri- m regiminis ejus annum occasione celebrati festi schatis referendos esse. Variis eandem ratio- nus probabilem reddere satagit.
on sur l'Esprit de l'Evangile prononcé a l'occasion la paix dans l'Eglise Françoise de Hanau, en pre- ce de Mss. les Officiers François du Roi, par JA- ES ARMAND Pasteur a Hanau 1762. 8.

HARDEROVICI

cum V. C. G. SCHROEDER J. U. D. & of. qui fatis cessit, suffectus est Vir Doctissi- is P. BONDAM. Prof. hactenus Zutphaniensis, i d. 15. Juny 1763. provinciam juris docendi

auspicatus fuit, dicta Oratione, *pro Graecis Romani Juris Interpretibus.*

Successor V. C. F. L. CREMERO, qui jam cathedram *Groningensem* ornat, datus est Vir pl. Rev. & Doctissimus J. H. SCHACHT, Amicus noster singularis, qui & hanc Bibliothecam locupletavit egregie, ut *Prof. Theol. Dogm. nec non Typicae & Proph. & Antiq. S. & Concionator Academ.* hactenus V. D. M. ad Adam, cui, ut quævis ejus præclara molimina in emolumentum Academiæ Gelricæ & totius reip. Christianæ cedant, optamus indesinenter.

d. 11. Sept. 1762. diem suum obiit, Batavoduri, V. C. JO. *de* GOERTER, quondam *Med. D. & Prof. Harderov. post Petropolensis.*

d. 14 Aprilis 1763. e vita quoque decessit V. C. JO. HENR. *van* LOM, *Philos. Matheseos & Astronomiae Professor.*

Ejus in locum successit, Nob. Curatorum votis vocatus, V. D. ABR. JAC. DRYFHOUT, *A. L. M.* & hactenus *V. D. M. Zuylensis.*

Constitutus est a Celsis Gelriæ Ordinibus *Archiater Provinciae* hujus V. C. HENR. *von* HAASTENBURG, *Med, D. & P.*

Prodierunt autem heic BERN. MARTINII Tract. Philosoph. *de Animabus brutorum rationalibus 1762.*

——— diss. Metaphys. Theol. *de Ratione in Revelatione 1763.*

JO. REINAR, *Phil. D.* diss. Theol. Elencht. *de doctrina Traditionum seu verbi non scripti 1763.*

HARLEMI.

Opusculorum Subcesivorum libri V. C. JOBI BASTERI, editi 1760-61. 1762. historiam naturalem egregie explanant & illustrant.

Nec non: Verhandelingen uitgegeven van de *Hollandsche*

sche Maatschappye, der Wetenschappen Ses deelen 1757-1762. ubi varia occurunt notatu digna.

HEIDELBERGÆ.

V. C. CAR. BUTTINGHAUSEN, edidit Diss *Anti-Spinozianam de Deo ratiocinante in N. T.* 1762.

V. C. JO. HENR. ANDREÆ, *S. O. C. & Ill. Gymnasii Rector*, progr. *de hominibus ad agni coenam nuptialem vocatis* 1759.

—— —— pr. *de Boethio, speciatim de ejus Consolatione Philosophica.*

—— —— pr. *de Christo tanquam lapide vivo, ac piis inde nomine lapidum vivorum nuncupatis ad 1. Pet. II. 4. 5.* 1760.

—— —— pr. *de Philosophia supremo cardine delapsa.*

—— —— pr. *de Christo tanquam fidelium propitiatorio ad Rom. III. 25.* 1761

—— —— pr. *de antiqua & illustri Schola Dusseldorpiensi.*

—— —— pr. *de divina sacrificiorum origine* 1762

—— —— pr. *de illustri & primario Palatinatus Inferioris Gymnasio Heidelbergensi.*

—— —— pr. *de Francisco Fabricio, Marcoduranο* 1763.

HEILBRONNÆ.

Prodierunt M. Heinr. Wilh. Klemms, zwey und funfzig Betrachtungen über die Absichten der Religion 3 Theile 1760. 8.

Allgemeine Geschichte derer bekannten Staaten von ihrem Ursprunge an bis auf die neuern Zeiten, aus sichern Schriften verfaßt, dritter Theil 1763. 8.

HELMSTADII.

Amisit Academia d. 30. Oct. 1762. obitu suo primum *Jurisprudentiae Professorem* GODOFR.

& foventur, innuit, quique exstirpandi & enecandi sunt. Huc facit dictum *Maximi Tyrii* diss. 25. p. 93. Οδοὶ κάλλυς οἱ ὀφθαλμοί. *Oculi viæ sunt pulchritudinis.* Et *Achillis Tatii* l. 1. p. 17. Οφθαλμος οδος ἐρωτικῳ τραυματι. *Oculus viam præbet amatorio vulneri.* Nec noc *Diogeniani* centur. 4. 49. p. 212. Εκ του ὁρᾷν γίνεται ανθρωποις ἐρᾷν. *Amor ex videndo nascitur mortalibus.* Denique *Musæi v.* 94.

- - - Ἀπ' οφθαλμοῖο βελεμνων
Ελκος ὀλισθαινει, καὶ ἐπι φρενας ανδρος οδευει.

- - - *Ab oculi ictibus*
Vulnus delabitur, & in corda viri descendit.

Cap. X. *v.* 12. Γαμηθη αλλω·) Γαμεισθαι, *Nubere*, dicitur *Femina*. Sic *Aelian.* var. hist. l. 10. c. 2, Ἡ γυνη, η νόμῳ γημαμένη αυτῳ. *Mulier legitime nupta ipsi.* Et *Dionys. Halicarn.* l. 2. p. 127. qui notat, Vestales potuisse, αποθεισας τατε στεμματα καὶ τα λοιπα παρασημα της Ιερωσυνης γαμεισθαι. *depositis coronis ceterisque sacerdotii insigniis nubere.*

Vs. 19. Μη φονευσης - - μη αποστερησης.) Notat *Polyænus* Lycurgum hanc legem tulisse: Τους πολεμιυς φευγοντας μη φονευετε, ινα μη τον φευγειν ηγοιντο το μενειν λυσιτελεστερον.

Ho-

Hoſtes fugientes ne occidatis, ne potius ducant manere quam fugere. Verbum autem Αποστερεῖν uſurpavit *Iſocrat.* panegyr. p. 142. τους στρατιώτας τον μισθον απεστέρησεν. *Milites mercede fraudavit.* Et *Dionyſ. Halicarn.* l. 4. p. 235. Την δὲ βασιλειαν αποστερεις με. *Sed regno me fraudas.*

Vſ. 22. Εχων κτηματα πολλα.) Εχειν, *Poſſidere.* Sic *Philoſtrat.* vita Apoll. l. 2. p. 78. Πλεισα μὲν εχω ανθρωπων. *Plurima bona poſſideo mortalium.* Nec non *Polianus* apud *Stobæum* ſerm. 53. p. 215.

Χαλκὸν εχων, πως ουδὲν εχεις μαθε, παντα δανειζεις.

Ούτως ουδεν εχεις αυτος, ιν' αλλος εχῃ.

Aes poſſidens, qui nil poßideas, diſce, omnia uſura tradis:

Ita nil poſſides ipſe, ut alius poſſideat.

Vſ. 24. Πως δυσκολον ἐστ.) Thales apud *Diogen. Laert.* l. 1. c. 1. Ερωτηθεις τι δυσκολον; εφη, το ἑαυτον γνωναι. *Rogatus quidnam eſſet difficile? reſpondit ſemet ipſum noſcere.* nec non ibid. p. 70. Τί δυσκολον; το τα απορρητα σιωπησαι. *Quid difficile? arcana reticere.*

Vſ. 26. Καὶ τίς δυναται σωθηναι.) Fruſtra eſt magnus *Grotius* Hebraiſmum quærens in Καὶ interrogativo. Patebit exemplis. *Dionyſ. Halicarn.* l. 8. p. 511. Καὶ

Phœnice Anni magni seu Platonici imagine 1762.

V. D. G. BAUER, *Rector Gymnasii*, edidit *Diss. in Deut. XXIX: 29*, 1762. Paraphrasis est: *Praeterita sunt Deo, quaecunque nobis hucusque evenere, quaecunque nos ipsi fecimus, Deo relinquenda sunt, qui ea omnia pro non factis & obliteratis habebit: at praesentia, quae nunc fiunt, introitus in terram Cananaeam, lex denuo inculcanda, Canticum meum, minae & promissa nunc exhibita ea cum debita adtentione recolenda vel servanda sunt.*

LEMGOVIÆ.

Edidit V. C. JO. NIC. FUNCCIUS, *Marburgensis, de lectione Auctorum Classicorum* Partem alteram, *sistentem Specimen purae & elegantis suo tempore, nunc suspectae Latinitatis* 1762. 4.

LEOVARDIÆ.

Edita sunt JOH. ARNTZENII *Poemata & Orationes Tres*, curante V. C. HENR. JO. ARNTZENIO 1762. 8.

COELII SEDULII *Carmen Paschale*, editore H. JO. ARNTZENIO *cum notis variorum* 1763. 8.

V. C. JO. VRIEMOET. *V. D. M.* Diss. *de Barbejo Apocalyptico, cui accedit ad dicta Classica Theologiae Dogmaticae N. T. Adnotationum Specimen* 1764. 8.

LINDAVIÆ.

Ausführliche und kritische Nachrichten von den besten und merkwürdigsten Schriften unsrer Zeit, nebst andrer zur Gelahrtheit gehörigen Sachen, erstes St. 1762. 8.

Politische und moralische Betrachtungen über die Spartanische Gesetzgebung des Lykurgus durch Hrn. Prof. **Wegelin zu St. Gallen** 1763. 8.

V. C.

Da, da per auras curribus patriis
vehi.

Et *Valerius Flaccus* Argonaut. l. 5. v. 516.

- - - Da jungere dextram,
Da Scythicas sociare domos.

Vs. 38. Πιειν το ποτηριον, ο ἐγω πινω.) Eodem modo Πιειν κρητηρα, κυπελλον, apud Veteres. *Antipater* in Antholog. Gr. l. 2. c. 47. epigr. 9. p. 253. Βουλοίμην δ' αν εγωγε πιειν - - κυπελλον. *Velim potius ego bibere - - poculum.* Item *Macedonius* ibid. epigr. 28. p. 259. Πιων κρητηρα λυαιου. *Cum biberim poculum vini.* Adde *Tibull.* 1. 9. 59.

- - - Dicatur plura bibisse
Pocula - - -

Vs. 40. Καὶ ἐξ ἐυωνυμων μου, ουκ ἐςιν ἐμον δουναι.) Εμον. sc, εργον. *Aelian.* hist. animal. l. 8. c. 28. Φυσεως δὲ απορρητα ἐλέγχειν ουκ ἐμον. sc. εργον. *Naturæ arcana exponere non meum est.* sc. *opus.* Item *Menander* apud *Stob.* ferm. 257. p. 849. Ουκ ἐμὸν (sc. εργον) ανοίγειν λανθανουσαν ατυχίαν. *Non meum est* (sc. *opus*) *aperire latentem calamitatem.* Plenius *Isocrat.* Panegyr. p. 130. Ταυτα δ' ἐμον εργον ειπειν ἐςι. *Hæc meum opus est dicere.* Et *Lysias* orat. 6. 2. Ἡγουμαι τοί-

τοίνυν, ὦ βουλὴ, ἐμὸν ἔργον ἀποδεῖξαι. *Existimo igitur, o senatus, esse meum opus demonstrare.* Ceterum nota Καὶ ante ἐξ ἐωνυμων poni pro Ἢ, *Vel.* vide quæ dedimus supra ad *Matth.* c. 12. *v.* 37. Eodem modo accipitur *Matth.* c. 5. *v.* 19. Καὶ διδάξῃ. *Vel docuerit.* Sic *Dionys. Halicarn.* l. 1. p. 24. notat, Tyrrhenos ita appellatos fuisse, Καὶ διὰ τὰς ἐν τυρσεσιν οικησεις, καὶ ἀπ' ἀνδρὸς δυνασου. *Vel propter domicilia turrita, vel ab aliquo præpotente.*

Vs. 42. Οἱ δοκεντες αρχειν.) Elegans Pleonasmus, pro Οἱ αρχοντες. Sic *Sophocl.* Aj. flag. *v.* 1116. Οἱ δοκουντες ἐυγενεις πεφυκεναι τοιαυθ' αμαρτανουσιν: pro Οἱ πεφυκοτες. *Qui nobiles nati sunt talia peccant.* Item *Diodor. Sicul.* l. 13. p. 624. Ἀνηρ - - δικαιοσυνη - - δοκων διαφέρειν: pro διαφέρων. *Vir - - justitia - - præcellens.* Adde *Herodian.* l. 7. p. 308. Καὶ γαρ ἐποίει τουτο - - περί τους δοκεντας ειναι φιλτατους: pro περι τους οντας. *Etenim id faciebat - - in eos, qui charissimi erant.*

Vs. 46. Παρα την οδον.) *Dionys. Halicarn.* l. 2. p. 115. Αυτοῖς - - ἐσκηνωμένοις παρα την οδον. *Jis - - tentoria figentes ad viam.* Et *Aelian.* hist. animal. l. 7. c. 23. Λέοντα πως παρα την οδον ἐκφανεντα ακοντίῳ βαλλει. *Leonem forte ad viam conspectum sagitta ferit.*

Vs.

Vſ. 50. Αποβαλων το ιματιον.) Sic & ud *Homer.* Il. β. υ. 183. Απο δε χλαιναν λε. *Lænamque abjecit:* ubi *Euſtath.* ητοι βαλεν, εῤῥιψε.

Cap. XI. υ. 2. Ουδεις ανθρωπων.) *Pa- bhat.* de Incredibil. p. 17. Ουδεις αν αν- πων ισπειρεν αλλο τι. *Nullus quidem homi- m ſereret aliud quid.* Et *Euripid.* apud *bæum* ſerm. 208. p. 901.

Τυμβῳ γαρ ουδεις πιςος αν ανθρωπων φι- λος.

Tumulo enim nullus mortalium fidus eſt amicus.

Vſ. 13. Και ιδων συκην μακροθεν.) Sic *lian.* hiſt. animal. l. 15. c. 12. Ουδεν φαι- αν μακροθεν ιδων, η νηιτην ςολον ιεναι. *Nihil ud diceres eſſe, procul videns, quam claſ- incedentem.*

Vſ. 19. Εξεπορευετο εξω της πολεως.) *Dio- Halicarn.* l. 6. p. 375. Ως δε προηλθον της πολεως. *Ut egreſſi ſunt extra urbem.* l. 8. p. 554. Προελθοντες εξω της πολεως. *reſſi extra urbem.* Et *Herodian.* l. 4. ... Φερουσιν εξω της πολεως. *Ferunt extra em.*

Vſ. 20. Εκ ριζων.) *Polyæn.* l. 2. p. 123. λευσεν εκ ριζων ανασπαν τα δενδρα. *Juſſit icitus evellere arbores.* Item *Antipater*

in

de Nationis Germanicae in curia Romana protectione 1763.

V. C. CAR. FERD. HOMMEL, *J. U. D,* & *P.*, Comment *de forma Tribunalis* & *majestate Praetoris* 1763.

Et sub ejusdem præsidio J. FR. R. de CARPILLOT diss. *de Jure mundi universali ex sententia Veterum JCtorum.*

Edita porro sunt V. C. CHRIST. SCHÖTTGENII. *Triturae* & *Fulloniae Antiquitates, auctiores* & *emendatiores* 1764. 8.

THEOPHRASTI *Characteres, recensuit, animadvers. illustravit, atque Indicem verborum adjecit* V. C. JO FR. FISCHERUS, *Prof. Lips.* Accedit *Comment.* IS. CASAUBONI 1763. 8.

Edidit jam 1762. V. C. J. F. FISCHERUS, Prolusionem *de Versionibus Graecis V. T. Litterarum Hebr. magistris*, Orationi Inaug. Professionis Litt. Hum. Extraord. præmissam.

Der Lehrmeister, oder allgemeines System der Erziehung, aus dem Englischen, 2 Theile 1763. 8.

Anmerkungen über die Baukunst der Alten, von H. **Johann Winkelmann**, Mitglied der Mahler-Akademie zu Rom u. s. w. 1762. 4.

Kurzer Entwurf einer Historie der Gelehrsamkeit, zum Gebrauch der Jugend von **L. A. Baumann**, Konrektor zu Brandenburg 1772. 8.

D. **Thomas Newtons**, Abhandlungen über die Weissagungen, die merkwürdig erfüllet sind, und noch bis auf den heutigen Tag in ihrer Erfüllung gehen, aus dem Englischen. dritter Theil 1763. 8.

H. **Spaldings** Bestimmung der Menschen, siebende vermehrte Ausgabe 1763. 8.

Anekdoten zur Lebensgeschichte berühmter französischer, deutscher, italiänischer, holländischer und anderer Gelehrten 2 Theile 1762. 8.

Erwiesene und ferner erläuterte Rechtmäßigkeit der *itionis*

nis

nis in partes auf den deutschen Reichstagen durch die meisten eines Religions *Corporis*, worinnen zugleich eine im Druck erschienene katolische Schrift unter dem Titul: gesetzmäßige Beurtheilung des Betragens u. s. w. geprüfet und deren Ungrund klar gezeiget wird 1763. 4.

D. Jo. Fr. Babrd, Prof. Parafrästische Erklärung des Buchs Hiob, erster Theil 1764. 4.

H. Andr. Gottl. Masch, Hofpredigers, die Lehre von Jesus Christus, erster Theil von der Person des Erlösers 1763. 8.

D. Samuel Squire, des Prinzen von Wallis Kabinet-Predigers, strafbare Gleichgültigkeit in der Religion, oder Vorstellung der Gewißheit, Wichtigkeit und Uebereinstimmung der natürl. und geoffenb. Religion, Aus dem Englischen übersetzt von H. G. J. Zollikofer, Pred. der Evangelisch Reformirten Gemeine zu Leipzig 1764. 8.

Briefe eines chinesischen Weltweisen an seine Freunde in den Morgenländern, aus dem Englischen, erster Theil 1763. 8.

Briefe der Lady Marie Wortbley Montague, während ihrer Reisen in Europa, Asia und Afrika, welche, ausser andren Merkwürdigkeiten, Nachrichten von der Staatsverfassung und Sitten der Türken enthalten, aus Quellen geschöpft, die vor andren Reisenden unzugänglich gewesen. aus dem Englischen 1763. 8.

LONDINI ANGLORUM.

Qui celeberrimam nominis sui famam ex itinere suo in Orientem sibi conciliavit, urbemque Litteratum sibi doctissimis observationibus devinxit. Vir Eruditissimus P. SHAW, *M. D.* fatis cessit d. 15. Martii 2762,

Laudantur sequentes libri: *An Enquiry into the Divine Mission of John the Baptist & Jesus Christ,*

so,

so far as they can be proved from the Circumstances of their births & connexion with each other. by WILL. BELL. *A. M, Fellow of Magdalene College in Cambridge 1761. 8.*

Sermons by the late Rev. JAMES DUCHAL, *DD. 1762, 8.*

The doctrine of Grace, or the Office and Operations of the Holy Spirit, vindicated from the Insults of Infidelity and the Abuses, of Fanaticism: concluding with some Thoughts humbly offered to the consideration, of the established Clergy, with regard to the right method of defending Religion against the attacks, of either Party. in two volumes, by WILLIAM, LORD BISHOP *of* GLOCESTER 1763.

EURIPIDIS *Tragœdia* ΙΚΕΤΙΔΕΣ, *supplices mulieres 1763. 4.* Editor dicitur esse V. C. JER. MARKLANDUS.

LONDINI GOTHORUM.

In locum b. defuncti Dr. AMBROSII WESTRING, surrogatus est Dr. JONAS WOHLIN, antea secundus, nunc *primarius. S. Theol. Prof. & Archipraepositus.*

LAUR. LIEDBECK, *Mathes. P. Reg. & O.* obiit.

LUBECÆ.

d. 22. Oct. 1762. e vivis decessit V. C. JOH. HENR. *von* SEELEN, *Theol. Licentiatus & Gymnasii Lubecensis Rector* per 45. annos meritissimus, cujus in rem Litter. historiam & Theologiam, occupationes & merita in Biblioth. Lubecens. priorem & poster., & postea in Miscellanea Lubecensia, refutationes φλυαρειων Herm. v. d. Hardt, meditationes Sacræ, aliaque egregia scripta famam merentur diuturnam.

In

In ejus memoriam edidit JO. G. GESNERUS, *Subrector, documentum pietatis, nomine Collegii Cathariani.*

In ejus autem locum ſucceſſit V. C. CONR. OVERBECK, hactenus *Conrector.* Huic V. D. *J, G,* GESNERUS, & tandem huic FRID. DAN. BEHN.

Ediderat b. von SEELEN ipſo anno emortuali 1762 *συμμικτα Libraria,* ſ. *Librorum variorum Indicem, primum & ſecundum, ſelectis Obſervatt. instructum.* 4.

Edidit V. C. *J. D.* OVERBECK, *Gymnaſii Rector,* Progr. *de Jani Templo a Romanis aliquoties clauſo, non clauſo, a Conſtantio Roman. Imp. ad Ammianum Marcellinum 1763.*

LUCCÆ.

Ad *Novum Theſaurum Veterum Inſcriptionum* V. C. LUD. ANT. MURATORII prodiit *Supplementum collectum ab Abbate* SEBASTIANO DONATI. 1763.

Et JO. MICH. BRUTI, *Hiſtoria Florentina,* Editio elegantiſſima 1763.

LUGDUNI BATAVORUM.

Vulnera huic Acad. inflicta morte VV. Cll. JOH. ALBERTI & JO. van SCHELLE, Theologorum præſtantiſſimorum, Nobil. & Ampliſſimi Curatores quantocyus curare adniſi fuerunt. In *Schellii* locum ſuffectus eſt V. C. PETRUS COUWENBURG de BOIS, hactenus *Collegii Theologici Ill. & Praepot. Holl. & Weſtfr. Subregens & V. D. M.,* qui Provinciam ſibi demandatam d. 1. Nov. 1762. capeſſivit dicta & dein edita Oratione Inaug. *de Gloria Dei in omnibus Ejus Operibus, maxime vero in Auguſtiſſimo Salutis opere lucidiſſime fulgente.*

Vix autem per ſeſquiannum munere ſuo functus

erat

erat Vir Clarissimus BOISIUS, cum d. 7. Martii a. 1764. supremum obierit diem, mortalium numero exemtus.

In locum b. *Joh. Alberti* vocatus fuit Vir cel. EWALDUS HOLLBEEK, qui Groninganam per duodecim circiter annos exornaverat Academiam. Dixit ille pro auspiciis muneris sui d. 22. Nov. 1762. publice *de Theologo non vere Orthodoxo, nisi vere pio.* Sospes diu servetur Amicus hic Charissimus; utque ex ejus Schola prodeant Viri, quales eos jure meritoque optat, vere Orthodoxi; faxit Optimum Numen.

Rectoratus Magnifici dignitatem V. C. *E. Hollebeekio* tradidit eandem deponens V. C. DAVID *van* ROYEN, *Med. D. ut & Botanices Prof* dicta d. 8. Febr. 1764. Oratione, *de hodierna Botanices colenda ratione ad certitudinem & evidentiam in ea consequendam.*

Uti quoque V. C. H. D. GAUBIUS *M. D. & P.* simili modo d 8. Febr. 1763. sermonem Academicum dixerat *alterum, de regimine mentis, quod Medicorum est.*

Rintelia evocatus JC. Excell. F. W. PESTEL, ut *Juris publici & privati* Professor d. 16. Maji 1763. muneri suo inauguratus fuit, dicta Oratione Auspicali, *de damnis ex neglectu Juris Publici in civitates redundantibus.*

In locum V. D. P. STEENSTRA, *demortui,* constitutus est *Lector Matheseos* V. D. JO. FAS.

FRANC. à MIERIS, celebris ille Pictor & Historiographus hic d. 22. Oct. 1763. fatis cessit, septuagenario major; postquam

Ediderat *Beschryving der Stad Leiden, haare Gelegenheid, oorsprong, vergrootinge, oude en hedendaagze gedaante, Stichtinge van Kerken,*

God-

Godshuizen, Kloosters, en andere gebouwen enz uit de echtste bewysten opgespoord, samengesteld, en beschreven, ook versierd met de afbeeldzels der voornaamste Gebouwen. Eerste Deel 1762. fol.

Prodierunt hic *Exercitationum in Euripidem, libri duo, Auctore S.* MUSGRAVE, *A. M. Med. Studioso, Soc. R. Lond. socio. 1762.* 8. ubi etiam Observationes aliquot inveniuntur, quæ VV. Cell. HEMSTERHUSIUM & RHUNKENIUM Auctores agnoscunt.

V. C. ✱. D. BRISSON, *hist. Nat. Musei Realmuriensis Demonstr. & Reg. Scient. Acad. Socii*, Regnum Animale *in Classes* IX *distributum, & duarum primarum Classium; Quadrupedorum sc. & Cetaceorum particularem divisionem in ordines; sectiones, genera & species &c. 1762. 8.*

Ejusdem Ornithologia, sistens Avium divisionem in ordines, Sectiones, genera & species, ipsarumque varietatem cum brevi & accurata cujusque speciei descriptione &c. 2. Vol. 1763. 8. Cura V. C. JO. NIC. SEB. ALLAMAND hæc Editio & quidem aucta prodiit.

ZOOPHYLACIJ GRONOVIANI *Fascic. I., exhibens Animalia quadrupeda; Amphibia & Pisces, quae in Museo suo adservat, rite examinavit, systematice disposuit, descripsit & iconibus illustravit V. C.* LAUR. TH. GRONOVIUS, *Civitatis Lugd. B. Senator, Soc. Med. Lond. Basil. & Holland Socius 1763* fol.

Transtulerat quoque jam a. 1762. V. C. ex Anglico in Idioma Belgicum ALEX. RUSSEL, *Arts en Lid van het Konigl. Genoodschap te London, Nauwkeurige beschryving van* ALEPPO *en derzelver Ommelanden enz. 8.*

V. C. P. *van* MUSSCHENBROEK *Introductio ad Philosophiam Naturalem Vol. 2. 1762. 4.*

V. C.

V. C. P. *van* MUSSCHENBROEK, *Compendium Physicae Experiment. conscriptum in usus Acad.* 1762. 8.

V. C. CAMP. VITRINGÆ *Doctrinae Christ. religionis per Aphorismos summatim descriptae Editio Sexta, curante V. D.* MART. VITRINGA, qui *Praefat. Prolegom. & Adnot. adjecit,* necnon *Analysin V. C.* THEOD. SCHELTINGÆ 1760-1762. 4.

Memoires Militaires sur les Grecs & les Romains, avec une Dissertation sur l'attaque & de la defense des Places des Anciens, la traduction d'Onosander & de la Tactique d'Arrien, & l'Analyse de la Campagne de Jules Cesar en Afrique par Mr. CHARLES GUISCHARD, Vol. 2. 1760. 4.

Ex Instituto Stolpiano, ABR. PERRENOT, J. C. *Verhandeling over de Volmaking der zedekunde uit de Goddelyke Openbaringe.* Accedunt ELIÆ LUZAC, J. U. D. & *Anonymi* Disquisit. *de eodem argumento* 1761 4.

Ex eodem instituto FR. WITTEVEEN, Pred. in Haskerhorn en Oldebasche, *Verhandeling over de Eigenschappen, dewelke uit het bestaen van een Noodzakelyk Wezen noodzakelyk voortvloeien, waarby Drie Verhandelingen over hetzelve Onderwerp, zynde het eerste door Joh. de Ruyter* 1763. 4.

LUGDUNI SEGUSIANORUM.

Prodierunt *Melanges d'Histoire Naturelle, par Mr. A. D. Avocat en Parlement & aux Cours de Lyon. Vol.* 2. 1763. 8.

MADRITI.

Vel potius, *Cervariae Lucetanorum,* prodiit *Sylloge Inscriptionum Romanarum, quae in Principatu Catalauniae vel extant vel aliquando exstiterunt*

runt, notis & observationibus illustratarum a DD. JOSEPHO FINISTRES *& de* MONSALVO J. C. *Barrinonensi & in Cervariensi Academia Antecessore primario, emerito, cum variis Indicibus* 1763. 4.

MAGDEBURGI.

V. D. J. Melch. Gözens, Vertheidigung der Warheit, daß Jesus die Tochter des Jairus nicht aus einer Ohnmacht, sondern wahrhaftig vom tode erwecket habe, 1763. 8.

MARPURGI.

Medicinam docendi provincia commissa est VV. Cll. P. G. SCHROEDERO & H. MICHAELIS & *utriusque Juris* Provincia V. C. G. KAHRELIO, Prof. hactenus Herbornensi. Sed *Cl. Schraderus* nuperrime *Gættingam* vocatus, *Marpurgo* valedicturus est.

Luci publicæ exposita sunt V. C. Joh. Georg. Estors, Vicecanzlers, neue kleine Schriften Erster Band 1761. 8. Occurrunt in eis varia historica lectu digna.

MEDIOBURGI.

Prodiit *Tweede Eeuwgetyde van de Geloofsbelydenisse der Gereformeerde Kerken van Nederland, geviert in een Historisch Verhaal van derzelver Opstellers, Goedkeurders, Verdedigers, Hoogachting, Gezag, nuttigheid, byvoegzelen, en van derzelver berispers en Vyanden,* door den Heere WILLEM te WATER, *Pred. te Axel* 1762. 8. qui nuper diem suum obiit.

Verklaring van zommige hoofdstukken der H. Scrifture uit de boeken van het Nieuwe Testament, door wylen den Heere KORNELIS BOOTT, *Pred. te Middelburg,* ter drukpersse geschikt door den Heere P. VERSLUYS, *Pred. de Stampergen, met eene Voorrede van* N. BARKEY, *D. en Prof. der h. Godgel. en Pred. in St. Stevens Gemeente* te

te Bremen. Eerste Deel 1762. 4. Illustrata Capita sunt Matth. V. XIII. XVIII. Marc. IX. Luc. II. XXIII. Joh. III. XII.

Versameling van uitgelezene Leerredenen over verscheidene Bybelstoffen uit het O. & N. Testament, bondig verklaard en toegepast door wylen den Heere IZAAK SCHORER, *Prof. der Kerkel. Geschied. Curator der Latynsche Schole en Pred. te Middelburg,* uitgegeven *door zynen Amptgenoot* den Heere JAK. WILLEMSEN, *met eenige aanmerkingen over het Schrift, dat door Elia voor zyne Hemelvaart aan Joram, Judaas Koning geschreven, eerst eenige jaren na dezelve aen hem in handen besteld wierd 1763. 4.* Sermones b. *Schoreri*, nostri in munere Antecessoris, digni omnino sunt qui legantur. Venerabilis *Willemsenii* præfatio Epistolam pastoralem ad cœtum Medioburgensem, curæ ipsius commissum, in se continet, quæ ubique raram eruditionem, pietatem & fidelem animarum curam spirat. Fatemur, amplior eadem evasit, quam fieri assolet. Verum, cum cuique hac in re pro arbitrio agere integrum esse debeat, veniam Viro Venerabili damus lubentissime, petimusque vicissim: Et quis, nisi perperam, Viro S. V. eapropter succenseat! cum constitutum ipsi fuerit non solum litteras Eliæ ad Joramum illustrare, & *Schoreri* vitam vere Christianam ex schedulis ejus Manuscriptis, Ecclesiæ membris in exemplum proponere, sed etiam animo expectorare, quid reprehendendum, & metuendum, quidque monendum & sperandum haberet. Certi sumus, hanc Epistolam, utut amplissimam, præsertim in cœtu Mediobusgensi, non sine multa cum ædificatione legi. Et sic fini intento satisfactum esse puto.

NEA-

NEAPOLI.

Editæ sunt V. C. ALEXII SYMMACHI MAZOCCHII; *Canonici Reg.* &c. *Commentariorum in Regii Herculanensis Musei aeneas tabulas Heracleenses, Partes II. 1762. fol.* Apparent Diss. V. *de Magnae Graeciae finibus & adpellationis hujus causis, de Heraclea-Italica & Tarento Metaponto & Pandosia, de ingenti Graecorum Heracleae Epigrammatum senio, de singulari Dorismo & insolitis elementorum formis, deque eorundem aetate conjicienda.*

NEOCOMI.

V. C. J. R. BERTRAND, *Hum. Litt.* P. edidit FLAVII EUTROPII *Breviarium historiae Romanae 1762. 8.*

NORIBERGÆ.

V. C. M. NICOL. SCHWEBELIUS, *P. P.* recudi curavit L. BOS, *Ellipses Graecas cum VV. DD. C. Schættgenii, J. G. S. Bernholdi & J. Fr. Leisneri Observatt. quibus & suas adjecit 1763. 8.* Observationes V. C. ELIÆ PALAIRET, quas nimis sero accepit cl. *Schwebelius*, propediem Appendicem constituent.

Et *Strategeticon* ONOSANDRI *1763. fol.*

V. C. M. JO. CHRISTOPH. MARTINI edidit *Thesauri Dissertt. quibus historia, Geographia & Antiquit. tam sacrae quam profanae illustrantur, maximam partem rarissimarum, & ex Mss. interdum in lucem prolatarum Tomi 1. P. 1. 1763. 8.*

Et prodierunt *Origines Boicae domus*, conscriptæ ut dicitur a. V. C. *du* BUAT *Vol. 2. 1763. 4.*

Sylloge Nova Epistolarum varii argumenti P. IV. 1763. 8.

Hrn. Joh. Mich. Franz, Prof. Abhandlung von

den Gränzen der bekannten und unbekannten Wel alter und neuer Zeiten, als eine kurze Einleitung z einer Parallelen Erdbeschreibung 1762. 8.

Philosophisches Bedenken wegen der philosophischen Betrachtung des Hrn. Prof. Meiers in Halle über die christl. Religion, in einem Sendschreiben an denselben entworfen von Hrn. F. H. Frenzel, Pred. zu Weisdorf 1763. 8.

Bußpredigt, welche am 10 Julius, als an dem, wegen des schrecklichen Erdbebens, so am 28. Junius ganz Ungarn erschüttert, und die grosse Stadt Comorra völlig umgekehrt hat, verordneten Buß- und Bettage gehalten worden von Hrn. Jo. Henr. Chemniz, Königl. Dänischen Legationspred. 1763. Hic quoque variæ Obfervatt. historicæ inveniuntur.

Geschichte von Frankreich, seit der Stiftung der fränkischen Monarchie durch den Königl. Geschichtschreiber P. Gabriel Daniel, 15ter Theil 1763. 4.

ONOLDINI.

MISCHNA, Cl. II. p. 416. memoratæ prodierunt jam *partes Quarta, quinta & sexta 1762. 1763.*

OXONII.

V. C. BENJ. HEATH, *Notae s. Lectiones ad Tragicorum Graecorum Veterum Aeschyli, Sophoclis, & Euripidis quae supersunt, Dramata, deperditorumque reliquias 1762. 4.*

Præter *relationem*, cujus mentionem fecimus Cl. *III. p. 381.* V. C. BENJ. KENNICOTT, edidit: *Methodum varias Lectiones notandi, & re scitu necessarias describendi, a singulis Hebraicorum Codicum Msstorum V. Testamenti collatoribus a Lectore sc. atque scriptore observanda. fol.*

LUTE

LUTETIÆ PARISIORUM.

erunt *Expoſition de la doctrine de l'Egliſe Catholique ſur les matieres de Controverſe par Mre.* Q. BEN. BOSSUET, *Eveque de Meaux &c.* ouvelle *Edition, augmentée de la traduction Lae de Mr. l'Abbé* FLEURY, *avec une Preface* l. & *Crit.* 1761. 8. Conferenda omnino eſt ecenſio hujus libri, quæ legitur in *Biblioth.* *Sciences & de Beaux Arts. Tom. XVIII.* l. *I. p.* 21.

ire de l'Academie Royale des Inſcriptions & lles Lettres avec les Memoires de Literature m. XXVII. & XXVIII. 1761. 8.

ire Naturelle avec la deſcription du Cabinet Roi Tom. IX. 1761. 4.

ire de la Maiſon Stuart ſur le throne d'Anglere par Mr.* HUME *Vol.* 6. 1761. 12.

l'Origine de la fable de l'Olympe par Mr. de IRAN 1761. 4.

ypte Ancienne ou Memoires hiſtor. & Critiques ſur les objets les plus importans de l'hiſtoire grand Empire des Egyptiens par Mr. le evalier d'ORIGNY, 2 *Vol.* 1762. 12.

elles Litteraires, ou Memoires pour ſervir a iſtoire des Revolutions de la republ. des Lettres &c, l. 4. 1762. 12.

aits des aſſertions dangereuſes & pernicieuſes en t genre, que les ſoi-diſans JESUITES *ont dans tous temps & perſeveramment ſoutenues, enſeignées publiées dans leurs livres, avec l'approbation leurs Superieurs & Generaux, verifiés & lationés par les Commiſſaires du Parlement, en ecution de l'Arreté de la Cour du* 31. *Aout* 1761 *Arret du* 3. *Sept, ſur les livres, theſes, caers, compoſés, dictés & publiés par les ſoi-diſt Jeſuites & autres Actes Authentiques, de-*

 poſes

posès au Greffe de la Cour, par Arrêts des 3. Sept. 1761. 5. 17. 18. 26. fevr. & du 5. Mars. 1762. Vol. IV. 1762. 12.

Conto rendu des Constitutions des JESUITES *par Mr. Louis René* de CARADENA *de la Chalotais, Procur. Gen. du Roi au Parlement de Bretagne* 8. sine temporis locique indicio.

Abregé Chronolog. de l'histoire du Nord, ou des Etats de Danemark, de Russie, de Suede, de Pologne, de Prusse, de Courlande &c. par Mr. la COMBE *Vol. 1762.* 8.

Histoire du Bas Empire en commencent a Constantin le Grand, par Mr. le BEAU *Tom. V, & VI. 1762. 12.*

Dictionaire Geogr. Histor. & Politique des Gaules & de la France, par Mr. l'Abbé Expilly, Chanoine &c. Tome prem. 1762. *fol.* Continet literas A. & B.

Tragedies de SOPHOCLE, *traduites par Mr. du* PUY, *de l'Academie Royale des Inscript. Vol.* 2. 1762. 8.

Recueil d'Antiquités Egyptiennes, Etrusques, Grecques, Romaines & Gauloises par Mr. le Comte de CAYLUS, *Tom. V.* 1762. 4.

Reflexions Critiques sur le premier Chap. de Tom. VIIme des Oeuvres de Mr. Voltaire, au sujet de Iuifs. 1762. 12. Est Apologia pro Judæis, scripta ab Anonymo Judæo Portugalensi, ubi insignis notatur differentia *Portugalenses* Judæos inter & *Germanos*.

Sexti Julii FRONTINI, *Strategematicon libri* 3. *Emendabat ad fidem MSS. Regiorum XI. eorumque varias Lectiones textui subjecit V. D.* JOS. VALART 1763. 12.

Recueil de Medailles de Peuples & Villes, qui n'ont point encore eté publiées, ou qui sont peu connues, par Mr. le Comte de CAYLUS Vol. 3. 1763. 4.

Histoi-

Histoire des Amours de CHEREAS *& de* CALIRRHOE, *traduite de Grec, avec des Remarques 1763. 8.*

Bibliographie Instructive, ou Traité de la connoissance des Livres rares & singuliers, contenant un Catalogue raisonné de la plus grande partie de ces Livres &c. par Guil. FRANC. *de* BURE, *le Jeune, Libraire P. I. 1763. 8.*

Collection de differens Morceaux sur l'Histoire Nat. & Civile des Pays du Nord, sur l'hist. Nat. en general, sur d'autres sciences, sur differens arts, traduit de l'Allemand, du Suedois & du Latin, avec des notes du Traducteur, par Mr. de KERALIO *Tom. I. 1763. 12.*

De l'Utilité des Voyages, relativement aux Sciences & aux Mœurs, discours, prononcé par Mr. l'Abbé GROS *de* BESPLES, 1763. 8.

Eloge de Maximilian de BETHUNE, *Duc de Sully par Mr. Thomas*, sine loci aut anni indicio.

PETROPOLI.

I. D. D. G. LEHMANNI, *Acad. Membri & Prof. Chemiae &c. specimen Orographiae Generalis, tractus montium primarios Globum nostrum terraqueum pervagantes sistens, praelectum d. 13. Sept. 1762, in solemni Academiae conventu, 1762. 4.*

Recueil de differents Memoires sur la Tourmaline, publié par Mr. Franc. Ulr. Theod. ÆPINUS 1762. 8.

Hrn. Prof. Müllers, Sammlung Rußischer Geschichte, siebenter und achter Band 1762. 1763. 8.

PISÆ.

Vita Nicolai Papae IV. Ord. Franc. ab Hier. AUBERO *composita, nunc primum ex Mss. Vaticanis edita, adnotationibus novisque accessionibus illu*

strata a P. M. Ant. Fel. MATTHEIO, *ejusdem Alumno: accedit Monumentorum Appendix* 17

PRAGÆ.

P. GELASIUS DOBNER *a S. Catharina, e C regular, Scholarum piarum edidit Wen* HAGEK *a Libaezm Annales Bohemorum e nica editione Latine redditos & notis illus a P, Victorino a* S. CRUCE, *nunc plurimis madvers. hist. Chronol. Criticis, nec non dip tibus, Litteris publicis &c. auctos P. II.* 17

Ut & Monumenta historica Bohemiae, nus antehac edita &c. Tom. I. 1763. 4.

QUEDLINBURGI.

V. C. Frid. Eberh. Boysens, Oberhofpred u. s. w. Beyträge zu einem richtigen System der H schen Philologie, gesammlet und nach den Gr setzen des Hrn. Hofraths und Prof. Michaelis richtet 3 Theile 1762. 1763. 8.

Hrn. J. Sommerau, Pred. zu Blankenburg, aus Hrn. J. L. von Mosheims Sittenlehre 1763. 8.

Vernünftige Gedanken von dem Raum, dem O der Zeit, aus den Schriften des Hrn. Eulers getheilet, nebst einigen Anmerkungen und unpar schen Geschichte der Streitigkeiten über diese 1763. 8.

RATISBONÆ.

Erläuterungs-Schriften über den Hippolitus a pide. Erster Theil 1763. 8.

REGIOMONTI.

d. 19. Maji 1763. diem suum obiit V, C. FR ALB. SCHULZE, *S. Th. D. & Prof.*

Prodierunt V. C. Theod. Christ. Lilienth gute Sache der in der h. S. Altes und N. T. tenen göttl. Offenbarung 10ter Theil 1762. 8.

D. J. D. Moldenhawers, gründliche Erläuter der schweren Stellen der heil. Bücher N. T. 2 1763. 4.

M

Memoire sur les Samojedes & les Lappons 1762. 8. Auctor dicitur esse Consiliarius *Klingstedt.*

RENNES.

Memoire concernant l'Institut, la doctrine, & l'etablissement des Jesuites en France 1762. 12. pro Jesuitis libellus hic conscriptus est.

RINTELII.

V. C. J. H. FUNCCII, *Prof.* progr. *de Confusione linguarum* 1763.

ROMÆ.

V. C. JO. WINKELMANNUS, Præses creatus est *Societatis Antiquitatum.*

V. C. TURBERVILLE NEEDHAM, edidit Comment, *de Inscriptione quadam Aegyptica Taurini inventa & characteribus olim Aegyptiis & Sinis communibus exarata* 1761. 8.

Et defendit sententiam suam contra *Bartolum* antiquarium hoc scripto: *Reponse aux deux Titres de Mr. Bartoli* 1762.

Prodierunt porro *Les plus beaux Monuments de Rome ancienne, ou Receuil des plus beaux morceaux de l'Antiquité Romaine, qui existent encore, dessinés par* Mr. BARBAULT, *Peintre, Ancien Pensionnaire du Roi a Rome & gravés en* 128. *planches, avec leur explication* 1761. *fol.*

V. C. PAULI M. PACIAUDII, *Monumenta Peloponnesiaca, commentariis illustrata Vol. II.* 1763. 4.

V. C. RODULPHINI VENUTI, *Cartinensis, Diss. de Dea Libertate, ejusque cultu apud Romanos* 1763. 8.

P. VIRGILII, *Maronis, Bucolica, Georgica & Aeneis ex Codice Mediceo Laurentiano descripta ab* ANT. AMBROGI, *Florentino, S. J.,* Italico *versu reddita, adnotationibus atque Variantibus & antiquissimi Codicis Vaticani picturis, pluribusque aliis Veterum monimentis aere incisis & cll. Virorum Dissertt. illustrata. Tomus primus, continens Bucolica & Georg.* 1763. *fol.*

Cae-

Caesaris BARONII, *R. E. Cardinalis Epistolae & Opu-scula, edita per P. Raimondum* ALBERIA *1763. fol.*

ROSTOCHII.

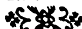
V. C. Alexander Jephsons, Abhandl. vom Sabbath der Christen, aus dem Englis. u. mit einer Vorrede begleitet von Hrn. Fr. Eb. Rambach 1763. 8

Sammlung historischer Nachrichten zur Beförderung der Geschichtskunde. Erstes St, 1763. 4.

Hrn. Olofs von Dalin, Geschichte des Reichs Schweden, aus dem Schwedischen übersetzt von Hrn Joh. Karl Dähnert, P. u. Bibliothekar zu Greifswalde. 3ter Th. 1 B. 1763. 4.

ROTERODAMI.

De Heilige Trap-Gezangen, of de XV Liederen HAMMAALOTH, *vervat in de 120 tot den 134 Psalm, in hunnen Letterlyken en Geestelyken Zin, in 27 Leerredenen op eene niewe wyze verklaart en toegepast door den* Heere TAKO SIBELIUS, *Predicant te Alphen 1762. 4.* pl. Rev. & Doctissimus Auctor, cui de hoc opere amice gratulamur, in ea est sententia, Psalmos hic occurrentes, a Davide, Salomone aliosque pro nata occasione compositos, collectos fuisse ab Ezra in unum fasciculum, ut in festo tabernaculorum decantarentur eum in finem, ut Judæis in memoriam revocaret beneficia ipsis ab exitu ex Aegypto præstita, & postea *gradatim* exhibita, quæ ut typica delinearent fata Ecclesiæ N. T. Ingenio indulsit Doct. Amicus satis pro hypothesi feliciter. Posset ipsi concedi gradatim exhibitorum beneficiorum mentionem fieri secundum ordinem Psalmorum, verum etymologia vocis *Hammaaloth* inde deducta paucis arridebit, paucisque verisimile erit, Judæos ex his Psalmis quicquam de fatis Ecclesiæ N. T. rescivisse speciale, fatis Eccl. Judaicæ analogum. Hinc arbitraria nimis erit Applicatio hujus illiusve Psalmi ad hæc illave Ecclesiæ N. T. fata. Ceterum pro hypothesi laudem meretur Auctor.

BLIOTHECA
BREMENSIS
NOVA
TORICO-PHILOLOGICO-
THEOLOGICA

CLASSIS QUARTÆ

ICVLVS TERTIVS ET VLTIMVS.

REMÆ & AMSTELODAMI

Sumptibus Bibliopolarum

b. G. W. RUMPII & H. VIEROOT.

MDCCLXIV.

VIRO

ADMODUM REVERENDO
ET DOCTISSIMO

JOANNI
VILHELMO PARIS,

V. D. M.
ECCLESIÆ, QUÆ CHRISTO COLLIGITUR
HULSTÆ FLANDRORUM,
ANTISTITI SENIORI,
CHOLÆQUE IBIDEM RECTORI;
QUEM OLIM
IN STUDIORUM TYROCINIIS
COMMILITONEM CHARISSIMUM,
ET DEIN PER SEPTENNIUM,
IN EODEM
PUD ECCLESIAM HULSTENSEM
MUNERE,
EXOSCULATUS FUI
COLLEGAM CONJUNCTISSIMUM,
DUODECIMUM HUNC
IBLIOTHECÆ
BREM. NOVÆ
FASCICULUM.

IN DOCUMENTUM
AMORIS MUTUI,
DULCISSIMI IN MUNERE LEVAMINIS,
QUI
NON OBSTANTE LOCORUM,
QUÆ NOS SEJUNXIT, INTERCAPEDINE,
SARTUS MANET,
MANEBITQUE SEMPER ILLIBATUS,
ET
IN GRATITUDINIS TESSERAM,
PRO OMNIBUS,
QUIBUS ME SIBI DEVINXIT,
AMICITIÆ FRATERNÆ BENEFICIIS,
EX ANTIQUA FORMULA
DO, DICO, DEDICO,
ET UT
PRO EO, QUO MULTIS PRÆSTAT
INGENII ACUMINE,
AC ERUDITIONE HAUD PROLETARIA,
BIBLIOTHECAM HANC AMPLIFICET,
DOCTISQUE SUIS SCRIPTIS EXORNET,
AMICE EXPETO,
TANDEM
CHARUM ILLUD CAPUT,
DOMUMQUE EJUS OMNEM,
ECCLESIAM HULSTANAM,
EJUSQUE IN EAM VIGILIAS ET LABORES,
UT AD GLORIAM S. NUMINIS
BENEDICTUS IN SINU SUO GAUDEAT,
DIVINÆ GRATIÆ COMMITTO
NICOLAUS BARKEY.

ELENCHUS
SCRIPTORUM
FASCICULI TERTII
CLASSIS QUARTÆ.

L. OLAI

I.

OLAI CELSII,
CONTINUATIO HISTORIÆ LINGUÆ ET ERUDITIONIS ARABUM,
CAPUT QUINTUM *)
DE FATIS LINGUÆ ARABICÆ INTER EUROPÆOS.

Judæi in Mauritania & alibi linguam Arabicam excoluerunt. Fridericus Ænobarbus s. Barbarossa Arabum scripta in Latinam Linguam transferri curavit seculo XII. Qui transferentes. Qui libri versi. Transferentium imperitia ostenditur per exempla, tam e scriptis Mathematicis, quam Medicis, & Philosophi-

*) Capita *primum* & *secundum* lege Classis hujus *Quartae* p. 1. sqq. *Tertium* & *Quartum* ibid. p. 203. sqq.

sophicis. Concilii Viennensis salubre tum de studio Linguæ Arabicæ prop per Europam. Europæi nimis segnit sancitum Pontificis exsecuti. Superior lo debent quicquid splendoris inter Eur hodie obtinent Arabicæ Musæ. Lib Mss. Arabicorum copia in Europa oste eundo per Bibliothecas principes Europ publicas quam privatas. Primi Lingua bicæ in Europa cultores, Postellus, I lengius, & Erpenius. Enumerantur nes harum literarum reliqui; Batavi, G ni, Itali, Maronitæ, Galli, Angli, ita ut simul diligenter annotetur, quid que in Arabicis scripserit, edider Disquiritur de Origine Typographiæ cæ. Vossius notatur. Officinæ celeb enumerantur, tam publicæ, quam pr Libri, qui ex quacumque celebriore o Arabice prodierunt.

§. 1.

Postquam in Oriente sic xerat Arabum eruditio ter Judæos hinc inde d sos, & Europæos occ tales sensim reflorescer pit. Et Judæi quidem cum hac ætate munia cum Saracenis studia habuerint, ab iisdem scientias & artes didicerint,

dubitandum est. Certe quidquid in Grammaticis, quicquid in arte poëtica apud Judæos jam in usu est, id omne ab Arabibus mutuatum videtur. Primus Hebræorum Grammaticorum fuit, non R. Jehuda Fessanus, uti communiter creditum est, sed hoc antiquior R. Saadias Gaon, qui vixit A. Ch. 927. & de Arte Gram. III. libros conscripsit; Item Raf Hai Geonæus & Ben Laberat Fessanus. Ipsa præterea methodus eorum Arabibus exacte respondet. Quorum scilicet exemplo Grammaticæ partes constituerunt tres, nomen videlicet, verbum, & participium. conf. Giarum Erpenii *p.* 4. & Kimchi *Miclol.* Pari quoque ratione cæteras Philologiæ & Philosophiæ partes Hebræi vel ab Arabibus mutuatas in suos libros transtulerunt, vel ad methodum eorum tradiderunt, docente cel. Hottingero *Hist. Eccl. sec. XII. p.* 258. & *sec. XIV. p.* 258. Sed & linguam Judæi Arabicam impigre excoluerunt, adeo ut de Judæis in Ægypto commorantibus R. Samuel Karraita in Itinerario, quod cura Nob. D. Gust. Lillieblad aliqua sui parte jam excusum est, ita scribat: וגם ספרי חכמי הקראי הרבה כולם בלשון ערבי. *His accedunt libri bene multi sapientum Karræorum sermone omnes Arabico conscripti.* Item de Maimonide R. Gedalia *p.* 43. *a.* quod

præter ſcripta quæ hodie reperiuntur, p
rima etiam deperdita ſint. ורה בפילוסופיא
גיון ורפואה ובלשונות הרבה כמו ערבי
יווני וכשדי *ex iis, quæ ad legis divinæ*
plicationem pertinebant, ad ſcientias eti
Philoſophicas, Logicam, Medicinam, Ling
rumque cognitionem, utpote *Arabicæ, Gr*
cæ, Chaldaicæ. Idem Arabice ſcripſit ſu
Moreh Hannevochim, item explicatio
Miſchnæ, vid. Juchas. *p.* 131. b. & Ger
ræ; *Schalſch. Hakkab.* 43. etiam Miſ
naios Arabice tranſtulit, teſte Hottir
Hiſt. Eccleſ. P. I. p. 83. aliaque ſcripſit n
Theologica, tum quoque Medica.
Enoch f. R. Moſis totum Talmud Ara
ce enarravit. Pocock. *Præf. Port. Mo*
R. Bechai ſenior Arabica lingua conſcrip
librum Chobhat Hallebhabot. *Zem. I*
vid. 55. R. Aben Tybbon Maimoni
Moreh Hannevochim ex Arabico Hebrai
vertit, item librum Coſri, vid. Hottir
Bibl. Orient. p. 96. Juchas. 131. b. n
non commentaria in Pirke Abhot, & T
Sanhedrin, teſte Jacobo Ben Moſe Ben A
caſi ap. cel. Pocock. *in præfat. ad Po*
Moſis, unde & אבו המעתיקים *pater*
terpretum non immerito eſt adpellatus.
Aben Ezra ſæpius in Commentariis ſuis v
ces obſcuras ex Arabiſmo explicuit,
Saadiæ paraphraſin Arabicam caſtigavit.

Sa

ılomo Autor Mechabberoth, vertit Fbn ajesum de judiciis Astrorum, quem lirum haberi in Biblioth. Cæs. Vindobonensi, ex Tegnagelii Legato, testis est ieorgius Velschius *præf. ad Ruzname Nau-us.* R. Abraham fil. Diuri librum Arabi-ɔ sermone consignavit, titulo; de Fide ıcelsa. *Juchas. l. cit.* R. Maimonidæ אגרת תי Epistolam Meridiei, id est, ad ıdæos ad Meridiem habitantes, Arabicam cit R. Noachus. Elegantem illam Historiam de jurisjurandi religione sedulo ser-anda, ejus captus dulcedine, ex Arabica ıgua in Hebraicam convertit R. Abraham, lagni illius Mosis Maimonidis filius; cujus mita viam fecit, & amplius Latinitate doıvit illustris Wagenseilius, eamque Exercitionum libello inseruit.

Saadias autem Gaon Judæus undiquaıe doctissimus & celeberrimus, omnes et. Test. libros in gratiam popularium orum longe lateque per universum imperım Saracenicum in Asia Africaque dispersum in sermonem transfudit Arabicum. e eodem R. Gedalias in *Schalschbeles Hakbbala p.* 38. a. testatur ופי׳ התורה בלשון ערבי ומביאו ן׳ עזרא בפרש׳ בראשי. *quod iam in legem lingua Arabica commentarios ripsit, quorum meminit Aben Ezra super Seonem legis illam, quæ Bereschit inscribitur.*

Pentateuchum Arabice a Judæis in M
tania conversum vulgavit Erpenius, de
vid. *præf. ejusd.* R. Josephus Hacco
Maimonidis Discipulus, cuique suum
reh dicaverat, Paraphrasin scripsit in C
ca Canticorum, de qua vide Pocock.
ad Port. Mos. Hotting. *Hist. Eccl.*
XII. p. 254. & *Bibl. Or. p.* 94. D
dæo, qui libros Regum in Arab. ling
transtulit vide Pocock. *not. specim.*
Arab. p. 361. Quatuor Evangelia ex C
daico traducta in Arabicum per Ph
nem Hebræum, habentur inter MS. A
ca Bibliothecæ Laurentinæ in Escuriali
gis Hispaniarum. Sunt præterea Ve
nes Bibliorum non paucæ ab Aral
Christianis confectæ, de quarum usu
toritate atque antiquitate fuse egerunt
tonus in *prolegom. Bibl. Polyglott.* &
cockius præf. in Lect. Variant. Pentat
Arabici; item. Hottingerus *de Hept*
Parisiensibus p. 85. Hic obiter nota
cebit omnes ætate esse inferiores Mu
mede; Usum in Theologia, tam E
tica, quam Historica & Elenchtica r
mum esse & insignem; non tamen tan
ut contra analogiam fidei quicquam
mutuandum, aut antiquitatis prætextu
æquo ei tribuendum sit.

§. 2.

Nec minor inter Europæos literarum ·abicarum cura extitit; imprimis postlam circa A. Ch. 1120. laudatissimæ memoriæ Imperator Fridericus II., quem Ænorbum vel Barbarossam adpellant, libros abicos quoscunque in linguam Arabicam omet sumtu transferri curavit. De quo ius Cæsaris in opere Epistolico Petri de neis *Lib.* III. *ep.* 67. ad Scholam Bononsem extat epistola, quam nonnulla sui rte hic exhibere visum est. *Dum librom ergo volumina, quorum multifarie mulque modis distincta chirographa nostrarum maria divitiarum locupletant, sedula mediione revolvimus, & accurata contemplane pensamus; compilationes variæ ab Aritele aliisque Philosophis, sub Græcis Araisque vocabulis antiquitus editæ in sermoialibus & mathematicis disciplinis, nostris quando sensibus occurrerunt: quas adhuc iginalium dictionum ordinatione consertas, vetustarum vestium, quas eis ætas prima icesserat, operimento contectas, vel homi-defectus aut operis ad Latinæ linguæ noiam non perduxit. Volentes igitur, ut neranda tantorum operum simul autboritas ud nos, non absque commodis communibus, cis organo traduce innotescat: ea per vi-*

ros lectos, & in utriusque linguæ prola: peritos, instanter jussimus, verborum fide servata virginitate, transferri.

§. 3.

Inter alia autem tum tempori: Arabico in Latinum conversa, (quæ plurima, ut e Bibliothecarum indic constat) Platonis & Aristotelis pler fuisse deprehendimus. Ptolomæi item gnam Syntaxin, Theodosium Tripo de Figura Sphærica, Euclidem, Hi cratem, Galenum, aliaque ex ipsis Ara scriptis. Nec alia illo tempore, quid? annos hosce CC. horum Græcorum ptorum interpretatio Latina in mai fuit Europæorum, quam ex Arabica sione expressa. Fidem dictis facient gnium quorundam virorum testim quorum primum erit D. Philippi Mel tonis in præf. ad Ptolomæi Almage s. Magnam Compositionem. *Aliqua studia hujus doctrinæ viguerunt in Regn racenico, cum Alexandriæ, tum alibi, que deessent Latinis hominibus fontes videlicet hic Ptolomæi liber, curavit Fridericus Imperator, ex Arabico ser in Latinum converti.* Jos. Scaliger in I ad Stephanum Ubertum. *Florentibus bum rebus, summa meliorum literarun*

veritia in tota ecclesia Latina erat: quum bonæ disciplinæ inter Muhamedanos maxime vigerent. Et profecto quicquid latini scripserunt, postquam illos inscitiæ suæ monuit Arabum industria, id totum Arabibus acceptum debent; Philosophiam, Medicinam & Mathematica. Nam nullum Græcum scriptorem habuerunt, quem non ex Arabica in Latinam translatum legerint. Ptolemæi magnam Syntaxin prius ex Græca Arabicam, ex Arabica Latinam factam tractare cœperunt. Sic Euclides Arabice, deinde Latine conversus, tamdiu inter nos obtinuit, donec capta Constantinopoli exules Græci nos relictis lacunis ad ipsos fontes convertere docuerunt. Et Joh. Seldenus in Commentario ad Eutychii Patriarchæ Origines Ecclesiæ Alexandrinæ. p. 156. *Scientiæ liberales riteque institutæ diu vocari solebant à nostris studia Arabum, & Arabica studia, veluti denominata à gente ac locis, ubi tunc solum serio colebantur. Id etiam liquet ex præfatione Adelardi Monachi Bathoniensis, Athelardi item dicti, in quæstiones suas naturales, quas ex Arabum scholis redux in Angliam conscripsit. Hac de re item consulas Guiliel-mum Malmesburiensem de gestis Regum in libro 2. c. 10. Floruit ante quingentos Athelardus ille abhinc annos (Henrico I. in Anglia regnante) & primus Euclidis Elementa*

Geometrica Latine vertit, ſed ex Arabico, (quorum exemplar MS. penes me habeo) uti & alia Mathematica. Nam ſeculis in illis, ut & diu poſt, non ex Græco fonte, ſed ex Arabicis Verſionibus Latine, ſed barbare nimis redditis Platonis ac Ariſtotelis pleraque, Ptolemeum item, Hippocratem, Galenum, Euclidem, id genus alios habebant Academici Occidentales. Et Avicennas tandem, Averroes, Alfarabios verſos. Nec vero Themiſtios, Philoponos, Alexandros, Simplicios omnino legebant; quos nec habuere, uti nec alios ferme autores Græcos, antequam, poſt captam à Muhamede II. Conſtantinopolim A. Ch. 1453. Græci aliquot ſcientiores eorum exemplaria, in Italiam ac Germaniam profugi, ſecum aſportabant. Latine autem verſi erant libri illi Arabici, in Academicorum gratiam, ſub Lothario Saxone, & Friderico Ænobarbo circa A. 1140. De Meſſahalæ Arabis opere, quod Noribergæ ſuperioris ſeculi anno XLIX. Latine edidit Joachimus Hellerus, in præfatione ſic ſcribit idem:

Hæc quia conſiliis Regum conducere ſenſit,
Servavit nobis Friderici provida cura
Cæſaris, hoc Autore ſonat nunc verba Latina
Non prius intellectus Arabs. - - -

§. 4.

§. 4.

In illis autem qui vertendis libris illis :ram collocarunt, eminent ADELARDUS THONIENSIS, Anglus, cujus modo ex deno mentionem fecimus. De hoc ita :ockius, Filius, in præf. ad Epistolam Abi far Ebn Tophail; *in Anglia mature flo- e cæperunt hæ literæ opera Adhelardi Ba- niensis magnæ eruditionis viri, qui Henri- Wilhelmi in Anglia imperante (circa A. 30.) floruit, ac Latinorum omnium pri- s Arabum gazas Europæ invexit, alio- nque post eum, qui iis ornandis felici co- :u incubuerunt.* Vixit quoque A. D. 90. DANIEL MORLEYE, Anglus, qui athematicæ artis cupiditate tactus ad Ara- s ea ætate imprimis eruditos, animum jecit, & Toletum profectus, eorundem inia excussit, teste Hotting. *Hist. Eccl.* . *XII.* ANTONIUS LAURUS *de* PALA- IS qui *Paduæ A.* 1218. de Arabico in tinum transtulit Albubathris librum tivitatum. Ejus quoque est versio Cen- m aphorismorum, vel Centiloquii Her- etis, editi *Venet*. 1501. ABEN AM- AM Judæus. GERARDUS CREMONEN- s, qui Joh. Gravio (præfat. ad Astron. ıah Cholgii) *vir linguæ Arabicæ peritis- mus* audit. Vertit, ille Gebrum Hispalen- sem,

sem, (*Joh. de Regio Monte Orat. in Alfrag.*) Abubethri Rhazæ opera exquisitiora *Bas.* 1544. *fol.* Canonem Avicennæ, quæ versio MS. duobus tomis extat in Bibliotheca Regia Holmiæ; edita a. est Lugduni 1522. Bas. 1556. & Venet. apud Juntas 1595. a Joh. Costæo. Allacen Arabis librum unum de Causis crepusculorum, quam cum suo ejusdem argumenti edidit Olysipp. Petrus Nonius A. 1513. Abhenquesit lib. 1. de facultatibus ciborum Argentinæ 1531. PLATO TYBURTINUS vertit Almansoris propositiones ad Regem Saracenorum edit. Basil. 1551. & multo ante Venetiis. Albategnium, teste Joh. de Reg. Monte in præf. ad Alfrag. GEORGIUS VALLA PLACENTINUS, Abubethri Rhazæ librum de peste. ALBANUS TORINUS VITODURANUS Rhazæ librum X. de Arte Medica. ANDREAS VESALIUS BRUXELLENSIS Rhazæ Lib. IX. de A. Med. ANDREAS ALPAGUS BELLUNENSIS Serapionis practicam Medicinalem Venet. apud Juntas 1550. Idem Avicennæ versionem castigatam edidit, & alia. JOHANNES CAMPANUS Euclidem ex Arabico vertit teste Trithemio Script. Eccles. JOHANNES HISPALENSIS Alchabitium de judiciis Astrorum Venet. 1512. item Introductorium ejusdem in Astrologiam Francford.

ford. 1508. ABRAHAM JUDÆUS & SIMON JANVENSIS Serapionis comment. de ſimpl. Medic. Venet. ap. Juntas 1550. Item Abulcaſis Servitorem. STEPHANUS, (Philoſophiæ diſcipulum ſe adpellat,) Haly filii Abbaſi librum, Medicinæ complementum dictum, Latine verſum Lugd. edidit 1523. in 4. ARMEGANDUS BLASII Gallus, Avicennæ & Averrois opera in Lat. Linguam vertit, & comment. illuſtravit circa A. D. 1274. FRANCISCVS BVRANA Averroëm vertit. Longe plures addi poſſent, ſi otium eſſet Catalogos Bibliothecarum excutere. confer, ſi lubet, Tomaſini Catalog. Mſſ. Bibliothecæ Patavinæ, & Biblioth. Bodlejanæ Jameſii, vel potius Thomæ Hyde edit. A. 1674. in fol. Labbei Biblioth. Univerſ. & Biblioth. Mſſ. Catalogum Mſſ. Biblioth. Regis Hiſp. apud Ravium in Spec. Alcor. item Geſneri Bibliothecam, aliosque.

§. 5.

Verſa præterea deprehenduntur in Bibliotheca Regia Holmenſi, ſed neſcio a quibus, Bethem Centiloquia, & de horis planetariis; Zahelis de electionibus, Meſſahalah de ratione Circuli & ſtellarum; Omar de nativitatibus, quos uno volumine cum aliis nonnullis ejusdem argumenti exhibuit Nico-

Nicolaus Prucknerus *Bas.* 1551. Abenzoar Arabs de Regimine sanitatis, & de simplicibus Medicis; MS. Messahalæ lib. III. quorum I. agit de revolutione annorum mundi; II. de significatione planetarum in nativitatibus. III. de receptione. *Norimb.* a Joach. Hellero A. 1549. Novem judices in judiciis Astrorum, Messchella, Aomar, Alkindus, Zael, Albenait, Dorothæus, &c. *Venet.* 1508. De principiis judiciorum Astrologiæ Introductorium Zahelis Ysmaelitæ, & flores Albumasaris *August. Vind.* 1495. Albumasar Albalacht introduct. in Astrologiam, MS. Sapheæ recentiores Doctrinæ patris Abrusahk Azarchelis summi Astronomi edita a Joh. Schonero *Norimb.* 1534. Alfragani Elementa Astronomica. *Norimb.* Theodosius Tripolites de Fig. Sphærica. *Venet.* Ptolemæi Planisphærium. *Tolos.* cIↃcxliv. Abhenquesit de Balneis *Venet.* apud Juntas 1553. Abhomeron Abynzoar in re Med. Lib. III. *Venet.* 1496. Abubethri F. Zachariæ F. Arazi Medici opera parva *Lugd.* 1510. Alchindus de Compositarum Med. Gradibus &c. *Patavii* 1584. Gebri Chymia MS. Hæc ibi. Plures autem ejus generis libros reperies, si consulueris Catalogos supradictos, quorum haud pauci sunt, qui lucem nunquam videre, eo nomine feliciores

visi

visi cel. Christ. Ravio in præf. Specim. Alcorani, *perdituri* sc. *alias in momento omnem de se opinionem & exspectationem*.

§. 6.

Nam observamus, quod plerumque non optime officio suo functi fuerint interpretes illi. Aut enim Arabici sermonis proprietatem non recte perceperant, aut Latini, aut etiam utriusque: Unde scabræ admodum versiones illæ sunt, nec raro tam longo spatio ab Arabico textu dissidentes, quam absunt a terra sidera. Imo & interdum non sine periculo errarunt, quod exemplo ostendemus. Jusserat Avicenna, celeberrimus Arabum Medicus, morsum viperæ curari الثوم *AlTum* i. e. *allio*, quod interpres insigni *αβλεψίᾳ*, & manifesto vitæ discrimine reddiderat *somnum*; legerat siquidem ille النوم, *AlNum*, quod Arabibus significat somnum, unico tantum punctulo demto. Sed & loquendi formulas perplurimas Latinis auribus insuetas ingratasque ad Arabum imitationem satis barbare confinxerunt, ut *longitudinem longiorem*, & *longitudinem propriorem*, quoniam Arabes augem, s. apogæum البعد الابعد; & oppositum augis البعد الاقرب

ad-

adpellant; & quoniam Arabes interſecti nes Orbium excentricorum cum Zodia(التنين راس & ذنب vocant, viſum e iſtis *caput & caudam Draconis* uſurpar verum Græci longe ſignificantius alteru συνδεσμον αναβιβαζοντα, alterum καταβιβαζον reddiderunt. Sic quia arcus Zodiaci a lin apogæi εις τα επομενα ſignorum, ad linea vel medii, vel veri motus numeratus Ar bibus dicitur المركز, placuit interpre bus Latinis eundem centrum adpellare.

§. 7.

Hujusmodi igitur erroribus cum ſcat ant verſiones illæ, ſæpenumero nugas agun judicio cel. Bocharti in Hierozoico, q ſtilum ſtringunt in Autores. Neque eni ipſos refellunt, ſed interpretes, per qu rum incuriam aut imperitiam σφαλματα il in egregia opera irrepſerunt. Itaque G org. Bertinus præf. in Medic. *Arabibus m ximam injuriam faciunt, qui cum in vern cula lingua elegantiſſimi ſcriptores extiterin Barbarorum interpretum errata præſtare n tenentur.* Sic P. Kirſtenius in *præf. Gra Ar.* & Mauſſ. in *Plut. p.* 71. Amat. Lu tanus *in Scholiis Cur.* 1. *Cent.* 1. Joh. Montanus de *Concoct. humorum p.* 177. W

he

lmus Bedwellus præfat. sæp. cit. *Ara-*
m hæc culpa non est, sed interpretum. Ara-
s enim scriptores omnium suo tempore do-
issimi, acutissimi, cultissimi, interpretum
scitantia cognomen barbariei vix eluendum
ntraxerunt. Hoc docti norunt, & publi-
s scriptis testati sunt. Cel. Pocockius Orat.
L. Arab. *Barbarorum sordes interpretum in*
egantissimos autores conjicimus, & lacunas na-
lutulentas, fontes ipsos ut cæno oppletos con-
mnimus: itaque nostro & rei literariæ
mno aquas limpidissimas fastidimus. Quid-
pari jure ipsi Aristoteli, Barbari alicujus
terpretis ore loquenti, barbariei notam inu-
mus? Utinam fieret aliquando, ut Alfara-
um, Avicennam, Avenpacem, ea, qua
ripserunt lingua legeremus; & tum demum
bere de Arabum doctrina sententiam ferre-
us. & post pauca: *Hæc ad barbariei no-*
m à Philosophis Arabum amoliendam di-
a sunto, ne quis, quod interpretum est, au-
ribus imputans, cum larvis luctari pergat.
sos ubi fontes adierit, tum demum testis
de dignus, aut judex idoneus haberi mere-
itur. Quicquid alias durius pronunciaverit,
lumnia erit, non judicium. Atque in eun-
em sensum multa adferunt alii multi.

§. 8.

Enim præter sensus Autorum Arabum
ire nonnunquam distortos, atque depra-

vatos, etiam voces ipsas male lectas expr fasque in versiones suas Latinas transtu runt interpretes; atque inde praecipue f da illa barbarismi nota in Arabes promai vit. Subnectemus exemplo nonnulla, qu constet, haud a vero esse aliena, quae tu ab autoribus citatis, tum a nobis de il allata sunt. Et imprimis Astronomica Geographica vocabula quaedam ex Ulug beighi, Tizini, Ebn Kethiri Ferganensi AlGieuharii aliorumque operibus emend ta exhibebimus.

Arabice.	Recta Scriptura.	Prava Interpe tum Lectio.
البطين	*ElBotein*	*Albatyn s. A buten.*
النثرة	*ElNetbra,*	*Anachera.*
الصرفة	*Elserpha,*	*Asampha.*
البلدة	*ElBelda,*	*Albendacb.*
ميزار	*Mizar,*	*Mirach. Mi raz. Mirar. Mirat*
فم الحوت	*Pham ElHut,*	*Fontabant, F mahant Fum hant.*
سمت	*Semt,*	*Zenit, Senith*
اوج	*Aug.*	*Aux, augis.*

بوط

	Habut,	*Hadhid.*
	Alsemt.	*Azimuth.*
باب الم	*Bab ElMendab*,	*Babelmandel.*
جبل	*Gebel Tarik*,	*Gibraltar*
بلد ال	*Beled ElGerid*,	*Biledulgerid.*

Quibus addi possent ex scriptis Astro-
cis, item Geographicis & Itinerariis
excenta; sed hæc sufficiant γνώσεως lo-
Hisce adjungo ex scriptis Medicorum
illa:

	Zingibil,	*Gingiber*, & Græci recentiores ζιγγίβερ.
	Gjedwar,	*Zedoaria*, Graeci, ζαδωρ. ζαδυρ. ζεδαρ ζαδυρα ζαδυρα. ζαδυαρια.
	Capbura,	*Camphora.*
با	*Belesan*,	*Balsam.*

§. 9.

Plura non adjicio; nam per centurias
arum, morborum, medicamentorum
nomina Arabica perperam scripta apud

Silvaticum in Pandectis, item Castellum in calce Lexic. Med. aliosque numerari possunt. Hisce autem annecto nomina propria Autorum quorundam Arabum, miserum in modum ab iisdem interpretibus corrupta; Quo tamen nomine, feliciores fuisse Arabes existimo, quod sic non suis, sed diversis plane nominibus totiens immerito vapularunt. Sic qui Arabibus est ابن الحفيد *Ibno'l Hafid*. interpretibus est *Abbenguefit*, vel *Albenguefit*. Pro ابو مروان ابن زهر *Abu Merwan Ibn Zohar*, dixerunt corrupte, *Abhomeron s. Abimeron s. Abymeron Abinzoar*. Pro *Abu-Becr Muhammed. fil. Zach. AlRazi*, corrupte, *Abuchare Mugamet* & *Albubater. s. Abubater s. Abubatris Razis*. ejusque libro الحاوي *AlHawi*, corr. *Helchawy*. Pro البتاني *Muhammed AlBattanius*, corrupte, *Mahomet Albategnius*. Pro ابو علي ابن سينا *Abu Ali Ibn Sina*, corrupte *Albo Haly*, *s. Abohaly Avicenna*. Pro ابو علي ابن جزلة *Abu Ali Ibn Gjezla*, corruptissime, *Bubahylyba Byngesla*. Pro *Ebn Bagia*, corr. *Avenpaces*. Pro ابو معشر البلخي *Abu Masher AlBelchi*, corr. *Albumasar*, *s.* *Abu-*

'bumaisar, *s. Apomasares.* Pro الفرغاني *Muhammed AlFerganus*, orr. *Mahomet Alfraganus*. Pro الحسن *Al-lasen*, corr. *Allacen s. AlHazen*. Pro *Abil-Valid Amiro'lMumenin Jacob AlManſur*, orr. *Abil Gualit Miramamolin Jacob Al-anſor*. Pro ابن رشد *Ibn Roſhd*. orr. *Averroës*.

§. 10.

Quamvis itaque hodie haud magnam b verſiones ſuas gratiam inveniant Inter-retes illi, laude tamen ſua fraudandi non int, quod rem literariam renaſcentem, ro re nata, juvare haud gravate ſuſcepe-nt.

§. 11.

Cum autem artes jam magis magis-ue excoli inciperent, & linguarum ſtudia aud parum ad religionis dogmata ſtabili-nda Clementi V, Pontifici M. viderentur latura momenti; Is itaque in concilio Vi-nenſi, quod Anno Salutis MCCCXII. actum, inter alia hæc ſanxit: *Ut igitur ritia Linguarum hujusmodi poſſit habiliter r inſtructionis efficaciam obtineri, hoc ſacro probante Concilio, ſcholas in ſubſcripta-m linguarum generibus, ubicunque Roma-*

nam curiam residere continget, nec non in Parisiensi & Oxoniensi, Bononiensi, & Salamantino studiis providimus erigendas; statuentes: ut in quolibet locorum ipsorum teneantur viri Catholici, sufficientem habentes Hebraicæ, Arabicæ & Chaldææ linguarum notitiam: Duo videlicet uniuscujusque linguæ periti, qui scholas regant inibi, & libros de linguis ipsis in Latinum fideliter transferentes, alios linguas ipsas solicite doceant, earumque peritiam studiosa in illos instructione transfundant. Quæ utut, salubri sane consilio, sic sancita essent, & Parisiis tum temporis, atque in Hispania inter Monachos Ordinis prædicatorum, autore Raymundo a penna forti, has omnes Linguas publice fuisse doctas, sint qui affirment; (vid. *Bzov. An. Chr.* 1325. *s.* 13. & *Epist. Franc. Bosqueti, Episcopi Lodovensis, ad Iosephum de Voisin*) nimis tamen languide fuisse excultas, non Historia modo, sed & res ipsa loquitur.

§. 12.

Nostro igitur & superiori seculo debent, quicquid splendoris inter Europæos hodie obtinent, transmarinæ hæ Musæ. Tum demum enim librorum Arabicorum major numerus, ampliorque supellex in Europam advecta est; quæ ante ibi erat cor-

vo

rarior albo, nigroque simillima cygno.
leo ut nunc voluminum quinque millia
enumerare non difficile fuerit, teste
l. Golio *præf. Lex. Arab.* Quid 5000?
la Bibliotheca illa Regis Maroccani, quam
earcha Massiliensis in Hispaniam avexit,
oties mille, & octingentis codicibus con-
t. Erpen. *Orat. II. p.* 64. quibus pluri-
os postea accessisse a cel. Golio se acce-
sse fatetur Hotting. *Anal. p.* 228. Præ-
ea Laurentina in Escuriali Regis Hispa-
rum jam anno 1583. MS. habuit co-
ces 261, ut ex Catalogo a Ch. Ravio,
m Alcorani specimine edito, & ab Hot-
igero in *append. Bibl. Orient. p.* 332. con-
t. Quanta vero in Hispania translata
m fuerint Arabum volumina, ex statu-
illo, quod circa eadem fecit Franciscus
menius, Archiepiscopus Toletanus, co-
oscere licebit, idque ex lib. 2. Alvari
omesii, de illius Cardinalis rebus gestis.
nirum is, *cum Mahometanæ perfidiæ extir-
ndæ in regno Granatensi aliisque Hispaniæ
is intentus esset, in id quoque diligenter
ubuit, ut libri, quibus superstitio illa trade-
tur, abolerentur. Alfaquinis ergo, (sic
auri sacrorum Antistites nominant) ad
nia obsequia eo tempore exhibenda prom-
, Alchoranos, id est, suæ superstitionis
avissimos libros, & omnes, cujuscunque*

autoris & generis essent, Muhametanæ impietatis Codices, facile sine edicto, aut vi, ut in publicum adducerentur, imperavit. Quinque millia voluminum sunt ferme congesta, quæ variis umbilicis, Punica arte & opera distincta, auro etiam & argento exornata, non oculos modo, sed animos quoque spectantium rapiebant. Multi eis se donari à Ximenio petierunt, sed nemini quicquam concessum est: ignibus omnia, publica in pyra, ad unum exusta, præterquam aliquot ad rem medicam pertinentia, cujus gens illa non sine magno profectu studiosissima semper fuit, quæ propter saluberrimæ artis dignitatem, ex incendio illo liberata, in Bibliotheca Complutensi nunc servantur.

§. 13.

Rem autem aliter, & nisi fallor, majore fide, narrat, qui vitam ejusdem Cardinalis Hispanico idiomate complexus est, Eugenius de Robles in libro, *Compendio de la Vida y hacanas del Cardenal D. Fray Francisco Ximenez de Cisneros y del oficio y Missa Muzarabe, ympreso en Toledo per Pedro Rodrigez anno de* 1504. quem inter cimelia & insignem rarissimorum librorum multitudinem, ad historiam, linguas & rei Antiquariæ studium ac commodum spectantia, in patriam nostram nuper advexit diligens

ens ac curiosus ille multorum Regnorum scrutator, idemque varia ac multiplici doctrina excultum pectus habens, JOH. GABR. SPARWENFELDT, vir Nobilissimus, quem Charites amant, de omnibus bonis & universa re literaria bene meritus; Ximenium scilicet praeter alia summae pietatis specimina, etiam Maurorum, qui ejus tempore Granatae degebant, convertendorum consilium cepisse, & magnas illi instituto impensas destinasse. Inter alios autem Mauros fuisse quendam nomine Abenamar Ilmado Zegri, illustri sanguine ortum; quem Leo, Capellanus Archiepiscopi, vinculis primo & carcere ad Christiana sacra adigere conatus; mox vero summis beneficiis ad se adductum eo adegerit Ximenius, ut baptizari & Christianum fieri, novoque nomine Gonzales Ferdinandus Zegri, adpellari non recusaverit. Hic inter alias res praeclaras, ob s. fidem Catholicam pio (ut scribit Eugenius) zelo susceptas, etiam libros ad Muhammedanam religionem spectantes publice cremavit, ut simul, si fas esset, Saracenici nominis memoriam omnem aboleret, servatis tantum iis Bibliothecae Alcalensi, qui ad Medicinam pertinere videbantur. Rem totam ex ipsius Autoris verbis, quae adponere lubet clarius percipiemus; *Des pues desto el Arcobispo, aficio-*

nado de su buen natural, le recibio en su ca aissignandole partido conforme à la Calia de su persona, y con el exemplo de tan san Prelado à quien servia, fue un Christianissi cavallero, y hizo notables cosas, manifesta do en ellas el valor de su persona, y monstra do juntamente ser muy zeloso del aumento nuestra santa fé Catholica. Y entre otras fi juntar todos quantos Alcoranes de Mahon pudo auer à las manos, y otros muchos libr tocantes à su secta, que passaron de un cue to y cinco mil volumines, y quemarlos publ camente, sin reserver muchas iluminaciones, en quadernaciones costosas, que pudieran s vir para otros libros, con manezuelas, cl pas, registros de oro y plata: diziendo q su animo era borrar, si pudiesse, la men ria de que tan pestilenciales libros buuie temdo z estimado su tierra: guardando lamente algunos que tratauan del arte de medicina: de los quales escogio los mas nec sarios, y los embio à la libreria del Coleg mayor de Alcala, embiando juntamente à yglesia de san Illefonso del mesmo Coleg (fundacion del Arcobispo su sennor) mucl trompetas y annafiles moriscos, que oy a se ven en ella, en memoria de los hechos nuestro prelado, y del Christianissimo pec deste noble Cavallero.

§. 1

§. 14.

Taceo instructissimas Bibliothecas as, ut Viennensem; *cujus Catalogum per edidit Daniel de Nessel Bibl. Cæsareæ ibliothecarius.* Lugdunensem, quam li-is Arabicis MS. XL. Illustris Jos. Scaliger vid. *Meursius in Athenis Batav. lib. I. c.* 3.) Golius vero ultra CCL. ex oriente latis ditavit, ut e Catalogo liquet. Oxo-iensem quoque prætereo, quæ antehac gato Gulielmi Laud, Cancellarii ejusd. cademiæ, mox magni Seldeni musæo, uper vero e libris Pocockianis insigne ce-it incrementum. Bibliothecam item Ba-ariæ Ducis, ubi libri Arabici Gul. Po-elli asservantur. (*Postell. in præf. Com-end. Cosmogr.*) Parisiensem, quam ope jusd. Postelli plurimis Arabum monumen-s instruxit Rex Franciscus. Quotannis ero cura virorum insignium, qui ad coë-iendos libros in Orientem ablegantur, iagnis Sapientissimi Regis impensis auge-ır. Ambrosianam, quæ Mediolani est, e qua *vid. præf. Thes. Arab. Antonii Gig-eji.* Cantabrigienses, tam publicam, quæ ossidet libros Orientales Thomæ Erpenii, uorum Catalog. vide apud Hotting. *ap-end. ad Bibl. Orient. p.* 24. quibus illa pri-em donata est a Georgio, duce Bucking-

hamiæ

hamiæ, ejusdem Cancellario; (vid. V *opus Epistolicum à Colomesio editum E* 4.) quam Collegii Trinitatis Bibliothec cæterasque. Taceo quoque Bibliothe Augustam in arce Wolfenbutelensi, de ex professo scripsit Conringius, qu consulas. Monachiensem item, de Swertius *in Athenis Belg. p.* 50. nec non Pa nam s. Heidelbergensem, quæ initio jus seculi in Vaticanam dicitur trans Taceo libros quoque omnes, quos Cl simorum Virorum privati passim forul stodiunt; quorum non paucos indicat Ravius Pan. I. p. 34. *Ducentos habet Golius. Elichmannus ultra septuaginta buit. Ludovicus de Dieu itidem aliq Illud Mercatorum decus, & studiorum fautor Orientalium, Dn. Ansloo, plure bet codices, & per præstantissimum illum j nem Germanum Dn. Gentium ultra duce & ipse comportabit. Ut taceam quid p Adrianum Junium, Ultrajectinum, Amstel mensis Gymnasii Rectorem clariss. est M ptorum. Ut taceam quid in aliis est Re scio me non mentiri, si decem millia vol num Mscriptorum extare confidenter dix* & p. 32. *Ipse attuli trecenta Ms. Ara Persica, Turcica, Hebraica, Græca, men. Russica.* Vid. ejusd. Spolium O tis *edit. Kiloni* 1669. & Erpen. *de*

A

. *Orat. II. p.* 86. Libros Bibliothecæ
. Joh. Baptistæ Raymundi enumerat
ing. *App. Bibl. Or.* 31. Cum itaque
primum tempore in Europam migra-
librorum Arabicorum ditior supellex;
m quoque est, ut nostri seculi homi-
s Grammaticarum, Lexicorum, alio-
que id genus subsidiorum conficiendo-
labor simul & inde redundans utilitas
igerit, quam superiora secula, ob de-
im idoneorum autorum, unde regulæ
nmatices petendæ exstruendæque erant,
ire non poterant.

§. 15.

rimus a. inter Europæos, qui in hisce ali-
præstitit, erat Guilielmus Postellus, Nor-
dia Gallus, qui A. 1538. Grammaticæ Ara-
rudimenta Parisiis vulgavit, quam ex vul-
ous Arabum Magistrorum præceptioni-
collectam esse monet Josephus Scaliger
pusc. p. 461. Qui quoque Postellum
oicæ linguæ, non adeo quantum vide-
olebat, peritum fuisse scribit, quippe
primum caput Alcorani præter tria aut
uor verba infeliciter reddiderit. Eodem
pore in Belgio & quidem Leidæ floruit
ncifcus Raphelengius, qui & ipse tabu-
in Grammaticam concinnaverat, sed
; edi noluit vir minime ambitiosus, ne

Ve-

Postello gloriam præripere voluisse videretur. *Meurs. in Ath. Bat.* Conscripsit autem ille primus Lexicon Arabicum, non quidem perfectum, satis tamen copiosum, adjutus librorum subsidiis, quæ ipsi Postellus, Masius, & Scaliger, Viri Arabicæ linguæ gnarissimi, lubenti ac benevola manu subministrarunt, illique describendo vix ultimam manum imposuerat, cum mors illum occuparet XX. Julii A. Ch. CIƆIƆXCVII. Lexicon illud quindecim ab obitu ipsius annis, id est, A. 1613. publici juris factum est Leidæ. Sicque ille omnium primus fuit, qui

Cum patriis Batavis Arabas confudit & Indos.

§. 16.

Raphelengio mortuo Arabicæ Linguæ professionem in Academia Lugduno-Batava suscepit Franciscus Junius, qui acta Apostolorum & Epistolas Pauli ad Corinthios ex Arabico transtulit. *Leid.* 1578. 8. sed cum illi Theologiæ, quam præterea sustinuit, professio satis negotii facesseret, linguæ Arabicæ Professionem in Guilielmum Coddæum derivari facile patiebatur die VIII. sept. A. CIƆ. IƆXL. Is Coddæus scripsit Catalogum librorum omnium Arabico-

bicorum, Chald. Syr. & Hebr. qui aut allegati, aut tam editi, quam inediti eo tempore extarent, teste Joh. Meursio in *Athenis Batavis*. Floruit eodem tempore Nicolaus Clenardus, Batavus, qui cum esset Arabicæ linguæ discendæ avidissimus, & videret, *qu' il n'y avoit personne au pais-bas* (verba sunt Is. Bullart en Academ. des sciences & des Arts liv. IV.) *capable de contenter sa curiosite, prit un psautier ecrit en cette langue, a l'aide du quel il acquit quelque connoissance de ces Charactères*. & mox: *Il resolut de traduire la bible en leur langue, pour les eclaires des lumieres de nostre religion*. De quo Muhammedanorum conversionem promovendi studio, sic etiam scribit ad Latomum præceptorem: *Nisi mihi librorum defuerit copia, stat sententia, fideliter Latinis dare, quicquid in superstitione positum est.*

§. 17.

Idem Clenardus adeo hujus linguæ suavitate afficiebatur, ut cum Principi Portugalliæ a studiis esset, & laute sustentaretur, ejus tamen perdiscendæ causa Africam trajiceret, & inter gentes ferocissimas multa dura patiens per aliquam multos annos versari sustineret. Interea libros Arabicos coëmit quamplurimos, & cum sola Christiani cujusdam perfidia bonam volun-

tatem ejus impediret, inque discrimen eum adduceret, ejus evitandæ causa in Hispaniam se proripere coactus est, ubi non multo post Granatæ moritur Anno 1542. Reliquit autem Epistolas & Grammaticam Arabicam, locumque, ubi eadem hodie servetur, indicat Bullartus l. cit. his verbis: *Il en composa une grammaire, que l'on a trouvee ecrite de sa main chez le Docte Loüis Perez, Espagnol.*

§. 18.

Eluxit paulo post in Batavia Thomas Erpenius, qui cum ex Scaligeri suasu hisce Musis serio animum adplicuisset, peregre abiit, Viennæque inter Turcas & Arabes diutius commoratus est, & linguam Arabicam cum cæteris Orientalibus Linguis ex asse didicit. Anno hujus seculi XII. in patriam redux, maximo omnium adplausu Arabicæ linguæ Professor in Academia Lugdunensi creatus est. Quo facto, nihil antiquius habuit, quam subsidia adornare, quibus juventus subnixa, ad linguæ illius adyta faciliore, quam antea, calle perduceretur. Edidit igitur anno Professionis suæ secundo Grammaticam Arabicam V. libris explicatam *Leyd.* 1613. quam Amstelodami recudi fecit Ant. Deusingius A. 1636. Lugduni vero Jacobus Golius A. 1656.

A.

A. 1620. rudimenta linguæ Arabicæ edidit, item Grammaticam, dictam Giarumia cum versione. A. 1617. Onomasticon quoque elaboravit in Alcoranum, quod MS. laudat cel. Hotting. *Hist. Or. lib. I. c.* 1. Et cum deessent textus, in quibus se exercerent juventutis ingenia, Abi Ubeid proverbiorum centurias duas a se & Josepho Scaligero notis illustratas exhibuit A. 1614. quæ recusæ anno 1623. cum rudimentis L. Arabicæ in 8. secutæ sunt A. 1615. Fabulæ Locmanni, quibus alia proverbiorum centuria addita. *Lugd. in* 8. & *Amst.* 1636. cum ejusdem Grammatica. Accessit his A. 1616 N. Testamentum Arabice, & A. 1617 Historia Josephi ex Alcorano, cum triplici versione Latina. A. 1621. Orationes II. de dignitate L. Hebr. & Arabicæ. A. 1622. Pentateuchus Mosis Arabice, & 1625. Elmacini, scriptoris Arabis celeberrimi, Historia Saracenica, cum versione in fol. & in 4. cum versione seorsim excusa; seorsim item suo cum textu in 8. A. 1629. post mortem ejus prodiit versio & notæ ad Paraphrasin Arabicam in Evangel. Johannis, *Rostoch.* Multa quoque alia Heros ille meditabatur, ut Alcoranum Arabice cum refutatione solida edendum; Novum Testamentum ex translatione Vulgata, & versionibus Syriaca, Arabica, Æthio-

Æthiopica & Armenica, cui operi nomen dare decreverat Tabernaculum Christi. (*Swertius in Ath. Belg.*) Thesaurum Grammaticum; Historiam linguæ Arabicæ, Lexicon Arabicum; & Geographiam Arabicam Abulfedæ. Mortuus autem est peste *Lugd. Bat. A.* 1624. eumque pro funere laudavit Gerh. Joh. Vossius, Oratione, quæ typis edita est Lugd. 1625. & inter memorias Eruditorum a Viro Doctis. & diligentissimo Henningo Witte Rigæ collectas. Manes item Erpenianos vulgavit P. Scriverius cum variorum Doctorum Virorum Epicediis.

§. 19.

Hoc Semone defuncto non defuere in Belgio alii, qui tam præclaro exemplo incitati, pari studio Arabicam Linguam excolerent. Inter præcipuos vero celebrandus Jacobus Golius, de cujus Orientali itinere, quædam, quæ adferantur, non indigna habet Vossius in Epist. ad Joh. Meursium, quæ in magno Opere Epistolico a Colomesio edito est, quinquagesima prima. *Golius Arabice docet, sed poposcit à Curatoribus ut sibi potestas daretur cum Wetsio, designato consule Aleppensi, in Syriam suis sumtibus proficiscendi atque impetravit, post trimestre aut circiter se itineri accinget.*

Quæ-

æres, quis Deus hanc illi mentem inspira-
? Nempe non alio compellitur, quam quod
lta adeo in Arabica lingua supersint, quæ
illi nec cuiquam in orbe Christiano co-
ita sint. Quæcunque Arabica Lexica sup-
unt mutila videntur. Quid dico, viden-
? Imo si de iis quidem loquamur, quæ
ipta sunt ab hominibus Christianis, desunt
rba pæne infinita. Ita qui interpretari
id velit, sæpe ad fallaces conjecturas recur-
re cogatur. Ea autem quæ lingua sua
abes condiderunt; multo quidem sunt per-
ctiora, sed quia gentis suæ hominibus scri-
ere, ita breviter succincteque cuncta inter-
etantur, ut à Christianis hominibus non
elligantur. Præsertim ubi ritus Arabum
tinguntur nostris ignoti, aut ubi ad Poëta-
m Arabum loca alluditur, quos iidem sæpe
per transennam quidem videre. Sperat
itur Golius noster, si annum unum Dama-
, & vicinis locis, cum Doctissimis
rabum atque aliarum Asiæ gentium colloqui
miliarius detur, posse se plus uno proficere
e, quam vicenis, si suo omnia labore hic
spetur. Certe juvenis est præclarus, ma-
umque aliquando virum dabit, si Deus ei
letudinem & vitam, quod ex animo voveo,
m Bataviæ tum præcipue studiorum causa.
ulta enim ex Arabum monumentis erui pos-
nt; quæ a nostris sciuntur, juxta ac ab igno-

rissimis. Neque fefellit Vossium tam felix præsagium. Etenim Golius insigni librorum Arabicorum copia ditatus, (ut literæ ejusdem ad Vossium ex Oriente missæ indicant) ab itinere cum reverteretur, haud secus a Doctis expetitus est cultusque, quam olim a procis suis Atalanta aut Hippodameja. Redux autem Arabicæ linguæ & Matheseos professionem capessivit, immortaleque nomini suo monimentum condidit Lexico Arabico confecto, quod Lugd. Bat. prodiit A. 1653. editaque Arabsiadæ Historia Timuri anno 1636. & proverbiis Arabicis Imperatoris Alis, 1629. Erpenii Grammatica revisa, in multisque correcta & locupletata Historiis elegantissimis scriptoris Arabis AlHaririi Basrensis, item Eliæ III. Patriarchæ Antiocheni explicatione festi nativitatis; Surata LXI. Alcorani cum commentariis Gelallodini interpretis celeberrimi, aliquot proverbiorum centuriis, aliisque, ut merito propterea novum opus haberi possit; versa in linguam Arabicam Catechesi & Confessione Belgica (*Hotting. Thes. Phil. p.* 62.) Alfergano in lingua sua nativa i. e. Arabica exhibito, cum versione & doctissimis commentariis Lugd. 1669. sed quæ per mortem ipsius non potuisse absolvi dolet orbis eruditus; edito Catalogo librorum, quos ex Oriente in Bibliothe-

cam

m Leidensem transposuerat, Paris. 1630.
cum titulis Arabice expressis Lugd.
40.

§. 20.

Floruere & alii in Belgio harum lite-
rum licet non professores, callentissimi
nen, ut Joh. Elichmannus, Silesius, Med.
octor, qui quantum in hisce studiis va-
erit, vel Pythagoræ carmina aurea, Ara-
a paraphrasi ab illo donata, & una cum
bete Arabico cum Salmasii præfatione
ita Lugd. 1640. planum fecerint; item
pistola Arabica ad Cl. D. Joh. Zecchen-
rfium de usu Linguæ Arabicæ in Medi-
ia Jenæ A. 1636. impressa. Sed & eun-
m ex fragmento epistolæ de vitæ termino
Joh. Beverovicium datæ, tanquam ex
gue leonem poteris cognoscere. Ludo-
us de Dieu Epistolam, quæ fingitur, Dni
stri J. Christi ad Abgarum Arabice ver-
n dedit in animadv. ad Xavier. Hist.
hristi pag. 611. Antonius Deusingius
edic. & Mathem. Professor Acad. Grö-
ng. edidit Canticum Avicennæ de Medi-
na. s. Institutionum Medicarum compen-
um. Item Selecta Medica Joh. Mesuæ
amasceni. Erpenii Grammaticam Arab.
m Apologis Locmanni, & adagiorum
abicorum centuria A. 1636. Vid. effig.

& Vitas Professorum Groningensium p. 214.

§. 21.

Anno superioris seculi LXXXIII. Literæ Arabicæ in Germania etiam superiore nasci cœperunt. Cum Ruthgerus Spey Bopardianus, Ecclesiæ Schonaviensis pastor Epistolam pauli ad Galatas, & 6 primaria capita Christianæ religionis Arabice translata, Heidelbergæ publicavit, iisque Grammaticæ Arabicæ compendium subjunxit. Non ita multo post effloruit ibidem Valentinus Schindlerus, qui Lexicon Pentaglotton scripsit ediditque A. 1592. sed vocabulis Arabicis Hebraico Charactere expressis, quod suis quibusque literis aliquando edendum promisit Thomas Erpenius, sed immatura morte præventus hunc laborem suscipere non potuit. Johannes Fabricius, Dantiscanus, Specimen Arabicum, i. e. tria scripta Arabica elegantissima, cum notis Grammaticalibus & Coronide de Poësi Arabum, edidit Rost. 1638. Sed versio Carminis Abul Olæ verum autorem agnoscit J. Golium, uti ipse Golius nos docet in præf. Gram. Erpenianæ a se editæ, & Thomas Hyde in Catalogo Bibliothecæ Bod. Edidit quoque Versionem testamenti, l. pacti potius, Muham-

me-

lis. Petrus Kirstenius, Medicinæ Do-
·, præter Grammaticam in tres partes
sam Vratisl. 1609. quatuor Evangeli-
um Vitas ib. Notas in Mathæum Ara-
m ib. 1610. Observationes in Episto-
Judæ ib. Librum II. Canonis Avicen-
cum Doctissimis commentariis ib. 1609.
adem sacram Canticorum & Carmi-
1 Arabicorum Lips. 1610. Orationis
ninicæ specimen, item Psalmi LI *mi*
uratæ I. Alcorani, juxta sex exempla-
Arabica MS. Breslæ 1608. proprio Ty-
rapheo edidit. Tubingensem Acade-
illustravit Wilhelmus Schickardus ope-
lo historieo, quod Tarich Regum Per-
inscribitur, quod e scriptore Arabico
ne liberiore paraphrasi transtulit Tub.
8. Abulfedæ præterea Geographiam
it, & Grammaticam Arab. scripsit,
tamen adhuc ἀνέκδοτα sunt. Johannes
ricus Hottingerus, Tigurinus, Con-
onem Helveticam Arabice vertit, (ipse
. *Or. p. 93. & in Epist. ad Christ. Ravi-*
quæ extat in Ravii Spec. Alc.) Lexi-
Harmonicum reliquit & alia non pau-
l philologiam Arabicam spectantia. Is
Tiguro Leidam trajiceret, fracta
in undis misere periit. *Heideggerus*
ita Hotting. Andreas Sennertus Gram-
icam Arabicam edidit *Vitteb.* 1666.

Mathias Wasmuth, Holsatus, Grammaticam Arabicam cum præfixa parænesi Arabicæ linguæ edidit *Lugd.* 1654. Floret hodieque Nob. Jobus Ludolfus, Arabicæ non minus ac Æthiopicæ cæterarumque Orientalium linguarum peritissimus. Mathias Fridericus Becchius, qui non ita pridem duas Alcorani Suratas edidit. Abrahamus Hinckelmannus, qui A. 1690. Testamentum Muhammedis, de cujus γνησιότητι haud immerito dubitant eruditorum nonnulli, Arabice & Latine edidit; nunc autem immortalem sibi famam parat editione Alcorani Arabici, cum Lexico Alcoranico, post quod expectare nos jubet Thomæ a Kempis de imitatione Christi libros IV. ex Latina lingua in Arabicam elegantissime traductos per Fr. Cælestinum a S. Liduina Carmelitam discalceatum, qui A. 1663. in 8. Romæ prodiere, ex officina Typographica S. Congregationis a prop. fide. Jenæ claret Joh. Danzius, & Breslæ And. Acoluthus, qui & ipsi Alcoranum hoc tempore edere dicuntur. A Germanis ad Italos convertimur.

§. 22.

Inter Italos primos Arabicæ linguæ peritia celebratur Augustinus Nebiensis, qui Psalterium Davidis Arabice edidit initio

sec.

:. superioris. Franciscus Martelottus 'ab. L. Profess. Romanus, Gramm. reliiit. Philippus Guadagnolus institutiones :abicas contexuit Romæ editas 1642. m Apologiam pro Christiana religione, iæ Romæ Latine prodiit A. 1631. Ara:e vero 1637. Dominicus Germanus de .esia Fabricam linguæ Arabicæ adornat, adjecta Latina & Italica interpretatio- Rom. 1639. item Dittinario overo Grammatica della lingua volgare Arabica & Itana Rom. 1636. Thomas a Novaria, hesaurum Arabico-Syro-Latinum edidit omæ 1636. & Isagogem in scientiam Lo:es, & Theses S. Fidei Arab. Lat. Rom. 25. Antonius Giggejus, Professor Meolanensis, Thesaurum L. Arabicæ quatuor issis voluminibus comprehensum edidit ediol. e typographia Coll. Ambr. A. 32. Athanasius Kircherus Lexicon Coo-Arabicum emisit Rom. 1644. qui & urima Arabica Oedipo Ægyptiaco, cærisque suis operibus inspersit. Ludovis Marraccius e Congregatione Cleric. egularium Matris Dei, Innocentii XI. P. . olim Confessionarius, hodiernus Aracæ L. professor Romanus, Prodromum :fut. Alcorani edidit Romæ 1691. & Pavii nunc cum ejusdem refutatione excudi citur Alcoranus.

§. 23.

Haud parum in Italia & Gallia literas Arabicas promoverunt Maronitæ; illis enim cum lingua Arabica vernacula sit, teste in Epist. ad Nob. Ludolfum consule Aleppensi, non mirum quoque, si ejus linguæ peritissimi sint. Inter eos autem de hisce studiis plurimum meriti sunt Abrahamus Ecchellensis, qui Paris. 1641. cum versione edidit Anonymi scriptoris Arabis, librum, sub tit. *Munus Regium*, qui res varias, utpote Physicas, Metaphysicas, Logicas, Astrologicas, & Theologicas pertractat. Vertit quoque ex Arab. in Lat. sermonem V. VI. & VII. libros Conicorum Apollonii Pergæi, qui Florent. prodiere An. 1661. de quo videatur Faustus Naironus, Maronita, in *præf. Dissert. de Maronitis edit. Rom.* 1679. Gabriel Sionita & Joh. Hesronita, Maronitæ e Monte Libano, Geographiam Ebn. Edrisi ex Arabico verterunt. Paris. 1619. Grammaticam quoque Arabicam conscripserunt, cujus I. liber Romæ prodiit. Gabriel Sionita præterea Testamentum Muhammedis (pactum securitatis vertendum monet Salmasius in Epist. ad Hug. Grotium) ed. Paris. 1630. Et Paraphrasin Arabicam Bibliorum in Latinum convertit. Psalterium

Ara-

ırabicum ed. Rom. 1619. Petrus Meto-
:ita, Cyprius, Maronita e Libano, Arabicæ
„ Pr. Romanus reliquit inſtitutiones L.
ırabicæ, obiitque A. 1625. Victorius Scia-
ıc, Accurenſis Collegii Maronitarum Ra-
ennæ fundator, R. Bellarmini Cathechis-
num Arabice vertit Rom. 1613. Item Li-
ırgiam Baſilii Magni, Gregorii Theologi,
ὲ Cyrilli Alexandrini Aug. Vind. 1604.
ὲ Pſalmos una cum Gabriele Sionita Rom.
619. 4. Johannes Leopardus Heſronita,
lius a ſuperiore, conſcripſit Arabice tra-
tatum, cujus tit. *Vindemia Sacramento-
um*, teſte Fauſto Nairono de Maronitis p.
22. Michael Heſronita; a quo prodiit
ırabice deſcripta Calendarii emendatio.
ıntonius Baneſius Archipresb. nonnulla poë-
ıata de Hiſtoriis ſui temporis Arabice com-
ilavit.

§. 24.

In Gallia Arabicam linguam excolere
cœpit Guilielmus Poſtellus, de quo paulo
nte. Joſ. item Scaliger, qui præter alia
nguæ Arabicæ inſtitutiones; & Arabicæ
ınguæ Theſaurum, ſupra 30. millia vo-
:um continentem reliquiſſe dicitur. Conf.
Colomeſii *Galliam Orient. p.* 116. Stepha-
ıus Hubertus, Ar. Ling. Prof. item Iſacus
Caſaubonus & Claudius Salmaſius, quo-
rum

rum opera hinc inde vestigia non pauca ex-cultæ diligentius hujus literaturæ osten-dunt. Joh. Baptista Wallius Lexicon Ara-bicum Psalteriale ed. *Paris.* 1632, D. Vat-tierius Historiam Tamerlanis Gallice ver-tit. Paris. 1658. cujus & versionem La-tinam promisit. Item Murtadii Fil. Ga-phiphi Historiam de Pyramidibus & Ad-mirandis Ægypti *Paris.* 1666. nec non Elmacini Historiam Musulmannorum Paris. 1657. & totum Avicennam Latine. Gil-bertus Gaulminus Georgii Syni Chroni-con Arabicum, cum Catalogo Codicum suorum Arabicorum adornare se ait in *Epist. ad Ravium.* De Jacobo Guijonio vid. P. Colomesii *Galliam Orient. p.* 268. Samuel Bochartus animalia Biblica, quæ an-tea in incerto erant, ex Arabibus felicissi-me illustravit, stupendo Hierozoici opere, quod Londini primo prodiit; deinde in Germania; nuperrime vero Lugd. Batavo-rum, cum reliquis operibus, cura & stu-dio Joh. Leusden, & P. de Villemandy. Progredimur ad Anglos.

§. 25.

Inter hos Wilhelmus Bedwellus S. Jo-hannis Epistolas Catholicas Arab. Lat. edidit 1612. Idem in Anglicum vertit Dia-logum inter Sinan & Ahmed de religione, ha-

itum in reditu a peregrinatione Mecca, qui & Arabice in 8. extat. Joh. Gra- s Tabulas Geographicas Nasireddini & ighbeighi publicavit Lond. 1652. Epo- s celebriores Ulughbeighi. *Lond.* 1650. ulfedæ Principis Hamæ descriptionem waralnahræ *Lond.* 1650. Anonymum ibem de Siglis Persarum & Arabum ronomicis *Lond.* Abulfedæ Canones Geo- phicos promisit in præfat. ad tab. Na- dd. Joh. Seldenus Saidi Ebn Batrik. s. ychii, Patriarchæ Alexandrini, Ecclesiæ x. Origines Arabice cum versione & com- ntario edidit *Lond.* 1642. Edwardus ockius, cum in Oriente adhuc versare- , Hugonis Grotii libros de Veritate Re- onis Christianæ in Arabicum idioma fudit, teste cel. Hotting. *Hist. Eccl. sec.* *p.* 515. & *Bibl. Or. p.* 93. qui postea ti *Oxon.* 1660. in 8. Specimen Historiæ ibum ex Abulfaragio cum notis *Ox.* o. Gregorii Abulfaragii Historiam iversalem Arabice & Latine *Oxon.* 1663. ychii, Patriarchæ Alexandrini, Annales ibicos cum vers. Lat. *Ox.* 1658. Por- i Mosis, id est, Dissertationes Maimo- is Arabicas in Mischnajot, eisque sub- ctas notas Miscellaneas *Oxon.* 1655. Epi- as Canonicas cum notis. Variantes Le- nes Pentateuchi Arabici in opere Poly-

glot-

glotto Anglicano. Edwardus Pocockius, Filius, cum versione edidit Epistolam Abi Jaafar Ebn Tophail *Ox.* 1671. Brianus Waltonus in Bibliis Polyglottis paraphrasin Bibliorum Arabicam edidit *Lond.* Edmundus Castellus Lexicon Heptaglotton ad Biblia Polyglotta intelligenda elucubravit ad usus oculorum jacturam usque, *Londin.* Thomas Hyde, Bibliothecarius Academiæ Oxoniensis, Tabulas longitudinum & latitudinum stellarum fixarum Ulughbeighi. *Oxon.* 4. 1665. Oxonii Professionem Arabicam suis sumtibus instituit Guilielmus Laud, Archiepiscopus Cantuariensis; Cantabrigiæ vero Thomas Adam, Eques Auratus. Satis igitur in Anglia Literarum Arabicarum promotioni hodie prospectum est. Inde in Patriam nostram trajiciemus.

§. 26.

Et huc quidem Musas Arabicas ante annos plusculos invitavit Christina, Regina, quæ Arabicæ Linguæ professorem cæteris addidit. Sed tamen nullus adhuc fuit, quin cum Arabica pariter reliquarum Ling. Orientalium Professionem sustinuerit. Ita sane B. M. Sveno Westro Gothus, qui Catechesin minorem s. summa doctrinæ Christianæ capita Syriace & Latine, cum præceptis Syriacis edidit *Ups.* 1627. item in-

tut. Hebraicas. 1637. Joh. Laurber-, qui juvenis adhuc carmen gratulato-ı Syriace ſcripſit D. Olao Laurelio cum tagma Theologicum ederet An. 1641. iſtianus Ravius, Berlinas, longe pluri-in his oris ad Orientalium ſtudiorum, ſertim vero Arabicæ, de qua nunc agi-s, linguæ uſus conſcripſit atque perfe-ſed propter impedimenta alia hic pauca licavit, inter quæ Diſſertatio Academica Dudaim Rubenis 1655. 8. & Verſio no-n Capp. priora Geneſeos memoranda iunt. Johannes Petri Buſchagrius A. ı. ante abitum ad exteros emiſit Diſp. ıd. de Maſora totam Hebræo ſtylo con-ıatam. Anno autem 1655. aliam de ı Linguarum Orientalium in Theologia. ı itinere ſuo adverſaria ex variis codicis iaci editionibus collegit; de quibus ita :b. Hottingerus in ſcripta ad Buſcha-ım epiſtola Heidelb. 1659. *Adverſa-ex codice Syriaco Altorfii magno cum de-rio expecto. Habeo ſub prelo diſputatio-ordinarias, de verſionibus in linguas ver-ulas, quibus hæc mantiſſa lucem adferet. · igitur rogo, primum atque licuerit, no-um illarum copia mihi fiat.* Harum ſibi ıiam factam, in diſſertat. de translat. in guas Vernaculas pag. 178. idem vir :berrimus grato commemorat animo.

Poſt

Post reditum in patriam, quamvis adv
valetudine fere semper usus fuerit, a li
brando tamen haud destitisse arguunt d
illius & magni laboris scripta, quæ ine
adhuc penes hæredes servantur; ut su
Theologia Talmudica, cui ipsemet su
mam manum imposuit, item duo tract
quorum primo explicat Præceptum C
sti Matth. 22. *Date Deo, quæ Dei sunt*,
de formulis precandi veterum Judæo:
multa afferuntur; altero, *date Regi*,
Regis sunt, ubi haud minus docta at
egregia fuse inculcantur. Uno Joha
Tersetus ob mortem præmaturam nihil p
ter dissertationem de Teraphim dare pot
sic quoque qui ei in munere successit D.
dreas Grubbius. viri nihilominus in lit
Orientalibus versatissimi. Ex hisce p:
ante hæc tempora Linguam quidem S
ctam, cum Chaldæa & Syriaca egregie
cultas atque promotas; Arabicam a. ne
ctam fere & insuper habitam fuisse.]
stræ vero ætatis major est felicitas; qu
piæ sedulæque posteritati celebrandam
linquimus. Præter hosce ordinarios a
Upsalienses Linguarum Orientalium Pro
fores, ut olim non defuere, ita nec ho
desunt, qui Sacra nobis oracula ex i
fontibus explicare sciant. Quorum a

y

ολοτλια cum nemini non nota sit, & eam sic laudare supersedebo.

§. 27.

Antequam huic capiti κολοφων, quod licitur, χειρα imponamus, de Typographia Arabica quædam addere placet. Illa nter Europæos hoc tempore satis dextre xercetur. *Hodie* (ait cel. Hottingerus Bibl. Quadrip. p. 5.) *non occidentalium antum, sed & Orientalium Characterum mnium typos in Europa adeo habemus polios, & affabre compositos, ut nihil ad summum perfectionis apicem desiderare videamur.* Cœpit a. Typographia Arabica superioris eculi initio. Gerhardum enim Vossium, irum doctissimum, deceptum esse, haud lubitamus, cum de typographia Vaticana ta scriberet de Sci. Math. p. 69. *Ab An. Chr.* 1585. *usque ad An.* 1590. *Romæ sedit Sixtus V. Qui pontifex bene est de studiis meritus, cum aliis nominibus, tum etiam relo Arabico, quod antea in Europa erat ullum. Id institutum Romæ A.* 1589. *atque hoc loco a nobis memoratur, quia primum eo prelo prodierit Arabice Euclides, uti & Avicenna & quatuor Evangelistæ, & lia.* Constat sane non pauca Arabica ante d tempus typis excusa esse. Miror decantatum illud Psalterium Nebiense, quod

ab editore Auguſtino Juſtiniano, Epiſcopo Nebienſe, ſic adpellatur, tam curioſi diligentiam viri fugere potuiſſe. Id Genuæ excuſum a Petro Paullo Porro An. 1516. Atque hoc, niſi fallor, primum eorum, quæ Arabice edita. Nam ad calcem eſt: *Impreſſit miro ingenio Petrus Paulus Porrus.* Huic itaque Typographiæ Arabicæ primitus inſtitutæ gloria adſcribenda eſt. Præterea Alcoranus, cujus exempla omnia cremata diximus, Venetiis prodiit 1530. item libelli duo Aſtronomici, in 8. Papiæ A. 1539. excuſa eſt Theſei Ambroſii introductio in XIII linguas; ſed Arabici characteres manu adpicti ſunt. Lutetiæ Pariſ. Gul. Poſtelli introductio in XII linguas, & Gram. Arabica, aliaque A. 1538. Heidelbergæ Ruthgeri Spey Gram. Arab. A. 1583. Hi libri omnes & alii plures ante erectam a Sixto V. Typographiam Vaticanam impreſſi ſunt; typis licet rudioribus; neque enim artes eodem tempore perfectæ ſunt, ac inventæ. Ante Sixtum vero, fuit Gregorius XIII. qui volumina Orientalia bene multa imprimi in Urbe curavit, ſicuti in Vaticani palatio, de operibus Pontificis hujus ſequens docet inſcriptio: quam in Tractatu Italico Della libreria Vaticana pag. 324. inſeruit Mutius Panſa:

IMPRIMENDI ARTEM HEBRAICIS,
GRAECIS, CHALDEIS, ARABICIS,
ARMENIS, ILLYRICIS
CHARACTERIBUS AB SE PRAECIPUE
INSTRUCTAM ITA PROMOVET,
UT JAM ORIENTIS, ET
OPPRESSAE A TURCIS, ET SCISMATICIS
EUROPAE POPULI, MISSIS
CATHECHISMIS PROPRIA AD PIETATEM
LINGUA INSTITUANTUR.

Hanc autem Typographiam, quæ in Belvedere primo constituta fuit, in Palatium Vaticanum postea collocavit Sixtus, unde sine dubio novam & ab ipso instauratam dixit Vossius. Nec multo aliter Angelus Roccha in append. Biblioth. Vatican. p. 413. *Quare Sixtus V. ad præclara omnia & sane pia contendens, Typographiam Apostolicam Vaticanam magnificentissime instituit.* & post pauca: *Hinc nobilissimam Typographiam, rem quidem Pontifice, quin se ipso dignam, in Vaticano instituit Dominico Basa, Veneto Typographo, homine quidem navo & industrio ac sagaci, ad Typographiam erigendam & regendam electo, qui pro hujusmodi re præstanda, circiter quadraginta aureorum millia insumsit, nullo parcens incommodo, nullique impensæ. Hæc præterea Typographia Apostolica Vaticana, & elegantia*

ac varietate, ingentique characterum e Latinis sc. Græcis, Hebraicis, Ara & Servianis nec non chartarum pulcr ne ac bonitate, aliisque rebus imprimend necessariis, cæteras typographias longe an lit, Viris eruditissimis, ad exemplaria, caput est, recognoscenda & illustranda se

§. 28.

Fallitur & in eo Vossius, quod eo prelo prodiisse Arabice Euclidem, cennam, & quatuor Evangelia, nam omnia typis Mediceis excusa sunt. I etiam profecta Geographia Arabica, a Maronitis Latino cœlo donata est Pa Evangelia autem illa duplici habitu pr re, & cum versione Latina interlinear sine ea, sed cum figuris & splendidis i in folio. Inde etiam habemus profe nem fidei Christianæ, Arab, in 4. item dem Arab. & Latine. Alphabetum que Arabicum cum prolixo syllabaric exercitatione Lectionis Joh. Baptistæ mundi 1592. in 4. Grammaticam A cam, dictam Cafia, magno & eleganti ractere in 4. Tractatum Grammaticum ctum Giarumia in 4. Item alium dic Tasrif cum vers. Lat. & not. Joh. Bap Raymundi, egregio charactere in 4. gali, ut vocant. Colloquia Tria de

gione Mahometica in 4. Sed de his libris, quæ typis Mediceis Romæ prodiere, diligenter observandum, quod erroribus typographicis scateant; præcipue Avicenna, in quo quosdam Isacus Casaubonus in notis ad Hist. Augustæ scriptores, & Samuel Bochartus in Hierozoico, longe autem plurimos Petrus Kirstenius in notis ad Librum II. Canonis Avicennæ: ubi pag. 32. *nemo* inquit, *illi editioni injuriam faciet, qui longe plura* σφάλματα *Typographica ei inesse dixerit, quam lineas.* Et in præfatione: *Avicennæ exemplar Romæ impressum vitiosissimum.* Ex officina autem erecta auspiciis Sixti v. & Gregorii XIII. Pontificum, & quidem literis Syriacis habemus precationes Christianas Arabicas in 8. Liturgias Christianas Syr. & Arabicas in 4. Missale Christianum Arab. & Syrum in fol. Cathechismum Christianum Arabicum in 4. aliaque.

§. 29.

Ex Officina Savariana Psalmos Davidis cum vocalibus & vers. Latina in 4. Catechismum Religionis Christianæ Bellarmini Arab. Latin. in 8. Gabrielis Sionitæ Gram. Arabicam.

& II. interprete Fr. Briċtio, Rhed
Capucino, prodiere 1653. in 4. A
um ſacrorum Latino-Arabicorum Epi
1655. in 4. Grammaticam Arabica
arumiam adpellatam cum verſione
na Tho. Obecini 1631. in 8. Theſ
Arabico-Syro-Latinum, Interp. Thom
varia 1636. 8. Fabricam L. Ar. cu
terp. Itala, Aut. Fr. Dominico Ge
de Sileſia 1639. fol. Fabrica Piccol
lingua Arabica Volgare e Italiana de
ncdemo autore 1636. 4. Antitheſi
Arabicam 1638. 4. Dottrina Arabi
liana 1642. 8. Thomæ a Kempis ope
quibus ſupra. Brevem orthodoxa
profeſſionem 1648. 8. quæ & A. 16
4. excuſa extat. Dechiaratione dell
trina Chriſtiana piu copioſa del Bella
tradotta in lingua Arabica da Gio.
nita. Archipresb. 1627. 8. Iſagogen ſ.

§. 31.

Fuere quin etiam non pauci ex erudi-
, qui privatas sibi officinas instauravé-
it, ut Franciscus Raphelengius, Leidæ,
cujus typ. præter alia prodiere Alphabe-
m Arabicum cum Psalmo LI. & explica-
me interlin. in 4. Epistola ad Titum
ab. cum vocalibus & versione Lat. Joh.
ıtonidæ. Tres Epistolæ Johannis cum
rs. Lat. Gul. Bedwelli in 4. Gram. Arab.
penii. in 4. Proverbiorum Arabicorum
aturiæ II. cum notis Scaligeri & Erpenii
4. Lexicon Arabicum Raphelengii cum
tis Erpenii in 4.

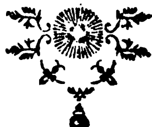
§. 32.

E Typographia, quam Leidæ institu-
it Th. Erpenius, præter ipsius opera,
odiere Epistolæ Pauli ad Romanos & Ga-
as Ar. in 4. Heidelbergæ Joh. Henricus
ottingerus Typographiam, suis usibus
stetricaturam instruxit, Breslæ P. Kir-
nius, & Viennæ Austriæ Fr. Meninski,
alii aliis locis. Hoc autem tempore in
mnibus urbibus paulo majoris momenti,
i artes & studia præcipue linguarum,
gent, Typographiæ Arabicæ erectæ
it: ut Patavii, Mediolani, Tiguri,
conii, Londini, Lugduni, Amstelodami,

Ultrajecti, Francofurti, Lipsiæ, Hamburgi, Rostochii, Hafniæ, Upsaliæ &c. Ubi vero typi Arabici non suppetunt, solent Arabica charactere Hebræo, sed non æque feliciter exprimere, additis discriminis causa punctis & virgulis quibusdam, hoc modo:

אבתת̄ג̇חכ̄דד̄רזסש̇צצ̇טט̇עג̇פ̄קכלמנוה

Ita Constantinopoli a Judæis excusus est Pentateuchus Persicus Tawusii: ita Francofurti Lexicon Schindleri; ita duas Alcorani Suratas non ita pridem edidit Mathias Fridericus Becchius; Ita Maimonidis præfationes in Mischnam Cel. Pocockius, ita Geographiam Sacram S. Bochartus, & multi alii, alia multa.

CA-

CAPUT SEXTUM

DE USU LINGUÆ ARABICÆ IN VARIIS DISCIPLINIS.

Utilis eſt Arabica Lingua (א) omnibus, qui veritatis ſtudio ducuntur. (ב) Theologis. (ג) Juris Conſultis. (ד) Medicis (ה) Philoſophiæ Studioſis, & imprimis Mathematicis, ob copiam ſcriptorum Mathematicorum in Arabica Lingua, & terminorum. (ו) Politicis. (ז) Philologis.

§. 1.

Quæres tandem, Benevole Lector, quo uſu, quave utilitate ſe commendet Lingua, cujus originem, incrementa ac laudes, tanto verborum adparatu explicare ſuſceperimus. Scies, & id quidem paucis. Utilis (1.) eſt omnibus, qui veritatis ſtudio ducuntur. *Hoc enim*, ait cl. Elichmannus in Epiſt. ad Beverovicium, *absque linguarum ſeu clavium uſu, inane plerumque antea ad nos redibat, & loco fidelis teſtimonii, vulgivagos rumores & perſonas ementitas coram noſtro judicio ſiſtebat.* Sic cel. Golius Arabicam linguam excoli diligentius cupit, *ut ita totius literati mundi concentus* (verba habentur in præf. Lex. Arab.) *ſuis numeris impleri poſſit atque ad occultas plurimas res*

exponant, quam vastâ aliorum comm
ria. (4.) Quód reliquis etiam Sacri
guis, ut Chaldaicæ & Syriacæ, pluri
lucis inferat Arabica. (5.) Qúod
quosdam orientalium populorum in S
scripturis memoratorum illustret. exe
dedit Hotting. *in Hist. Or. L. I.* 8. *p.*
Pocock. *spec. Hist: Ar. p.* 329. (6) (
ad impia Muhammedis dogmata perc
da ac refutanda conferat. (7.) Quod
strumentum ac veluti spirituale comr
um, quo gentes extra Christianum c
degentes, huic impertiant, quicqui
næ mentis & virtutis habent; hic v
lis salutiferam Evangelii lucem ac vi
fundat. *Gol. Præf. Lex. Ar.*

§. 3.

III. Utilis est Jurisconsultis; ut ej
neficio, leges, instituta & placita tot
tis sapientum, adeoque justitiam ipsa
tius Asiæ & Africæ, & magni imper
us Saracenici, cum Romano & Patri
conferre, quæque inde patriæ suæ, &
um saluti accommoda sint, prudenter
perare sciant. Th. Erpen. *Orat.* 11.
Chr. Rav. *Paneg.* 11. *p.* 19.

§. 4.

IV. Utilis est Medicis. Math.
Orat. Inaug. scribit; *Medicinam nemin*

nnam aspexisse, qui non ultro, Arabi-
guæ cognitionem artis illius professori-
immopere necessariam esse confiteatur.
et, ut Avicennæ aliorumque Arabum,
ane longe plurimi sunt, medica scri-
ervolvere, indeque tanquam ex fonte,
is interpretationum rivulis, saluberri-
nonita tuendæ valetudini depromere
ıt; neque in explicatione terminorum
errent ignari, præsertim illorum, qui
rietatem ac imperitiam Versionum de-
ti sunt & detorti, quales nonnullos
iore cap. indicavimus.

§. 5.

V. Utilis est Philosophiæ Studiosis &
mis Mathematicis, quo Arabum in
lisciplinis insignia scripta ac observa-
in lingua sua nativa legant, suoque
adplicare possint, quidque sit Aux,
, Nathir, Hegira, Algebra, Alma-
, Almucantharat, aliaque innumera,
ginibus suis & mathematicis principiis
im Arabum nosse explicare.

§. 6.

I. Utilis est Politicis Europæis & re-
ıblicarum administratoribus, præser-
, quibus cum populis Asiæ Africæ-
ommercia intercedunt; uti pluribus
osten-

oſtendere Cl. Ravius *in Obteſt. ad E*
& *præf. ſpec. Alcor.* Item Nob. L
præf. append. ad Hiſt. Æthiop.

§. 7.

VII. Utilis eſt Hiſtoricis. Na
ſuperioribus dictum, hiſtoriam pop
Orientalium tam civilem, quam E
ſticam, id eſt, dogmata, mores, :
Chriſtianorum Orientalium, aliund
ex Arabibus petere haud licet.

§. 8.

VIII. Utilis tandem Lingua
eſt Philologis omnibus; quibus tan
mendata eſſe debet, quam commen
digniſſimum eſt voces Arabicas noſ
multis Arabiſmi imperitis neſcio q
fecerint mònſtri, ut خليفة *Chalifa*
in proprium nomen convertit Pol
Virgilius *de Rerum inv. p.* 517. cum
ſorem notet Muhammedis. كسير
Ikſir, ſive, ut vulgo dicitur, *Elixir*
nonnulli ab eliciendo deducunt, cum
Arab. كسر *fregit. Ipſa* هجرة
vox, ait Hottingerus Anal. p. 313.
multis eſt μῆλον ἔριδος. *Genebrardus*
L. III. p. 479. *haud ſcio, inquit, nu*
rupte Hegira, ſit potius aſtrologorum

æ! شريف *Scherif*, sic nobiles vocant, Muhammedem sanguinis jure contingen-

De voce مملوك *Mamluk* vanas quas- n conjecturas vid. in *Lex. Schindleri*, & rtinii. مفتي *Mufti*, Sapiens s. Doctor. , *Vezir*, Consiliarius s. Vicarius princi- a وزر *portavit onus*, eo quod in partem arum veniant principi. مسلمين *Mosel- mi*, i. e. Credentes s. totos se Deo com- tentes. محمد *Muhammed*, pro quo ruptissime dicunt Mugamet, Magomet, chomet, Muchamet &c. atque sic aliæ veris instar, *numeroque carentis arenæ*.

II.

II.

ELIAE PALAIRET

AUCTORES

SACRI CLASSI

MARCUS.

Cap. XII. v. 5. Τους μεν δέροντες, τ αποκτείνοντες.) Alii *Codd.* pro Τοι τους δέ legunt Ους μὲν ἄλλους δέ. Optim recepta lectio. Confirmat *Herodian.* p. 7. Τοὺς μὲν πειθοι ἐς συμμαχίαν προση τω, των δε κ̀ κρατησας ην τοις οπλοις, *Hos dem in societatem venire adduxerat, illo vro edomuerat armis.* Item l. 5. p. 224. μὲν κολασθέντων, των δὲ ἐξωσθέντων. *His dem supplicio affectis, illis vero expulsi*

Vs. 12. Καὶ ἐζητυν αυτον κρατησαι. Ζητειν *Conandi* sensu Hebraismum *Beza* rumque cerebrum mirifice invenerunt. merito refutavit *Eckhard.* Observ. p ex Aristoph. p. 34. Adde porro *Ari* Nub. p. 196.

- - - Συ δὲ
Ζητεις πιησαι τ' αργυριον πλειον το σον.

- - - Tu vero
Conaris reddere pecunias tuas ampliores.

& *Jophon* apud *Stobæum* excerpt. de ...rib. tit. 2. p. 173. Ειδεναι τα θειων ζητει. ...vina noſſe conatur. Similiter *Quærere* ... *Conari* extat apud *Propert.* 2. 2. 5.

Liber eram, & vacuo quærebam vivere lecto,
At me compoſita pace fefellit Amor.

Vſ. 19. ινα λαβη - - την γυναικα αυτου.) ...γυναικα, vel εις γυναικα, vel προς γαμον. ...ſolute quoque Auctor Incertus *de Incre...il.* c. 5. Την Δηιανειραν ελαβεν. *Deiani...n accepit.* Item *Menander* apud *Stob.* ...m. 189. p. 645. Ουκ εκεινην λαμβανει. ...*n illam accipit.* Plenius locuti ſunt *Dio...rus Sinopenſis* in Poët. Gnomic. p. 259.

Κρειττον γαρ εστιν ευ τεθραμμενην λαβειν
Γυναικα απροικον, η κακως μετα χρηματων.

Melius enim eſt bene educatam accipere
Uxorem ſine dote, quam male cum pecuniis.

...m *Eratoſthenes* cataſteriſm. c. 31. του ...σειδωνος βουλομενου την Αμφιτριτην λαβειν εις ...ναικα. *Neptuno volente Amphitritem acci-*

cipere uxorem. Denique *Polyænus* l. 8. p. 808. Την θυγατερα αυτης προς γαμον λαβων. *Cum filiam ejus in matrimonium accepisset.* Et *Dionys. Halicarn.* l. 11. p. 709. Ουκ ηδυνατο προς γαμον αυτην λαβειν. *Non potuit in matrimonium ipsam accipere.*

Vs. 26. Ουκ ανεγνωτε εν τη βιβλῳ Μωσεως - - ὡς ειπεν αυτῳ.) Verba Ἡ βιβλος Μωσεως notant *Opera Mosis.* Similiter Incertus Auctor apud *Stobæum* florileg. tit. 3. p. 21. ψευσονται βιβλοι Ομηρου. *Mentiuntur opera Homeri.* Item alius in *Antholog. Gr.* l. 1. c. 67. epigr. 26. p. 140. Ησιοδου ποτε βιβλον - - ἑλισσων. *Hesiodi opera aliquando volvens.* Notandum in super Ως ante ειπεν poni pro Οτι. Sic & *Rom.* c. 11. *v.* 2. Ως εντυγχανει τῳ Θεῳ. Ita quoque & apud Exoticos. *Moschus* idyl. 2. *v.* 12. Φασκεν δ' Ως μιν ετικτε. *Dicebat vero, quod eam genuerit.* Item *Anytes* in Antholog. Gr. l. 4. c. 12. epigr. 109. Δεικνυς Ως κρεισσον πυρ πυρος εστιν ερως. *Ostendens quod amor sit ignis fulmine potentior.* Ut & *Aeschyl.* Sept. contra Theb. *v.* 623. Οιδεν Ως σφε χρη τελευτησαι μαχῃ. *Novit quod se oportet occumbere pugna:* ubi *Schol.* Ως per Οτι exponit.

Vs. 32. Ουκ εστιν αλλος πλην αυτου.) Eodem ferme modo locutus est *Isocrates* de permut. p. 475. Υπερ ων ουδεις αν, αλλος επιχειρησειε πλην των εμοι πεπλησιακοτων. *De quibus nemo alius*

lius conaretur præter eos, qui me doctore fi ſunt.

Vſ. 34. ὅτι νουνεχῶς ἀπεκρίθη - - οὐ μακρὰν εἶ ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ.) Vox νουνεχῶς ſemel tantum in N. T. occurrit, pro qua alii *Codd.* Συνεχῶς vitioſiſſime legunt. Reperitur apud *Planud.* in vita Aeſopi p. . Οἷς πολλὰ τῶν ἀλόγων - - νουνεχῶς προσεσχηκότα μυθεύεται. *Quibus pleraque brutorum - - prudenter attendiſſe finguntur.* Ultimam formulam, omiſſa præpoſitione, uſurpavit *Dionyſ. Halicarn.* l. 3. p. 161. Οὐ μακρὰν τῆς Φιδήνης κατεστρατοπέδευσεν. *Non longe a Fidenis caſtra poſuit.*

Vſ. 37 Καὶ πόθεν υἱὸς αὐτοῦ ἐστι;) Hic Πόθεν pro Πῶς, *Quomodo*, ponitur, uti patet ex *Lucæ* c. 20. *v.* 42. Πῶς λέγουσι τὸν Χριστὸν υἱὸν Δαβὶδ εἶναι. Eodem ſenſu occurrit Πόθεν apud τοὺς LXX. uti 4. *Reg.* c. 6. *v.* 27. Πόθεν σώσω σε; *Quomodo ſervarem te?* Sic & *Unde* pro *Quomodo* proſtat apud *Terent.* Andr. 3. 2. 31. *Unde id ſcis?*

Vſ. 44. Ὅλον τὸν βίον αὐτῆς) τὸν βίον. h. e. *Facultates.* Sic & apud *Dionyſ. Halicarn.* l. 1. p. 13. Κατὰ βίου ζήτησιν. *Ad facultates quærendas.* Et *Philoſtrat.* vita Apoll. l. 1. p. 11. Κέκτηται γὰρ - - βίον πλείω. *Poſſidet - - facultates plures.*

Cap. XIII. *v.* 3. Καθημένου αὐτοῦ εἰς τὸ ὄρος.) Pro ἐν τῷ ὄρει. Sic & apud Exoticos

Εις pro Εν occurrit. *Heliodor.* l. 8. p. 374. Εις οικημα (pro Εν οικηματι) κατακλεισαμενος. *In carcerem* (pro *In carcere*) *occlusus.* Et *Achill. Tat.* l. 3. p. 157. Ωσπερ εις αντρον (pro ἐν αντρῳ) ἐμένομεν. *Velut in antrum* (pro in antro) *mansimus.* Id Latini imitantur. *Orosius* l. 4. c. 6. *In conspectum* (pro *conspectu*) *populi necatus est.*

Vs. 9. Εις συνεδριον) sc. βουλης, vel γερουσιας. *Herodian.* l. 2. p. 107. Συνιασιν εις το συνεδριον. *Coëunt in consessum.* sc. *Senatus.* Plenius Id. ibid. p. 69. κατηλθεν ἐπι το συνεδριον της βουλης. *Contulit se ad Senatus consessum.* Et *Dionys. Halicarn.* l. 2. p. 99. τῳ συνεδρίῳ της γερουσίας ανενεγκας τον λογον. *Consessui Senatus communicata re.*

Vs. 15. καταβαται εις την οικιαν.) Sic & apud Poëtarum patrem odyss. κ. υ. 431. Κιρκης ἐς μέγαρον καταβημεναι. *Circes in ædes ut descendatis.*

Vs. 16. Εις τον αγρον ων.) Pro Εν τῳ αγρῳ. Vide quæ dedimus supra ad υ. 3. Adde *Achill. Tat.* l. 5. p. 353. Διανυκτερευσειν ελεγεν εις τον αγρον. *Pernoctaturum dicebat se in agrum:* pro *in agro.* nec non *Xenoph. Ephes.* l. 2. p. 35. εις αγρον οικειν ἐκελευσαμην. *In agrum* (pro *agro*) *degere jussi.*

Vs. 33. Αγρυπνειτε.) h. e. ut loquitur *Demophilus* Sentent. in Opusc. Mytholog. p. 620.

620. Αγρυπνοι εστε κατα νουν. *Mente rvigili eſtote.*

Vſ. 34. Εκαςῳ τὸ εργον αυτου.) *Maximus Tyr.* diſſ. 5. p. 48. Πρὶν πυθεσθαι το εκαν εργον. *Prius quam cognoverit cujusque unus.*

Vſ. 35. Ὁ κυριος της οικιας - - ἢ μεσοτίυ.) Sic & apud *Diogenem Laërt.* l. 6. 2. p. 598. Ὁ ουν κυριος, εφη, της οικίας που ελθοι; *Dominus igitur, inquit, domus o ingredietur?* Nota μεσονύκτιυ. ſc. ωρας: r ſe enim hæc vox adjectiva eſt. *Theoit.* idyl. 13. *v.* 69. Ισία - - μεσονυκτιον ωραν) εξεκαθαιραν. *Vela - - media nocte rgabant.* Plenius in plurali numero hat *Anacreon* ode 3. init. Μεσονυκτίοις ποθ' ωις. *Mediæ noctis aliquando tempore.*

Vſ. 36. Εξαιφνης.) *Iſocrat.* orat. de ce p. 280. Εξαιφνης επιςας τοις γιγνομένοις. *pente ſuperveniens his rebus.* Nec non *bianus* in Antholog. Gr. l. 1. c. 37. epigr. p. 75.

- - - Αμελουντων
Ημων εξαίφνης ηξει ὁ πορφυρεος.
- - - *Non curantibus*
Nobis repente ſuperveniet mors.

Cap. XIV. *v.* 7. Δυνασθε αυτους ευ ποιη.) Sic *Libanius* epiſt. 100. p. 53. Ον δὲ πεποίηκε πολλακις. *Cui vero benefecit ſæpe.*

Item *Isocrat.* ad Demonic. p. 55. Τους αγαθους ευ ποιει. *Bonis benefacito.* Et *Heliodor.* l. 7. p. 322. Καιρος τους ξενους ευ ποιειν. *Tempus est hospitibus benefaciendi.*

Vs. 11. Καὶ ἐπηγγειλαντο αυτῳ αργυριον δουναι κ ἐζητει πως ευκαιρως αυτον παραδῳ.) Pro Ἐπηγγειλαντο δουναι, alii *Codd.* εδωκαν, vel ἐδίδων, legunt. Optima est lectio, quam firmat *Diodor. Sicul.* l. 2. p. 137. Τουτῳ μὲν ἐπηγγειλατο δωσειν σατραπειαν της Βαβυλωνιας, *Huic promisit dare præfecturam Babyloniæ.* Itemque *Dion. Cassius* l. 47. p. 335. Καιτοι ταις γυναιξὶ - - τας προικας - - δωσειν ἐπηγγειλαντο. *Quamvis uxoribus - - dotem - - dare promisissent.* Nota insuper Καὶ, ante ἐζητει, vertendum esse *Tum.* Sic & *Matth.* c. 6. v. 33. Και ταυτα παντα προστεθησεται υμιν. *Tum omnia hæc adjicientur vobis.* Item c. 12. v. 21. Και ἐν τῳ ὀνόματι αυτου εθνη ελπιουσι. *Tum in nomine ejus gentes sperabunt.* Ita quoque apud alios. *Appian. Alexandr.* de bel. Pun. p. 72. *Consules vero jusserunt dicere quid peterent.* Και οι πρεσβεις ἐλεγον. *Tum legati dixerunt.* Item *Achilles Tat.* l. 1. p. 11. *Hæc ego quoque novisse possum, qui tot amoris causa passus sum.* Καὶ, τί πεπονθας, ειπον, ω αγαθέ; *Tum, quid passus es, dixi, o bone?* Denique Ζητειν οπως, pro πως, dixit *Dionys. Halicarn.* l. 10. p. 665. Καὶ ου ζητειτε ὀπως παρ' αυτων λη-

ψεσθε

θε δικας; *Et non quæritis, quomodo de* is *poenas ſumere poſſitis?*

Vſ. 12. Εθυον.) *Mactabant.* h. e. *Mactare ſolebant.* Solet ſæpius *ſolendi* ſignificatio in verbis obtinere. Sic. c. 15. *v.* 6. ελυε: *Dimittere ſolebat*, uti patet ex *Matth.* 27. *v.* 15. Ειωθει απολυειν. Sic *Dion. Caſſ.* l. 43. p. 220. Τας αρχας τοτε αλλας, οσας ο δημος πρωτος ενεμεν, αποδεικνυναι εψηφισαν. *Magiſtratus, reliquosque honores, quos* ... *as populus quibusdam tribuebat* (pro *tribuere ſolebat*) *ipſum* (Cæſarem) *conferre decreverunt.* Adde *Homer.* odyſ. γ. *v.* 379. πατερ' εσθλον εν Αργειοισιν ετιμα. *Patrem eximium inter Argivos honorabat:* pro *honorare ſolebat.* Id. ibid. *v.* 409.

- - - Οις επι μεν πριν
Νηλευς ιζεσκεν. - - -
- - - *Quibuscum quidem antea*
Neleus ſedere ſolebat. - - -

Vſ. 13. Ανθρωπος.) h. e. *Servus.* Sic *Lucæ* c. 12. *v.* 36. Ανθρωποις προσδεχομενοις κυριον. *Servis exſpectantibus dominum.* ... m *Joann.* c. 5. *v.* 7. Ανθρωπον ουκ εχω. *Servum non habeo.* Et *Philipp.* c. 2. *v.* 8. ευρεθεις ως ανθρωπος. *Cum eſſet re vera ſervus.* Sic & apud τους LXX. 2. *Paralip.* c. ... *v.* 6. Ανθρωπου του Θεου. *Servi Dei.* Ad *Achill. Tatium* l. 4. p. 263. Ὁ ανθρωπος, δικα-

δικαια, εφη, φοβη. *Servus merito, inquit, times.* Similiter apud Latinos *Homo* pro *Servo* usurpatur. *Petronius* Satyric. c. 63. p. 317. *Habebamus tum hominem Cappadocem.*

Vs. 31. Σε απαρνησομαι) *Dionys. Halicarn.* l. 8. p. 507. Και δια τουτο φιλους τε απαρνουμεθα, οταν αδικησωσι. *Et propterea etiam amicis renunciamus, cum nos injuriis afficiant.*

Vs. 35. Ει δυνατον εστι.) Sic & *Palladas* in Antholog. Gr. l. 1. c. 89. epigr. 2. p. 174.

- - - Παρα μοιραν,
Ει δυνατον, ψυχην τερπομενην μεταγειν.
- - - *Præter fatum,*
Si fieri possit, vitam gaudentem traduce.

Vs. 44. Δεδωκει - - συσσημον.) Vox Συσσημον semel tantum in N. T. occurrit, & optimæ notæ est, pro qua ex mera glossa alii *Codd.* legunt Σημειον. *Diodor. Sicul.* l. 13. p. 576. Ηραν το συσσημον της μαχης. *Sustulerunt signum certaminis.* Ut & ibid. p. 603. Τουτο γαρ ην το συσσημον τοις τριηραρχαις. *Hoc enim signum erat Trierarchis.*

Vs. 50 Και αφεντες αυτον παντες εφυγον.) Appositissime dixit *Silius Italicus* l. 5. v. 478.

Non

- - - *Non æquus in arctis*
Nimirum rebus ſuaſor Metus.

Vſ. 53. Καὶ συνέρχονται αὐτῷ.) ſc. ἐς λόγους. *Appian. Alexandr.* de bel. Parth. p. 251. μόνου ἀξιοῦντος, ἐν ᾧ συνέλθωσι. ſc. ες λογους, *Temus rogante, quo venirent cum ipſo.* ſc. *in colloquium.* Plenius Id. bel. Pun. p. 33. ὁ δὲ ἠξίωσεν ἔτι συνελθεῖν ἐς λογους Σκιπίωνι. *Ille item rogavit adhuc venire in colloquium cum Scipione.*

Vſ. 58. Τὸν χειροποίητον.) *Heliodor.* l. 2. 111. Χειροποιητοῦ πυρός. *manu excitato igne.* Item *Achill. Tatius* l. 1. p. 53. Πηγὴ ἀνέβλυζεν χειροποίητος. *Fons ſcaturiebat manufactus.* Et *Aelian.* hiſt. animal. l. 13. 18. Λίμναι χειροποίητοι. *Stagna manufacta.*

Vſ. 63. Διαρρήξας τοὺς χιτῶνας αὐτοῦ.) Summum doloris erat veſtium dilaceratio. Sic Horatii ſoror, cognita ſponſi nece, notante *Dionyſ. Halicarn.* l. 3. p. 157. Τὸν τε χιτῶνα κατερρήξατο - - καὶ ἐθρήνει. *Veſtem laceravit - - & lamentabatur.* Idem feciſſe perhibetur Fimbria Romanorum Dux, cum milites ſuos ad Syllam pergere videret, teſte *Appiano Alexandr.* de bel. Mithrid. p. 53. Καταρρήξας τὸν χιτωνίσκον ἑκάστοις προσέπιπτεν. *Lacerata veſte, ſingulis provolutus eſt.* Nec non Daphnis apud *Longum* Pa-

floral. l. 4. p. 110. cum suos flores évulsos reperisset; Κατηρρηξατο ευθυς τον χιτωνισκον. lacer avit illico vestem.

Vs. 65. Ραπισμασιν αυτον εβαλλον.) εβαλλον. h. e. *feriebant.* Ita quoque *Dionys. Halicarn.* l. 1. p. 67. Εβαλλον οι μὲν ακοντιοις, οι δὲ λίθοις. *feriebant hi quidem telis; illi vero lapidibus.* Item *Geminus* in Antholog. Gr. l. 3. c. 14. epigr. 21. p. 347. Μὲ κεραυνοις βαλλει. *Me fulminibus ferit.* Ut & *Demetrius Bithynus* ibid. l. 4. c. 7. epigr. 19. p. 444.

- - - Οι δὲ νομηες
Βαλλουσί με λίθοις... - -
- - - *Bubuli vero*
Feriunt me lapidibus. - -

Vs. 72. Εκ δευτερυ - - οτι πριν αλεκτορα φωνησαι δις - - ϗ επιβαλων εκλαιε.) Priorem formulam habet *Athenagoras* legat. p. 128. Εαν τις - - ἐκ δευτερου καταφιλησῃ. *si quis - - secunda vice osculatus fuerit.* Nota Πριν cum Infinitivo poni pro Πριν ἤ. *Antonin. Liberalis* c. 13. p 112. Πριν ἀφικέσθαι. *Prius* (sc. *quam*) *advenissent illi, qui ipsam abducerent.* Plene *Dionys. Halicarn.* l. 2. p. 102. Πριν ἤ των αλλων τι διαπραξασθαι. *Priusquam aliorum quid perficeretur.* Denique nugacissimus Glossator in aliis *Codd.* pro Επιβαλων εκλαιε exaravit Ηρξατο κλαίειν, Ut *Incipiendi* notio in his verbis obtineret,

Di-

ivus Auctor fcribere debuiffet, Καὶ ἐπιβαλὼν κλαίειν. Semper enim hoc fenfu verbum ἐπιβάλλειν cum Infinitivo conftruitur. Vide quæ jam notavimus, & adde *Diodor. Sicul.* l. 14. p. 724. Ὡς δ' ἐπέβαλον - - προφέρεσθαι τὰ Διονυσίου τὰ ποιήματα. *Simul ac inceperunt - - proferre Dionyfii poemata.* Ἐπιβαλὼν elliptice ponitur, pro Ἐπιβαλὼν αὐτῷ (fc. *Jefu*) τοὺς ὀφθαλμοὺς, vel τὰς ὄψεις, vel τὰ ὄμματα. *Injectis oculis in ipfum,* fc. *Jefum.* confer Obfervat. noftras in h. l.

Cap. XV. *v.* 7. Φόνον πεποιήκεισαν.) Sic φόνον ἐργάζεσθαι dixerunt alii. *Herodian.* l. 2. p. 128. Πολλὴν ἁρπαγὴν καὶ φόνον εἰργάσαντο. *Multam prædam & cædem fecerunt.* Item *Appian. Alexandr.* de bel. civil. l. 1. p. 616. ὅπλοις φόνον ἐργάσασθαι. *Armis cædem facere.*

Vf. 11. Ἀνέσεισαν τὸν ὄχλον.) Peffime alii *Codd.* hanc lectionem deturpant, pro ἀνέσεισαν legentes Ἔπεισαν, Ἀνέπεισαν, Ἀνέστησαν. *Euripid.* Orefte *v.* 612. Ἑκοῦσαν ἀνασείσω πόλιν. *Haud invitam concitabo urbem.* Et *Diodor. Sicul.* l. 14. p. 646. Τοὺς τε Συρακουσίους ἀνασείων. *Syracufanos concitans.*

Vf. 17. Καὶ ἐνδύουσιν αὐτὸν πορφύραν.) Hic *Purpura* pro *Vefte purpurea* ponitur. Sic *Dionyf. Halicarn.* l. 5. p. 299. Τῇ τε πορφύρᾳ - - πλανηθεὶς. *Purpura - - deceptus.* Item *Appian. Alexandr.* de bel. Mithr. p. 299.

299. Πορφυραν βασιλικην ημφιεσμένος. P
pura regia amictus. Et Diogenian. cent
8. 94. Πίθηκος ἐν πορφυρα. Simia in p
pura.

Vs. 21. Ερχόμενον απ' αγρου.) Palæpl
de Incredibil. p. 17. Αφ' ων χωρων ερχ
νοι ἐπολέμουν τοις Θηβαίοις. *A quibus regioni venientes bellum intulerunt Thebanis.*
Homer. Il. κ. *v.* 341. Απο στρατου ερχ
ανηρ. *Ab exercitu venit vir.*

Vs. 24. Τίς τι αρη.) Hic Τὶς pro ἑ
κος ponitur. *Aristoph.* Eccles. *v.* 207.
σκοπειθ' ἑκαςος ατι τίς κερδανει. *Privatim
ctate singuli, quid quisque lucrabitur.* I
Aeschyl. Chœph. *v.* 56. Φοβειται δέ τις.
tuit vero quisque: ubi *Schol.* τις) αντι
ἑκαςος.

Vs. 34. Εβοησεν - - λέγων - - εις τ
ἐγκατελιπες;) Simili ferme modo Char
apud *Callimach.* hym. in Pallad. *v.* 85.

Α νυμφα δ' ἐβόησε, τί μοι τον
ερεξας;
*Nympha vero clamavit, quid meo
ro facis?*

Vs. 36. Γεμίσας σπογγον οξυς.) Pro
μίσας alii *Codd.* Πλησας legunt ex mera G
sa. *Aeschyl.* Agamemn. *v.* 453. Γεμίζων
λεβητας. *Implens urnas.*

Vs. 37. Αφεις φωνην μεγαλην εξεπνευσε.) θυμόν, *animam*. Sic *Aristidas* apud *Stob.* m. 49. p. 171. Αιμορραγησας εξεπνευσε. sc. ιον. *Sanguine manans exspiravit.* sc. *mam.* Patet ex *Homero* odyss. δ. *v.* 522. πεσεν - - θυμον αποπνέων. *Decidit* - - - *mam exspirans.* Similiter apud Latinos *spirare.* sc. *animam.* Sic *Silius Italicus* . *v.* 332.

- - - *Telum ore cruento*
Exspirans premit. - - -

enius *Virgil.* Aen. l. 11. *v.* 882. *Exspint animas.* Ceterum priorem phrasin hat *Libanius* epist. 355. p. 174. Τω πληθει ηγων φωνην αφησειν. *Sub crebris plagis von emissurum esse.* Item *Euripid.* Phœniss. 1462. Φωνην μεν ουκ αφηκεν. *Vocem non isit.*

Vs. 39. Εξ εναντίας αυτου.) Sic *Achill. atius* l. 3. p. 195. Ορω δύο τινας εξ εναντίας - - ουδη θέοντας. *Duos quosdam ex adversum deo* - - *quam citissime currentes.*

Vs. 44. Εθαυμασεν ει ηδη τεθνηκε, ϗ - - ηρωτησεν ει παλαι απεθανε.) *Isocrat.* ad Deonic. p. 59. Καὶ μη θαυμάσης, ει πολλα - - πρέπει. *Et ne mireris, quod multa* - - *non ceant.* Item *Achill. Tatius* l. 2. p. 145. ιη θαυμασης ει δια πυρος τις ανέβαινεν εις ουρα. *Ne mireris quod per ignem quis in cœ-*

lum

συναζομην - - κρατιστον ἐστι. *Quod dudu*
jam dudum) *paravi - - optimum est*
ne *Dionys. Halicarn.* l. 11. p. 712.
παρθενον, μητρὸς μεν ορφανὴν ουσαν ετι παι
sereri virginem, matre orbata quæ
dum erat.

Cap. XVI. *v.* 3. Ελεγον προς ἑαυτ
lyæn. l. 5. p. 464. Προς τους φίλους
Dixit amicis. Item *Dionys. Halica*
p. 233. Ουδὲν ετι αισχυνθεισα λεγει πρ
Non amplius pudoris plena dicit i
Aelian. hist. animal. l. 6. c. 59. Καὶ
την ελεγεν. *Et sibimet ipsi dicebat.*

Vs. 5. Εν τοις δεξιοις.) Εν pro
Appian. Alexandr. de bel. Syr.
Τους δ' ελέφαντας (ιστησι) Εν αριστερα.
tes vero (*collocans*) *ad sinistram.* E

hol. μισθοφορει δέ.) ὁ Δὲ αντι του Γαρ. Item
uripid. Oreſte v. 680.

Καγω σε ικνουμαι - -
Τοις δεομένοισιν ωφελειν; οιος τε δ' ει.

Et ego tibi ſupplico - -
Ut juves auxilio egentes, potens enim es:

bi *Paraphraſt.* Δυνατος γαρ υπαρχεις. Denique *Aeſchyl.* ſuppl. v. 5.

- - - Διαν δὲ λιπουσαι
χθονα - - - φευγομεν.

- - - *Divinam enim linquentes*
Terram - - - *fugimus*:

bi quoque *Schol.* Διαν δὲ.) ὁ Δὲ, αντι του Γαρ.

Vſ. 11. Κακεινοι ακουσαντες - - ηπιστησαν.) c plane *Aelian.* hiſt. animal. l. 13. c. 6. Πειγειται δὲ εωθεν τοις εμπόροις τα πεπραγμένα. ιουοντες δὲ ηπίστουν. *Narrat* (ſervus) *mane ercatoribus totam rem; illi autem audientes dem negabant.*

Vſ. 14. Υστερον ανακειμένοις.) Υστερον, inuit illuſtr. *Grotius*, non eſt *Poſtremō*, ſed *deinceps.* Preſſius verteris, *Paulo poſt.* Etnim ponitur pro Ολιγῳ, vel ολιγον vel Μικρον ερον. *Philoſtrat.* Apoll. epiſt. 13 p. 390. Αλλοις μεν ουν αλλο τι εργον δικαιως γενοιτο νυν, η καὶ υστερον. *Alii quidem igitur aliud quid opus ſuſcipiunt, ve nunc ſtatim, ſive paulo poſt.* Plenius *Themiſt.* orat. 2. p. 39. ολιγῳ υστερον πεμπει αιχμαλωτον. *Paulo poſt mittit captivum.* Item *Aelian.* var. hiſt. l. 8. c. 17. 'Ο δ' ουν Σόλων

- - ὀλιγον υϛερον τον βιον ἐτελευτησεν. *Solon autem - - paulo post vitam finivit.* Nec non *Heliodor.* l. 2. p. 66. Απολήψη με μικρον υϛερον. *Recipies me paulo post.* Videtur etiam *Post* pro *Paulo post* adhiberi apud *Terent.* Hecyra 4. 4. 78. *In culpa non est: post de matre videro.*

Vs. 20. Του κυριε συνεργεντος και τον λογον βεβαιεντος.) Incertus Auctor in *Gnomic. Poet.* p. 213. Θεος συνεργων παντα ποιει ῥᾳδίως. *Deus adjuvans omnia facile facit.* Item *Aristænet.* l. 1. epist. 13. p. 84. Αἱ μεν γαρ ατελεις μη συνεργεντος του Θεε. *Illæ enim* (artes) *imperfectæ sunt, non adjuvante Deo.* Præterea τον λογον vertendum est *Doctrinam*, nempe Evangelicam. Anacharsis apud *Diogen. Laert.* l. 2. p. 109. dicit, Σε δια μεν τον λογον εκ της Ελλαδος σωθηναι, δια δε τον φθονον εν τη οικεια απολεσθαι. *Ob Doctrinam suam e Græcia salvum evasisse, sed ex invidia in propria terra in pereundi periculo fuisse.* Item *Maxim. Tyr.* diss. 17. p. 170. Υποπτευω ἐξ Ιταλιας Αθηναζε ἐλθειν τον λόγον. *Suspicor ex Italia Athenas allatam fuisse hanc Doctrinam.*

TANTUM!

III.

III.

HENR. HEISEN,

ROFESS. PUBL. ORD. BIBLIOTHECARII
ET PÆDAGOGIARCHÆ BREMENSIS

DE
PRAECIPUO
PIST. AD ROMANOS
SCOPO
DISSERTATIO.

SUMMARIUM.

1. Statuitur esse scopus ille tollendum ex Romana ecclesia de lege cærimoniali dissidium. §. 2. Sed dissensus iste aut levis admodum, aut plane nullus fuit. §. 3. Nequaquam Paulus ad Rom. primo cap. Christianos Judæos, sed gentiles, & speciatim Romanos alloquitur. §. 4. Idem fit tota ad Rom. epistola. §. 5. Moralis potius, quam cærimonialis lex ad palmarium epist. ad Rom. scopum pertinet. §. VI. In ecclesia Romana pristini Pagani conversis ad Christum Judæis numero, honoribus, divitiis, & potestate multum præstabant, & de cærimonialis legis observatione magnas creabant molestias. §. 7. Præcipuus epist. ad Rom. scopus est vicariæ Filii Dei justitiæ demonstratio solidissima

atque locupletissima; id quod multis argumentis, a blandiente sibi omnium hominum natura; speciatim a Stoicorum secta, Romæ tunc florentissima; ab ecclesiæ Romanæ celebritate & auctoritate; a paganorum denique Romanorum summa in summum Deum Creatorem suum atque Legislatorem, commissa injustitia, hacque talionis jure justissimo ab eodem severissime vindicata, desumtis probatur. §. 8. Paganorum Romanæ urbis incolarum alii fuerunt longe pessimi, alii ex adverso strenui bonorum morum cultores, cumque his a civibus suis Christianis communicatam esse Pauli ad Romanos epistolam, veri perquam est simile. §. 9. Promittitur Habacuci vaticinium ita interpretandum, ut nostræ τῶν ἐκ πίστεως εἰς πίστιν interpretationi optime respondeat.

§. I.

Promissi datam nuperrime fidem, dante jam Deo, atque hinc nec ætate mea, licet grandiori, remoram injiciente, libero, ea, quæ de *generaliori* Epistolæ ad Romanos *scopo* κατ' ἄρσιν & κατα θέσιν dicenda habeo, quanta possum, & causæ momentum permittit gravissimum, modestia exponendo. *Scopum* hunc, ad quem omnia hujus Epistolæ collimare videantur, perquam rev. & doctiss. JOH. NIC. RICHTERUS facit *tollendam e medio Judaizantium & ab origine gentilium ecclesiæ Romanæ membrorum*

um *discordiam*. "Discordiæ, scribit, (1.) fomitem hac epistola e medio tollere, Romanosque Christianos ad unanimitatem excitare, & confirmare in ea studuit; qui fuit *generalior* ejus scopus, ad quem omnia collimare videntur. Erat autem cum in doctrina, tum in moribus, quod arctiori animorum unioni adversabatur. Hinc pars epistolæ theoretica & practica. Christiani Judaizantes, ut vocant, legem imprimis Gentilium collo cupiebant imponere, &c.".

§. 2.

Sed, quod bona cum venia humanissimi, mihique honoratissimi Viri dixerim, nequeo ipsi adsurgere. Nam primum tanta nequaquam, dictante has ad Romanos literas Apostolo, Romæ Christianos inter Judæos atque gentiles grassabatur discordia, ut ad eam præcipue tollendam Paulus, qua erat sapientia, longissimam hanc duxerit exarandam epistolam esse. Primum Hierosolymis coactum concilium, cujus præcipua fuerunt membra Apostoli, & Præsidem egit Spiritus Sanctus; conditum hujus concilii decretum, idque missa Antiochiam & per Syriam atque Ciliciam ocyus circummissa notificatum epistola, in qua disertis perscribe-

(1) Bibl. Nov. Brem. Class. I. Fasc. I. p. 110. seq.

batur vocibus: *Visum est Spiritui Sancto & nobis*, ne quid oneris Levitici novis ex gentilitate Sanctorum civibus & Dei domesticis præter illa, quæ extemplo subjiciuntur, levicula & oppido pauca, imponatur (2.) motæ primævos inter Christianos de legis cærimonialis observantia controversiæ nervos inciderunt, & propugnatorum ejus fregerunt animos. Nulli abhinc pro tuendo carnali servilique cultu lacertos moverunt, præterquam falsi Apostoli & obstinatiores quidam Christi castra secuti Pharisæi, idque non perdiu, & solummodo in ecclesiis Hierosolymitanæ urbi propinquioribus Corinthiorum, Galatarum & Philippensium maxime. Disjunctissima vero ab Hierosolymis Roma & ad Romanos Epistola demum elucubrata est, postquam Paulus jam ab Hierosolyma & circumjacentibus regionibus ad Illyricum usque prædicandi Evangelii munus impleverat, (3) qua tempestate litigium cærimoniale jam deferbuit, & extremum quasi duxit spiritum.

§. 3.

Deinde rev. perq. RICHTERUS, capite ad Rom. primo sermonem ad Christianos, non origine gentiles, sed Judæos dirigi,

(2) Act. XV, 28. (3) Rom. XV. 19.

gi, opinatur. Hoc ſedulo monet, & repetens erum iterumque inculcat. (4) Cumpriis eminent ſequentia ejus in ſubjuncta paphraſi verba: "vos imprimis, qui, licet Chriſto nomen dederitis, atque Eum pro Meſſia promiſſo agnoſcatis, in lege tamen gloriamini, & a corpore iterum ad umbram confugitis, &c.„ (5) At vero ſcrit Paulus primi hujus capitis verſu quinto, uod acceperit Apoſtolatum ad obedienm fidei *inter omnes gentiles*, affirmatque ommate ſexto, hos inter quoque illos, ad ios ſcribit, Romanos eſſe, diſerte inquis: *Inter quos etiam eſtis vos.* Inciſo dein rtio decimo apertiſſime rurſus eosdem liquis gentibus accenſet; & ſequenti decmo quarto debitorem annuncian- Evangelii factum ſe, non Judæis, d Græcis, &, qui iis opponuntur, *bararis*, *ſapientibus* juxta ac *inſipientibus* teatur: in qua diſtinctione ad *Græcos* & *pientes* referri oportere Romanos, ἐξαγω- ν eſt. Sexto decimo quidem verſu Juæi mentio *primum* fit ac *præcipue*, verum temploGræci nominatim ſubjiciuntur, emotæ mentis eſſet, qui ex hoc, quod ais DE Judæo primum ac præcipue loqui-

 tur,

(4) Lib. cit. p. 113. fin. 1. p. 117. lin. 4. & lin. ult. p. 118. §. 8. lin. 1. p. 120. lin. ult. &c.
(5) Ibid. p. 123. ſub med.

299. Πορφυραν βασιλικην ημφιεσμένος. P
pura regia amictus. Et *Diogenian.* cen
8. 94. Πίθηκος ἐν πορφυρᾳ. *Simia in p*
pura.

Vs. 21. Ερχόμενον απ' αγρου.) *Palæph*
de Incredibil. p. 17. Αφ' ων χωρων ερχ
νοι επολέμουν τοις Θηβαίοις. *A quibus regioni*
venientes bellum intulerunt Thebanis.
Homer. Il. κ. v. 341. Απο στρατου ερχ
ανηρ. *Ab exercitu venit vir.*

Vs. 24. Τὶς τι αρη.) Hic Τὶς pro ε
στος ponitur. *Aristoph.* Eccles. v. 207.
κηποτειο εκαστος ατι τὶς κερδανει. *Privatim p*
ctate singuli, quid quisque lucrabitur. It
Aeschyl. Chœph. v. 56. Φοβειται δέ τὶς. *I*
tuit vero quisque: ubi *Schol.* τις) αντι
εκαστος.

Vs. 34. Εβόησεν - - λέγων - - εις τί
εγκατέλιπες;) Simili ferme modo Chari
apud *Callimach.* hym. in Pallad, v. 85.

Α νυμφα δ' έβοησε, τί μοι τον κο
ρεξας;
Nympha vero clamavit, quid meo p
ro facis?

Vs. 36. Γεμίσας σπογγον οξους.) Pro
μίσας alii *Codd.* Πλησας legunt ex mera Gl
sa. *Aeschyl.* Agamemn. v. 453. Γεμίζων
λεβητας. *Implens urnas.*

Vſ. 37. Αφεις φωνην μεγαλην εξεπνευσε.) θυμόν, *animam.* Sic *Ariſtidas* apud *Stob.* rm. 49. p. 171. Αιμοῤῥαγησας εξεπνευσε. ſc. μον. *Sanguine manans exſpiravit.* ſc. *imam.* Patet ex *Homero* odyſ. δ. v. 522. πτεσεν - - θυμον αποπνέων. *Decidit* - - - *imam exſpirans.* Similiter apud Latinos *cſpirare.* ſc. *animam.* Sic *Silius Italicus* ;. v. 332.

- - - *Telum ore cruento*
Exſpirans premit. - - -

enius *Virgil.* Aen. l. 11. v. 882. *Exſpint animas.* Ceterum priorem phraſin hat *Libanius* epiſt. 355. p. 174. Υπο πληθους ηγων φωνην αφησειν. *Sub crebris plagis vom emiſſurum eſſe.* Item *Euripid.* Phœniſ. 1462. Φωνην μεν ουκ αφηκεν. *Vocem non iſit.*

Vſ. 39. Εξ εναντίας αυτου.) Sic *Achill. atius* l. 3. p. 195. Ορω δύο τινας εξ εναντίας - - ουδη θέοντας. *Duos quosdam ex adverſum deo* - - *quam citiſſime currentes.*

Vſ. 44. Εθαυμασεν ει ηδη τεθνηκε, ϗ - - ηρωτησεν ει παλαι απεθανε.) *Iſocrat.* ad Deomc. p. 59. Καὶ μη θαυμάσῃς, ει πολλα - - πρέπει. *Et ne mireris, quod multa* - - *non ceant.* Item *Achill. Tatius* l. 2. p. 145. Μη θαυμασῃς ει δια πυρος τις ανέβαινεν εις ουρανν. *Ne mireris quod per ignem quis in cœ-*

lum

lum adſcenderit. Notandum Παλαι ellipticè pro Ετι παλαι poni. *Heliodor.* l. 1. p. 31. Παρακαλέσω δὲ την Αρσινοην, ουσαν μοι παλαι γνωριμην. *Rogato autem Arſinoen, dudum* (pro *jam dudum*) *mihi cognitam.* Item *Ariſtoph.* Plut. act. 2. ſc. 3. p. 44. Οπερ παλαι παρεσκευαζομην -- κρατιστον εστι. *Quod dudum* (pro *jam dudum*) *paravi -- optimum eſt.* Plene *Dionyſ. Halicarn.* l. 11. p. 712. Ελεησαι παρθενον, μητρος μεν ορφανην ουσαν ετι παλαι. *Miſereri virginem, matre orbata quæ jam dudum erat.*

Cap. XVI. *v.* 3. Ελεγον προς εαυτας.) *Polyæn.* l. 5. p. 464. Προς τους φιλους ελεγε, *Dixit amicis.* Item *Dionyſ. Halicarn.* l 4 p. 233. Ουδὲν ετι αισχυνθεισα λεγει προς αυτον. *Non amplius pudoris plena dicit ipſi.* Et *Aelian.* hiſt. animal. l. 6. c. 59. Καὶ προς εαυτην ελεγεν. *Et ſibimet ipſi dicebat.*

Vſ. 5. Εν τοις δεξιοις.) Εν pro *Ad.* Sic *Appian. Alexandr.* de bel. Syr. p. 259. Τους δ' ελέφαντας (εστησε) εν αριστερα. *Elephantes vero (collocans) ad ſiniſtram.* Et *Achilles Tatius* l. 1. p. 17. Εν αριστερα παρθενος εμφαινεται μοι. *Ad ſiniſtram virgo mihi apparet.*

Vſ. 8. Ειχε δὲ αυτας τρομος.) Pro Δε alii *Codd.* legunt Γαρ, quod mere gloſſam redolet. *Ariſtoph.* Avib. *v.* 585. Ιατρος ων, ιασθω, μισθοφορει δε. *Medicus cum ſit, ipſos medeatur, operam enim mercede locat:* ubi *Schol.*

ad absentes, tanquam præsentes haberi sermonem. Cujus sententiæ suæ hanc dat rationem, quod nulli Romæ Christiani Judæi firmam fixamque sedem tenuerint, sed tantummodo unus alterve ex Judæo Christianus subinde ex peregrinis terris ad urbis hujus ecclesiam accesserit, & pauxillum temporis commoratus iterum abierit, ut prælegi epistola nostra in cœtu credentium Romanorum potuerit, nullo, pariter credente, Judæo præsente. Adi, sis, ipsum pl. rev. Virum. (11) Veruntamen, ne quid dissimulem, quod favere RICHTERO, felicissimi ingenii, & præstantis doctrinæ Viro, quocum invitus sententiæ feci divortium, videtur, si quid video ego, Pauli συγγενεις, *cognati*, quibus salutem suis verbis impertiri jubet, (12) obstant. Cum enim Apostolus noster fuerit Hebræus ex Hebræis, ejus quoque cognatos oportet Judæos fuisse, & concipere nequeo, qui certus esse idem Noster potuerit, eos perlata Romam hac epistola hac in urbe præsentes fore, ut sua ipsis salus nunciari posset, nisi eadem in urbe habitarint.

(11) Exposit. Germ. Epist. ad Rom. p. 591. fin. & p. 658. sub init. & in Act. Apost. cap. XXVIII. pp. 715. & 716. (12) Rom. XVI. 7. 11.

§. 5.

Rectius sibi, judice me, consuluisset laudatus jam plus semel rev. adm. RICHTERUS, atque majorem expositioni suæ conciliasset gratiamque fidemque, nisi tenacius uni cærimoniarum legi, & orto ex ea Romanæ ecclesiæ dissidio adhæsisset. (13) Judæi & plerique ex Judæis Christiani legis non solius cærimonialis, verum & maxime *moralis*, aut, si mavis, *Sinaiticæ* vel *Decalogi*, qui potissimam sui partem moralis est, observatione propriam justitiam stabilire annitebantur, nimirum ignorantes justitiam Dei, adeoque nec eidem subjecti; (14) quem perniciosum errorem Paulus æque ac alterum illum, quin multo magis proscribit. Pariter ethnici moratiores, morem gerendo morali, conscientiis ipsorum inscriptæ, legi, etsi mancum mutilumque, sua freti justitia, alienam omnem aspernabantur, nec persuadere sibi poterant, propter alterius, ejusque unius obedientiam se universos judicem supremum posse, velle, imo debere justos pronunciare. Horum Apostolus non minorem, quam Judæorum habet rationem, & tam prolixe, quam graviter eos convincere

cere

(13) Biblioth. cit. loc. p. 113. 5. med. p. 118. init. p. 121. fin. p. 123. lin. 4. &c. (14) Rom. X. 3.

rere allaborat, quam infirmo tibicine, quam lubrico & fallaci, ac nullo potius fundamento omnis ipsorum nitatur justitia. Abrahæ semen erant Judæi, sed Abrahamum diducto negans & pernegans sermone Apostolus, justitiæ Dei compotem factum per opera esse, an opera *cærimonialis* intelligit legis? (15) Nisi forsan prætexens, circumcisionis datam Abrahamo jam esse legem velis præparationem ad œconomiam legalem cum legali ipsa œconomia, hoc est diluculum cum ipso die, & cum exorto sole confundere auroram. Superiori capite (16) Davidem sistens testantem, omnes omnino homines, Judæos ex æquo & gentiles, gravissimorum reos flagitiorum se facere, ac postea (17) concludens, nullam carnem per opera legis coram Deo justam haberi atque declarari, contra vero peccatorum agnitionem ex lege proficisci; num denuo de cærimoniarum loquitur lege? Tandem cuncta illa, quæ capite septimo toto de lege tradit, videlicet primam quoque concupiscentiam peccatum esse; hac se lege delectari secundum interiorem hominem; eidem rebellare legem peccati in ipsius membris; bonam, sanctam, justam & spiritualem esse divinam legem, quæ ipsum docuerit, quod ante regenerationem suam,

(15) *Rom. IV.* 1. sqq. (16) Rom. III. 10. sqq.

suam, etsi legis peritus, nescierit, nimirum, ut modo dicebamus, *concupiscentiam primo primam*, quemadmodum Scholæ loquuntur, jam esse peccatum, & quæ cætera hujus sunt commatis; an tu retuleris ad cærimonialem, & non longe potiori jure ad moralem legem? Manet igitur firmum fixumque, & omni superius exceptione, in definiendo principali epistolæ hujus scopo legem cærimonialem minus dignam esse, quæ in censum veniat: at moralem sæpenumero Pauli utramque facere paginam, & tanti momenti res in animos nostros ingerere, ut ad primarium divini scripti argumentum pertinere videatur. De cætero, quam perq. rev. RICHTERUS τῶν ἐκ πίστεως εἰς πίστιν dedit interpretationem, ea plurimum redolet ingenii, & mihi præ reliquis arridet, nec dubito, quin multos invenerit fautores, imo inventura plures fuisset, si doctissimo Viro licuisset, libuisseve aliis eandem affinibus, & Paulinam repetitionem atque constructionem referentibus phrasibus cum illustrare, tum statuminare.

§. 6.

Romæ illo tempore, quo ad Romanos suas Paulus dedit literas, aut nullos omnino, aut tam paucos, Christi sacra ample-

exos, Judaeos fixas sedes atque domicili-
n collocasse, ut Christianorum in urbe
omina turbare quietem, obtrudendo ipsis
gem suam caerimonialem, nequiverint, in
itecedentibus (18) veri fecimus simillimum.
ddimus nunc, quod ex adverso Romano-
ım, ad fidem in Christum conversorum,
ımerosissimus fuerit numerus, inque eo,
ıi divitiis affluebant, florebant honoribus,
ıin potestatibus pollebant. Cui sa-
tem dicere extremo harum literarum ca-
ite Paulus jubet, *Narcissus*, videtur gra-
osus ante omnes Imperatoris Claudii auli-
os *Narcissus* fuisse, SUETONIO memora-
is; (19) id quod cel. jam HEUMANNUS
oservavit. (20) Et ad Philippenses (21) scri-
it Apostolus: Salutant vos omnes sancti,
axime vero qui sunt ex Caesaris domo. Ne-
ue silentio involvenda sunt, quae primo
usdem epistolae capite (22) testatur: "Ve-
lim, ait, vos scire, Fratres, quae mihi
acciderunt, magis ad profectum Evange-
lii evenisse; adeo ut vincula mea in Chri-
sto facta celebria sint in toto praetorio ac
reliquis omnibus locis, & plerique ex fratri-
bus in Domino, freti vinculis meis, ma-
gis audeant impavide sermonem loqui."
Non-

(18) §. IV. (19) Vita Claudii cap. 28. (20) Explanat. German. epist. ad Rom. p. 654. sub init. (21) Cap. IV. 22. (22) Phil. I. 12-14.

Nonne ex his in proclivi est conjicere, ex ipsis Pauli judicibus, conspicuis dignitate viris, quosdam de christianæ religionis veritate jam tunc cœpisse convinci? Domitiano imperante, quod non multo post Apostoli nostri excessum contigit, Cæsaris hujus *cognati* inter Romanæ ecclesiæ membra fuisse, hæcque præter cæteras extitisse causa videtur, quod tyrannus, ut novæ religioni, latius in dies serpenti, validum poneret obicem, jusserit, primum ejus antistitem, Apostolum Joannem, in insulam Patmum deportari. Temperare mihi nequeo quin huc facientia, licet a doctiss. CELLARIO jam occupata (23) adjungam. De Flavio Clemente, Consule Romano SUETONIUS: (24) "Flavium, inquit, Clementem, *patruelem* suum contemptissimæ inertiæ - - repente ex tenuissima suspicione tantum non in ipso ejus consulatu interemit.„ Quem ad locum LÆV. TORRENTIUS ita: "Quum hunc Fl. Clementem contemptissimæ inertiæ hominem vocat SUETONIUS, eo ipso Christianum fuisse demonstrat. De quo injurio in Christianos titulo, quod inertes, & inutiles, & infructuosi dicerentur, TERTULLIANUS cap.

23) Pag. 434. Dissertat. Academic. edit. Jo. Georg. Walchii, Lipsiæ 1712. (24) Vit. Domit. cap. 15.

ap. XLII. Alio quoque, inquit, injuria-
rum titulo postulamur, & infructuosi in
negotiis dicimur. „ Et qui in JULIANI
POSTATÆ versatus est scriptis, comper-
um habet, quod hic, qui impacta primæ-
is Christianis crimina postliminii quasi ju-
e viventibus sua ætate illorum posteris per-
eque veri omnis effœtam calumniam affri-
uit, milites christianos, sua sequentes ca-
tra, contemtissimæ damnarit inertiæ, dicti-
ando, eos, ubi pugnandum sit, non ad
rma, sed ad preces confugere, nec agiles
abere manus, facereque gressus celeres,
ed lenta ex imo pectoris ducere suspiria.
Tantis igitur in Romana ecclesia viris, tan-
um abfuit, ut pauculi in Jesum credentes
udæi, iidemque ξένοι, πάροικοι καὶ παρεπί-
δημοι, Christianæ religionis exercendæ mo-
em imponere auderent, ut indulgentissi-
ne secum agi arbitrarentur, si suis vivere
egibus, & suum δυσβάστακτον imo ἀβάστακτον
ærimoniarum ferre jugum perseverantes,
idelium Romanorum, pace ipsorum sacra
requentarent, nec putarentur fide minus
ntegra Christo nomina dedisse. Qui præ-
udicio vacuus cuncta, quæ hac epistola de
Judæis Christianis afferuntur, expendit,
acili negotio videt, eos non Romanis cre-
lentibus, sed vice versa hos illis fuisse gra-
ves, & multas de cærimoniali lege mole-

stias creasse. De carnis usu esuque ver faciens Apostolus haud obscure indic fieri injuriam scandalumque præberi Juc cis Christianis, qui eo abstinebant, a tu tibus illum, ac licentissime ipso sibi vindicantibus Romanis. Inter cætera di "Si propter escam frater tuus moerore. "citur, non jam secundum charitatem "bulas. Ne esca tua illum perdito, "quo Christus est mortuus. (25) At "iterum: „ Bonum est non vesci carni neque bibere vinum, neque quidpiam quo frater tuus impingit, aut offendi aut infirmus est. „ (26) Porro quam hementer hos Romulea de stirpe natos, natosque per Evangelium gentiles mon ne propter repudiatos Judæos, sequ eorum assumptos locum efferantur ani supra exscripsimus. (27) Præ cæ omnibus gentilibus Romani Judæos sum despicatui, sibique probro familiarem eo ducebant conversationem, ut ex TACI SUETONIO, JUVENALE, MARTIA aliis abunde constat, nec videntur illi quos data hæc est epistola, hanc civ suorum & popularium philautiam at αὐθαδειαν penitus exuisse. Cum spiritualium Israëlis bonorum facti par

(25) Rom. XIV. 15. (26) Ibid. vers. (27) §. IV.

res essent, videri civitatis Dei hospites ingratissimi poterant, si pristinis insistere vestigiis pergerent. Ne igitur salutis suæ quodammodo auctorem populum in posterum fastidirent, neu cum maxime illos hujus gentis, qui æque pretiosam secum sortiti erant fidem, minores se in religione haberent, summas Israëlis secundum & spiritum & carnem prærogativas verissimis, id est, pariter summis Præco divinus extollit laudibus; quin et recidivam novissimo tempore abjectæ nunc gentis beatitatem atque gloriam ex multis fallere nesciis vaticiniis graphice vivis depingit coloribus. Acerbissima vero Judæi objurgatio (28) tam non in Christo sacros Judæos competit, quam nullo jure nefanda gentilium capite primo enumerata flagitia fictis meliore luto, quin Evangelii optimo tunc refictis præcordia gentilibus attribuuntur.

§. 7.

Omnium ab Apostolis, divini Spiritus amanuensibus, conscriptarum epistolarum hæc ad Romanos, ut ordine, ita dignitate, præstantia & pretio est prima. Quapropter, qui eam, inspiratus ab hoc Spiritu, dictavit Apostolus, multo subli-
mio-

(28) Rom. II. 17. sqq.

miorem, ampliorem, augustiorem, & salutiferum magis propositum sibi habuit finem, quam finis est ille, qui agitatae hactenus qualicunque de caerimoniali lege in eccesia Romana controversiae imponendus erat. Jam si quaeris ex me, quis ergo verus & condignus epistolae omnium principis habendus sit finis; dicam equidem, nec te suspensum, Lector, tenebo. Est nimirum VICARIA FILII DEI JUSTITIA AD ABSOLVENDOS IN DIVINO JUDICIO PECCATORES HOMINES SUMME AC UNICE NECESSARIA, PETITIS EX LUMINE NATURAE ET GRATIAE IRREFRAGIBILIBUS ARGUMENTIS UBERRIME DEMONSTRANDA. Omnibus omnino mortalibus, aetate Apostolorum Judaeis aeque ac Romanis, Graecis juxta cum Barbaris erat; & est hodieque tam Christianis, quam Christum abnegantibus, & illis seu orthodoxis ore tenus, seu heterodoxis, per insitam universis philautiam atque superbiam creditu difficillius nihil, quam omnem ipsorum justitiam eliminans, imo accusans damnansque, & proprium omne bonis operibus invidens meritum ac praemium, VICARIA FILII DEI JUSTITIA. Romae tum florentissima STOICORUM erat secta, ut vel unus Paulo coaevus nos condocet SENECA, ex cujus quoque operibus & Cicero-

ceronis STOICORUM *Paradoxis* abunde liquet, tanto eos vigore ac rigore moralem doctrinam atque virtutis ursisse studium, tamque immensum huic posuisse pretium, ut illi sectæ nulla gentilium Philosophorum alia unquam hac in parte viguerit similis, & vix secunda. Incredibilius nihil his Sapientibus præconio crucis videbatur, nihilque indignius & injustius, quam justissimum & benignissimum Numen ab innocentissimo Filio Suo non modo scelerum, sed etiam virtutum, & optimorum ab aliis hominibus perpetratorum operum propter consociatas his labeculas in furca infami atrocissimas, & vel dictu ac cogitatu horrendas pœnas repetivisse. Hæc crux acutissimorum erat ingeniorum crux, & desipientium Sapientum stultitia primæ magnitudinis, (29) ad cujus statim prædicatores dicebant: *Abite in malam crucem.* Sed vero cum religionis Christianæ sacra anchora, prora & puppis æternæ salutis, veritatis columna & stabilimentum, quo stante stat, & quo cadente cadit Ecclesia, ut pii Veteres loqui amabant, vicaria hæc sit justitia, rectissime Paulus consilium cepit demonstrandi eam tanto irrefragibilium rationum cumulo, quantum non temere alibi in ullo alio totius Verbi divini libro offendimus. Demonstrationem

(29) 1 Cor. I. 21. 23.

suam misit ad Romanos potissimum Christianos, quoniam horum omnium fides in toto prædicabatur mundo; (30) adeoque spes affulgebat, fore, ut, si illi de palmario hoc sanctissimæ fidei nostræ capite inter se consentirent, in assensum, quicquid ubique Christiani esset nominis, pertraherent. Plurima quoque hujus demonstrationis aptissima, nata sunt ad gentiles etiamnum Romanos de vicariæ justitiæ summa necessitate, adeoque religionis Christianæ divina veritate convincendos, si ea secum a credentibus jam in Christum civibus suis communicata perlegerent. Omnia, quæ primo capite a versu decimo octavo traduntur, eunt eo redeuntque, ut meridiana luce appareat clarius, *justissime* semper Deum egisse agereque cum gentilibus, hos autem cum optimo maximo Creatore ac Conservatore suo *injustissime*. Nullo poterant jure prætexere, illum nec sui ipsius, nec voluntatis suæ ipsis præbere cognitionem. Alterum enim faciebat, invisibilia Sua, æternam scilicet tum potentiam Suam, tum divinitatem per visibilia mundi conditi opera quotidie ipsis ante oculos ponendo; alterum inscribendo cordibus ipsorum atque conscientiis legem, recti pravique arbitram justissimam; & utrumque, ut essent inex-

(30) Rom. I, 8.

inexcusabiles. (31) Contra ea nihil magis injurium in summam Dei majestatem dici aut cogitari potest, quam quod ethnicorum injustitia divinis his natura sibi cognitis veritatibus vim fecerat, & denique ad illam nulla satis morte piandam impietatem ausa erat progredi, ut gloriam incorruptibilis Dei in imaginem corruptibili similem homini, & volucribus, & quadrupedibus, & reptilibus mutaret. (32) Quam contumeliam, caeteras omnes immane quantum supergressam, ultrix divina justitia in devotissima capita retorsit adeo, ut, qui immortali atque purissimo Spiritui, ipsi Deo Creatori, qui est benedictus in secula, Amen. (33) mortalia corpora, eaque vilissimarum ac turpissimarum bestiarum affinxerant, sua ipsi corpora libidinibus, quas humana abominatur natura, & multa abhorrent animalia, sic foedarent, ut cum iisdem non modo exaequarentur, sed & longe infra teterrimam illorum sortem abjicerentur. (34) *Talionis* haec fuit *poena*, quam frequentius olim, quam nunc, divinus humanusque judex irrogarunt, alter justissime semper, juste non raro alter. Jubet Legislator supremus: *oculus pro oculo*

(31) Rom. I. 20. coll. cap. II. 15. (32) Rom. I. 23. (33) Rom. I. 25. (34) Rom. I. 26. 27.

lo, *dens pro dente*, &c. (35) atque in antiquissimis Romanorum legibus, quas XII. Tabulæ complectebantur, *talio* jam præcipitur. "Talionis, inquit FESTUS, men"tionem fieri in duodecim, ait Verrius hoc "modo: Si membrum rapserit, ni cum eo "pacit, talio esto. Neque id, quid signi"ficet, indicat, puto, quia notum est: per"mittit enim lex parem vindictam." In quibus *pacit* est *paciscitur* ab obsoleto *paco*, pro quo deinceps paciscor, uti ostendit VOSSIUS Etymologico in *Pango*, & de *rapserit* consulatur DACERIUS ad laudatum FESTUM. (36) Neque vero sua tantum corpora, sed externa quoque omnia opera, & totam vitam justissimo Dei vindicis judicio dati in reprobam mentem ipsi idololatræ horribilem in modum deturparunt, sicut prolixe statim primo hoc capite ad ejus usque finem per partes subjungitur. (37) Ita vero subjungitur ab Apostolo, ut, qui summam & unicam *justitiæ* Filii Dei necessitatem sibi demonstrandum sumsit, ad *injustitiam*, tanquam ad fontem, omnium gentilium scelera referat. Incipit: Manifestatur ira Dei in omnem impietatem & *injustitiam* hominum, qui veritatem in *injustitia* detinent. Pergit sic, ut pergens ad

(35) Exod. XXI. 23-25. (36) Pagg. 577. & 578. (37) Vers. 28-32.

ad externa gentilium prava opera denuo incipiat: Repleti omni *injustitia*; manifesto argumento, velle se, *injustitiam* spectari, tanquam fontem, ex quo sequentia cuncta manent scelera. Claudit tandem his vocibus: Qui, quum *το δικαιωμα τȣ Θεȣ*, *jus Dei* cognoverint, quod, qui talia faciunt, morte digni sint, non solum ea faciunt, sed facientes etiam comprobant. (38) Et sane nullum peccatum sive in Deum, sive in semet ipsum sive in alios homines homo committit, quo non injurius, aut in omnes tres, aut saltem in horum duos sit; quodque hinc non simpliciter & indefinite appellari *injustitia* ex vero queat. Supersedeo illud demonstrare, ne diffusior sim, & confido, unumquemlibet Lectorem, si quid in ipso ingenii est, suo Marte hac demonstrandi opera perfungi posse.

§. 8.

Εργαται αδικιας, *operarii injustitiæ* (39) omnes indiscriminatim gentiles, sed ante omnes fuerunt Romani. Qui Neronem ex Romana historia novit, idem novit, illo ad Romani imperii sedente clavum, quo scripta ad Romanos epistola videtur, nullam totius terrarum orbis fuisse urbem omnibus flagitiis tam contaminatam atque

(38) vers. 18, 29. 32. (39) Luc. XIII, 27.

coopertam, quam omnium principem, Romam, id quod jam demonstravi paragrapho dissertationis hujus tertia, quæ, si commodum est, relegatur. Sed vero ex parte opposita erant quoque in populosissima urbe oppido multi, inque iis eminebant laudati proxime antecedenti articulo STOICI, quos urebat amissa non solum *libertas*, sed & *virtus* atque *religio*; quin sub Nerone non *Christiana* tantum *ecclesia*, verum etiam *Romana respublica* suos habuit MARTYRES. Familiam duxit pessimi discipuli magister optimus, SENECA, conjurationis adversus tyrannum conflatæ, sed detectæ caput, hincque jussu ejus adactus ipse sibi mortem consciscere; quem, quod mireris, conspiratorum pars melior in locum deturbandi solio, & meritissima morte multandi Neronis creandum Imperatorem Romanum censuerunt, non sane ob sagatas ejus, sed togatas virtutes longe præstantissimas. Proditi alii numero numeroso conjurati e vinculis triplicium catenarum coram immanissimo parricida causam dixerunt, quorum multi crimen ultro sunt confessi, nonnulli etiam adjecerunt, hoc se pacto voluisse eum beneficio afficere, quoniam aliter non potuissent ipsi, nisi morte, succurrere, dedecorato flagitiis omnibus. (40) Quæ nunc animo sententia surgit,

(40) Sueton. Nerone cap. 36.

can-

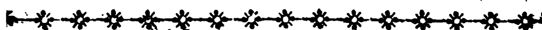
andide Lector? Annon credere æquissimum est, his horumque similibus, jacturam bonorum morum, & religionis omnis insanabilia vulnera indignissime ferentibus animis si militantes omnes Apostoli nostri pro summa vicariæ Filii Dei justitiæ necessitate rationes legendi a civibus suis Christianis facta esset copia, permoveri eos ad transeundum in cœlestis nostri exercituum Ducis castra potuisse magno Christianæ rei incremento juxta ac ornamento? Et qua, quæso, fronte sustinueris affirmare, omnem illas legendi copiam denegatam ipsis penitus fuisse? Ita vero injurius es in primorum Christicolarum propagandi salvificam religionem suam enixum studium; ita nescis, quam avidi rerum novarum Romuli nepotes, non secus, atque ante ipsos fuerint Athenienses! Minime gentium, mihi crede, universa gens Romana tam abjecte de Christianorum fide sensit, quam invidia perciti Romanorum historici in literas retulerunt; id quod fusius demonstrandi commodior alibi suppetet occasio.

§. 9.

Quæ reliqua sunt, exque ipsis epistolæ ad Romanos visceribus petenda argumenta, quibus summa atque unica vicariæ

Filii Dei justitiæ necessitas evincitur, tantum non omnia persequerer, nisi jus in magnitudinem hæc jam excrevisset sputatio. Propediem, si voluerit De & per grandiorem licuerit ætatem, nec i tiles ingratasque has meas esse meditati culas sensero, nova in apricum protra tur diatribe, qua perducere ad liquid conabor, ORACULO HABACUCI, enunciatum suum obsignavit Apostol implementum suum atque divinam au ritatem tum demum optime constare, si ἐκ πίστεως εἰς πίστιν eo, quem ipsis vindicat ivi, sensu accipiantur.

IV.

AUG. LUDOV. ZACHARIÆ,

V. D. M. COTHENIENSIS

'Ανακρισις,

ET AMICA SUPER LOCO

JEREM. XXXI, 22.

NAM JEHOVA NOVUM CREAVIT IN TERRA: FOEMINA CIRCUMDABIT VIRUM,

CUM CELEB. EDITORE BIBLIOTH. BREM. NOVÆ EPISTOLARIS COLLATIO,

QUA HYPOTHESEOS, QUÆ PONIT MIRACULOSAM MESSIÆ, FILII DEI, CONCEPTIONEM AC INCARNATIONEM, POSSIBILITAS AC PRÆSTANTIA DOCETUR. *)

ARGUMENTUM EPISTOLÆ.

I.) Duplex in quærendo ac determinando scopo ac nexu alicujus pericopæ Sacræ Scripturæ, cum maxime profeticæ, cautio generalis §. 1.

II.)

*) Dissertatiuncula singulari, quæ *Bibliothecae hujus Cl. II.* p. 549. legitur, hunc vexatissi-

II.) Scopi ac nexus loci Jeremiæ XXXI, 22. inveſtigatio ac determinatio; cum rei declaratione per locum parallelum Jeſ. VII, 14. §. 2. III.) Verborum ipſorum Jeremiæ explicatio. Ubi A) præmiſſa obſervatione præliminari quod ad ordinem tractationis, §. 3. B) Exponitur א) Subjectum totius enunciati profetici: Et quidem declarantur α) Vox גבר §. 4. 5. β) reliquæ voces a) נקבה §. 6. & 7. b) Virum inter & fœminam relatio per vocem תסובב expreſſa, §. 8. ב) Prædicatum: Jehova novum creavit in Terra §. 9 C) Brevis monitio de implemento §. 10. IV.) Concluſio tractationis & epiſtolæ §. 11, 12.

CELE-

tiſſimum *Jeremiae* locum, aliter ac fieri plerumque aſſolet, auſus fui explicare, Tantum vero abeſt, ut exiſtimaverim, fore, ut in ſententiam meam ituri eſſent, quotquot hucusque communem interpretationem ſecuti, eandem & alios docuerunt; ut potius auguratus fuerim, exſtituros, qui meam ſententiam oppugnando defenderent communem, quam mecum ab ineunte ætate didicerunt. Imo hoc ipſum quam maxime exoptavi, hunc in finem, ut mea, ſi poſſet, ſtaret, ſin minus, ipſe minime invitus cauſa caderem, communisque ſententia vires acquireret. Accidit autem mox quod ſuſpicabar & in votis habebam. Præbuit ſe communis ſententiæ primum defenſorem Vir pl. Rev. & Doctiſſimus A. L. ZACHARIÆ, commilito ut ab annis juvenilibus amiciſſimus, ſic & nunc Amicus & Symmyſta Chariſſimus, de quo Ipſi

mihi-

CELEBERRIMO AC DOCTISSIMO
VIRO
ICOLAO BARKEY,
FAUTORI ATQUE AMICO
ADMODUM COLENDO.
S. P. D.
JGUSTUS LUDOV. ZACHARIÆ,

Josti, Vir celeberrime, me non ita pridem in meis ad Te literis, aliud agen-, tuæ in illustrem, at *difficilis* ac *dubiæ* *inter-*

mihique gratulor. Ipsi, cum Patrum quorundam & Summorum Virorum patrocinium susceperit, & mihi, cum ab Amico Veteri votorum meum compos factus fuerim & non nisi quæ amicitiam spirant exspectare liceat. Præfert ille, licet Interpretationis meæ possibilitatem agnoscat, communem sententiam, & rationes hunc ad finem undique colligit. Commendat se comparatio utriusque Interpretationis perspicuo, modesto & amico dictionis genere. Simul ac Anacrisin hanc Doctissimi Amici accepi, mearum omnino duxi esse partium, eandem, ut altera quoque pars audiatur, quam primum fieri poterat, Biblioth. huic inserere. Nihil ego adhuc, quod rem ipsam concernat, ad defensionem Interpretationis meæ profero, ut lectori magis liberum sit, judicare, num causa ceciderim; præstolans alias armatorum copias, quæ se *Zachariae* mei. lateri jungent, aut qui & possibilitatem sententiæ meæ oppugnabunt. Nunc solummodo ad suspiciones §. 3 & § 9 notas amice respondebo. N. B.

interpretationis locum *Jeremiæ XXXI*, 22.
כי ברא יהוה חדשה בארץ נקבה תסובב גבר
Nam creavit Dominus novum in terra: Femina circumdabit virum, Diſſertationis eruditiſſimæ, quam *Biblioth. Brem. Novæ* ſ. I. inſeruiſti, mentionem feciſſe, atque amicum abs Te diſſenſum prodidiſſe. Dixi tum temporis, ni fallor, hypotheſin, quam Tute ornare ac ſtabilire ſategiſti, equidem *in ſe ſpectatam*, & *ſepoſitis aliis conſiderationibus*, *poſſibilem* eſſe: Verum, quia reapſe ſupra poſſibilitatem, ſub modo dicta reſtrictione, tua non adſcendit explicatio ac ἀπόδειξις, alteram illam, quam interpretes alii adoptarunt, & ſecundum quam *vaticinium de* CHRISTO, ſive *myſterium incarnationis filii Dei in utero mulieris Virginis* heic reperire ſibi videntur, tanquam ſcopo, nexui, circumſtantiis, verborumque ſignificatui ac ponderi, quin & locis parallelis, æque, nec minori demoſtrationis gradu, convenientem, adeoque hac ratione *pariter poſſibilem*, me hactenus præferre; atque ſuadere rationes theologicas; ut tamdiu in hac, ceu *nobiliori*, acquieſcamus, quamdiu illius prioris veritas & prærogativa nondum evicta ſit clarius ac evidentius.

Eja, Vir clariſſime, dum tempus aliquod ſuppetit, eamus, data in anteceſſum in ſignum perduraturæ amicitiæ dextra,

eamus,

tamus, inquam, ambo, & quid hujus rei ſit, videamus; eo magis, quia Tu in poſtremis tuis literis, dictis meis minus recte intellectis, ratus es, me ex ſola *Nobilitate ſubjecti in mea hypotheſi* argumentari, quae argumentandi ac probandi ratio mihi nunquam in mentem venit. Ituris vero forte haud abs re erit, greſſus quaſi, ut alias in ſcriptis aſſolet, ſignis quibusdam jam interſtinguere.

§. 1.

Expoſitionem tuam, adeoque & hypotheſin, in ſe ſpectatam, & ſepoſitis aliis conſiderationibus, nullam involvere contradictionem, adeoque eatenus *poſſibilem* eſſe, modo dixi: Quare non opus eſt, ut plura nunc in initio ea de re adjiciam. Verum ſcire jam ſimul ex Te vellem, Vir Doctiſſime, quid in altera explicatione, quae meam in ſe continet hypotheſin, videas, quominus ſit (ſi ita tantisper, quando in rebus adhuc dubiis diſceptamus, modeſte loqui fas ſit,) *aeque poſſibilis?* Verum eſt, ex *ſcopo* & *nexu* orationis profetae imprimis argumentaris; quaſi vero is mihi eſſet contrarius, meamque hypotheſin plane non admitteret? Non putem: Si modo haec duo obſervemus: Nimirum 1.) *ſcopum ſpecialem alicujus pericopae cum maxime in Profe-*

tiis

tiis Vet. Test. non sejunctim ubivis a generali, qui est totius Sacræ Scripturæ; sed sæpius conjunctim cum illo, figendum esse. 2.) *Nexum orationis iterum non in se solum; sed in collatione cum ipsis verbis, quæ in nexu obveniunt, & quæ tractamus, spectandum ac dijudicandum esse.* Quod ad *prius*, scopus generalis totius S. Scripturæ est Christus & revelatio consilii viarumque Dei ad nos per Christum salvandos: & S. Scriptura in hoc respectu quasi *unicus tantum liber* est, seu spectanda ea, ut *unum totum*, cujus singuli libri sunt partes: vel, uti *Cl. Wyttenbachius* in Comp. Theol. dogm. & mor. §. 95. sch. 1. loquitur: *Scriptores S. omnes ut unus tantum reputantur, quoniam omnes ab eodem Spiritu afflati*; adderemque ego: atque *omnes unum eundemque scopum generalem* habent, quo certo modo collimant omnia eorum scripta: Neque putem, Jeremiam e. gr. unquam de rebus Judæorum, qualescunque illæ sint, vaticinaturum fuisse, nisi propter Christum id factum, qui in re ei & omnibus S. Scriptoribus, cum maxime profetis, arcana intercedit sanctissimaque harmonia & quasi conspiratio cum omnibus, dictorumque ex Spiritu S. directio: quæ constans S. Scripturæ in hac veritate fundamentali, æque ut in aliis ei adhærentibus, harmonia sub vocabulo *analogia*

e *fidei* alias comprehendi consuevit, & *rallelissmum* S. Scripturæ concernit in suo nere excellentissimum, spiransque aliid plane divinum. *Alterum* vero quod tinet, quod verba & nexus in oratione er se debeant conferri, id æque evidenssimum est, ne, dum nexum sequimur esse, verborum ponderi detrahamus: uod in oratione profetarum sæpe usu veet, quando illi, dum per longiorem oraonis nexum ac seriem de beneficiis corpolibus vaticinantur, derepente sæpius, Spiu S. acti, mentem ad æthera, ad longe blimiora, inquam, ac Spiritualia, cum axime in CHRISTO vel regno Ejus adimenda, evehunt atque extollunt. Ecquam pe, si hoc non observemus, præstantissiæ de *Christo*, principe ac rege ex Davis prosapia oriundo, promissiones de *nudo iquo homine*, principatum forte inter Juæos olim tenente, *Salomone*, *Hiskia*, *Zobabele* &c. ut Judæi, occœcatis judicio dino eorum oculis, utplurimum instituunt, cplicandæ erunt, omnisque in verbis proticis vis ac robur pondusque, eorum, inrpretumque Judaizantium, si vel Chrilani sint, more, infringi debebit? Aderte modo, si placet, animum, dum hæc atim præsto & ob oculos sunt, ad Jerem. XX, 9. & tum iterum v. 21. & hæc inter

centena alia exemplorum loco habe. Promissionesne ibi invenis de Christo, secundum prosapiam & munus suum characterisato? Sequere vero presse tuum, quem urges, nexum in utroque loco, & ex illo solum argumentare, nullo adhibito studio in verborum vim ac pondus, & neglecta analogia fidei, sive harmonia ac parallelismo S. Scripturæ generali, quatenus Christum concernit, ac vide, an non Christus in ipsis illis locis, alias clarissimis, Tibi evanescit, perit, quasi velum oculis injectum sit.

§. 2.

Jam hisce præmissis, ad *locum ipsum*, quo de inter nos agitur disputatio, accedamus propius. Verum esto, saltem, Vir Venerande, inter nos, (nam alios interpretes in alia abire, atque autumare, ad Judæorum ex exilio, in quo hodiedum inter gentes dispersi sunt, adeoque ad conversionem eorum in ultimis temporibus exspectandam, profetam respectum fecisse, notum est,) Verum, inquam, esto, promitti heic, quod ad summam oraculi capp. XXX. & XXXI. Jeremiæ, *liberationem ex captivitate Babylonica, reditumque in Canaanem* & sic porro: Quid tum sive in *scopo* sive in *nexu* erit, quod meam hypothesin evertat? a) Ipse admittis, Vir Cl. insimul

ſimul in hac profetia promitti *fœderis novi rectionem*, proindeque ad *tempus N. T.* & quod hinc conſequitur, ad *tempus* MESSIÆ reſpici. Adjicio, quod & imprimis *de adventu, excitatione & manifeſtatione Meſſiæ in carne*, promiſſio immiſceatur; hoc ex c. XXX. 9. & 21. extra dubium eſt poſitum. Porro, ſi jam deſcendo b) ad *nexum proximum loci noſtri*, de quo quæritur, liceat mihi illum ipſis tuis verbis *Biblioth. Novæ Bremenſ.* pag. 556 deſcribere. Fateris nimirum, „profetam in eo eſſe, ut *conſoletur* „*pios*, qui rem deſperatam eſſe lamentaban„tur, nullumque ſupereſſe auxilium cenſe„bant, qui contriti corde & pœnitentia ido„lolatriam deteſtabantur, ſeque ad Domi„num Deum ſuum convertebant. -- Imo, ut „certiores redderentur de futura ſua felici„tate, profetam, *inquis*, *v.* 21. 22. cum „apoſtrophe Judæos reſipiſcentes alloqui, „& monere, quaſi jam tempus adeſſet, & „dies ſalutis, ut ſibi ponant monſtranda„rum viarum ex Babelis regno in Canaa„nem ſigna, & ſic porro.„ Ecquid in hoc *nexu* eſt, quod meæ ſententiæ contrarietur, quo minus in loco noſtro *v.* 22. *de Chriſto naſcituro*, eadem prorſus ratione ut cap. XXX. 9. & 21. iterum mentio ac promiſſio injiciatur, eaque, ceu argumento prægnantiſſimo atque excellentiſſimo *piorum* mentes

excitentur ac moveantur? Profecto, id
deo. Certe, verba ipsa, *nam Jehova noi*
avit (more profetarum tempore præt
rei certitudinem pro futuro posito,) *i*
Femina circumdabit Virum, si cum r
in eo considerentur, tam excellens c
nuunt, quam quod excellentissimi
Subjectum dignius sub tanto verbor
paratu, quasi *montes parturirent*, (c
am huic phrasi profanæ,) non cc
quam *Christus*. Fateor equidem,
Tu ex verbis elicis, *Israelitas imp*
sine idololatria constanter Deo suo adh
etiam magnum & excellens quid esse
men non ad eum excellentiæ grad
surgit, quam id, quod ex mea se
innuitur, nec *verborum pondus*, de
deinde, exhaurit. Et si nexum jar
spectes, & *cum nostris illis verbis i*
22. ad quæ ducit, modo generalissir
feras, in ipso illo *nexu* aliquid est,
ad meam sententiam corroborandam,
præoptionem conciliandam facit.
ipse, Vir Doctissime, *profetam sol*
solari *pios*. At vero, quinam sunt i
quosque *Profeta* solatur? Si non al
quam qui spe *liberationis ab idololat*
cuntur, sensu valde imbecilli pii sui
putem, saltem ex mente *profetæ*
quod idem est, *Spiritus Sancti*, pic

di intendi. Liberatio equidem & con-
io constans ac universalis ab idololatria
gnum est; sed excitatio tamen & mani-
atio per nativitatem Messiæ longe ma-
est, speique ac solatii fidelium τῶν προηλ-
τῶν ἐν τῷ ΧΡΙΣΤΩΙ. Eph. I. 12. cujus
missione Spiritus S. vere pios in populo
aico temporibus profetarum, ut ut sub
olucris sermonum & quasi ænigmatico
endi genere, consolari consuevit! valde
nius objectum, omniumque viarum Dei
n populo Israelitico, secundum ea, quæ
ibus ipsorum de Semine benedicto &
tis impetratore dicta erant, fundamen-
n primarium ac validissimum. Ecquid
o eligemus? Id, quod ex tua sententia
bis cominatis 22. dicit profeta; an vero
quod ex mea hypothesi? Credo, ha-
nus meam hypothesin prævalere. Id-
: eo magis, quoniam idem c), vel *ex*
sequentium nexu potest elici & firmari
um. Ais, Vir venerande, pag. 557.
n in eo es, ut nexum capitis, ut ut ge-
alius, ostendas, "*versum* 34. in se con-
ere promissionem divinam, sub novo
edere neminem dubium futurum, quis-
m esset *Messias promissus*, aut quem-
iam id ignoraturum;" idque rectissime
is. Sed annon id ipsum meam senten-
n saltem eatenus adjuvat, quatenus tum

co nostro illustri; tum & versu 25.
bus inter se comparatis eo plures c
untur characteres, ex quibus Mes
tempore in carne manifestatus, reliqu
riis ex verbo profetico non neglectis,
gnoscendus & agnoscendus Verba eni
matis 25. collata cum præcedenti 24.
oratione sequela sunt: Habitabunt in
dæa & omnibus civitatibus ejus pariter
læ & pecuarii: *cum satiavero animam*
& omnem animam moestam expleve
bent etiam tam excellens quid, quo
gratiam Novi Testamenti refert,
prope cum effato Servatoris Matth.
utpote qui ad illum locum videtur
conveniunt, ut revera in iis de Mes
sine fessæ piæ animæ non potest co
satietas, nec moesta potest exple

felicitate Iſraelitarum ſeu Judæorum ex Babele in Canaanem reducendorum agunt, ut, Spiritu S. acti, a bonis corporalibus animum evehant ad bona Spiritualia Novi Fœderis, vel talia, quæ eo ducunt, immiſceant ſermoni, ceu *ſpei* æque piorum tunc temporis, ac *fidei* in futuro tempore Novi Teſtamenti, quando per implementum ipſum forent exhibita, fulcrum ac fundamentum firmiſſimum. Et quam elegans denique, præter hæc omnia, poſſet inſtitui d) comparatio inter locum noſtrum & illum illuſtriſſimum JESAIÆ *cap. VII.* 14. *coll. VIII.* 10. ad amuſſim fere noſtro parallelum? Ibi, in loco Jeſaiæ, ponitur *partus Meſſiæ ex virgine* ſuo tempore tam certe, ac ſi jam res in eo eſſet ut fieret, futurus, in *ſignum* & argumentum ſuaſorium, ne animum deſpondeant, ſed potius ad fiduciam ſe diſponere patiantur, haud fore, ut regnum Judæ & domus Davidis unquam evertantur, vel a potentiſſimis hoſtibus prius, quam principalis illa de Meſſia Immanuele Redemtore in carne ex domo Davidis, & quidem in Canaane, hinc *terra Immanuelis* dicta, manifeſtando atque excitando, ſit impleta. Heic in noſtro loco Jeremiæ, ſi meæ hypotheſi aſſenſus præbeatur, illud idem argumentum urgetur, in caſu parum diſſimili. *Animum* nimirum *a piis non eſſe*

abjiciendum de reditu in Canaanem ac resti-tutione Reipublicæ. Oportere, ut eo reducantur ac revertantur. *Terram illam* esse Terram *Immanuelis*, manifestationi Messiæ ex *Juda* destinatam. Fore, ut JEHOVA omnipotens ac verax *novum*, planeque singulare ac mirandum, *in illa terra creet*, scilicet id, quod jam alias in *signum* ac argumentum spei ac fiduciæ *in rebus maxime angustis & dubiis* sit propositum, & quod pii ex *luce profetica* anterioribus temporibus jam impertita, novisse poterant ac debebant, nempe quod עלמה *virgo*, sive נקבה *fœmina virgo*, sit *gravida futura & circumdatura* & utero conclusum gestarura *Filium* ob *robur* ac fortitudinem vere divinam *Immanuel* dicendum, sive *Virum* ac *prolem masculam*, *Viri* ad instar, ut ut infans primo foret, eo robore præditam inde ab utero, ut vel, si ulterius respicerent, *Serpentis Diaboli sit contriturus calcaneum* Gen. III. 15. *Semen*, *Benedictionis omnium gentium suæque* imprimis ex promissione Abrahamo facta Gen, XII. 3. XVIII. 18 XXII. 18. fons ac fundamentum, *regia* ac *heroica* ex domo Davidis *proles*, ante cujus adventum ex Vaticinio Jacobi Gen. XLIX. 10. *Sceptrum a Juda nunquam* plane pleneque *sit auferendum*. Verum hæc de scopo ac nexu nostræ profetiæ quin & ex parte paral-

le-

mo', & quale mea hypothesis ex il-
habeat præsidium, abunde sufficere
sunt.

§. 3.

Ad *verba ipsa* si accedamus, placet
i, Vir cl. *subjectum primo* & *dein præ-
tum*, nimirum si integrum enunciatum
atur, contemplari. Qui quidem *Tra-
ionis ordo*, cum naturalis sit, non habeo,
d in contrarium moneam; modo non
it aliquid Δουλειας υποθεσεως, & justa me-
causa nulla sit, per hunc ipsum ordinem
ac *pondus verborum*: *Jehova novum
bit in terra* infringi, & illam *excitatio-*
, quam verba, in initio enunciati lecta,
iti statim injiciunt, & quæ ad verum
sensum figendum non de nihilo est,
ire, enervari, eludi; quod cum justæ
nuas regulis haud conveniret. Certus
, quod consideratio verborum per *duas
tiones*, servato eorum, ut in textu occur-
t, nativo ordine a) æque bene possit institui.

) Ac forte id suadet *accentuatio*, quæ ex men-
te plurimorum & magnorum V. T. Inter-
pretum efficit, ut methodus quoad enun-
ciata illius partis S. Scripturæ, non sem-
per sit libera. Ubi mentem subit hac oc-
casione grave *Abenezrae* dictum, quod ex
Joh. Buxtorfii Thesauro Grammatico exci-
tat cl. *Alphenius* de usu accentuum in li-
bris

Ita, ut prior harum positionum in se continеat *generalem propositionem* magnæ & miraculosæ rei, quam DEUS, & quidem in Terra Canaane, terra promissionis, sit effecturus; posterior vero *propiorem hujus rei declarationem & expositionem.* Saltem si is ordo servetur, animus necessario imbuitur, ac, quemadmodum id Spiritus S. omnino videtur esse intentio, sancte præoccupatur, ut hæc verba audiens: *Jehova novum in terra creabit*, non nisi *singulare*, *extraordinarium*, *magnum* & *excellens* quid sibi imaginetur, quod dein facit, ad rem æque magnam sub altera phrasi: *Fœmina circumdabit Virum*, concipiendam. Atque illa ipsa res est, quam in methodo, quam Tu elegisti, desidero, & quæ tamen fundamentum exegeseos, quod ipse Spiritus S. videtur suppeditasse, in se continere videtur. Pone enim, primo considerasses no-

bris Biblicis V, T. Ultraj. 1729. 4. pag. a Titulo aversa: *Quaecunque Expositio non fuerit secundum rationem Accentuum, neque acquiescito ei, neque audias eam.* vide & in hoc *Alphenii* libro §. imprimis VIII. Imo adde, quæ cl. *Jo. Jac. Rambachius* egregie monet in Hermeneut. S. Lib. II. cap. VI. §. XIV. p. m. 247. ubi, *ordinem*, ait, *quem Spiritus S. in dictis servavit, virile quandoque adminiculum Interpretationis adferre*, cet.

ım, *quod*, *Jehova creaturus ſit*, quo-
locunque vocabulum *novum* explices,
ɔer idea *magnæ* & *excellentis rei* animo
ta'ur. Dum vero ea res dein non alia
ɜnıentia tua eſt, quam *converſio ab ido-*
'ria ac *conſtans adhæſio veri Dei*, vile-
poſita ea tua ſententia, oratio, & fal-
: mens, tam magnum & excellens, ad
d præparata erat, non percipiens. *Con-*
tis enim adhæſionis, ſive & *univerſalis*
verſionis populi, in quo tu excellens
l quæris & ponis, ſaltem in verbis Tex-
nulla eſt expreſſa, ad quam mens ſtatim
atur, *mentio*. At vero pone in hoc or-
: verborum, ut in Textu jacent, hypo-
in, *fœminam virginem in utero conce-*
ram Virum, attentio non minuitur, ſed
etur. *Aenigmaticum* enim (ſaltem in
ori gradu ac in tua hypotheſi,) tum di-
di genus eſt, *profetis familiare*, & *ſcru-*
um injicitur, quid illud rei ſit, quod
to biatu, (ſit venia verbo,) *Deus novum*
abit in terra, in poſteriori phraſi: *fœmi-*
circumdabit Virum, dignum ſit? quod,
a in ordinaria ac quotidiana re non poteſt
: ſitnm, ducit ad rem prorſus *extraordi-*
iam, *fœminam ſingularem*, ut dixi, eam-
:, quia *nude*, æque ac Gen, III. 15. *mu-*
' ſive *fœmina* dicitur, *virginem*, atque
.c ad *Meſſiam*, qui ut ex promiſſionibus
ante-

anterioribus jam notum esse poterat, ut *Semen mulieris, ex conceptione & partu feminæ virginis* exspectandus erat, & hic tantum *in novo gradu lucis profeticæ*, quod ad conceptionem, conceptionisque modum, vi nimirum supernaturali ac creatrice omnipotentis Dei, proponebatur. **)

§. 4.

**) Suspicatur Doctissimus Amicus in instituto meo, quo antequam verba: *Jehova Novum creabit in terra*, illustravi, Novum illud: *Femina circumdabit Virum*, determinare quæsivi, aliquid δεκλινας ὑποθέσεως subesse, & me, veluti studio, hanc explicationis methodum elegisse, ut vim & pondus argumenti, quod pro communi sententia ex ordine verborum peti possit, ipseque petit, eluderem. Nullam autem suspicionis hujus caussam esse ipse fateatur necesse est, dum agnoscit me servasse ordinem tractatationis *naturalem*, seque non habere, quod exinde moneat in contrarium. Qui enim sanæ Logices regulas sequitur, quomodo devocari possit in suspicionem doli alicujus mali percipere nequeo. Næ potius hac ipsa suspicione, mihi nimis suspiciose conflata, cum jugiter naturalem rerum ordinem servandum esse censeam, in disquisitione præsertim Exegetica, eundemque etiam in hoc loco Jeremiæ, nulli adfixus hypothesi, *favens autem communi*, servaverim, se ipsum Humanissimus *Zachariae* accusare videtur, quod δεκλινας ὑποθέσεως ergo *naturalem* tractationis ordinem neglexerit!

Prior

§. 4.

Sed mittam hanc iterum disputationem liminarem, & potius eundo Te sequar rdine, & quam facile omnia de MESSIA ver-

Prior positio, *Jehova novum creabit in terra*, omnino *generalem propositionem in se continet magnae & miraculosae rei, quam Jehova Deus, & quidem in Canaane, nempe terra promissionis sit effecturus*; posterius vero testimonium *propiorem hujus rei declarationem & expositionem*. Lubentissime hæc concedo. Verum concedi mihi quoque velim, ex propiori rei declaratione & expositione demum concludendum esse ad definiendum vel determinandum novitatis & magnitudinis rei, de qua sermo est, gradum, qui in generali propositione ipsi tribuitur. Verum quidem est, generali hac propositione ex intentione Spiritus S. præparari animum & sancte præoccupari ad exspectationem certam audiendæ rei magnæ, excellentis, singularis & extraordinariæ; imo Jehovæ, Dei Israelis, tum Potentissimi tum Veracissimi opera esse, quæ promittere & prædicere Spiritui Sancto constitutum erat. Excitant revera verba hæc adtentionem & reverentiam, sed tum demum de magnitudine & excellentia rei mirandæ judicare possumus, quando illa redditur explicita. Per declarationem & expositionem ipsius rei convincimur, opus hoc Novum esse, & tale non nisi ab ipso Deo posse patrari, qui Omnipotentiæ & Veracitatis Suæ docu-

verba phraſesque poſſint explicari oſ
dam; verum oratione id oſtendam :
prolixa, ſed contracta, quæ ob minor
quam in iis verbis invenio difficultat
atque eorum evolutionem ac ſignifica
a Temet ipſo jam ex parte fixum, ſuffi
poterit.

documentum præſtiturus eſſet excelle
mum. Patet inde, nihil hoc argument
Ven. Amicum lucrari pro ſtabilienda,
adoptavit, ſententia, niſi demonſtret
verſalem populi Iſraelitici ab Idololatri
verſionem, ejusque conſtantiam in
ſione Veri Dei, neque Novum quid
que ab Omnipotentia & Veracitate D
profectam, & ſententiam meam nex
ne eſſe contrariam. Extraordinarium
cellens, Supernaturale & Divinum ſi
ceptione Filii Dei, & partu feminæ
nis agnoſco, & exoſculor *Omnipot*
& *Veracitatem* Dei hoc Opere dem
tas. Verum exinde mihi non vileſc
tio de Univerſali hac Judæorum ab
latria converſione, quam Deus pro
eamque ut opus extraordinarium,
lens, ſupernaturale & divinum ex
qua ut & eorum liberatione pariter
potentiam & *Veracitatem* Suam abun
ſime probavit Deut. XXX. 4. 5. 6. Eze
16-21. XXXVI. 22. – Jer. XXIV.
XXXII. 37. – Quin quod & quæſtio
ri poſſit, quodnam Dei opus *reap*
ſtantius magisque Divinum dici poſſ

§. 5.

Ita nimirum ſe res primo habet cum
: גבר. Ea notat *virum;* & quidem,
:iginis, *virum fortem.* Sed &, quo-
ı æque ac ſequens vocabulum נקבה
:n *ſexus* eſt, in genere *marem*, eine Per-
nännlichen Geſchlechts, embryone non
:pro Job. III. 3. Locus momentum ha-
& verbis cl. SCHULTENSII, quæ Tu,
. N. T. II. p. 558, excitas, cum appli-
)ne ad τὸ גבר in loco diſputato Jeremiæ,
e ſubſcribo. Nulla perſona dignior
, quæ, *ob captandum* fauſtum omen,
inde

Conceptio Chriſti, Sanctiſſimi hominis, in femina Virgine, operatio miraculoſa & phyſica; vel Converſio Univerſalis totius populi ab Idololatria, operatio in regno morali miraculi ſpeciem ferens, licet eum in finem edita, ut ad ortum Meſſiæ ex populo Judaico & proſapia Davidis viam ſterneret, ad quem omnes viæ Dei cum populo hoc reſpiciunt. Sed hanc quæſtionem nunc non diſcutiam. Solummodo moneo me cl. RAMBACHIO aſſentire, ſc. *ordinem, quem Spiritus Sanctus in dictis ſervavit, virile* quandoque *adminiculum Interpretationi adferre.* Sed opinor, cl. *Zachariae*, inſpectis exemplis a cl. *Rambachio* prolatis, fateri velle, exempla hæc nihil vel parum cum loco Jeremiæ, quem tractamus, habere commune. N. B.

inde ab utero matris גבר diceretur, ac M
ſias, der Mann und Held, ders ihm t
würde. Aeque ut ipſa hæc vox omnin
non originis tantum, ſed & uſus, ſæp
me ſaltim, *aliquid præpollentiæ* ſecum ſ
ac *indicare* videtur: id quod tum *indic*
haud immerito ſuppeditat, etiam *in illi*
hoc loco Jeremiæ agi de tali perſona p
ſus ſingulari, quaſi *præpollenti* & illu
maximæque exſpectationis, plane, ut om
bus id de Eo promiſſionibus commune
ut perſonam vel hoc vel illo reſpectu
gnam, *validam præpollentemque* indigit
Et talis גבר *mas*, *proles maſcula*, υιος ΑΡΙ
Apoc. XII. 5. quin etiam גבר cum reſp
ad *vires*, *robur* ac *fortitudinem* b) eſt I
ſias; atque fuit inde *ab infantia*, qui
utero matris, tum quia unctus Spiritu

b) Conceptus & *Viri* & viri *fortis* a con
Meſſiæ, ut videtur, eſt inſeparabilis. Pr
quam enim, quod fluat ex ipſa denot
tione משיח, quæ cum maxime ten
noſtri Jeremia jam nota erat; itemqu
eo, quod ex ſtirpe regia, ceu filius
ceps ac regius, rexque futurus. (con
rem. XXX. 21. it. XXIII. 5. 6.) ori
erat: idem ſuggeritur illuſtrem in m
hinc inde in S. literis, ut Jeſ. XLIX. 24
coll. Luc. XI. 22. Jeſ. LXI. 1. &c. ne,
in ipſa jam regnet prima promiſſione
III. 15. nunc commemorem.

o, Spiritu עצה וגבורה Jeſ. XI. 1. 2. ab
ero; tum quatenus humana ejus natura
unione ſpectatur hypoſtatica cum Divina.
quidem & in abſtracto, quoad *naturam*
umanam, dicitur גבר, reſpectu ad vires
robur, ut videtur, poſthabito, Zach.
III. 7. Sed in concreto, ceu *Immanuel*
Θεανθρωπος, voce quæ noſtræ eſt analoga,
idit אל גבור Jeſ. IX. 6. idque vi hujus lo-
rurſus *inde a nativitate*, conf. & Matth.
23: In ſumma, cur Meſſias in loco no-
ro ſub voce גבר non poſſit intelligi, pla-
e non video. Nam ſi putemus, eam mi-
us convenire *naſcituro* vel *in utero* conclu-
, id tantundem eſſet, ac ſi quis difficulta-
em moveret, Redemtorem Meſſiam non
oſſe intelligi ſub זרע *ſemine mulieris* Gen.
II. 15. quia illa vox ſtrictiſſime ad *proge-*
iem, quando vi nativitatis originem ex pa-
entibus trahimus, reſpicit; is vero Meſſias,
ion ut modo prognatus, verum ut גבר *in*
ætate virili proprie ſerpenti Diabolo, quan-
lo per paſſiones conſummatus eſt, contrive-
it calcaneum.

§. 6.

Sed pergamus ad *reliquas voces*. Ubi
primo quod ad vocem נקבה, ipſe concedis,
vir cl. eam *fœminam* ſive *Sexum fœmineum*
deſignare, ac ſaltem æque facile fœminam,

quæ *nondum peperit*, adeoque *virgo* eſt, talem, quæ jam virum cognovit, denot poſſe. Bene. At vero τὸ *poſſe* prius, qu concedis, ego parum abſum, quin pro m teria ſubſtrata in hoc loco extendam ad *debere*: Et dico, illam ipſam ob ration vocem heic non *nude* tantum poni; ver & ſontice uſurpari a Spiritu profetico *men Sexus*, quod generale eſt, & in i prima non ad aliam perſonam fœmine quam quæ adhuc *illibata*, adeoque *vi* eſt, ducit. Plane ut in loco notabili G I. 27. de *Eva modo creata*, certeque ad *virgine*, in hoc ſignificatu uſurpatur. quod dein eadem illa vox נקבה *individi* ſeu perſonam diſtinctam deſignare po id liberaliter non tantum iterum conce ſed &, ſi vel negares, ex loco modo to Gen. I. 27. V. 2. & forte aliis pluril probatu eſſet facile.

§. 7.

Equidem Tu putas deinde, Vir ctiſſ. illam fœminam in noſtro loco *gentem Iſraeliticam*, & phraſes לתישראל & בת השובבה verſu 21. & 22. eam in confers; quin imo dein ex נקבה non tum fœminam, quæ jam virum cogno ſed & per ingenioſam κλιμακα, adhil multa eruditione philologica, *proſtibu* fi

ıcere contendis. Sed paulo longius hæc etita, ac ex parte nondum probata esse, el saltem sub mea explicatione subsidere, uis non videt? Dices, Te id non videre. ıge ergo, si placet, faciam, ut pateat. Jam 1) si per נקבה *integram gentem Israeliticam* intelligis, jam a notione prima, quæ *ersonam singularem*, non gentem, involit, deflectis, & dictionem reddis *impropriam*, id quod longius jam abit, quam par st; nec collatio phrasium *Virgo Israel* & *Tia* השובבה, rem evincit. 2) Deinde, si er *prostibulum* explicas, adhuc longius redis, nec usum vocis in S. Scriptura in oc significatu Te probare posse, ipse fateis, ubi potius in bono & nobili sensu, uti Gen. l. cit. (ubi propterea, si rebus maxime seriis jocum interserere liceret, Lutherus per Fräulein vertit,) usurpatur: Placent verba, quæ apud COCCEJUM in *Lexico* sub v. גבר lego, quibusque is eo loco potius vocem נקבה explicat. Ein Fräulein, das ist, eine Jungfrau, welche nichts anders ist, als ein Fräulein, welche keinen Mann erkannt hat, hat empfangen einen Mann, den Held, den Allmächtigen. Jes. IX. 5. Et quæ ex profanis Scriptoribus eruditissime pro illo significatu profers, dubito, an ipse asserere audeas, hæc tantisper *probare* quicquam. Quin imo 3) ne in eo significatu

 su-

avertevat, nec dictis obedientiam præ
fere ut Isrëlitæ in Aegypto, qui *non*
debant ad Mosen præ angustia Spiritus
vitute dura, Exod. VI. 9. Quin
mam ideo *promissionem* subjicit, ut
erigat & moveat fortius: An in hoc
nexu credibile, ut gentem Israëlitic
denominatione odiosissima, sub Ti
emblemate *prostibuli*, designaverit
reor, ut κλιμαξ orationis in hoc se
gantiam secum ferat. ***)

§. 8.

Si jam porro ad *futuram Virum*
גבר *inter &* נקבה *fœminam relatione*
grediamur: Tu, Vir celeberrime,
dem in eo es, ut probes, phra
נקבה תסובב גבר nihil aliud de
quam *conversionem fœminæ vel Virgin*

, *Idololatria stupratæ, ad Deum Domi-*
m, & Virum vel sponsum suum veterem,
rumque ejus ac defæcatum redintegratum-
e amorem, idque ex evolutione verbi סבב
erose & cum multa eruditione, origina-
verbi notione apud Arabes superstite in
sidium vocata, docere annitaris. Sed
id tum? Concedam tantisper ex de-
nstratis *possibilem* tuam esse interpreta-
nem: An vero simul probatum est, eam
debere sic institui, nec contrariam, id
meam, æque *posse* habere locum? Opi-
, quod debeat interpretatio sic, ut fa-
, institui, non evictum esse; quin imo
am exegesin, quæ *circumdationem, con-*
tionem per conceptionem *prolis masculæ,*
Messiæ, *in utero fœminæ virginis* ponit,
as habere quasdam, quæ efficiunt, ut
eferatur. Nimirum, dum hoc agis, Vir
ut originariam vocis סבב notionem
nonstres, ipse simul diserte commons-
as, *ardentem amorem*, quo aliquem
asi *amplectimur*, sub illa notione involvi:
sito vero hoc, (pro quo, ut ponere pos-
ius ex observatis tuis doctissimis, hypo-
eseos meæ Patroni mecum Tibi gratias
ent,) illa ipsa de *conceptione prolis mascu-*
, *Messiæ, in utero fœminæ virginis* expli-
io propius confirmatur, ut eam non
itum tuæ interpretationi seu hypothesi

 æqui-

æquipollere, verum & præ ea præ
vam sibi vindicare, tam clarum sit,
quod clarissimum. Rides forte, sed
tuo, quo mihi cognitus es, more,
meam audaciam, & quæris, cur
Ideo, Vir Clarissime, quia a) in eo
quem suppeditasti, procul dubio vo
magis proprie ad *conceptionem* indigit
quam quidem ad *cultum religiosum*
Deo amore puro & ardenti adhæ
apta est, utpote ubi jam significatu
proprius derelinquitur, & *metapl*
quod tamen sine prægnanti ratione
ciendum est, adoptatur. Et qua
b) cum *natura rei* iste significatus ve
proprius, abs Te indicatus, jam co
Quid enim fit, quando fœmina *conc*
fantem in utero? Ecquid fit aliud
ut illa (caste hæc dico,) *flagranti am*
fusa, velit ac cupiat prolem in ute
pere ac *amplecti*? Uti forte B. Vir
RIÆ simile quid accidit, quando
Domini per Angelum fide recepit
inquiens, (quia nimirum *apud De*
creat, quæ vult, quique יִשָּׁה בָּאָרֶץ
Ps. CXV. 3. Jer. XXXI. 22. *nulla*
possibilis,) *Ancilla Domini sum*, FI
HI, *secundum verbum tuum*! Luc. I.
ut sub actu fidei, actu sanctissim
actu amoris Dei & Christi conjun

na ſit reddita, quæ non ullius hominis, n naturaliter impraegnantis, ſed modo eternaturali, ope & virtute divina *crea-te*, imprimis Spiritus Sancti, Luc. I, 35. *vilem maſculam*, *Servatorem mundi*, *Se-n mulieris*, Meſſiam patribus ut alibi, ita in noſtro loco Jeremiæ, jam hoc mo-nto in ſuo ænigmate ſoluto ac impleto, *ceperit*, *amplexaque* ſit, atque ad tem-s partus usque conſtanter *foverit*. *Cul-vero religioſus*, ſi *ſub voce* סבב intelligi beat, (quodque an in ipſo loco *Hoſeæ I*. 1. fiat, adhuc dubito; non enim τo ס ſed τo כחש *mendacium*, cultum, ſci-et falſum, inibi exprimit,) eo non niſi ſignificationem vocis *impropriam* adeo-e *metaphoram*, devenire poſſumus.

§. 9.

An jam opus erit, ut aliquid addam ca *prædicatum* in Textu: יהוה ברא חדשה בא *Jehova novum creavit*, ſeu, ia profeticum eſt illud præteritum, *crea-in terra*: Quod Tu, Vir cl. prædicatum forma *objectionis*, nimirum, quia ſub-s, hoc Tibi maxime obeſſe, proponis tractas? Non putem. Quia ego heic gula verba in ſenſu ſuo *primo nati-*, *maxime conſueto* ac ſimul *emphati-*

ro c) retineo; Tu vero (da mihi veniam, pro tuo veritatis ac mei amore, si fallar,) ut *debilem* effingas sensum, demonstrationes quasi operosa declarare allaboras: Et nisi ex amore hypotheseos illa omnia provenissent, dubito, an unquam Tibi talis expositio sit placitura. Atque ubi manet phrasis בארץ *in terra*? An illa in loco tam conciso profetico, ubi ne jota quidem frustra positum, nullius considerationis est; an nullam habet emphasin? Certe nullam habet ex tua adoptata hypothesi. Conversio enim ab idololatria & alibi quam in Terra promissionis, in quam Judæi debebant reverti, poterat fieri, & credibile est, eam revera jam extra eam, in Babele, factam. ***)

Sed

c) Emphaticum illud, posita mea hypothesi, *tum* in voce יהוה, quatenus non potentiam solum, sed & *veracitatem* in implendis promissionibus anterioribus, cum maxime de Christo, Exod. VI, 3. 2 Cor. I, 20. involvit; *tum* in voce ברא per se; *tum* & imprimis in voce חרשה, si cui locus Eccl. I 9. אין כל חרש in mentem veniret, eique hunc locum heic conferre allubescat, conspicuum est. De phrasi בארץ mox supra.

***) Suspicionem pl. Rev. Amici, ac si studio tractationis ordinem, qui naturalis est, servaverim, ut debilem Vaticinio huic affingerem sensum, jam in Observatione ad

§. 3.

l ex mea hypothesi emphasin habet ele-
tissimam. Nam *terra Israelis* ea erat,
Messias debebat nasci, hinc *Immanuelis*
ta, ut supra jam monitum, non alia.

§. 3. propulsavi ad convictionem usque, Patet exinde, me prædicatum non sub sola forma Objectionis, quoniam subolebam hoc maxime mihi obesse, proposuisse & tractasse. Dispiciendum mihi nimirum erat, an Conversio Judæorum Universalis ab Idololatria gentium, & in hunc usque diem constantissima, prædicato conveniret; & eo ipso deductus fui ad causam præcipuam, quare multi Interpretes verba hæc de admiranda conceptione Messiæ in utero feminæ Virginis explicuerint; sc: quod naturalem tractationis ordinem neglexerint, & per verba prædicatum declarantia, quæ certe emphatica sunt, sibi imponi passi fuerint. Pronum mihi exinde fuit, colligere, ex prædicato objectionem, secundum Interpretes aliter sentientes, momentosissimam, facile formatum iri, quam vero ex naturali tractationis ordine facili negotio solvi posse, mox intellexi.

Phrasis autem בארץ *in terra*, maneat utique in textu necesse est, eandem expungere nefas & piaculum foret. An autem nullam juxta sententiam meam habet emphasin? Non putem. Sed magnam omnino & forte majorem, quam habet sententia mihi adversa. Meminerit modo, amabo, Doctissimus *Zachariae*, dictorum Prophe-

§. 10.

Possem de *implemento* quædam adjicere, quod mea hypothesis longe evidentius habet, quam tua, si nempe conversionem Judæorum ad Deum non simpliciter, verum cum quadam relatione speciali ad *Deum Dominum*, *virumque*, *sponsum veterem*, *Messiam*, concipias, uti facis: Ast hæc, ut finem tandem dictis imponam, mitto.

§. 11.

phetarum, quibus crimen Idololatriæ aggravatur ex ea potissimum ratione, quod in terra Domini, Dei Israelis, ubi Ipse habitabat, illud perpetraverint Judæi, adeoque coram Ejus facie. Ex sexcentis locis satis erit aliquot notasse. Ita dicit Deus Jer. II. 7. Venistis & *polluistis terram meam & hereditatem meam posuistis in abominationem* c. III. 1. nonne *profanando profanabitur terra ista?* & magis proxime v. 2. *profanasti terram scortationibus tuis & malitia tua v. 9. a voce scortationis ejus profanata est terra, mœchata enim est cum lapide & ligno c. V, 30. XVI. 18. XXII. 29* &c. Hæc ex ipso *Jeremiæ* vaticinio collegi, neque alios Prophetas, uti possem ubertim, in subsidium voco. Gravissimæ ergo erant minæ, quando Deus declarat, *hanc ipsam terram totam* commutatum iri in vastitatem, & Judæos ex ea ejieiendos esse c. IV. 27. V. 19. XVI. 13. &c. Novum ergo

§. 11.

Potius ad *concluſionem* jam propero, æ hæc erat: *Rationes* adeſſe, quæ ſuaant, ut, ſi *ex duabus primariis ſuper hoc* 'o *Jeremiæ virorum Doctorum hypotheus*, *æque* ex Scopo, Nexu, Textus rbis, & Parallelifmo S. Scripturæ *poſilibus ac demonſtrabilibus*, *alterutra eligenda*, *hanc*, quam hactenus defendi, & ıæ myſterium miraculoſæ conceptionis eſſiæ ponit, *illam eſſe, quæ debeat præoari & præferri:* Rationes illæ hæ ſunt. *Pri-*

ergo & mirandum eſſe debebat, & ingens beneficium, cum Deus, Sanctus Iſraelis, promittit Se *pollutam hanc ipſam terram* iterum velle inhabitare, & populum Iſraeliticum in hac terra Sibi adhæſurum, & abominata Idololatria omnis generis benedictionibus beatum fore. Id ipſum promittitur in principio capitis hujus XXXI. c. XXXII. XXXIII. quæ loca exſertim magnam Cataſtrophen in hac ipſa terra, tum naturalem, tum moralem indicant; hinc emphaſi neutiquam caret τὸ בארץ conf. Ezech. XX. XXVI. 20. XXXIV. XXXVI. XXXVII. XXXIX. &c. Quæ in proxime adjecta nota dicta ſunt de Vocibus חדשה, ברא, יהוה, quomodo ſententiam meam κατα τι labefactare poſſint, non video, nam in nomine Jehova & egomet non excludo Veracitatem Divinam. Locus autem Eccl. I. 9. nimium probat, ergo nihil. N. B.

Primo Subjectum in mea hypothesi est nobilius. *Christus* enim est; humani generis Servator, prophetarum & totius Sacræ Scripturæ nucleus & ocellus. *Deinde magis decet Christum quærere, quam non quærere* Joh. V. 39. Nam licet id in dictis profetarum *non promiscue ubivis* fieri debeat, ubi in circumstantis nec vola nec vestigium apparet: Longe aliter tamen se res habet, ubi in *ejusmodi pericopis* versamur, quæ multa habent interspersa talia, quæ sine omni dubio ad Ejus personam, beneficia, regnum cet. pertinent: ubi, si quædam nobis obveniant, quæ sensum planum non habent, sed *ænigmatis* ad instar proposita sunt, tunc, uti licet de aliis, ita & de Christo debet cogitare Interpres; an in *doctrina profetica* & *analogia fidei de Christo* quædam sint, quæ *ænigma*, seu *nodum* quasi, *solvant*, & repertis talibus *hæc in casu adhuc dubio, decet reliquis præferre*, & sic in quærendo ac inveniendo Christo in dictis quibusdam profeticis, sub his circumstantiis, potius *liberalem*, quam *illiberalem* esse. Imprimis vero id observasse tum haud abs re erit, ubi profetæ in eo sunt, ut *de reditu Judæorum ex captivitate Babylonica* ac restauratione eorum *in Canaane* Reipublicæ vaticinentur; quia tum imprimis hinc inde solent interspergere vaticinia

de

Christo: Siquidem & ista restauratio publicæ in Canaane, & eorum ex captivitate reductio hac præcipue de causa pant, ut *Messias* tandem, ceu Semen proissum per nativitatem *in ista Terra* manitaretur; & hæc de eo tum proposita varia *spem Piorum*, etiam quod ad Corralia ipsa, confirmabant tanto fortius: iæ ex magni nominis Interprete Scriptuum, *Vitringa*, in suis in Jesaiam Comntariis me aliquando didicisse, gratus mini. *****)

§. 12.

*****) Non obstrepo his Canonibus Interpretamenti Prophetici in totum. Modo addi velim, posito, fieri posse, ut exhibeantur duæ loci alicujus interpretationes, quæ re ipsa a se multum discrepant, imo quæ ita sibi invicem sunt oppositæ, ut una alteram tollat necesse sit, quarum quoque utraque in litteratura Orientali fundamentum suum habet, quod fieri posse dicere vix ausim, dispiciendum est, quænam potissimum sententia ex his duabus intellectu facilior & expeditior sit populo, ad quem dirigitur oratio; num ea, quæ ænigma Propheticum in se continet, quod ab oppido paucis intelligi aut solvi poterat, vel ea, quæ, dum phrasibus usitatissimis & familiaribus proponitur, nihil obscuri, nullum ænigma exhibet, & maxime cum nexu convenit. Putem egomet posteriorem, & canonis hujus perspicuitatem Interpretes tan-

inde ab utero matris גבר diceretur, ac Meſſias, der Mann und Held, ders ihm thun würde. Aeque ut ipſa hæc vox omnino vi non originis tantum, ſed & uſus, ſæpiſſime ſaltim, *aliquid præpollentiæ* ſecum fert, ac *indicare* videtur: id quod tum *indicium* haud immerito ſuppeditat, etiam *in illuſtri hoc loco Jeremiæ* agi de tali perſona prorſus ſingulari, quaſi *præpollenti* & illuſtri, *maximæque exſpectationis*, plane, ut omnibus id de Eo promiſſionibus commune eſt, ut perſonam vel hoc vel illo reſpectu *magnam, validam præpollentemque* indigitent. Et talis גבר *mas, proles maſcula*, υιος ΑΡΡΗΝ, Apoc. XII. 5. quin etjam גבר cum reſpectu ad *vires*, *robur* ac *fortitudinem* b) eſt Meſſias; atque fuit inde *ab infantia*, quin *in utero matris*, tum quia unctus Spiritu Sancto,

b) Conceptus & *Viri* & viri *fortis* a conceptu Meſſiæ, ut videtur, eſt inſeparabilis. Præterquam enim, quod fluat ex ipſa denominatione משיח, quæ cum maxime tempore noſtri Jeremia jam nota erat; itemque ex eo, quod ex ſtirpe regia, ceu filius princeps ac regius, rexque futurus: (conf. Jerem. XXX. 21. it. XXIII. ℣. 6.) oriundus erat: idem ſuggeritur illuſtrem in modum hinc inde in S. literis, ut Jeſ. XLIX. 24. 25. coll. Luc. XI. 22. Jeſ. LXI. 1. &c. ne, quam in ipſa jam regnet prima promiſſione Gen. III. 15. nunc commemorem.

cto, Spiritu עצה וגבורה Jes. XI. 1. 2. ab utero; tum quatenus humana ejus natura in unione spectatur hypostatica cum Divina. Equidem & in abstracto, quoad *naturam humanam*, dicitur גבר, respectu ad vires & robur, ut videtur, posthabito, Zach. XIII. 7. Sed in concreto, ceu *Immanuel* & Θεάνθρωπος, voce quae nostrae est analoga, audit אל גבור Jes. IX. 6. idque vi hujus loci rursus *inde a nativitate*, conf. & Matth. I. 23: In summa, cur Messias in loco nostro sub voce גבר non possit intelligi, plane non video. Nam si putemus, eam minus convenire *nascituro* vel *in utero* concluso, id tantundem esset, ac si quis difficultatem moveret, Redemtorem Messiam non posse intelligi sub זרע *semine mulieris* Gen. III. 15. quia illa vox strictissime ad *progeniem*, quando vi nativitatis originem ex parentibus trahimus, respicit; is vero Messias, non ut modo prognatus, verum ut גבר *in aetate virili* proprie serpenti Diabolo, quando per passiones consummatus est, contriverit calcaneum.

§. 6.

Sed pergamus ad *reliquas voces*. Ubi primo quod ad vocem נקבה, ipse concedis, vir cl. eam *foeminam* sive *Sexum foemineum* designare, ac saltem aeque facile foeminam,

STUTGARDIÆ.

V. C. M. JO. FR. *le* BRET, *Phil. Lectoris & Acad. Roboret. & Florentin. Membri*, Diss. hist. Eccl. *de Statu praesenti Ecclesiae graecae in Dalmatia, quae ritum Slavo-Servicum sequitur 1762.* forma Epistolari ad Doctiss. *Walchium* scripta est, lectu digna.

Ut & ejusdem V. C. *le* BRET, *Acta Ecclesiae Graecae annorum 1762 & 1763. sive de Schismate recentissime in Ecclesia Graeca subnato* 1763. 8. Historiam Eccles. novissimam Ecclesiæ Gr. in rep. Venetorum quod communicaverit V. C. multam gratiam ap. lectores inivit.

V. C. H. W. CLEMMII *P. P. & Eccles.* Novarum Amœnitatum Litterar. *Vol. 3. 1763. 8.*

Hrn. Filip Dav. Burk, von der Rechtfertigung und deren Versicherung im Herzen, nach dem Worte Gottes, 1763. 8.

TAURINI.

Prodiit *Miscellaneorum Taurinensium, Tomus Alter. 1762.*

TONNINGÆ.

d. 27. Martii a. 1764. diem suum obiit V. C. JO. CHRISTOPH. CLEFFELIUS, cui inter alia debemus *Antiquitates Germanorum praes. Septentrionalium*, eorumque *Res nauticas.*

TRAJECTI AD RHENUM.

V. C. PETRUS LUCHTMANS, *Chirurg. Anat. & Med. D. & Prof.* d. 24. Mart. a. 1763. Rectoratum exuit dicta Oratione, *de Mechanismo corporis humani, locupletissimo Sapientiae divinae testimonio.*

Et d. 26. Mart. a. 1764. Magistratum Acad. deposuit

fuit V. C. JO. C. RÜCKER, *J. U. Antecessor*, dicta orat. *de jure Civili Judiciorum norma.*

.'C. JO. CASTIGLIONEUS, *Philosoph. Mathem. & Astron. P.* Berolinum vocatus, abiit.

t in ejus locum constitutus est ut *Prof. Extraord. Philos. Mathem. & Astron.* V. C. JO. FRID. HENNERT. *Phil. D.* munusque demandatum auspicatus est d. 6. Febr. 1764. Orat. Inaug. *de Ingenio Mathematici,*

'. C. JO. DAVID HAHN, *A. L. M. Med. Dr. ejusdem & Philos. Phys. Experim. Chym. & Mat. P.* Vocationem a Gœttingensibus oblatam recusavit.

.ucem jam videt elegantissima HERODOTI, quam diu præstolata est Resp. Litteraria, editio, *Graece & Lat. ex Laur. Vallae interpret. cum adnotationibus Th. Galei & Jac. Gronovii Editionem curavit, & suas itemque V. C. Lud. Casp.* VALKENARII *notas adjecit* vir cel. P. WESSELINGIUS. *Accedunt praeter vitam Homeri varia ex priscis Scriptt. de Persis, Aegyptiis, Nilo Indisque excerpta & praesertim ex Ctesia 1763. folio.*

V. C. SEBALDUS RAVIUS, *S. Th. D. LL. OO. & Ant. Hebr. P. O.* Tres edidit Differt. *in* CAR. FR. HOUBIGANT, *Oratorii D. J. Sacerdotis, Prolegomena in Scripturam Sacram: Primam* a. 1761. d. 16. Dec. *resp. Jo. Smits: Secundam* a. 1762. d. 19. Jun. *resp. Pet. Kaas: Tertiam* a. 1763. d. 1. Jun. *resp. Isbrando van Hamelsfeld.* Institutum hoc omnem meretur laudem, & lætamur huic operi lotam manum admovisse Virum celeb. in Litteratura Orientali versatissimum, utque hoc saxum porro mascule volvat, rogamus.

Diff. *Inaug. Theologicam*, quæ legi meretur, edidit Vir pl. Rev. & Doct. GERARDUS *de* HAAS,

Gelrus, vocatus *V. D. M. in Scherpenzeel*, *de legitima*, *quae est in Christi sermonibus cohaerentia 1762.*

Sub præsidio V. C. G. BONNET *Th. D. & P.* conscripsit & edidit Dissertat. lectu dignam THEOD. ADR. CLARISSE, *Zelandus*, *de praecipuis Discipulorum circa personam & munus Mediatoris erroribus*, *fidem salutarem non tollentibus*, *& Divina in hisce conspicua gubernatrice Providentia 1763.*

Et a. 1764. Alteram *de mirabili Ecclesiae & reip. Judaicae*, *praesertim Servatoris & Apostolorum tempore*, *conservatione & finibus a Deo hoc pacto obtentis.* Mox vocatus est V. D. M. Amerongensis.

De Baptismo Christi veram Ecclesiae doctrinam ad Math. XXVIII. 19. exposuit, novisque argumentis adstruxit & vindicavit JAC. NIC. HEISLER, *A. L. M. & Ph. D. 1763.*

De *Cepotaphiis* edidit *Diatriben* V. D. R. M. *van* GOENS, *D. F. Trajectinus 1762. 8.*

Et V. D. PAULUS HENR. JUSTUS JVOY, *Trajectinus* diss. *Inaug. de hominum in republ. numero augendo 1763.*

Prodierunt quoque *Lettres Critiques d'un Voyageur Anglois sur l'Article*, Geneve *du Dictionaire Encyclopedique par Mr.* ZACH. BROWN, *Ministre Anglois a Utrecht 1762. 8.*

OCELLUS LUCANUS *en Grec. & en François*, *avec des Dissertations sur les principales questions de la Metaphysique*, *de la Physique & de la Morale des Anciens*, *qui peuvent servir de suite a la Philosophie du bon sens par Mr. le M.* d'ARGENS *1762.*

Commentarii in Danielem Viri pl. Rev. & Doctissimi JAC. ALB. VOS, *V. D. M. Montfortensis*

lau-

lati Cl. II. p. 418. prodiit *Tomus alter.* 4. 8.

Commentarii Belgica lingua conscripti V. GISB. MATTH. ELSNERUS *Th. D. & P. in* *stolam Pauli ad Romanos, Partem I.* 1764. 4. odierunt *Verklaringe van het XXVI. Hoof-* *van den Profeet Jesaias, door wylen den* JAK. *de* GROOT, *Pred. te Utrecht, met een* *rrede van den Heere* CAR. SEGAAR, *Pred.* *er* 1763. 8.

IENR. de CANNEGIETER, *de Gemma Ben-* *iana, item de Iside ad Turnacum inventa,* non *de Dea Burorina, ad Ampl. Virum* *i. Pauw, Supr. Holland. Zeland. & Fris.* *ae Senatorem* 1764. 8.

. L. MAJEVII, *Animadversiones ad varia lo-* *V. T.* 1764. 8.

TUBINGÆ.

unt V. C. IMMAN. HOFFMANN. P. diss. *in* *Parallela 2 Pet. II. 9-13. & Jud, v. 8. 9.* 1762.

. L. SARTORII, Diss. *de lege Ceremoniali,*

.

. GERHARDI, *Locorum Theolog. Tomi* 2. *denuo edidit plurimisque adnotationibus* V. C. JO. FR. COTTA, *Theol. Tubingen-* 1763. 4.

ENGELII *App. Critici in N. T. Editio Se-* *i, curis b. Auctoris posterioribus aucta, co-* *que Indice instructa, curante V. D.* P. H. DAV. KIO, 1763. 4. Pars Quarta varias Comment. net.

O. CONR. WALTHER, *Advocati,* Diss. *In-* *Jurid. de conjungendo cum studio Juris S.* *logiae studio* 1763.

us calculandi in Logica, inventa a V. C.

GODOFR. PLOUQUET, *Log. & Meta* *praemissa est Comment. de Arte Characte* 1763. 8.

Ejusdem diff. Philoſoph. *de Notitiis inſitis* ı *Vindiciae Creationis adverſus D. de* PREM VAL, *Philoſophum Berolinenſem* conſcript D. AUG. FRID. BOEKIO, Ph. M. 1763.

M. CHRISTOPH. FRID. SCHOTT, diff. Th *reſurrectione carnis adverſus* SAM. BOURN *glum* 1763.

—— —— diff. moralis, *de conſcientia* e *ejusque obligatione & juribus* 1763.

D. JEREM. FRID. REUSSII, *Acad. Cancell.* *logiae Propheticae quaedam Lineae* 1763.

Obſervationes ad Comment. D. Imm. Kant, *poſſibili fundamento demonſtrationis exi* *Dei*, præſ. V. C. G. PLOUQUET 1763.

V. C. GOD. DAN. HOFFMANNI, *Anteceſſor* *ris publ.* liber ſingularis *de electione &* *tione Imperatoris Regisque Rom. generat* *de loco electionis & coronationis Regis Ro* *ciatim* 1764. 4.

TURICI.

V. C. JO. CASP. HAGENBUCHIUS, *Theol.* *Prof. Sodalis Academiarum Pariſienſis,* *genſis, Cortonenſis & Florentinae,* Vir in rempubl. Litter. inſignis, ſuperiore a tis ceſſit.

V. C. JO. GESNERUS, *M. D. ejusdem &* *& Mathem. P. praecipuarum ſcientiarum* *membrum*, publicavit *Phytographiam* *generalem a.* 1759. *partem practicam prio* 1760. *alteram a.* 1762. *& tertiam a.* 176 tographiam autem Sacram *ſpecialem*, qu merationem Plantarum, quarum in Sacri tio ſit, ſiſtet, adnotationibus illuſtratam

de exspectamus, nulli dubitantes, quin cel. Auctor huic historiae Naturalis parti egregiam lucem sparsurus sit, & τῳ πανυ *O. Celsii* Hierobotanicon locupletaturus.

Et edidit Diss. *Physicam de variis Annonae conservandae methodis earumque delectu* 1761.

V. C. JO. HENR. HIRZELIUS, *Th. P.* diss. Theol. *de voto paterno Pauli pro incremento charitatis* ἐν ἐπιγνωσει και πασῃ αισθησει *inter Philippenses ad veram pietatem in Phil. I. 9. 10. 11. Partes* 3, 1760-762.

Ut & Diss. Theol. *de vi & amplitudine Nominis Divini Jehova Zebaoth, partem primam.*

Prodierunt porro: die Kenzeichen der Insekten, nach Anleitung des Ritters **Linnäus**, von Hrn. J. H. Sulzern, mit einer Vorrede Hrn. Prof. J. Gesners 1761. 4.

Abhandlungen der naturforschenden Gesellschaft in Zürich. Erster B, 1761. 8.

Hrn. Joh. Fr. Stapfers Sittenlehre, dritter u. vierter Th. 1762. 8.

Abhandlungen über wichtige Begebenheiten aus der alten und neueren Geschichte 1763. 8. Dicitur Auctor esse Vir Doctissimus J. FÄSI, *V. D. M. Tigurinus.*

Das tragische Theater der Griechen: des **Euripides** Erster B. 1763. 8.

——— ——— ——— des Sofokles, erster Band 1763 8. Versionum harum Auctor fertur esse V. C. G. STEINBRYCHELIUS.

Allgemeines Künstler-Lexicon, oder kurze Nachricht von dem Leben und Werken der Mahler, Bildhauer, Baumeister, Kupferstecher, Kunstgiesser, Stahlschneider u. s. w, nebst einem Verzeichnisse der Bildnissen der hier enthaltenen Künstler 1763. 4.

Sammlung prosaischer Schriften des Hrn. Wieland, erster und zweiter Band 1762-1764 8.

VARSOVIÆ.

Historiarum Poloniae & M. D. Lithuaniae Scriptorum, quotquot ab initio reipubl Polonae ad nostra usque tempora exstant omnium, Collectio magna, ordine Chronologico digesta: edidit ex Biblioth. Zaluſciana, varias adnotationes adjecit & præfatus est. V. C. LAUR. MIZLERUS *de Kolof, Poloniae historiographus, Consil. & Medicus. Tomus I.* 1761. *fol.*

Acta Pacis Olivensis inedita, in quibus Joachimi Pastorii ab Hirtenberg Aurora pacis, Diarium Pacificationis e Biblioth. Zaluskiana nunc primum prolatum Oliva Pacis continentur. Recensuit, illustravit, tabulas publicas & observat. adjecit V. C. JO. GOTTL. BOEHMIUS, *Hist. Reg. & P. P. Tom. I. Lipſ.* 1763. 4.

Abregé Chronologique de l'histoire de Pologne, 1763. 8.

VENETIIS.

Museum MAZZUCHELLIANUM, *seu Numismata Virorum doctrina praestantium, quae apud Jo. Mariam Comitem Mazzuchellum Brixiae servantur, a P. Antonio de Comitibus Gaetanis, Brixiano Presbytero & Patricio Rom. edita & illustrata Vol.* 2. 1761-763. *fol.*

Collectio Conciliorum per P. J. DOMIN. MANSI, 1763. *fol.*

Historiae Pontificum Rom. per A. GIOSEPPE PIATTI Vol. X. 4. &

CYRILLI, *Alexandrini Opera Gr. & Lat.* mox prodibunt.

V. C. JOSEPHI FARSETII, Patricii Veneti, *Carminum libri duo,* & JO. BAPTISTÆ CARMINATI P. V. *Proteus, editio emendatior* 1763. 8.

V. C. NATALIS LASTESII Epistola *de Musaeo Philippi* FARSETII *P. V. ad clarissimam Cortonensium Academiam* 1764. 4.

VINDOBONAE.

Thesauri Britannici Pars prima, s. Museum Nummarium, complexum Nummos Graecos omnis metalli & formae necdum editos, & Adpendicula ad Numismata Graeca populorum & urbium a Jac. Gesnero tabulis aeneis repraesentata, opera & studio Aloysii Comitis CHRISTIANI 1761.

Annales Veterum Hunnorum, Avarum & Hungarorum ab anno ante N. C. CCX. ad a. 997. deducti, maximam partem ex Orientis occidentisque rerum Scriptt. congesti, opera & studio GEORG. PRAY, *S. J. sacerdote* 1761. *fol.*

V. C. PET. MAR. GAZZANIGA, *Ord. Praedic. Th. Prof. P.* Comment. *de Deo Ejusque proprietatibus, in usum Auditorum suorum* 1763. 8.

ULMAE.

V. C. JO. PET. MILLERI, *A. M. & P.* diss. *de Suevonum bellis adversus Romanos gestis, partem Drusi Neronis expeditiones complexam, resp. Jo. Dav. Frid. Hartlieb* 1763.

Ejudem *Papa Romanus, Ariani regis in religionis causa legatus, atque hinc ordinandae tolerantiae sequester* 1763.

Petero Giannon, bürgerliche Geschichte des Königreichs Napels, nach der letzten verbesserten italiänischen Ausgabe übersetzt und mit Anmerkungen vermehret von Hrn. D. C. von **Lohenschiöld**, P. der Geschichte und Rechte zu Tübingen, zweiter Th. 1763. 4.

UPSALIÆ.

Inter S. S. Theolog. Professores Cl. III. p. 172 omissus per incuriam fuit V C. CHRISTOPHORUS CLEWBERG *S Theol. P. O.* proxime post *Nic. Wallerium* inferendus.

d. 8. Julii a. 1763. diem obiit supremum Dr. MATTHIAS ASP, *S. Theol. Prof. primarius & Archipraepositus, Eccles. Upsal. Pastor. Consist. Ecclesiast. & Academici Senior, ac Reg. Societ. Scient. Upsal. membrum*, ætatis 68. Philologus, pariter ac Theologus fuit magni nominis, cujus vitam forte dabimus alias.

Nuperrime quoque heic regno & Ecclesiæ Sueciæ morte sua ereptus est sc. d. 5. Jan. a. 1764. Reverendissimus SAMUEL TROILIUS, *S. Theol. D. Regni Suio-Goth. ArchiEpiscopus & Academiae Upsalensis Pro-Cancellarius*, cujus memoria nunquam est intermoritura.

Cancellarii autem Academiæ hujus dignitatem maximopere adauxit, Serenissimus PRINCEPS SUECIÆ hæreditarius, cum pro suo ergа litteras & Academiam amore Cancellarii munus sibi imponi passus fuerit, inaudito hactenus exemplo: quod, uti Academiæ nihil potuit fieri honorificentius, aut optabilius, ita cum splendore emolumentum Academiæ & litterarum quam maxime promovebit.

In *Pro-Cancellarium* autem Academiæ & *Archiepiscopum* Regni Suio-Gothici in locum *Sam. Troili* Regia auctoritate constitutus est Reverendissimus MAGNUS BERONIUS, Episcopus hucusque Calmariensis; quod Deus bene sime optime vortat.

VV. Cll. JOH. J. AMNELL, & JOH. FLODERUS pro auspiciis novorum munerum solenniter dixerunt, prior ut *S. Theol. P. O.* d. 16. Oct. a. 1761.

1761. *de Gentium vocatione universali, solis Novi Foederis temporibus non adstricta:* posterior ut Linguae Gr. P. O. d. 20. Aprilis a. 1762. *de Usu, quem in reliquis scientiis praestant Linguae Graecae.* Programma ad hanc scripsit Rector tum temporis Academiæ Magnif. JOH. *ab* IHRE *de sororia cognatione linguarum Graecae & Gothicae*, quod aliquando huic Bibl. insertum dabimus.

d. 6. Junii 1763. Summis in J. U. honoribus, privilegiis & prærogativis condecorati sunt promotore V. C. ANDREA BERCH. H. FROSTERUS, *Consist. Academ, Notarius O. & Secretarius.* PETRUS NICOLAUS CHRISTIERNIN, *Juris & Oecon. Adjunctus* ANDR. BERGH. PETTERSSON, *Judicis Territor. Sueonum Vicarius* ALEXANDER BRANDT, *Jurisdictionis Territor. Finland. Vicarius*, ANDR. HERNBERGH, *Consist. Acad. Upsal. Cancellista.*

d. 7. Junii 1763. in *Medicina* summos honores adepti sunt, promotore V. C. CAROLO LINNEO, *Archiatro Regio &c.*

NICOL. E. DAHLBERG, *Ostrogothus*, Diss. edidit *de Metamorphosi Plantarum a.* 1755. *& Theses Medicas a.* 1761.

ISAACUS SUENSSON, *Ostrog.* Diss. *de Pane Diaetetico* 1757. *de Erysipelate* 1762.

JACOBUS BJUUR, *Westmannus*, diss. *de incremento Botanices* 1763. *de Ictero* 1763.

DAVID HULTMAN, *Uplandus*, diss. *de instructione Musei, a.* 1753. *de Asthmate a.* 1763.

CAROLUS M. BLOM, *Smolandus*, diss. *de editione N. T. Schöttgeniana, a. de ligno Quassiae a.* 1763.

CAR. DAN. EKMARK, *Ostrog.* diss. *de Migratione avium a.* 1757. *de Hydrocephalo a.* 1763.

GEORG. ROTHMAN, *Smol.* diss. *de Expectoratione*

Peri-

Peripneumonicor. a. 1760. *de origine oleorum in vegetabilibus a.* 1761. *de Raphania a* 1763.

Lubet hic enumerare Dissertationes a S. V. AANELLIO conscriptas, vel ejus ductu compositas, quas maximam partem ex liberalitate ejus possideo.

Graecorum Poetarum Imitator Virgilius a Gelliana crisi vindicatus, resp. *Car. Bergsten, Uplando 1748.*

Ἐρανος *Diss. Philolog. expositus*, resp. *Jona Ulberg, Angermanno 1749.*

Diss. Philol. Barnabam & Paulum Δια και Ἑρμην *Lystris adpellatos adumbrans ad Act. XIV.* 12. resp. *Erico Montelio, Upl. 1750.*

Αρτος Επιουσιος *breviter explanatus*, resp. *Joh: Kempe, Nericio. 1750.*

Σκιαγραφια Ελλειψεων *Graecarum Novi Fœderis*, resp. *Isaaco Sevallio, Dalekarlo 1751.*

Των κενταυρων, *sive Thessalorum equitum* μυθιστορια *exposita*, resp. *Erico Er. Berg, Upl. 1751.*

Ελλας *e Scriptoribus N. F. illustrata*, pars prior resp. *Erico Liberg, V. Gotho 1752.* pars poster. resp. eodem 1755.

Γνωμικα τινα και παροιμιωδη *Pauli Apostoli explanata*, resp. *Sam. Tersero, Fahlunensi. 1752.*

Initia regni Attici, resp. *Mart. Nathan. Sepelio, Upl. 1752.*

Sciagraphia των Πλεοναςμων *linguae Gr. N. F.* resp. *Erico Hallgren, Fierdhundrensi, 1752.*

De circumlatis per Graeciam Gothorum armis, captisque ab his Athenis, resp. *Andr. Lithzenio, Ostrogoth. 1752.*

De ιεροκηρυκοις, resp. *Er. E. Noren, Roslago,* 1752.

Sciagraphia Εναλλαγων *Linguae Gr. N. F.* resp. *Petro H. Wasenio* 1753.

Ritus

Ritus funebres Graecorum aliqua ex parte cum Suiogothicis collati, pars prior, resp. *Elia El. Nibelio, Upl.* 1753. Sectio altera, resp. eodem 1754.

De ξενισμάτων *in Codice Graeco Sacro vi & usu.* resp *Car. Gust. Bogman, Nericio.* 1754.

Claudii Lysiae ad Felicem Epistola ex Act. XXIII. 26. s. Commentariolo Philol. illustrata, resp. *Suen M. Ullholm, Vermelando* 1754.

Τὸ πρὸς κέντρα λακτίζειν *Act. IX. 5, XXVI. 14. explanatum* resp. *Joh. Gezelio, Ner.* 1754.

De argumento Paulinae ad Philemona Epistolae, resp *Andr. Monthelio. Ner.* 1755.

Προφήτης ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι ἄτιμος, resp. *Joh. Bolinder, Helsingo* 1755.

De Gizerici, Regis Vandalorum in Graecos expeditione resp. *Laur. Schilgren, Ostrog.* 1755.

De Δαιμονολογία *Hesiodea, verae* Ἀγγελογραφίας *vestigia servante*, resp. *Diet. Bange, V. Gothi.* 1755.

De Victu & Amictu Johannis Baptistae, resp. *Joh. Su. Flodman, Ner.* 1755.

De re Graecorum Numaria in Theophrastum Eresium resp. *Joh, Nic. Hageman*, 1755.

De Ἀθηναίοις φιλοκαίνοις, resp. *Car. Boren, Ostrog.* 1755.

De re Graecorum vestiaria in Theophrastum Eresium, resp. *Dav. Ruda, Smol.* 1755.

De Hyperbole Sacris Scriptt. N. F. non indigna, resp. *Jona Ol. Colden, V. D. M. Hesingo*, 1755.

De Στρατοκηρυκοις, resp. *Erico E. Noren, Rosl.* 1755.

De Tito, Graecorum doctore, resp. *Mich. Soderstedt Fierdh.* 1755.

Sched. Biographico-Criticum de Anacreonte, resp. *Ephr. A. Axelsson, Westmanno-Dalek.* 1755.

De

De τῶ A. και τῶ Ω, adpellatione Christi in A
Johannis, resp. *Er. S. Ruda, Smol,* 175
In priorem Petri Epistolam, resp. *Pet, P. Hil*
Gestricio, 1756.
κυριος in Sacro Codice Graeco λεξις ὁμωνυμος,
Car. Marenio, Rost. 1756.
De Confinibus Scythis Getisque Herodoti,
Mart. Georg. Wallenstrole, 1757.
De fabella Hesiodea E. και H. 200. *f. Aesopi*
exemplari resp. *Steph. Insulin, Suderm*
1757.
Antiquitatum rei Nauticae e fabulis erutarum
cimen, resp. *Magno Ol. Beronio*, Upl.
Insertum illud vides *Bibliothecae huic. Cl.* I
I. n. 2.
De λιθοβολια cujus in Historia S. N. F. fa
mentio, resp. *Joh. Er. Telin, Stockholn*
1757.
De Parœmiis gnomisque S. Codicis Graeci
gno Vegetabili depromtis, resp. *Andr. Lind*
V. Gotho. 1758.
De λογω ex Act. XXVII. 13. resp. *Andr. R*
Smol. 1758.
In primam Johannis Epist. resp. *Gust. La*
Gothlando 1758.
In secundam Johannis Epist. resp. *Sam. Eck*
Dalek, 1758.
In Tertiam Joh. Epist. resp. *Sam. Gagnero, W*
1758.
De Judæis *εξορκισταις* Act. XIX. 13. resp.
Klint, Upl, 1758.
De adlegatis a Paulo Graecorum Poëtarum
resp. *Pet. Stenbeck, Fierdh.* 1758.
De βαττολογια Ethnicorum precantium in Math
7. resp. *Mich. Henr. Ottin, Jemtlando*.
De Christo legis Divinae moralis doctore &
prete resp. *Joh. Runbom, Upl.* 1759.

a Apostolorum horumque Suecicam Meta-sin Exerc. VI. resp. *Pet. S. Welin, Suder-w, V. D. M. & Laur. Anmell. Suderm. . Jac. J. Eurenio, Vestro Bothniensi, & o Grandell, Dalek* 1760. *& eodem Gran-* 1761. *Adolpho IV. Adde, Westm.* 1763.

lenibus & Hellenistis, quorum in N. F. fit io, resp. *Laur. Halenio, Engelb. fil. Upl.*

ria Hesiodi ex ipsius Poematis illustrata, resp. *n. Ekman. Verinelando* 1761.

tolam Pauli ad Philippenses ejusque Sueci-Metaphrasin. Prima resp. *Andr. Hallstrom* 1762.

igo Dissertationes ab aliquo tempore editas ic Academia.

, WALLERII, *Th. D. P. O. & Kalsen.* de *Providentia Dei contra Bollingbrokum, Jo. Adolph. Saxholm, Westmanno,* 1758.

RISTOPH. CLEWBERG, *S. Th. P.* diss. ol. *vindicantem phrasin* רוח אלהים *Gen. I. riorum strophis a vera significatione detor-* resp. *Severino Wallin, fil. Hallandia-Go-rg,* 1762.

— *de origine sacrificiorum Divina, contra sarios, maxime Spencerum, vindicata,* resp. *Filenio, Ostrogotho,* 1763.

CUS HESSELGREEN, *LL. OO. P. O.* Philol. *potestatem originariam Verbi* אמן *antem,* resp. *Mart. Fogelmark, Vestro-Go-* 761.

— Diss. duas *de vocibus N. T. Aramicis, Hofwerberg, Jemtlando, & Erico Mellenio). M. Upl.* 1761.

— *Animadversionum partem primam in ctnras Anonymi de Transscriptis a Mose*

Com-

Commentariis, resp. *Jac. Jona Bjornstol* 1761.

—— —— diss. Philol. *de Calceis Ebraeorum*, resp. *Is. Bjurman*, *Dalek* 1761.

—— —— diss. Crit. primam, *de variis V. T. lectionibus*, resp. *Er. E. Afzelio*, *Vestro* 1762.

—— —— Enucleationem *vocis* כפירים *ex I* XXXIV. 11. resp. *Andr. Leon. Lindgreen*, *Sudern* 1763. Ex usu rad. Arab. ostendit, verbu hoc denotare incredulum, Deum abnegantem.

D. JO. GOTSCHALK WALLERIUS; *Chem. Metall. & Pharm. P. Socius Acad. Imp. Nat. Cu & Reg. Acad Holm.* diss. hydrologico-Physicam *de Pluvia ante diluvium probabiliter non existente*, resp. *Ol. Petri Fornander*; *Smol.* 1763.

—— —— Diss. *de aquis supra-coelestibus*; resp. *Frid. Kruskopf*, *Vermelando* 1763.

—— —— *de Diluvio Universali*; resp. *Asten P. tharlin*, 1763.

—— —— *de Tellure olim per ignem non fluida contra Leibnitium & Moro*; resp. *Joh. Mu berg*, 1763

—— —— *de origine fontium*; resp. *Suen Westphal.* 1763.

M. JO. FLODERUS *Graec. Lit. Prof. P.* diss. τὸ ἐπιστῆναι εἰς τι, λέξιν *N. T. scriptt. familiarem illustrantem*, resp. *Thoma Jedeur*; *Arbog Westm.* 1762.

M. JAC. JONAS BJORNSTOHL; *Decalogi Hebraici ex Arabica Dialecto illustrati* partem primam resp. *Jo. Adamo Tingstadio*; *Suderm.* 1763.

M. MAGNUS OLAVUS BERONIUS, partem primum *Notarum Criticarum in Jus Ecclesiasticum Vicensium*, *vulgo Christinrettr Vicuaria dictum* resp. *Magno Nyman*, *Isr. fil. Upl.* 1761.

WI

WITTEBERGÆ.

V. C. WEICKHMANNUS, *S. Th. P.* edidit Progr. *quo Jesum Deum atque hominem ab Adepto Novo sanctissimae religionis derisore turpiter exagitatum adversus ejus ludibria tuetur 1762.* Titulus nefarii libri, publica auctoritate Hamburgi a. 1760. combusti, est: Die unwandelbare und ewige Religion der ältesten Naturforscher und sogenannten Adepten.

V. C. JO. DAN. TITIUS, *Mathem. P. O.* recudi curavit Cel. *Mich. Christoph.* HANOVII, *Gedanensis quondam Philosophi, Opusculorum Partem primam Halae 1761. 4.*

V. C. ERN. FRID. WERNSDORFIUS edidit Exerc. *Liturgicam de formula Veteris Ecclesiae Psalmodica, Hallelujah 1762.*

Et *de Sacerdote, Latina lingua ad altare cantillante 1762.*

Et Comment. *de Nativitate Dominica, Patefactionis & Occultationis mysterio in locum Ignatii Antiocheni Epist. ad Eph. c. 19. 1763.*

V. C. J. C. MESSERSCHMID, *Antiquitates Balneares ex C. Plinii Secundi Epistolis 1763.*

V. C. J. C. CRUSIUS, progr. *exhibens Antiquit. Germaniae Specimen XIII. de Originibus Saxonicis VIII. 1763.*

V. D. JOH. FRID. GÜHLING, *Superint. Chemnizensis.* diss. Inaug. *de Spirituali malitia ad Eph. VI. 12. 1763.*

V. C. CAR. GOTTL. HOFMAN, Comment. *in verba Christi Math. XXIII. 38. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta 1764.*

V. C. JO. DAN. RITTERUS, *Consil. Hist. Mor. & J. Civ. P.* diss. *qua errores circa captivita-*

tes Wenceslai Romanorum Bohemiaeque Regis, ab Historicis admissi, diplomatum fide atque tabularum publicarum auctoritate expenduntur, 1763.

Wittebergam quoque, ut & *Islebium*, licet procul dubio ψευδωνύμως, indicat libellus b. C. A. HEUMANNI, Theologi quondam & Philologi Goettingensis Celebratissimi, hoc ipso anno demortui, cui hic Titulus præfixus est: D. C. A. Heumanns Erweiß, daß die Lehre der Reformirten Kirche von dem heil Abendmahle die rechte und wahre Lehre sey 1764. 8. Demonstratio hæc potissimum desumta est ex consensu multorum in Ecclesia, quæ a Luthero, Divino Reformatore, denominatur, Theologorum, & quidam inter eos, summorum Virorum, quorum oculos lumen doctrinæ Reformatorum de S. Cœna ita feriit, ut eam vel clam vel aperte adprobaverint. Ex collectis undiquaque Theologorum tum Veterum tum recentiorum testimoniis facile colligi potest, b. *Heumannum* non demum heri aut nudius tertius, sed a longe jam tempore huic libello conscribendo manum admovisse. Laudantur §. XIX. & merito laudantur *Electoratus Hanoverani Viri Principes*, quod liberatem sentiendi cum Reformatis in hoc Articulo b. *Heumanno*, sub conditione, ne proselytos in hac caussa faceret, permiserint, & ex Christianæ tolerantiæ & sanioris Politices principiis præter eam Ipsi honores & emolumenta olim concessa conservaverint: Exemplo omni ævo memorando & ab omnibus imitando; quod immane quantum distat a sævo illo coërcitionis modo, quo superiore ævo duris carceribus & exilio puniebantur ita dicti *Sacramentarii*, prouti hæc in ipso libello narratur fabula. Dies docebit quas habiturum sit hoc phænomenon sequelas! Utinam

nam nullus hoc scripto evulgato daretur locus scriptis inter fratres Lutheranos, aut inter Protestantes, Eristicis, utpote quae dissidium potius augere quam minuere solent! Diremtam mallem pugnam, quam recrudescentem. Pugnatum satis est, & pugnatum justo acerbius, ita ut animi exacerbati nullum tenuerunt modum. Convictio ex impartiali Veritatis studio & amore & non aliter oritur. Ceterum nimium sibi tribuisse videtur b. *Heumannus*, cum *quasi nomine totius Ecclesiae Lutheranae* Reformatis unionis dextram & plenarium consensum offerat, si modo hi doctrinam de Absoluto decreto repudient. Ita solent temere, qui aliquod nominis nacti sunt.

Quod autem asserat *pag.* eadem ultima *multos jam Bremae* esse, (Reformatos haud dubie intelligit, & quidem Theologos,) qui hujus Ecclesiae dogma de Absoluto decreto abdicaverint, in eo exiguam, & paene dixerim nullam, mereretur fidem. Potuit quidem fieri, ut data occasione, quam nemo nostrum aucupatur, Theologi Bremenses, nonunus tantum & alter, sed omnes, expressis verbis significaverint, se repudiare dogma de absoluto decreto tale, quale Reformatis vulgo tribuitur, cum omnibus consequentiis. Neminem autem hactenus novi, nec de quoquam eorum audivi, qui dogma Reformatorum in hac causa, quale ab ipsis exponitur, improbaverit. Tantisper praestolandum est, donec eorum aliquis, ne dicam de multis, publice Reformatorum sententiam damnaverit. Ceterum, ex mea aliorumque sententia, diversitas sententiarum utriusque Ecclesiae de Absoluto Decreto, impervestigabili hoc, inquam, decreto, frater-

næ Unioni, saltim Charitati, nullam remoram injicere debet. N. B.

WRATISLAVIÆ.

Prodierunt, *Meletemata Thorunensia, s. Dissert. varii argumenti, ad historiam maxime Polonicam & Prussicam, Politicam, Physicam, rem numariam & Litterariam spectantes*, Auctore PET. JANICHIO, *Eccles. & Gymn. Thorun. Rectore Tomus IV.* 1763. 8.

JO. de CURIIS DANTISCI, Episc. olim Varmiensis, Poemata & Hymni, e Biblioth. Zalusciana: recensuit & prooemium adjecit V. C. *Jo. G. Boehmius* Hist. Lips. P. 1764. 8.

Franz Bacons, Groß-Kanzlers von England, moralische, politische und ökonomische Versuche, aus dem Lateinischen 1763. 8.

Geschichte von Groß-Brittannien, aus dem Englischen des David Hume, zweiter Band 1763. 4.

Briefe zu Bildung des Geschmaks, an einem jungen Hrn. vom Stande, erster Th. 1764. 8.

ZULLICHAVIÆ.

Sammlung einiger Trauerreden, gehalten von Jakob Ben. Bossuet, Bischof zu Meaux, aus dem Französischen 1764. 8.

ZUTPHANIÆ.

V. C. HENR. JO. ARNZENIUS, vocatus *Leovardia*, ubi Rectoris & Gymnasiarchæ munere fungebatur, ut *Rector, J. U. Prof. & Bibliothecari-*

carius d. I Sept. 1763. munera ipsi commissa auspicatus est. Orat. Inaug. *de praecipuis Jurisprudentiae calamitatibus*, quæ lucem videt.

ZWOLLÆ.

Prodierunt V. C. FR. LUD. ABRESCH, *Animadversionum* ad Aeschylum *liber Tertius*, accedit *Dilucidationum Thucydidearum Auctarium*, 1763. 8.

Et V. C. FERD. STOSCH, *Th. D, & P. Antiquitatum Thyatirenarum libri duo 1763. 8.*

VI.

INDEX SCRIPTORUM,

QUÆ IN *QUATUOR PRIMIS CLASSIBUS* EXHIBITA SUNT.

cHUIR, *Joh. Henr.*, *S. Theol. D. & antea* *lesiastis Bolsvardiensis*, nunc *LL. OO. in* *ademia Franequerana Prof. O.*, Dissertatio :orica *de aemulatione Israelitarum mutua, tan-* *m vera causa scissae ac debilitatae Judaeorum* *ublicae* II. 68.

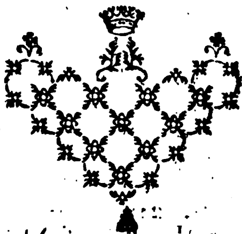
—— Dissertatio Exegetica, *qua Oraculum* *:am ticum* NUM. *XXIV.* 17-20. *nova ratione* *licatur, ejusque implementum ex historia de-* *istratur* III. 1.

) Americana GEN. *I.* & PS. *I.* II. 577.

OOT, *Thomae, V. D. M. Wormeriensis*, sertatio *in locum, ubi Gehasi dona, dolo ma-* *Naamane accepta reposuit ad* 2 REG. *V.* 24. 137.

—— Differt. Theologica *de Vanitate cona-* *us Gehasii ad fallendum mendacio Prophetam* 2. REG. *V* 26. II. 150.

ARIÆ, *Aug. Lud.*, *V. D. M. Cothenienfis*, κρισις & amica *super loco* JEREM. *XXXI.* *cum editore Biblioth. Brem. Novae* Epistola-collatio, *qua hypotheseos, quae ponit mira-* *ɔsam Messiae Filii Dei conceptionem ac incar-* *ionem, possibilitas ac praestantia docetur* IV. 3.

VII.

VII.

INDEX,

LOCORUM S. S. QUÆ IN *QUATUOR CLASSIBUS* EXPLICANTUR VEL ILLUSTRANTUR.

Prov.

N. T.

Act.

Eph.

VIII.

INDEX

VOCUM HEBRAICARUM ET ARAB.

דרך

IX.

INDEX, VOCUM GRAECARUM.

δια-

ουδ

XI.

INDEX RERUM,

A.

Alco-

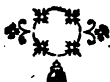
Ba-

C

J.

Soro-

Vi-

ER-

ERRATA PRÆCIPUA
in Classe Quarta.

p. 18. l. 7. *lege* indicant & Prodromi p. 21. l. 21. l. Morhofius. p. 22. l. 20. l porro, p. 30. l. 21. l. proprio p 36. l. 12. l. lumine p. 37. l. 16. l. tempora. p. 38. l. 12 l Abrahæ. p. 43. l. 23. l. Midian p. 55. l. 19. l. *excitandam*. p. 58 l. 25. l. prorsus. p. 60. l. 15. l. autem. p. 64. l. 10. l. inscriptionem. p. 77. l. 7. l. Græce. p 79. l. 2. l. habent p. 94. l. 17. l. aderant. p. 103. l. 7. l. πιριως. p. 137. l. 23. l. א) p. 138. l. ult. l. א) p. 146. l. 20. l. εαυτον. p. 159. l. 26. l. ανθρωπος. p. 163. l. 23. l. *fabricaverat*. p. 166. l. 19. l. circuitu. p. 182. l. 5. l. præparationique. l. 10. l. *Paedagogiarchatu*. p. 192. l. 15. l. Schediasmata. p. 195 l. 27. l. Commentationibus. l. 30. l. 1763. p. 208. l. 12. l. Contacuzenus. p. 210. l. 10. l. Suratam. p. 214. l. 15. l. libros. p. 223. l. 19. l. *Epist.* p. 266. l. 18. l. *sub* & *aliquot*. p. 273. l. 7. l. moliri p. 295. l. 7. l. *servus*. p 302. l. 7. p. 304. l. 26. p. 305. l. 9. l. ακροβυσιας. p. 339. l. 22. l. l. *semet*. p. 343. l 2. l. χλαιναν. p. 347. l. 24. l. pro *quidem*, præsertim. p. 354. l. 20. l. Collega. p. 364. l. 35. l. Mediobnrgensi. p. 390. l. 13. l. Interpretum. p. 534. l. 15. l. quidem. l. 25. l. libertatem. p. 535. l. 7. l. tenuerint l. 10. l. cum pag. 70.

